ALPULLU ŞEKER FABRİKASI TARİHİ

BU TEZ U.Ü. BAP KOORDİNASYON BİRİMİ
TARAFINDAN DESTEKLENMİŞTİR

Hüsnü TEKEŞİN

Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN
Uşak
Eylül, 2012

ALPULLU ŞEKER FABRİKASI TARİHİ

Hüsnü TEKEŞİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN

Uşak
Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül, 2012

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

ALPULLU ŞEKER FABRİKASI TARİHİ

Hüsnü TEKEŞİN
Tarih Anabilim Dalı
Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2012
Danışman: Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN

Alpullu Şeker Fabrikası, Cumhuriyetin ilk yıllarında Kırklareli ilinin Alpullu kasabasında, 5 Nisan 1925'te şeker fabrikalarının kurulması ve ayrıcalıkları hakkında kanunun kabul edilmesi sürecinde özel teşebbüsten doğan ve 14 Haziran 1925 tarihinde 500.000 TL sermaye ile teşekkül eden İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi tarafından kurulmuştur. Temeli 25 Aralık 1925 tarihinde atılan ve 26 Kasım 1926 tarihinde işletmeye açılan Alpullu Şeker Fabrikası, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk şeker üretiminin yapıldığı fabrika olmuştur.

Alpullu Şeker Fabrikası, Osmanlı Devleti döneminde ithal edilen ve halkın çok pahalıya tükettiği şekerin ülke içinde üretilmesinde önemli bir paya sahip olmuştur. Bu tez çalışmasında Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluşu, tarihi gelişimi, fabrika yönetimi, fabrikanın işleyişi, fabrika bünyesinde ve üretimindeki değişimler, fabrikanın ülke ekonomisine katkısı, kurulduğu bölgenin ekonomik ve sosyal hayatına yaptığı katkılar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu tez çalışması Bilimsel Araştırmalar Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Alpullu, Şeker, Şeker Üretimi, İktisat Tarihi, Trakya, Kırklareli, Babaeski, Şeker Sanayii, Türkiye Sanayii, Tarım, Pancar, Cumhuriyet Dönemi.*

ABSTRACT

THE HISTORY OF SUGAR WORKS ALPULLU

Hüsnü TEKEŞİN

Department of History

Uşak University, The İnstitute of Social Sciences, September 2012

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

Sugar Works of Alpullu was founded in the first years of Republican Era in Alpullu which is a small town near Kırklareli. After having been approved the law of constitution and concession of Sugar Works on 5th April, 1925 by the government it had been constituted by Sugar Works of Istanbul and Thrace, a Turkish joint-stock Company, as a private enterprise with the capital of 500.000 TL on 15th June, 1925. Alpullu, whose foundation was laid on 25th December 1925 and opened up on 26th November 1926 has been the first sugar company in Turkey.

The Sugar Works of Alpullu played a key part in producing sugar indoors whereas in Ottoman Era it had been imported and consumed expensively by public body. In this thesis, the establishment of Sugar Works of Alpullu, its historical development, the administration of the organisation, the process of the organisation, changes inside and production session, the support it gives to the national economy and also the nearby economical and social life.

This thesis has been economically supported by Project Coordination Unit for Scientific Researches.

Key Words: *Alpullu, Sugar, Production of Sugar, History of Economics, Thrace, Kırklareli, Babaeski, Industry of Sugar, Industry of Turkey, Agriculture, Sugar Beet, RepublicanEra.*

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Tarih Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Hüsnü TEKEŞİN'in *"Alpullu Şeker Fabrikası Tarihi''* başlıklı tezi 03.09.2012 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ		**İmza**
Üye (Tez Danışmanı)	**:Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN**	**.....**
Üye	**:Doç. Dr. Sadiye TUTSAK**	**.....**
Üye	**:Yrd. Doç. Dr. Hasan KARA**	**……**
Üye (Yedek)	**:Doç. Dr. Murat ÖNTUĞ**	**.....**
Üye (Yedek)	**:Yrd. Doç. Dr. Zekerya BATUR**	**.....**

Bu tez ile U.Ü. Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Musa ÇİFCİ

ÖNSÖZ

Şeker, günümüzde yaygın olarak üretilen ve tüketilen bir endüstiriyel ürün haline gelmiştir. Dünyada önemli bir endüstri ürünü olan şeker, Cumhuriyet'in ilk yıllarında stratejik bir ürün olarak ülkemizde yerini almıştır. Şeker sanayisi Cumhuriyet'in kurduğu ilk sanayilerden biri olmasından dolayı önem taşımaktadır. Tez çalışmasında, Atatürk Dönemi'nin ilk şeker fabrikalarından biri olan Alpullu Şeker Fabrikası'nın tarihi gelişimi ve ülkeye ve kurulduğu bölge ile çevresine iktisadi, sosyal ve kültürel açıdan etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Alpullu Şeker Fabrikası, Cumhuriyetin ilk şeker üretiminin yapıldığı yer olması bakımından büyük öneme sahip bir kuruluştur.

Bu tezi hazırlamamda emeğini ve değerli zamanını benden hiçbir şekilde esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN'a teşekkür ederim.

Desteklerini benden esirgemeyen arkadaşlarım Selçuk AYAZ, Hakan YÖRÜK, Harun GÜNGÖR ve Buğra İNAL'a ve değerli büyüklerim İlker BOLAT, Kemal Şakir ÇINAR, Sevim, Esin ve Erkan EROL ile Sacide-Müşerref GAFFAROĞLU ve Ayfer BOYLU'ya teşekkürü borç bilirim.

Yardımlarını benden esirgemeyen Alpullu Şeker Fabrikası Yöneticileri ve çalışanlarına, Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri Koordinasyon Birimi'ne ve Erol TOSUN'a, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi'nin çalışanlarına, Taksim Atatürk Kitaplığı, APİKAM ile İzmir Milli Kütüphane çalışanlarına ve Fuat ÇALIŞKAN'a teşekkür ederim.

Ayrıca tez çalışmasının düzeltilmesinde değerli katkılarından dolayı arkadaşım Deniz ÜNLÜ'ye teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her döneminde yanımda olan, maddi ve manevi hiçbir desteğini esirgemeyen ve tüm çalışmalarımda beni yüreklendirip emek veren sevgili annem Rahime TEKEŞİN'e sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Hüsnü TEKEŞİN

Eylül 2012

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Hüsnü TEKEŞİN

Doğum Yeri ve Tarihi : İzmir-1985

Lisans Öğretimi :Afyon Kocatepe Üniversitesi, Uşak Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Yüksek Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi, SBE Tarih Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İletişim

e-posta adresi : husnute@gmail.com

Telefon : 506-374-19-66 / 545-955-56-35

KISALTMALAR LİSTESİ

BCA.	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	:Bakınız
bsy.yok	:Basım yeri yok
bst.yok	:Basım tarihi yok
İTŞFTAŞ	:İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi
s.	:Sayfa
ss.	:Sayfa Sayıları
TL	:Türk Lirası
TBMM.	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TŞFAŞ	:Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi
Ön. ver.	:Önceden verilmiş

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1	İTŞFTAŞ'nin Kuruluşu, Sermayesi, Hisse Senedi Bilgileri.....19
Tablo 2	Alpullu Şeker Fabrikası'nın 1927-1933 Yılları Arasında Tesisatı, Alât ve Edevatı, Emlak ve Arazi, Demirbaşlarının Durumu (TL).....41
Tablo 3	Pancar Siloları.....42
Tablo 4	Tebhîr (Buhar) Kazanları ve Kademeler.....44
Tablo 5	Vakumlar.....45
Tablo 6	Kazanların Özellikleri.....46
Tablo 7	İTŞFTAŞ (1925 senesi hesabatını da havi) 31.12.1926 Bilânçosu.....47
Tablo 8	İTŞFTAŞ 29 Mart 1928 Tarihinde Mün'akit Üçüncü Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı Üçüncü Devre-i Hesabiye 31 Kânûn-ı Evvel (Aralık) 1927 Bilançosu.....48
Tablo 9	İTŞFTAŞ'nin 31 Kânûn-ı Evvel (Aralık) 1928 Bilançosu.....50
Tablo 10	İTŞFTAŞ Bilânçosu (31.12.1934).....53
Tablo 11	Hali Tasfiyede İTŞFTAŞ 8 Temmuz 1935-30 Haziran 1943 Müddetine Ait Katî Hesap Vaziyeti.....57
Tablo 12	1927-1932 Yılları Arasında Pancarın Satın Alma ve Maliyet Fiyatları.....60
Tablo 13	Alpullu Şeker Fabrikası'nın Pancar İstihsâli ve Kampanyalar (1926-1962).....61
Tablo 14	Alpullu Şeker Fabrikası'nın Şeker İstihsâli, (1926-1962).....64
Tablo 15	1926-1945 Arasında Çiftçiye Ödenen Pancar Bedeli (TL).....65
Tablo 16	1953-1962 Yılları Arasında Alpullu Şeker Fabrikası'nda Köy Adedi, Çiftçilere Yapılan Toplam Ödeme, Hektar Başına Ortalama Gelir ve Ortalama Çiftçi Kazancı, (TL).....65
Tablo 17	Alpullu Şeker Fabrikası'nda Elde Edilen İspirto (Kilo).....68
Tablo 18	Alpullu Şeker Fabrikası Müdürleri.....87
Tablo 19	Alpullu Şeker Fabrikası İşletme Müdürleri 107
Tablo 20	Kampanyalarda Çalıştırılan Personel (Vasati-Adet).....110

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ.....İİİ
ABSTRACT .....İV
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI..... V
ÖNSÖZ..... .....Vİ
ÖZGEÇMİŞ.....Vİİİ
KISALTMALAR LİSTESİ.....İX
TABLOLAR LİSTESİ..... X
İÇİNDEKİLER..... .....Xİ

1.BÖLÜM:
ATATÜRK DÖNEMİNDE ŞEKER POLİTİKALARI VE ŞEKER SANAYİİ KURMA ÇALIŞMALARI 4
1.1.OSMANLI DEVLETİ'NDE ŞEKER SANAYİİ KURMA GİRİŞİMLERİ 4
1.2. TEŞVİK YASALARI 5
1.3. ŞEKER FABRİKALARININ KURULUŞ SÜRECİ 11

2.BÖLÜM:
ALPULLU ŞEKER FABRİKASI'NIN KURULUŞU..... 17
2.1.İSTANBUL VE TRAKYA ŞEKER FABRİKALARI TÜRK ANONİM ŞİRKETİ'NİN KURULMASI..... 18
2.2. FABRİKANIN İNŞA SÜRECİ 25
2.3. AÇILIŞ TÖRENİ 32
2.4. ALPULLU ŞEKER FABRİKASI'NIN TEKNİK ÖZELLİKLERİ 40
2.5.İSTANBUL VE TRAKYA ŞEKER FABRİKALARI TÜRK ANONİM ŞİRKETİ YILLIK KONGRE VE FAALİYET RAPORLARI 46
2.5.1.İTŞFTAŞ'nin 1926 Yılı Bilançosu..... 46
2.5.2.İTŞFTAŞ'nin 1927 Yılı Bilançosu..... 47
2.5.3. İTŞFTAŞ'nin 1928 Yılı Bilançosu..... 50
2.5.4. İTŞFTAŞ'nin 31 Aralık 1934 Yılı Bilançosu..... 52
2.6. İTŞFTAŞ'NİN TASFİYESİ..... 53

3.BÖLÜM:

ALPULLU ŞEKER FABRİKASI'NIN İKTİSADİ FAALİYETLERİ 58

3.1.PANCAR VE ŞEKER ÜRETİMİ 59
3.2. İSPİRTO, MELÂS VE KÜSPE ÜRETİMİ 66
3.3. PANCAR EKİM SAHASI VE PANCAR EKİMİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLARIN İKTİSADİ FAALİYETLERE ETKİLERİ 70
3.3.1. PANCAR EKİM SAHASI VE ÇİFTLİKLER 70
3.3.2. ZİRAAT TEŞKİLATI 73
3.3.3. FABRİKA'NIN İŞLETİLMESİNDE VE PANCAR EKİMİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR 74

4.BÖLÜM:

ALPULLU ŞEKER FABRİKASI'NDA İDARİ YÖNETİM 87

4.1. FABRİKA MÜDÜRLERİ 87
4.2. YÖNETİM KURULU ÜYELERİ 95
4.3. ZİRAAT, MUHASEBE VE İŞLETME MÜDÜRLERİ VE MÜFETTİŞLER İLE MURAKIPLAR 104
4.3.1. ZİRAAT MÜDÜRLERİ 104
4.3.2. MUHASEBE MÜDÜRLERİ 104
4.3.3. İŞLETME MÜDÜRLERİ 106
4.3.4. MÜFETTİŞLER VE MURAKIBLAR 107
4.4. FABRİKA ÇALIŞANLARI 107

5.BÖLÜM:

ALPULLU ŞEKER FABRİKASI'NIN BÖLGENİN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATINA ETKİLERİ 111

5.1. ALPULLU DERGİSİ 112
5.2. ERGENE KÖŞKÜ-ATATÜRK MÜZESİ VE BÜYÜK KÖŞK 114
5.3. ALPULLU ŞEKER CAMİİ 115
5.4. GAZİNO BİNASI, SİNEMA BİNASI VE YAZLIK SİNEMA ALANI 115
5.5. SPOR VE SPOR TESİSLERİ 116
5.6.EĞİTİM BİNALARI (İLKOKUL VE LİSE BİNALARI) 117
5.7. REVİR-HASTANE 119
5.8. LOJMANLAR 120
5.9. TİCARET VE KONAKLAMA BİNALARI 121
5.10. TÜRK ORDUSUNA ARMAĞAN EDİLEN ALPULLU PANCARCILARI TAYYARESİ 121
5.11. ALPULLU FABRİKALARI MENSUBİNİ KOOPERATİF ŞİRKETİ 124
5.12. DEVLET BÜYÜKLERİNİN FABRİKAYI ZİYARETLERİ 126
5.12.1. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK 127
5.12.2. İSMET İNÖNÜ 130
5.12.3. CELAL BAYAR 131
5.12.4. IRAK KRALI FAYSAL 131
SONUÇ 132
EKLER 134

EK 1 ŞEKER FABRİKALARINA BAHŞ OLUNAN İMTİYAZA VE MUAFİYET HAKKINDA KANUN, KANUN NUMARASI: 601 134
EK 2 İSTANBUL VE TRAKYA ŞEKER FABRİKALARI TÜRK ANONİM ŞİRKETİ NİZÂM-NÂME-İ DÂHİLÎSİ 137
EK 3 İSTANBUL VE TRAKYA ŞEKER FABRİKALARI TÜRK ANONİM ŞİRKETİ HİSSE SENEDİ 151
EK 4 "ALPULLU ŞEKER FABRİKASI KÜŞAD-I RESMİ PROGRAMI 26 TEŞRİN-İ SANİ 1926" KÜŞAD-I RESMİ PROGRAMI 152
EK 5 ALPULLU ŞEKER FABRİKASI İLE İLGİLİ BAZI GAZETE-MECMUA HABERLERİ VE İLANLARI ... 155
1. Hakimiyyeti Milliye, 24 Kânunuevvel (Aralık) 1925 155
2. Milliyet, 17 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926 155
3. Cumhuriyet, 21 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926 156
4. Milliyet 27 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926 157
5. Cumhuriyet, 28 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926 158
6. Haftalık Mecmua, Sene: 2, Sayı: 73, 6 Kânûn-ı Evvel (Aralık) 1926 159
7. Cumhuriyet'in Kruluşunun 10. Yıldönümü İçin Alpullu Şeker Fabrikası tarafından Cumhuriyet Gazetesi'nin 29 Teşrîn-i Evvel (Ekim) 1933 tarihli sayısına verilen kutlama ilanı 160
8. Alpullu Şeker Fabrikası'nın Alpullu dergisi'nin Haziran 1935 Tarihli 6. Sayısında Yayınlanan İlanı 160
EK 6 BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ'NDEN BAZI BELGELER 161
1. Fabrika'nın İşleyeceği Şeker Pancarının Nakliyatı Amacıyla Kurulacak Olan Demiryolu Makasları İle İlgili Kararname 161
2. İTŞFTAŞ'nin Dahili Nizamnamesinin Kabulü Hakkında Kararname 162
3. İTŞFTAŞ'nin Temel Anlaşma Metnindeki Bazı Maddelerin Tasdik Edilmesi İle İlgili Kararname 163
4. İTŞFTAŞ'nin Dahili Nizamnamesinin Kabulü Hakkındaki 21 Haziran (1)341 Tarihli ve 2141 Numaralı Kararnameye Ek Olarak Çıkarılan Kararname 164
5. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün 20.12.1930 Tarihinde Alpullu Şeker Fabrikası'nı Ziyareti İle İlgili Belge 165
EK 7 İTŞFTAŞ'NİN 29 MART 1928 TARİHLİ YÖNETİM KURULU TOPLANTISI ÜÇÜNCÜ DÖNEM HESAPLARI 166
EK 8 ALPULLU ŞEKER FABRİKASI ANI ŞEREF DEFTERİ VE BAZI DEVLET BÜYÜKLERİNİN YAZILARI 167
1. İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi, Alpullu Şeker Fabrikası, Küşâd-ı Resmî Hatırası, 26 Teşrin-i Sâni 1926,Alpullu Şeker Fabrikası Anı Şeref Defteri'nin Kapağı. 167
2. Mustafa Kemal Atatürk'ün Yazısı 168
3. İsmet İnönü'nün Yazısı 169
4. Celal Bayar'ın Yazısı 169
EK 9 ALPULLU ŞEKER FABRİKASI'NIN PROJESİ VE ALPULLU ŞEKER FABRİKASI'NIN PANCAR EKİM SAHALARI 170
1. Alpullu Şeker Fabrikası'nın Projesi 170
2.Alpullu Şeker Fabrikası'nın Pancar Ekim Sahaları 170
EK 10 RESİMLER 171
1. Alpullu Şeker Fabrikası 171
2. Mustafa Kemal Atatürk'ün Fabrikayı Ziyareti 171
3. 1934 Yılında Alpullu Şeker Fabrikası Mensupları 172
4. Alpullu Şeker Fabrikası Tarafından Türk Ordusuna Armağan Edilen Alpullu Pancarcıları Tayyaresi 172
5. Alpullu Şeker Fabrikası Müdürlerinden Bazılarının Resimleri 173
KAYNAKÇA 174

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin, ithalatın önemli bir kalemi olan şekerin ülke içinde üretilmesi, tarıma dayalı endüstrinin kurulması yönündeki girişimleri başarısız olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinden Trablusgarp ve Balkan Savaşları'na ve Birinci Dünya Savaşı'ndan İstiklâl Savaşı'na kadar askeri yenilgilerle boğuşulan dönemde şeker sanayii ile ilgili sağlıklı ve önemli adımlar atılması mümkün olmamıştır. İstiklâl Savaşı'nın başarıya ulaşması sonucunda Lozan'da barış görüşmeleri başlamış, görüşmelerin kesintiye uğradığı bir sırada İzmir'de gerçekleştirilen Birinci Türkiye İktisat Kongresi'nde, şeker sanayisini ilgilendiren bir karar da alınmıştır. Şeker sanayisinin önünü açacak gelişmeler ise Türkiye Cumhuriyet'inin kurulması sonrasında olmuş ve 5 Nisan 1925'de şeker fabrikalarının kurulması ve ayrıcalıkları hakkında kanun kabul edilmiştir.

Cumhuriyetin ilk on bir yılında Alpullu Şeker Fabrikası (1926), Uşak Şeker Fabrikası (1926), Eskişehir Şeker Fabrikası (1933) ve Turhal Şeker Fabrikası (1934) açılmıştır.

1930 yılında Alpullu Şeker Fabrikası'nı ziyaret eden Atatürk; *"Memleketimizin her müsait bölgesinde şeker fabrikalarının çoğalması ve bu suretle memleketin şeker ihtiyacının temini, mühim hedeflerimiz arasında tanınmalıdır",* ifadelerini kullanmıştır. Atatürk, 1937'de Pertek'te yaptığı bir konuşmada da *"Şeker fabrikalarının sayısı yirmiye çıkmaz ve şekeri ekmek kadar kolay alınır hale getirmezsek, gürbüz çocuklara hasret kalacağız"* demiştir. Alpullu Şeker Fabrikası, Uşak Şeker Fabrikası ile birlikte Cumhuriyet döneminde kurulan ilk şeker fabrikalarımızdan biri olup, Osmanlı Devleti döneminde ithal edilen ve halkın çok pahalıya tükettiği şekerin ülke içinde üretilmesinde önemli bir paya

sahip olmuştur. Tez çalışmasında, Atatürk döneminde atılan ekonomik adımlarda öncelik verilen şeker endüstrisinin tarihsel gelişimi ortaya konularak, şimdiye kadar herhangi bir tez veya kitap çalışmasına konu olmayan Alpullu Şeker Fabrikası ile ilgili bilgi-belge ve veriler bir araya getirilerek, fabrikanın kuruluş ve gelişim süreci ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca şimdiye kadar Alpullu Şeker Fabrikası ile ilgili bir çalışmanın yapılmamış olması sebebiyle, bölgesel ve ulusal kalkınmamızda önemli bir pay sahibi olan Alpullu Şeker Fabrikasının nasıl kurulduğu; ülke ekonomisine ne tür katkılar yaptığı; fabrikanın kuruluş ve işleyiş sürecinde kimlerin ne tür katkıları olduğunu ortaya koyarak, Cumhuriyet dönemi iktisat tarihimizdeki bir boşluğu doldurmak amaçlanmıştır.

Tez çalışmasına konu olan ve Cumhuriyetin ilk şeker fabrikalarından biri olan Alpullu Şeker Fabrikası, Kırklareli ilinin Babaeski ilçesinin Alpullu kasabasında bulunmaktadır. Temeli, 25 Aralık 1925 tarihinde atılmış, 26 Kasım 1926 tarihinde işletmeye açılmıştır.

"Alpullu Şeker Fabrikası Tarihi" adlı tez çalışmasında kullanılan kaynaklar Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Dokümantasyon Merkezi (Ankara), Ankara Milli Kütüphane, TBMM Kütüphanesi (Ankara), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi (Ankara), Şeker Enstitüsü Kütüphanesi (Ankara), İzmir Milli Kütüphane, Ahmet Piriştina Kent Arşivi Merkezi (İzmir), Beyazıt Devlet Kütüphanesi (İstanbul), İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi (İstanbul), Taksim Atatürk Kitaplığı (İstanbul) ve Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi'nden (Kırklareli) temin edilmiştir.

Tez çalışmasında tarama modeli kullanılarak öncelikle arşivlerden yararlanma yoluna gidilmiştir. Bu amaçla Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne bağlı Cumhuriyet Arşivi'nde ve Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi'nde yer alan belgeler kullanılmıştır ve Alpullu Şeker Fabrikası'nı kurmuş olan İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi'ne ait genel kurul tutanakları ve raporlarını değerlendirmeye, dönemin gazete ve dergilerini tarayarak mevcut bilgiler genişletilmeye çalışılmıştır. Ayrıca konu ile ilgili hatırat, araştırma, makale, bildiri, seminer notları ile resmi yayınlar ve zabıtlardan faydalanılmıştır.

“Alpullu Şeker Fabrikası Tarihi” adlı tez çalışması beş bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde Osmanlı Devleti’nde şeker fabrikaları kurma girişimleri ile Mustafa Kemal Atatürk Dönemi’nde şeker sanayisinin kurulması için yapılan çalışmalar ve bu çabaların sonucunda çıkartılan teşvik yasaları ve kurulan şeker fabrikalarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise Alpullu Şeker Fabrikası’nı kuran İTŞFTAŞ’nin kuruluşu ve kongre faaliyetleri ve tasfiyesi, Alpullu Şeker Fabrikası’nın inşa süreci, açılış töreni, teknik özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Fabrika’nın iktisadî faaliyetleri olan şeker üretimi, ispirto, melâs ve küspe üretimi ile pancar ekim sahası ve çiftlikleri, ziraat teşkilatı ve işletilmesinde ve pancar ekiminde karşılaşılan sorunların iktisadi faaliyetlere etkileri verilmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde Fabrika’nın müdürleri, ziraat, muhasebe ve işletme müdürleri ve müfettişler ve İTŞFTAŞ’nin yönetim kurulu üyeleri ile fabrika çalışanları ile ilgili bilgiler ve fabrikada ön plana çıkan kişilerin kısa biyografileri üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde ise Alpullu Şeker Fabrikası’nın bulunduğu bölgenin sosyal ve kültürel hayatına katkıları verilmiştir.

1.BÖLÜM:
ATATÜRK DÖNEMİNDE ŞEKER POLİTİKALARI VE ŞEKER SANAYİİ KURMA ÇALIŞMALARI

1.1.OSMANLI DEVLETİ'NDE ŞEKER SANAYİİ KURMA GİRİŞİMLERİ

Osmanlı Devleti'nde şeker fabrikalarının kurulması, şeker sanayisinin geliştirilmesi amacıyla müteşebbislere çeşitli imtiyazlar verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde şeker sanayisinin önemi hususunda propaganda faaliyetlerine ağırlık verilmiştir ve *"Şeker Fabrikası"* adlı kitap Mekke-i Mükerreme Eski Sıhhiye Tabibi Mehmet Raif Efendi tarafından tercüme edilerek, 1888 tarihinde Padişah iradesiyle Matbaa-i Âmire'de bastırılmıştır. Devlet, ülkenin bazı yerlerinde şeker kamışı ve şeker pancarı tarımının yaygınlaşması için deneme üretimleri gerçekleştirdiği gibi, şeker fabrikalarının kurulması için de teşviklerde bulunmuştur.[1] 1840, 1867, 1880, 1899 ve ondan sonraki yıllarda da şeker fabrikası kurmaya yönelik bazı girişimler olmuşsa da başarıyla sonuçlanmamıştır.[2] Arnavutköylü Dimitri Efendi, İstanbul yakınında, 1840 yılında bir şeker fabrikası kurmaya çalışmıştır. 11 Mart 1840 tarihinde Nafıa Nezareti tarafından kendisine verilen bir mazbata ile Rumeli ve Anadolu'da şeker pancarı yetiştirmek ve şeker üretmek için on yıllık bir imtiyaz hakkı elde etmesine rağmen, Arnavutköylü Dimitri Efendi'nin girişimi sonuçsuz kalmıştır. Afyonlu Yusuf Bey 1847 yılında, Davutoğlu Karabet 1867 yılında, Fenerler imtiyazı sahibi Michel Paşa 1879 yılında, Müşir Topal Rauf Bey 1899 yılında[3] ve 1917 yılında da Almanlarla birlikte kurulan Zenith Şirketi tarafından, şeker fabrikası kurmak için girişimler yapılmışsa da sonuç alınamamıştır.[4] Osmanlı Devleti'nin ülkede şeker

[1]Mehmet Karayaman, "Osmanlı Devleti'nde Şeker Fabrikası Kurma Teşebbüsleri", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi**, (Temmuz, 2010a), Cilt-Sayı: XXV-1, ss.299-301.

[2]Ömer Alp, "Cumhuriyet ve Şeker Sanayiimiz", **Pancar**, (Ekim 1983), Sayı: 322, s.5.

[3]*Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluş girişiminin Trakya'da gerçekleşmesinde Müşir Topal Rauf Paşa'nın büyük etkisi olduğu da ileri sürülmüştür*. Bkz. Habil Akıltepe, Sabri Malkoç, İhsan Molbay, **Türkiye Şeker Sanayii ve Şeker Pancarı Ziraatı**, (Ankara: Mars Matbaası, 1964), s.32.

[4]**Şeker Sanayi İstatistikleri (1926-1983)**, (Ankara: 1984), s.5.

sanayi ve dğer sanayi alanlarında ileri adımlar atmasında, yüzlerce yıldır süregelen kapitülasyonların ve ağır koşullarla kabul edilmiş ticari antlaşmalar sonucunda gümrük bağımsızlığının kaybedilmesi, iç piyasanın yabancı malların rekabet alanı haline gelmesi engelleyici bir unsur olmuştur.[5] Bunların yanında şeker kamışı ve şeker pancarı tarımının yaygın olmaması, halkın bu konuda yeterince bilgi sahibi olmayışı ve sermaye sorunu da şeker sanayinin gelişememesinde etkili olmuştur.[6]

1.2. TEŞVİK YASALARI

Cumhuriyet öncesinde ülkemizde Şevket Süreyya Aydemir'e göre; *"Kendi gümrükleri üstünde bağımsızlığı bulunmayan ve iç pazarları her çeşit yabancı eşyasının açık müdahale ve rekabet alanı olan bir memlekette, şeker sanayisi gibi ancak sistemli himaye altında gelişebilecek bir iş şubesinin doğması ve yaşayabilmesi"*[7] mümkün olmamıştır. Ancak sırasıyla İzmir'de düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan kararlar ve Lozan Barış Anlaşması'nın sağladığı adli, mali, siyasi ve iktisadi bağımsızlık ile ülkede şeker sanayisinin kurulması yönünde girişimler hızlanmıştır.

Türkiye İktisat Kongresi, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanmıştır. İktisat kongresi ile ülke ekonomisine yeni bir yön verilmeye çalışılmış, çeşitli meslek gruplarından gelen üyelerin katılımı ile ülke sorunlarına yönelik yeni çözüm önerileri tartışılmıştır. İzmir İktisat Kongresi sonunda alınan kararlar arasında yer alan 16. madde, şeker sanayisi için önemli bir maddedir ve bu maddede, *"Memleketimizde pancar yetiştirilerek, şeker fabrikaları tesis ve ziraatta münavebe usulünün tevsii ve bu suretle hayvanlarımızın ve hububatımızın ıslah ve çoğaltılması"* gerektiği ifade edilmiştir.[8] Şeker sanayisinin kurulması ve gelişebilmesi için İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar önemli olmuştur. İzmir İktisat Kongresi'nde konuşma yapan dönemin İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Bozkurt) ülkenin durumunu şu

---

[5]Alp, (1983), **Ön. ver.**, s.5.

[6]Karayaman, (2010a), **Ön. ver.**, s.315.

[7]Şevket Süreyya Aydemir, "Şeker İstiklali ve 160.000 Ton Türk Şekeri", **Kadro**, (İkinci Teşrin 1932), Sayı:11, s.5.

[8]A. Afet İnan, **İzmir İktisat Kongresi**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989), s.30.

sözlerle ifade etmiştir: *"Zahiren memleket bizimdi; fakat hakikatte Türkiye, iktisaden bizden ziyade yabancı memleketi, bir sömürgesi idi. […] Bizde tüccar da, çiftçi de, sanayi erbabı da, amele de… Bütün iktisat amillerimiz doğrudan doğruya yabancı sermayesinin esir ve hizmetkârıdır''*.[9] İşçisinden, tüccarına, çiftçisinden sanayicisine 1135 delege ile toplanan Türkiye İktisat Kongresi, Lozan Barış görüşmelerinin kesildiği bir dönemde artık Türk Milletinin geçmişinden değil geleceğinden sorumlu olduğunu tüm dünyaya bildirmiştir.[10] Ham maddesi yurt içinde yetişen sanayi dalları kurulması ve ülkemizde pancar üretiminin geliştirilmesi, yeni şeker fabrikalarının tesisi kararlarının alınmış olduğu Türkiye İktisat Kongresi, şeker sanayisinin Türkiye'de kurulması için önemli adımların atılmasını sağlamıştır.[11]

Türkiye İktisat Kongresinden sonra, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşmasının getirdiği geniş olanaklar, şeker sanayisinin kurulmasına yol açan ilk hareketlere zemin hazırlamıştır. Lozan Antlaşması bağımsız, modern Türk Devletinin kuruluşunu sağlayan kararların alındığı önemli bir antlaşma olduğu kadar Türk sanayisi için de önemli bir antlaşmadır.[12] Çünkü Türkiye'de şeker sanayisini kurma girişimlerine ulusal karakterini veren Cumhuriyet rejimi olmuştur.[13] Bu yüzdendir ki Türkiye'de şeker sanayisinin tarihi Cumhuriyetin tarihi ile başlamıştır.[14] Milli Mücadele sona erdikten sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türk milletine şu şekilde seslenmiştir;

> Yeni Türkiye Devleti temellerini süngü ile değil, süngünün dahi dayandığı iktisadiyat ile kuracaktır. […] Biz bu milleti bugünkü şeklinden daha yüksek mertebelere çıkarmakla mükellef adamlarız. Bu yükseliş yalnız meydan muharebelerinde kazandığımız şereflerle olamaz. Bu, buna kâfi değil. Asıl yükseliş iktisat sahasında yükseliş olacak. […] Türkler, devlet kurucusu oldukları kadar yurt yapıcısıdırlar,

---

[9]Kâzım Karabekir, **İktisat Esaslarımız: Hatıra ve Zabıtlarıyla 1923 İzmir İktisat Kongresi** (İstanbul: Emre Yayınları, 2001), ss.128,135.

[10]Recep Konuk, "Milletimiz Mazisinden Değil Artık İstikbalinden Mesuldür", **Pankobirlik**, (2009), Yıl: 20, Sayı: 97, ss. 4-5.

[11]**Tarım ve Köy**, (Mart-Nisan 2000), Sayı: 132, s. 35.

[12]**Cumhuriyetin 80. Yılında Türk Şeker Sanayi**, (Ankara: T.Ş.F.A.Ş Yayını, Ekim 2003), s.7; Gülgün Akbaba, "Türk Şekeri 62 Yaşında", **Bilim ve Teknik**, (Ağustos 1988), Cilt-Sayı:21-229, s.39.

[13]Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ. Neşriyatı, 1958), Cilt: 1, s.55.

[14]Aydemir, (1932),**Ön. ver**. s. 5.

> toprağın adamıdırlar. Kılıç kullanmasını bildikleri gibi toprağı kullanmasını da çok iyi bilirler.[15]

Mustafa Kemal Atatürk, başka bir konuşmasında ekonomi ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

> […] Bundan sonra pek önemli zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferleri değil, iktisat ve ilim zaferleri olacaktır. Ordumuzun şimdiye kadar elde ettiği zaferler memleketimizi hakiki kurtuluşa sevk etmiş sayılmaz. Bu zaferler ancak ilerideki zaferimiz için kıymetli bir temel hazırlamıştır. Askeri zaferlerimizle gururlu olmayalım, yeni ilim ve iktisat zaferlerine hazırlanalım. […] Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisadi zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler kalıcı olamaz, az zamanda söner. Bu itibarla en kuvvetli ve parlak zaferlerimizin dahi temin edebileceği faydalı sonuçları tespit için iktisadiyatımızın ve iktisadi egemenliğimizin sağlanması, kuvvetlendirilmesi ve genişletilmesi lâzımdır. […] Yeni Türkiye Devleti bir iktisat devleti olacaktır.[16]

Mustafa Kemal Paşa tam istiklal için iktisadi bağımsızlığın vazgeçilmez bir unsur olduğu ve dışa bağımlı olan bir ülkenin bağımsız olamayacağı düşüncesindedir. Nitekim Ali Coşkun bu bağlamda, *"Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi"* adlı makalesinde Atatürk'ün, *"Ekonomik kalkınma, Türkiye'nin, hür, müstakil daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye idealinin bel kemiğidir"*[17]sözüne yer vermiştir. Atatürk bir başka konuşmasında: *"Ülkemizin zenginleşmesinin yolu her şeyden önce tarım ve tarıma dayalı sanayilerden geçer",* diyerek tarım-sanayi uyumunun kalkınmadaki büyük önemini vurgulamıştır.[18]

Ali Coşkun yine aynı makalesinde verdiği bilgilere göre[19] devlet, temel tüketim ve ara malları alanında ithal ikamesi sağlamak amacıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında, un, şeker, pamuk, kömür, demir ve akaryakıt üretimine özellikle öncelik vermiştir. Üç

---

[15]Ahmet Şiray, "Cumhuriyet'in 60. Yılında Türkiye Tarımı'', **Pancar**, (Ekim 1983), Sayı: 322, s.15.

[16]Necdet Derin, **Türkiye'nin Sanayileşmesi**, (Ankara: Sevinç Matbaası, 1963), ss. 101-102.

[17]Ali Coşkun, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi", **Atatürkçü Düşünce Dergisi**, (Kasım 2003), Sayı: 4, s.75.

[18]**Tarım ve Köy**, **Ön. ver.**, s.35.

[19]Coşkun, **Ön. ver.**, s.75.

beyazlar ve üç karalar da denilen bu ürünlerin üretilmesi ile dışa karşı bağımlılığın azaltılması hedeflenmiştir.

Lozan Barış Anlaşması'nın kabulünden sonraki süreçte İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararların da etkisiyle şeker fabrikalarının kuruluşunu desteklemek amacıyla bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır.[20] Lozan Antlaşması'nın getirmiş olduğu siyasi, adli, iktisadi ve mali haklara uygun olarak[21] 25 Ocak 1925 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından, *"Şeker Fabrikalarının Tesisinin Teşvikine Dair Kânûn"* teklifi hazırlanarak TBMM'ne sunulmuştur.[22] TBMM tarafından şeker sanayi ile ilgili olarak çıkarılan ilk kânûn 5 Nisan 1925 tarih ve 601 sayılı *"Şeker Fabrikalarına Bahşolunan İmtiyaz ve Muafiyet Hakkında Kânûn"* olmuştur.[23] Kabul edilen kânûnla, şeker fabrikası kurmak isteyen gerçek ve tüzel kişilere çeşitli vergi muafiyetleri, imtiyazlar, pancar ekim ve üretiminde arazi mahsul vergisinden istisna, nakliye tenzilatı, memur, hizmetli ve işçilerin vergiden muaf olmaları gibi yardım ve kolaylıklar sağlamıştır. Yani kısaca bu kânûn, Türkiye'de Şeker Sanayisinin kuruluşunu sağlayacak ve destekleyecek önlemlerin alınmasını sağlamıştır.[24] Kânûnu hazırlayanlar, ülkenin diğer ülkelere göre nüfus başına şeker tüketiminin düşük olması (1913 istatistiklerinde ABD'de 38,8; İngiltere'de 39,2; İsviçre'de 29,1; Fransa'da 19,1; Almanya'da 24,8 ve Türkiye'de 5,9 kg), 30 milyon liralık bir milli servetin yurtdışına çıkmasının engellenmesi, güçlü bir şeker sanayinin iktisadi ve içtimai hayatın ve ziraatın gelişmesine sağlayacağı büyük katkılar, birçok çiftçi, işçi ve tüccara geniş bir eylem alanı açması, ileride devlet hazinesi için önemli bir gelir kaynağı olma ihtimali, dışa bağımlılığın ortadan kaldırılması gibi yararları düşünerek bu kânûnu çıkartmışlardır.[25]

---

[20]Mehmet Karayaman, **Nuri Şeker ve Uşak Şeker Fabrikasının Kuruluşu**, *(*Uşak: Uşak Akademi Kitapevi, 2010b), s.4.

[21]Alp, (1983), **Ön. ver.**, s. 6.

[22]**BCA.**, 30.18.1.1./12.72.9.

[23]**Şeker Fabrikalarına Bahş Olunan İmtiyaz ve Muafiyet Hakkında Kanun, (**bsy.yok, 1341/1925). *EK 1' de kanunun Osmanlıcası ve transkripsiyonu verilmiştir. Bu kanunun 8. Maddesi daha sonra 2699 Kanun No'lu 25 Mayıs 1935 yılında kabul edilen Kanunla kaldırılmıştır* Bkz. "Şeker Fabrikalarına Bahşolunan İmtiyazat Ve Muafiyet Hakkındaki 14 Nisan 1341 Tarih Ve 601 Sayılı Kanunun 8 İnci Maddesinin Kaldırılmasına Dair Kanun", **Resmi Gazete**, (7 Mayıs 1935), Sayı: 2996.

[24]Alp, (1983), **Ön. ver.,** s. 6.

[25]**Aynı**, ss. 6-7.

Lozan Barış Antlaşması'na bağlı Ticaret Sözleşmesi'nin üçüncü maddesine göre Türk Hükümeti, gümrük tarifelerini değiştirme serbestîsini, sözleşmenin yürürlüğe girmesinden beş yıl sonra kazanacaktı. Bu süreçte de inhisarlar kurabileceği de kabul edilmiştir. Bu sözleşme gereğine uygun olarak, şeker sanayisi ile ilgili kabul edilen bir diğer kânûn ise "Şeker İnhisar Kânûnu" olmuştur.[26] Kasım 1925 tarihinde hazırlanan ve 25 Ocak 1926 tarihinde TBMM'de görüşülerek kabul edilen, bu kânûn ile şekerin Türkiye'ye girişi ve dağıtımı devletin kontrolüne alınmıştır.[27] Hazırlanan kânûn teklifinde şu bilgilere yer verilmiştir;

> Türkiye dâhilinde hariçten tasfiye olunmuş yahut olunmamış şeker ithali ve şekerin dâhilde imali hükümetin taht-ı tasarrufundadır. Bulama, lokum ve alelumum şekerleme, halveyat, şekerli şuruplar, içkiler, meyve şekerlemesi, çikolata ve emsalinin memlekete hariçten ithali memnudur. Şeker, memlekette müntehit fiyatla satılır. Fiyatları altı ayda bir tespit edilir. Kambiyoda, yüzde yirmi tahvil olursa daha evvel de olabilir. İnhisar resmi, kilo başına yirmi yedi kuruştur. İnhisar doğrudan doğruya hükümetçe idare olunursa şahsiyet-i hükmiyeyi haiz ticari esasata müstenit olacaktır. Şirketin ayrıca altı kişilik meclis-i idaresi olacaktır. İnhisar müdür-i umumisi, Maliye Vekâletince intihap olunacaktır.[28]

Hükümet, 724 Sayılı kânûn ile şeker ithalini kontrole alarak, içerde imal olunan şekerleri tamamen satın almayı kabul etmiş ve o zaman için gümrük resmi oranlarını değiştirmek suretiyle yapabilmek imkânına sahip bulunmadığı korumayı, tekel yoluyla kurmayı düşünerek, yerli şekeri yabancı rekabeti karşısında koruyabilmek için, gerekli önlemleri almaya çalışmıştır.[29]

7 Nisan 1926 tarihinde 232 Sayılı ***"****Şeker ve Petrolden Duhuliye Resmi Alınmayacağı Hakkında Karar"* ile şekerden duhuliye vergisi alınmaması kararlaştırılmıştır.[30]

---

[26]Bülent Su, "Ekonomi ve Endüstri Bakımından Şekerin Tarihi", **İktisadi Yürüyüş**, (7 Ekim 1947), Yıl: 8, Sayı: 186, s. 23.

[27]Karayaman, (2010b), **Ön. ver.**, s. 5.

[28]**Cumhuriyet Gazetesi, (**8 Teşrinisani (Kasım) 1925); **Hâkimiyeti Milliye**, (26 Kânunusani (Ocak) 1926).

[29]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s. 242.

[30]**BCA.**, 30.10.0.0/212.440.4.

24 Mayıs 1926 tarihli ve 4/405/2074 numaralı *"Şeker, Benzin ve Petrolden Alınacak Rüsum Hakkında Karar"* ile de, şeker sanayisi geliştirilmeye çalışılmıştır.[31]

Hükümet, ayrıca 14 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926 tarihinde kabul ettiği bir kararnamede Alpullu'da fabrika'nın işleyeceği şeker pancarının nakliyatı amacıyla demiryolu makasları kurulmasının önünü açan bir karar almış ve ulaşım sorununun çözülmesi için adımlar atmıştır.[32]

İlk kez 1913'te çıkarılan, 1924'te düzenlenen ve 1927'de son şeklini bulan "*Teşvik-i Sanayi Kânûnu*", şeker sanayisini destekleyen maddeler içermiştir. Teşvik-i Sanayi Kânûnunun 12. maddesi gereğince devlet; özel idareye ve belediyelere ait kurumlara lâzım olan, memleketin içerisinde yeterli miktarda imal edilebilen ürünlerin ve mahsulâtın hariçten getirilecek maddelere tercih ederek ve zikredilen kurumların ihtiyacının dışarıdan % 10 pahalı dahi olsa yerli üretimi ile temini lâzım gelmekte olduğundan şeker ihtiyaçlarının Alpullu ve Uşak şeker fabrikaları üretiminden sağlamaya yönelik kararlar alınmıştır.[33] Bu maddelere göre bir şeker fabrikasının kuruluşu için 601 Sayılı Kânûnda sağlanan kolaylıklardan daha fazlasını elde etmek mümkün olmuştur.

Şeker Fabrikaları için gereken malzemelerin yurtdışından getirilmesi konusunda, devlet gereken yardımları da yapmaya çalışmıştır ve malzemelerin yurtiçine sokulması konusunda gerekli izinleri vermiştir.[34]

14 Haziran 1935 tarihinde çıkarılan 2785 Sayılı kânûnla; içerde üretilecek ve ithal edilecek şeker miktarının hükümet tarafından belirlenmesine, her yıl üretilen şekerin 55 bin ton kadar kısmından kristal şekerin kilosuna 4 kuruş ve küp şekerin kilosunda 10 kuruş istihlak vergisi alınmasına, iç üretim ihtiyacı karşılayamadığı zaman

[31] **BCA.**, 30.10.0.0./8.45.22.

[32] **BCA.**, 30.0.18.01.01/021.69.7. Ayrıca bu belgenin Osmanlıcası ve tarnskripsiyonu için bkz. EK 6.

[33] **BCA.,** 18.0.0.9/243.1214.7

[34] *Alpullu Şeker Fabrikası'na yurtdışından malzemeler getirilmesi konusunda verilen izinler için* Bkz. **BCA.**, 30.18.1.2./39.64.13.;**BCA.**, 30.18.1.2./39.66.14.

dışarıdan yapılacak ithalattan kilo başına 15 kuruş gümrük vergisi alınmasına karar verilmiştir.[35]

601 Sayılı Kânûn, 1956 yılına kadar bazı değişikliklerle yürürlükte kalmış, bu tarihten sonra 6747 Sayılı *"Şeker Kânûnu"* yürürlüğe girmiştir.[36] 01.07.1956 tarihinde yürürlüğe giren Şeker Kânûnu ile şeker sanayisinde sermaye genişlemesini desteklemeye, çiftçi haklarını korumaya, şeker üretimini ve dış satımını teşvike, sabit faktörlü bir istihlâk (tüketim) vergisi rejimi kurmaya yönelik adımlar atılmış, şeker sanayisine yeni bir yön verilmiştir.[37]

Şeker sanayisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kurduğu sanayiden biri olmuştur. Bu sanayinin kurulmasında ise özellikle milli iktisat düşüncesini yerleştirmek ve ülke ziraatını geliştirmek amaçları güdülmüştür.[38]

1.3. ŞEKER FABRİKALARININ KURULUŞ SÜRECİ

Atatürk döneminde şeker sanayinin kurulması için gerekli yasal düzenlemeler ve çeşitli muafiyetlerden sonra şeker fabrikalarının kurulması için çeşitli adımlar atılmış ve bu dönemde 4 şeker fabrikası hizmete girmiştir. Bunlar; Alpullu, Uşak, Eskişehir[39] ve Turhal Şeker Fabrikalarıdır.

Nail Güreli, Alpullu Şeker Fabrikası'ndan kısa bir süre sonra açılış töreni yapılan Uşak Şeker Fabrikası ve fabrikanın kurucusu olan Nuri Şeker ile ilgili olarak Cumhuriyetin ilanından sonra şeker sanayi alanında Nuri Şeker ve arkadaşlarının gerçekleştirmiş olduğu girişimin çok önemli olduğunu belirterek, Türklerin Şeker

---

[35]Erol Zeytinoğlu, **Türkiye'de Şeker Endüstrisi,** (İstanbul: İskender Matbaası, 1964), s. 48.

[36]Sedat Avcı, "Türk Şeker Sanayinin Kuruluş ve Gelişmesinde Devletin Etkisi", **Coğrafya Dergisi,** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Yayını, (1996), Sayı: 4, s. 296. Ayrıca Şeker Kanunu için bkz. **Şeker Kanunu**, (Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 1957).

[37]Baha Tekand, "Türkiye Şeker Sanayii", Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii,** (Ankara: TŞFAŞ. Neşriyatı, 1958), Cilt: 1, s.VII.

[38]Suphi Argon, **Şeker Sanayii ve Pancar Ziraatinin Ehemmiyeti**, (İstanbul: TŞFAŞ. Neşriyatı, 1944), s. 2.

[39]Eskişehir Şeker Fabrikası'nın kuruluşu ile ilgili bkz. **Cumhuriyet Gazetesi**, (6 Kânunuevvel (Aralık) 1933; 7 Kânunuevvel (Aralık) 1933).

Sanayii ile tanışmasının 1900'lü yılların başlarında halı ticareti nedeniyle olduğunu, Uşak'ta dokunan değerli halıların başta İngiltere olmak üzere bazı Avrupa ülkelerine satıldığını, bu halı ticaret nedeniyle Avrupalı tüccarların İzmir ve Uşak'a, Türk tüccarların da yabancı ülkelere giderek ticaret ilişkilerini geliştirmiş olduğunu söylemiştir. Bu ticari ilişkiler aracılığıyla şeker pancarı yetiştirilebileceği ve şeker üretilebileceği yabancılar tarafından Uşaklılara anlatılmıştır. Halı komisyoncusu Gülbenkyan adlı kişinin telkiniyle, 1906 yılında halı ticaretiyle uğraşan Hacıgedikzade Ahmet ve Celepoğlu Abdullah Efendi, Avrupa'dan şeker pancarı tohumu getirerek çalışmalara başlamış oldukları halde, bir süre sonra şeker pancarı yetiştirmekten vazgeçmişlerdir.

1920'lerde ise, Uşaklı çiftçilerden Molla Ömer'in oğlu Nuri Ağa şeker pancarı yetiştirmeyi ve bundan şeker yapmayı aklına koymuştur. Mehmet Eşref adındaki Viyana'da bir şeker fabrikasında çalışan bir Türk ile İzmir'de görüşen Nuri Ağa, Ondan şeker sanayisi konusunda bilgi almıştır ve Mehmet Eşref'in Viyana'dan göndereceği pancar tohumlarını ekerek Türkiye'de ilk şeker pancarını yetiştiren kişi unvanını kazanmıştır.[40] Ayrıca Nuri Şeker'in bu tarihi başarısı konusunda Ziraat Müdürlüğü görevinde bulunmuş olan Sabri Ongun, memlekette Orta Anadolu'nun ekim alanlarında yalnızca tahıllardan yararlanmanın çiftçiyi fakir düşürdüğüne inanan ve memlekette başka ürünlerinde kullanılmasının gerektiği düşüncesini iddia eden Uşak'ta Aybey Mahallesinde Molla Ömer oğlu Nuri Şeker'in, şekerin Hindistan'da kamıştan, Avrupa'da pancardan elde edildiğini 1906-1907 yılları sırasında duymuş olduğunu ve bu tarihten sonra Uşak'ta bir şeker fabrikası kurmayı düşlediğini anlatmıştır.

Nuri Şeker, Avrupa'dan şeker fabrikası araç ve gereçlerinin sağlanması konusunda uygun şartların oluşmasını beklemiştir ve Kurtuluş Savaşındaki yokluklardan sonra, savaşın zaferle sonuçlanması sonucunda bu girişimlerini yenilemiştir. Nuri Şeker, çevresine topladığı vatandaş kitlesinin maddi ve manevi güçlerinin bir araya toplanması gerektiği düşüncesini hayata geçirerek, 1923 yılında Uşak Terakki ve Ziraat Türk A.Ş.yi kurmuştur. Şirketin ortaklarından nakit alınması zor olduğundan köylülerden buğday, arpa, afyon, tütün, koyun, kuzu, hatta tavuk yumurtası gibi

[40]Nail Güreli, *"İlk Türk Şekeri Pek Tatlıydı… "*, **Yıllar Boyu Tarih**, (Aralık 1981), Yıl: 4, Sayı: 12, ss. 18-19.

ürünler alınarak şirketin ambarına toplanmış ve değer fiyatlarıyla satılarak ortakların paylarına işlenmiştir. Nuri Şeker, fabrikanın hisse senetlerini 1923 yılında Ankara'da bastırdıktan sonra Uşak'a geri dönmüştür ve her bir payı iki lira olan hisse senetlerini satmaya başlamıştır. Karşılığında yukarıda sözü edilen mallar alınarak nakde çevrilmiştir. Hatta o günleri anarken köylülerin ağzında Nuri Şeker bu fabrikayı yumurta parasıyla kurdu diye sözler duyulmuştur. Bu olağanüstü koşullar 1925 yılına kadar devam ederek şirketin ayakta kalmasını sağlanmıştır ve Nuri Şeker köyden köye, gece gündüz demeden dolaşarak destek ararken Uşak Terakki ve Ziraat Türk A.Ş.'nin sermayesini 600.000 Lira 'ya çıkartmayı başarmıştır.[41]

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Genel Müdürlüğü yapmış ve Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluşunda ve işletmesinde önemli bir yeri olan Arif Kâzım Taşkent, bu dönemde şeker sanayinin kuruluşunu anılarında şu şekilde anlatmaktadır[42];

> Şeker Sanayisinin kuruluşuna başlandığı zaman, Cumhuriyet'in ilanından iki yıl geçmişti. Cumhuriyetimizin kuruluşunda memleketimizde iktisadi varlık diyebileceğimiz bir şeylerimiz de yoktu. Büyük Atamız, Cumhuriyet'in ilanından bir yıl sonra Türkiye İş Bankasının meydana gelme şartlarını sağlamakla ve kurulmasını temin etmekle, iktisadi hayatımızın temeline ilk taşı yerleştirmiş bulundular.
>
> (...)''Üç beyazlar" ve "Üç karalar" sloganı bu sıralarda ortaya atıldı. Şeker sanayiinin kurulması mevzuu üzerinde de ehemmiyetle duruluyordu. Birbirini takip eden iki büyük harpte (Birinci Dünya Harbi ve İstiklal Savaşı) şeker yokluğundan çekilen sıkıntı çok büyüktü. Bu sebeple, her şeyden evvel, memlekette şeker üretiminin gerçekleşmesi lâzımdı. Bunu herkes istiyordu.
>
> (...)Cumhuriyet'in ikinci kuruluş yılında iki yerde, Uşak'ta ve Alpullu'da şeker fabrikası kurma teşebbüsüne geçildi. Kuruluşlar için gerekli kânûnlar çıkarıldı, müesseseler meydana geldi, fabrikaların inşa edileceği yerler tespit edildi. Fabrikaların siparişleri verildi ve zirai çalışmalara başlandı. Fabrika binalarının inşası için hazırlıklar ilerliyor, makineler fabrikaya geliyor ve montajlar da yapılıyordu.

[41] **Cumhuriyetin 80. Yılında Türk Şeker Sanayi**, **Ön. ver.**, ss. 9-10.

[42] *Kâzım Taşkent'ten aktaran*, **Pancar, Cumhuriyet'in 50. Yılı Özel Sayısı**, (Aralık 1973), ss. 19-20.

> 1926 senesinin sonlarından evvel fabrikalar işleme tecrübelerine başladılar. Açılış törenleri, bir seremoninin ötesinde, Türk'ün kendi şekerine kavuşma bayramı olarak kutlanıyordu.
>
> (...)Bu netice her şeyi ile bir harikaydı ve Atatürk'ün bir harikasıydı. Bütün bu zor şartlar etrafında O'nun genel fikirleri vardı. Fakat Türkiye'yi yokluklar içinde varlıklara kavuşturan O, her şeyi başarabilir ve Türkiye'yi kendi şekerine de ulaştırabilirdi. Atatürk'ün harikaları yalnız bu iki fabrikanın kurulması ile durmadı; 1933 ve 1934 yıllarında Eskişehir ve Turhal fabrikaları da kuruldu.

1926 yılında ilk Türk şekerini çıkaran Alpullu ve Uşak, 1933 yılında Eskişehir ve 1934 yılında Turhal Şeker Fabrikaları, farklı birer anonim şirket tarafından kurulmuştur.[43] 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile halkın satın alma gücü azalmıştır, nüfus başına düşen tüketim 5 kilogram iken 3,3 kilograma[44] ve Türkiye'nin 1929-1930 yıllarında yetmiş bin tonu bulan şeker tüketimi, elli bin tona düşmüştür. Şeker sanayisinin içine düştüğü durumun düzeltilmesi, ülkenin şeker tüketiminin yükseltilmesi için 1934'te dört şirketin yetkili isimleri arasında görüşmeler yapılmış, bazı tedbirler alınmış olsa da bunlar çözüm sağlamamıştır.

1934 yılında İktisat Bakanlığı, Uluslararası Şeker İstatistik Birliği Şefi Dr. Mikusch'u şeker maliyetlerini, bu maliyetlerin indirilip indirilemeyeceğini, Türkiye'de üretilen şekerin dünya şeker fiyatları ile karşılaştırılınca pahalı olup olmadığını incelemek amacıyla Türkiye'ye davet etmiştir. İktisat Bakanlığı'na 14

[43]Osman Sungur, "Şeker ve Türkiye'de Şeker Sanayii", **Mesleki ve Teknik Öğretim**, (Nisan 1954), Sayı: 14, ss. 43-45.

[44]Fahrettin Mutluay, **Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Neşriyatı No: 109, Mars Matbaası, 1964), s. 10.

Nisan 1934'te sunulan raporda Dr. Mikush, yapılacak bir çözümün olmadığını söylemesi üzerine bu raporla yetinmeyen Bakanlık, yedi kişiden oluşan "*Şeker Rasyonalizasyon Komitesi*" kurulmuştur.[45] Bu komite; Trabzon milletvekili Hasan Saka, Sanayi Tetkik Hey'eti Başkanı İlhami Nafiz Pamir, Edirne Milletvekili Şakir Kesebir, Türkiye İş Bankası Genel Müdür Vekili Muammer Eriş, Ziraat Bankası Genel Müdürü Kemal Zaim, Sümerbank Genel Müdürü Nurullah Esat Sümer ve Türk Ofis Müşavirlerinden M. Rauf'tan oluşmuştur.[46] Bu dört şirket, Türkiye'de şeker sanayisinin daha rasyonel çalışabilme imkânlarını sağlamak üzere, 6 Temmuz 1935 tarihinde, aynı idari ve mali yapıda birleşme ve kaynaşmak sureti ile "*Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi*"ni meydana getirmişlerdir.[47] Merkezi Ankara olmak üzere 99 yıl müddet ve 22 milyon TL sermaye ile kurulmuş olan kurum, memleket içerisindeki çeşitli yerlerde şeker fabrikaları, ispirto ve benzeri maddeler üretmek ve sanayi oluşturmak amacıyla kurulmuştur.[48] Bu şirkete kısaca Türk Şeker de denilmiştir.[49] İnönü Projesi olarak da adlandırılan bu proje içerisinde bu dört fabrikayı kuran şirketler tasfiye edilmişlerdir.[50] Böylece bu dört fabrika Sümerbank, Türkiye İş Bankası ve Ziraat Bankası'nın bir arada kurdukları TŞFAŞ'ye geçmiştir.[51] TŞFAŞ'ye, 14 Haziran 1935 tarih ve 2785 sayılı Kânûn ile % 9 kâr garantisi

---

[45]**Türkiye Şeker Sanayii 1926-1977**, (Ankara: TŞFAŞ. Yayınları No: 210, Mars Matbaası), s.82.

[46]İlhan Tekeli; Selim İlkin, **Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, (Ankara: Türkiye Belgesel İktisat Tarihi Serisi No: 3, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 1982), s.129.

[47]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s. X.

[48]**BCA.**, 30.18.1.2./56.53.6.

[49]**Tarım ve Köy**, **Ön. ver.**, s.35.

[50]*Alpullu Şeker Fabrikası Maddesi,* **İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, (**İstanbul: 1946), Cilt: 1, s.170; **Türkiye Şeker Sanayi, Kuruluşu, Gelişmesi, Olgunlaşması, 1926'dan 1950'ye**, (Ankara: 1950), s.18. Ayrıca "İnönü Projesi" ile ilgili Şevket Süreyya Aydemir'in eleştirileri için bkz. Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, (Remzi Kitabevi, 9. Basım:2000), bsy.yok, Cilt:1, ss. 460-461.

[51]**BCA.**, 30.18.1.2./74.35.13., Ayrıca bkz. *Alpullu Şeker Fabrikası Maddesi* , **İnönü Ansiklopedisi,** (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1948), Cilt: 2, s. 188.

tanınmıştır. Şeker fiyatlarının da hükümet tarafından belirlenmesine karar verilmiştir.[52]

TŞFAŞ'nin kurulması ve şeker fiyatının düşürülmesi üzerine tüketim, iki üç yıl gibi kısa bir zaman içinde 70 bin tonu aşarak 1937'de 90 bin, 1938'de 97 bin ve 1941'de de 108 bin tona ulaşmış, buna karşılık üretim bu yıllarda 51.575, 42.526 ve 87.023 ton olmak üzere çok düşük kalmıştır.[53]

Türkiye'nin şeker ihtiyacı uzun yıllar boyunca, bu dört fabrika ile karşılanmaya çalışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında izlenen ekonomik ve sosyal politikalar çerçevesinde şeker fabrikaları kalkınmanın olmazsa olmaz unsuru sayılmışlar ve yatırım programlarında ayrıcalıklı yer tutmuşlardır.[54] 1950'li yıllarından itibaren yeni şeker fabrikaları kurularak Atatürk'ün hedeflemiş olduğu şeker sanayisini geliştirme ve iktisadi bağımsızlığın sağlanması hususunda önemli adımlar atılmıştır.

Atatürk'ün sözlerine uygun olarak Türkiye Şeker Sanayi'sinde 1930'larda olduğu gibi 1950'li yıllarda da yeni şeker fabrikalarının kurulduğu görülmüştür. 1953 yılında Adapazarı, 1954'te Konya, Amasya, Kütahya, 1955'te Susurluk, Burdur, Kayseri, 1956'da Erzurum, Erzincan, Elazığ, Malatya,1962 ve 1963'te Ankara ve Kastamonu; 1977'de Afyon; 1980-1992 yılları arasındaki süreçte Muş, Ilgın, Bor, Ağrı, Elbistan, Erciş, Ereğli, Çarşamba, Çorum ve Kars; 1998'de Yozgat Şeker Fabrikaları işletmeye açılmıştır.[55]

---

[52]**Türkiye Şeker Sanayii 1926-1977**, **Ön. ver.**, s. 126.

[53]**Aynı**, ss. 82-83.

[54]**Tarım ve Köy**, **Ön. ver.**, ss. 35-36.

[55]**Aynı,** s. 36.

2.BÖLÜM:
ALPULLU ŞEKER FABRİKASI'NIN KURULUŞU

Alpullu, Kırklareli'nin Babaeski İlçesi merkez bucağına bağlı, Babaeski'nin 7 km güneydoğusunda, kendi adındaki demiryolu istasyonundan 4 km uzakta olan bir yerleşim yeridir. Alpullu'nun bağlı olduğu Babaeski Marmara Bölgesi'nin Trakya kesiminde yer almaktadır. Babaeski'nin doğusunda Lüleburgaz, batısında Havsa, kuzeyinde Kırklareli İl Merkezi, güneyinde ise Hayrabolu ve Pehlivanköy ilçeleri bulunmaktadır. İlçe toprakları Ergene Ovası'nda olup, yüksek alanlar ve dağlar yok denilecek kadar azdır. İlçenin kuzeyini yükseklikleri 150 m'yi geçmeyen Yıldız Dağlarının uzantıları engebelendirmektedir. Bunlar Babaeski'nin başlıca yükseltileridir. Ergene Ovası, Ergene Nehri'nin suladığı oldukça geniş bir düzlüktür. Ayrıca yükseklikleri 50-150 m arasında değişen irili ufaklı ovalar bulunmaktadır. Bütün bu ovalar ilçenin tarım alanlarını oluşturmaktadır. İlçe topraklarını Ergene Nehri'nin bir bölümü sulamaktadır. Bunun dışında Kavak Deresi(Cürtlen Dere) ile Şeytan deresi de bulunmaktadır.[56] Alpullu Şeker Fabrikası'nın çevresinde, Nadırlı, Pancarköy, Düğüncülü, B. Mandıra, Yeşilpınar, Doğanca, Katranca ve Sinanlı adlı yerleşim yerleri vardır.[57] Ergene Nehri buradan geçmektedir.[58] Alpullu'nun 2010 nüfus sayımına göre toplam nüfusu 2.713 kişidir.[59] Fabrikanın bulunduğu yer ilk başta "*Alpullu*" olarak anılmamıştır. Alpulu, köy tüzelkişiliğine 1932 yılında kavuşmuştur. Adı, "*Şeker Köy*" olarak konulmak istense de Atatürk'ün emir ve görüşleri doğrultusunda "*Alıplı*" olarak kullanılan isim, daha sonra Alpullu adını almıştır. Alpullu Kasabası fabrikaya bağlı olarak kurulmuştur. Bu nedenle Alpullu, Cumhuriyet Dönemi'nde kurulmuş bir kasabadır. 1964 yılında Belediye teşkilatı

---

[56]http://tr.wikipedia.org/wiki/Babaeski,_K%C4%B1rklareli (Erişim Tarihi:30 Ağustos 2012).

[57]http://www.babaeski.gov.tr/?&Bid=546012&/Co%C4%9Frafi-Konum (Erişim Tarihi:30 Ağustos 2012).

[58]*Alpullu Maddesi*, **Ön. ver.**, s. 188.

[59]http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye.php?belediyeid=129845(Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2012).

kurulmuştur. Fabrika yeri bir Rum'un çiftliğidir ve Papakiridin Çiftliği olarak anılmıştır.[60] Alpullu'nun bulunduğu bölge, Marmara ve Karadeniz gibi iki denize yakın olduğu halde Trakya pancar bölgesi deniz iklimine sahip değildir. En sıcak ay Temmuz ve en kurak ay ise Ağustos ayıdır.[61]

2.1.İSTANBUL VE TRAKYA ŞEKER FABRİKALARI TÜRK ANONİM ŞİRKETİ'NİN KURULMASI

"İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi", 14 Haziran 1925 (1341) tarihinde kurulan 500.000 TL sermayeli[62] özel bir girişimden doğmuştur.

Alpullu Şeker Fabrikası da, 5 Nisan 1341 (1925) tarihli ve 601 sayılı Şeker Kânûnu'nun Büyük Millet Meclisince kabulünün ardından hükümet ileri gelenlerinden aldıkları direktif ile harekete geçmesi sonucunda İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi tarafından kurulmuştur.[63] İTŞFTAŞ 21 Haziran 1925 tarihinde çıkan bir kararname ile resmen kurulmuştur.[64] 5 Nisan 1925'te TBMM tarafından kabul edilen şeker fabrikalarının kurulmasına ilişkin kânûn ile Alpullu Şeker Fabrikası'nı kuracak olan bu şirkete; üretilecek şekerin 18 yıl süreyle tüketim vergisinden ve fabrikaya kömür, linyit ve kiremit sağlayan ocakların normal vergi ve resimlerden muaf tutulması, fabrika için pancar üretecek arazi sahiplerinin on yıl süre ile arazi vergisi ödememesi, fabrikanın taşıma faaliyetlerinde nakliyat vergisinden üçte bir indirim yapılması, fabrikanın kurulacağı alanın 5 hektarının devlet tarafından bedelsiz sağlanması, fabrika personelinin on yıl süreyle kazanç vergisi ödememesi, 25 yıl süreyle İstanbul, Çatalca, Tekirdağ,

---

[60]**Cumhuriyet'in 50. Yılında, Kırklareli 1973 İl Yıllığı**, (bsy.yok., bst.yok.), s. 248; http://www.gazetetrakya.com/yazarlar-haber-oku.php?hid=774717&yid=991212 (Erişim Tarihi: (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2011))

[61]İhsan Âbidin (Akıncı), **Şeker Yetirmeden Bitirmeye Kadar, (**Akşam Matbaası, İstanbul, 1934), s. 65.

[62]**İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Nizâmnâme-i Dâhilîsi,** (İstanbul: Matba'a-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1341/1925), ss.4-5. Bu belgenin Osmanlıcası ve transkripsiyonu için bkz. EK 2. İTŞFTAŞ'nin hisse senetleri on Türk lirası kıymetinde elli bin hisseden oluşmuştur. Hisse senedi örneği için ayrıca bkz. EK 3.

[63]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, ss. 72, 241.

[64]**BCA.**, 30.0.18.01/01.14.40.13. *Ayrıca İTŞFTAŞ'nin Dahili Nizamnamesinin Kabulü Hakkında Kararnamenin Osmanlıca metni ve transkrpsiyonu için bkz.* EK 6.

Kırklareli, Babaeski, Çorlu il ve ilçelerinde yeni şeker fabrikası kurulmaması gibi muafiyet ve imtiyazlar verilmiştir.[65] *"Şeker Fabrikalarına Bahşolunan İmtiyaz ve Muafiyet Hakkında Kânûn"* ile tanınan ayrıcalıklar, 21 Haziran 1341 (1925) tarih ve 2141 numaralı kararnamede de belirtilmiştir. İTŞFAŞ'ye 25 yıl müddetle İstanbul, Çatalca, Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne'de şeker fabrikası kurulması ile işletilmesi ayrıcalığı, 5 Nisan 1341(1925) tarih ve 601 sayılı kânûna uygun olarak verilmiştir.[66] İTŞFTAŞ'nin Dâhili Nizamnamesinin Kabulü Hakkındaki 21 Haziran (1)341 tarihli ve 2141 numaralı kararnameye ek olarak bir kararname de çıkarılmıştır.[67] Ayrıca İTŞFTAŞ'nin temel anlaşma metnindeki bazı maddelerin tasdik edilmesi ile ilgili bir kararnamede çıkarılmıştır.[68] İTŞFTAŞ'nin hisse senetleri on Türk lirası kıymetinde elli bin hisseden oluşmuştur. Şirketin hisse senetlerinin bir tarafı Türkçe ve diğer tarafı Fransızca olarak basılmıştır. Hisse senetlerine birer sıra numarası ve şirketin resmi mührü ile yönetim kurulu başkanı ve üyelerinden iki kişinin imzaları konulmuştur.[69]

İTŞFTAŞ'nin kuruluş, sermaye ve hisse senediyle ilgili veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1. İTŞFTAŞ'nin Kuruluşu, Sermayesi, Hisse Senedi Bilgileri

	No	Tarih	Adet	Lira
Tarih-i tesisi		25 Haziran 341/925		
Sermayesi				500.000
Beher Hissenin Bedeli				10
Hisse Adedi			7500	
Meclisi İdarenin Mezuniyet Tarihi	90	23 Ağustos 341/925		
İştirak miktarı				100.100
Alınan Hisse Senedâtı Adedi			10	
Müesses Hisse Adedi			bilâ bedel 10	
Hisse-i İştirakin Tediye Tarihi				

Kaynak: İhsan Âbidin (Akıncı), **Şeker Yetirmeden Bitirmeye Kadar, (**Akşam Matbaası, İstanbul, 1934), s.61.

[65]**BCA.**, 30.0.18.01/01.14.40.13.

[66]**BCA.**, 30.0.18.01/01.14.40.13. *Uşak Şeker Fabrikası 350, Alpullu Şeker Fabrikası da 350 dönüm araziyi 601 numaralı Kanunun 6. Maddesi hükmüne göre istimlak etmiştir. Bkz.* İhsan Âbidin (Akıncı), **Şeker Yetirmeden Bitirmeye Kadar**, (İstanbul: Akşam Matbaası, 1934), s. 169.

[67]**BCA.**, 18.1.1./14.41.5. *Ayrıca bu belgenin Osmanlıca metni ve transkripsiyonu için bkz.* EK 6.

[68]**BCA.,** 30.18.01.01/024.23.11. *Ayrıca bu kararnamenin Osmanlıca metni ve taranskripsiyonu için bkz.* EK. 6.

[69]**İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Nizâmnâme-i Dâhilîsi, Ön.ver.**, s.5 ; Veldet, **Ön.ver.**, Cilt: 1, ss.242-243.

İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk A. Ş. kurucuları o zamanki Edirne Meb'usu Faik (Kaltakkıran), Edirne Meb'usu Mühendis Hüseyin Rıfkı (Ardaman), Tekirdağ Meb'usu Cemil (Uybadın), Tekirdağ Meb'usu Faik (Öztrak), Çatalca Meb'usu Mehmed Şakir (Kesebir), Ertuğrul Meb'usu İbrahim (Çolak), Tütün Tüccarından Hacı Ahmed zâde Salim Nuri, Tüccardan Ahmed Rüşdü zâde Mehmet Hayri (İpar), Kereste Tüccarından Ali, Tüccardan Nuri zâde Fabrikatör Burhaneddin, Tüccardan Yolageldilizâde Kasım Beylerdir.[70] Ayrıca Uzunköprü'den Latif Ağa'nın[71] ve Fuat Umay'ın[72] hissedârlar arasında yer aldığı yazılmıştır. Ayrıca Lüleburgazlı Şevket Ödül de zikredilmektedir.[73] Şirketin kurucuları ya Trakyalıdır ya da bir suretle Trakya ile ilgilenmiş ve şeker davasını benimsemiş kişilerden oluşmuştur.[74] Şirketin kurucuları yukarıda zikredildiği gibi milletvekilleri ve işadamlarından oluşmuştur.[75] Milletvekillerinin şirkete ortak edilmesi Ankara'nın politik desteğinin sağlanması hususunda önemli olmuştur.[76] Şirketin başına ise Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti önderleri ile Ankara Hükümeti arasında ilişkileri sağlayan, Trakya'nın kurtarılması hareketinde birinci derecede rol oynamış bulunan, Cumhuriyet'in ilk İktisat Bakanı Şakir Kesebir getirilmiştir.[77]

Şirketin sermayesine; Türkiye İş Bankası A. Ş. % 68; T. C. Ziraat Bankası ve Trakya İlleri Özel İdareleri % 10; Trakya köylüsünün de içinde olduğu özel şahıslar ise % 22 oranında katılmışlardır.[78] Özellikle Türkiye İş Bankası, şeker sanayinin kuruluşuyla

---

[70]**İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Nizâmnâme-i Dâhilîsi**, **Ön. ver.,** s.4.

[71]*Alpullu Şeker Fabrikası ve Yapı ve Kredi Bankası kurucularından ve aynı zamanda Alpullu Şeker Fabrikası'nın işletilmesinde ve kurulmasında etkili olan Arif Kâzım Taşkent ayrıca hissedâr olan Uzunköprü'den Latif Ağa adında bir kişiden de söz etmiştir. Bkz. Kâzım Taşkent'ten aktaran* Güreli, **Ön. ver.**, s. 19.

[72]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s. 270.

[73]**Babaeski Postası**, (18 Eylül 1954).

[74]Ali Seyfi Tülümen, "İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi'nde Umum Muhasebe Müdürü Adı İle Çalıştığım Sıralardaki Bazı Hatıralarım", Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ. Neşriyatı, 1958), Cilt:1, s. 298.

[75]İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, (İstanbul: Cem Yayınevi, 9. Basım: Nisan 1986), s. 292.

[76]Aydın Engin, Bir Şeker Hikâyesi: Alpullu Şeker Fabrikası, **75 Yılda Çarklardan Chip'lere**, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, Nisan 1999), s. 38.

[77]Nazif Karaçam, **Efsaneden Gerçeğe Kırklareli,** (Kırklareli: Kırklareli Belediye Yayını:1, 1995), s.82.

[78]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt:1, s. 241.

yakından ilgilenmiştir. Bankanın idare meclisi 30 Ağustos 1925 tarihli toplantısında, Trakya'da kurulması düşünülen şeker fabrikası için girişimlerde bulunan İTŞFTAŞ'e 50.000 lira ile ortak olunmasına karar vermiştir. Türkiye İş Bankasının şeker şirketindeki payı ise 1926'da % 78'e ulaşmıştır.[79] Türkiye İş Bankası, Alpullu Şeker Fabrikası'nın kurulmasına destek veren kuruluşların başında yer almıştır.[80]

Edirne milletvekili Şeref Aykut, Alpullu Şeker Fabrikası kurulmadan önce bölgenin durumunu ve Alpullu Şeker Fabrikası'nın kurulması için yapılanları, Mart 1935 tarihinde, Alpullu Şeker Fabrikası'nın sahibi olduğu "Alpullu" dergisinde yayınlanan "*Alpullu Nasıl Kuruldu?*" adlı makalesinde yazmıştır. Aykut, Alpullu'nun daha önce Babaeski İstasyonu olduğunu, Kırklareli'ni İstanbul demiryoluna bağlamak için 1910 yılında çok çaba harcadığını ama Osmanlı İmparatorluğunun Bayındırlık Bakanı Halaçyan'ı ikna edemediğini, Halaçyan'ı Sirkeci'de bulunan "tatlı su Frenkleri"nin ikna ettiğini, demiryolu yapıldıktan sonra durağın adının Alpullu konulduğunu, Babaeski'nin ise kendi adıyla anılan yeni durağa çekildiğini, Alpullu durağında hiç Türk'ün olmadığını, üç otel, beş altı ekin ambarı, beş on satıcı evinini bulunduğunu bunların da hepsinin Macaraki, Karamanlı Vangel, Papa Kiridi ve Dr. Tavridi gibi Türk olmayan Arnavutların elinde olduğunu, Alpullu'nun işlek bir yer olduğunu, buranın karşı sırtlarının ve Sinanlı Köyünün Papa Kiridi'nin ele geçirdiğini, Sinanlı'daki Türklerin bu Arnavutların bir kölesi gibi onların adına çalıştığını yazmıştır. Aykut, Türk Trakya'nın görmediği kötülüğün kalmadığını, sonrasında Atatürk'ün önderliğindeki Türk Ordusunun Trakya'ya geldiğinde bu kötülüklerin sona erdiğini ancak Babaeski ve çevresindeki köylerde koşacak bir çift öküz, binilecek bir tek at bulunmadığını baştanbaşa Trakya'da bir sürü koyun, yüz inek kalmadığını Trakya'nın Türkiye Cumhuriyeti ile tekrar düzeldiğini, Alpullu Şeker Fabrikası girişimi olmadan önce Uzunköprü'de bir şeker işi denemesi yapıldığını, pancar ekilerek Avusturya fabrikalarında bunun veriminin sınandığını, bunun için yazılmış uzun bir yazıyı Uzunköprülü Halit Efendinin çocuklarının elinde görmüş ve okumuş olduğunu, bu düşünceyi arkadaşı Trakya Mebusu Şakir Kesebir Bey'e söylediğini ve bu düşüncenin O'nu heyecanlandırdığını söylemiştir. Kesebir ile Türk ticaret alanında çok önemli bir şahıs olan Rüştü Oğlu Hayri Bey'in de bu işe

[79]Uygur Kocabaşoğlu **(**Proje Yürütücüsü), **Türkiye İş Bankası Tarihi**, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001), s. 296.

[80]**Milliyet**, (26 Ağustos 1971).

katıldığını ve bu iki arkadaşın birlikte hareket ederek Trakya köylüsüne hem kazanç kaynağı, hem inanç kaynağı olacak işi bulduklarını, Faik Kaltakkıran'ın da bu işe dâhil olarak yardımcı olduğunu ancak Alpullu Şeker Fabrikası'nın kurulmasında en önemli kişinin Atatürk'ün olduğunu, Başbakan İsmet İnönü, Ekonomi Bakanı Celal Bayar'ın da destekleriyle Alpullu Şeker Fabrikası'nın geliştiğini söylemiştir. Bu durumun yüzyıllardır yabancıların elinde bulunan gücün artık Türk olanların eline geçeceğini ve bunun da Türk yurdunun kalkınması ve gelişmesi için çok büyük bir önem içerdiğini, Alpullu'nun Türk parası ve alın teri ile kurulmuş ilk belge, ilk anıt olduğunu yazmıştır.[81]

Kâzım Taşkent'in Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluşu işine katılması ise, Ankara'da 1925 yılının başlarında İktisat Vekâleti'nde müşavir olarak çalıştığı sırada Bütçe Encümeni Başkanı olan Trakya Mebusu Şakir Bey (Kesebir)'e sokakta rastlaması ve Kesebir'in, Taşkent'i evine davet etmesi ile başlamıştır. Taşkent, Şakir Kesebir'i 1910 yılında Üsküp'ten tanıdığını ve orada maiyet memuru olarak bulunduğunu, idadide hocasızlık yüzünden dersler boş geçmesin diye fizik dersi verdiğini ve Kesebir'in ayrıca Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin reisi olarak da büyük hizmetlerinin geçtiğini söylemiştir. Şakir Kesebir, sokakta karşılaştığı Taşkent'e ne iş yaptığını sorduğunda Taşkent, kimya tahsil ettiğini ve İktisat Vekâleti'nde çalıştığını söyler. Kesebir, Taşkent'i evine davet eder ve Trakya'daki göçmenleri kaçırmamak için Trakya'da şeker fabrikası kurmayı düşündüklerini ve burada şeker fabrikasının kurulup kurulamayacağını sorar. Kâzım Taşkent'e göre Türk Şeker Sanayisi Şakir Kesebir'in öncülüğü ile kurulmuştur. Trakya'nın ileri gelenlerinin ortak olmaları ile 14 Haziran 1925'te, 500 bin TL sermayeli bir şirket kurulmuştur. Büyük hissedârlar ordu müteahhitliği yapan Yolageldizadelerden Kasım Efendi ile Hayri İpar'dır. Uzunköprü'den Latif Ağa da hissedârdır. Çolak İbrahim Bey'in bacanağı Ali Bey ve Trakya Mebusu Faik Kaltakkıran da para

[81]Şeref Aykut, "Alpullu Nasıl Kuruldu?'', **Alpullu**, (Mayıs 1935), Sayı:5, ss. 1-3.

koymuşlardır. Fabrikanın Alpullu'da, Ergene Nehrinin ağzında kurulması uygun görülmüştür. Fakat Taşkent, burada nehrin taşmasıyla fabrikanın sular altında kalması ihtimalinden dolayı uyarılar yaptığını ve fabrikayı daha yukarıya nehrin taşmasının etkilenmeyeceği bir yere aldıklarını söylemiştir.[82]

Alpullu Şeker Fabrikası'nın ilk muhasebe müdürü" olan Emekli Vali Şefik Bicioğlu, Alpullu Şeker Fabrikası'nın ve Şeker Şirketi'nin kuruluşu ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

> 1341 senesinde, Samsun İskân Müdürü iken aynı senenin Eylül ayı içinde, eski arkadaşlarımdan, o zaman Trakya İskân Müfettişi bulunan, Sayın Seyfi Tülümen'den aldığım bir mektupta: "İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk A.Ş. namıyla bir şirketin kurulduğu, tesisin başında, o zaman Çatalca Mebusu olan Sayın Şakir Kesebir'in bulunduğu, Trakya mebuslarının hemen kâffesinin ve bundan başka, Edirneli Fabrikatör Yolageldili Zâde Kasım ve tüccardan İğneadalı Haydar Beyler'in ve daha bazı zevatın müessisleri beyanında bulunduğu, Şakir Bey'in beraber çalışmak hususunda yaptığı teklifi kabul edip, Şirketin Muhasebe Müdürü olarak merkezde çalışmaya başladığını bildiriliyor ve benim de, bu teşkilatta bir vazife almaklığım teklif edilerek, ileride kurulacak Fabrika'nın muhasebe müdürlüğünü deruhte edebileceğim vaat ve beraber çalışmaklığımızın Şakir Bey tarafından da arzu edildiği ilave olunuyordu. Mektep sıralarından tanıdığım ve haklarında daima hürmet ve muhabbet beslediğim bu arkadaşların tekliflerini; bilhassa Türkiye'de ilk defa kurulacak şeker sanayisinin teessüsünde velev ki naçiz de olsa, sebk edecek hizmetin vatanî bir vazife olacağı kanaatiyle tekliflerini maalmemnuniye kabul ettiğimi bildirdim ve teşrinievvelin ilk haftasında Samsun'daki vazifemden istifa ederek, yeni işime başlamak üzere, İstanbul'a geldim. Şirketin, pancar ziraatını tecrübe ve civarına da numune olmak üzere, Lüleburgaz'a yakın satın aldığı, Sarmısaklı namıyla maruf çiftliğindeki muhasebe işlerini şimdilik ifa etmekliğim tensip edilmesi üzerine, oradaki vazifeme başladım. Bir müddet sonra, takriben Şubat 1926 iptidalarında, Alpullu İstasyonu civarında inşası kararlaştırılan fabrikanın inşaat muhasebesini deruhte etmekliğim, şirket merkezince iş'ar olunması üzerine Alpullu'ya geldim. Çiftlik muhasebe işleri meyanında fabrikaya

[82] *Kâzım Taşkent'ten aktaran* Güreli, **Ön. ver.**, s. 19.

> lüzumlu pancarın ekimini teminen Trakya'nın muhtelif mıntıkalarındaki binlerce çiftçiye dağıtılan avans paraya ait hesap işlerini de, munzam görmekte idim.[83]

Aydın Engin, doğma büyüme Alpullulu olan (1911 doğumlu), Alpullu Şeker Fabrikası'nda 42 yıl çalıştıktan sonra Şuruphane ustabaşılığından emekli olan Mehmet oğlu Ömer Yazıcı'dan şu sözleri aktarmıştır: *''[...] Çünkü bilmiyordu millet pancar nedir, şeker neyden oluyor filan. İşitiyorduk şekerin mayası şeymiş, yani kemikmiş. Bildiğin insan kemiği değil tabi, kasaplık hayvan kemiği. Öyle duyulduydu, öyle bilinir idi yani. Öyle derlerdi. Şeker... Zaten Rusya'dan kelle şeker gelirdi. Kendimiz bilmezdik."* Ayrıca, Ömer Yazıcı, Alpullu Şeker Fabrikası'nın nasıl kurulduğunu da şöyle anlatmıştır:

> Ben vardım tabii. Ama ameleydik biz. Bilemeyiz her şeyi. Bildiğim, burası anonim şirket olarak kuruldu. Hayri İpar vardı para koyanlardan, Şakir Kesebir vardı. Bir de Kâzım Taşkent vardı. Ama onlar Avrupalılara yaptırdılar burayı. Burada dört sene müdür olarak Guthers vardı. Macar, Alamanca, İngilizce biliyordu. O idare etti bütün fabrikayı. İşte dört sene o anonim şirket işletti burayı. Ondan sonra devrettiler devlete. Neden bilmiyorum tabii. Ama devrettiler hükümete işte.[84]

İTŞFAŞ'in merkezi, "İstanbul, Bahçe Kapı Dördüncü Vakıf Han: 4. Kat, No: 30-40", telgraf adresi ise "İstanbul Şeker" olarak verilmiştir.[85]

---

[83]Şefik Bicioğlu, "İlk Türk Şekerini Yapan Fabrikamızın Kuruluşu", Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayisi**, (Ankara: TŞFAŞ. Neşriyatı, 1958),Cilt: 1, ss. 279-281.

[84]Ömer Yazıcı'dan aktaran Aydın Engin, "Çıktık Açık Alınla, Az "Özel"li Bir Şeker Öyküsü", **Cumhuriyet Gazetesi**, (14 Aralık 1994).

[85]**İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 29 Mart 928 Tarihinde Mün'akit Üçüncü Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtiması Üçüncü Devre-i Hesabiyye,** (İstanbul: Hamit Matbaası**,** 1928).; **İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 31 Mart 1929 Tarihinde Mün'akit Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtiması,** (İstanbul Hamit Matbaası**,** 1929); **Milliyet**, (2 Eylül 1930).

2.2. FABRİKANIN İNŞA SÜRECİ

Şeker fabrikası kurulması için Alpullu'nun seçilmesinde, Trakya'nın ortasında yer alması, yakın çevresinde bol suyun bulunması (Ergene Nehri fabrikanın su ihtiyacının önemli bölümünü karşılamıştır), pancar taşıması için gerekli olan demiryolu ulaşımına yakın oluşu (Çatalca'dan Edirne'ye kadar olan bölgeyi birbirine bağlayan demiryolu hattı bulunmaktadır), pancar üretmek için gerekli arazinin olması (Sarmısaklı ve Türkgeldi çiftlikleri pancar üretiminin yapılmasını sağlamıştır) gibi nedenler belirleyici olmuştur. Çeşitli nedenlerle fabrikanın Çatalca'da yapılması düşünülmüşse de Alpullu sahası seçilmiştir.[86] Ayrıca fabrikanın teknik sorumluluğunu üstlenen Kâzım Taşkent ve fabrikanın ziraat işlerini yöneten Şefik Bakay, Alpullu'ya şeker fabrikasının kurulması düşüncesinin Trakya'dan göçmeye başlayan Pomaklar ve öteki göçmenleri bölgeye bağlamak ve devletin bu bölgeyi de önemsediğini gösterip onlara güven duygusu vermek amacını taşıdığı söylemişlerdir.[87]

Fabrika kurulmadan önce Avrupa'daki şeker fabrikalarının yerinde incelenmesi kararlaştırılmış ve bu amaçla bir hey'et oluşturulmuştur. Nail Güreli'nin *"İlk Türk Şekeri Pek Tatlıydı…"* adlı makalesinde[88] bu konu ele alınmaktadır. Bu makaledeki bilgilere göre; Hey'ette bulunan Kâzım Taşkent'in hatırladıklarına atıf yapılarak, hey'etin öteki üyelerinin sonradan İstanbul Mühendis Mektebi Müdürü olan Hulki Bey, Edirne Mebusu ve Su Mühendisi Rıfkı Bey, Bütçe Encümeni Başkanı ve Edirne Mebusu Şakir Bey ve Hayri İpar olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı makalede Kâzım Taşkent'in yurtdışındaki incelemelerine yer verilmektedir. O'ndan alınan bilgilere göre hey'et önce Filibe'ye uğrar. Orada ufak bir şeker fabrikası bulunmaktadır. Sonra Sofya'ya geçerler ve günde 500 ton pancar işleyen fabrikayı gezerler. Türkiye'de kurulacak fabrikanın da bu büyüklükte olacağı ve günde 500 ton pancar işleyeceği düşünüldüğünden burası iyi bir örnek olur. Daha sonra Romenler'in, 800 ton pancar kapasiteli fabrikasına giderler. Bu fabrika yeni ve güzeldir, bunu görünce

---

[86] **Babaeski Postası**, (18 Eylül 1954).

[87] Güreli, **Ön. ver.**, s. 19.

[88] **Aynı**, ss.19-20. *Ayrıca farklı bir hatırada aynı konu anlatılmıştır. Ali Seyfi Tülümen, Kâzım Taşkent'in Şirket tarafından makinelerin imalini denetlemek üzere Magdeburg'a gönderildiğini söylemiştir.* Bkz. Tülümen, Ali Seyfi, **Ön.Ver.**, s. 301.

hey'ettekiler neşelenir ve cesaretleri artar. Akabinde fabrikalarının makinelerini yapan memleketlere gitme arzusu duyarlar ve Çekoslovakya'ya giderler. Burada fabrikaları ziyaret ettikten sonra Almanya'daki Magdeburg şehrine geçerler ve orada hey'etteki Hayri Bey'in vekilliğini yaptığı şeker fabrikasını gezerler. Daha sonra Hollanda'da iki büyük fabrika gördükten sonra Fransa'ya gitmeyi de düşünürler ancak, Fransızların çok ilkel olarak pancarı ezip şurubu başka yere taşıyarak şeker yaptıklarını duyunca bundan vazgeçerler.

Fabrikanın yeri bulunmuş, Avrupa'daki şeker sanayisi incelenmiş, alınacak makineler görülmüş ve işin en önemli aşaması olan paranın nasıl bulunacağı konusuna gelinmiştir. Şirketin, 500 bin lirasının bu işe yetmeyeceği anlaşılmış ve en az fabrika için 2 milyon liraya yakın yatırım gerektiği hesaplanmıştır.

Hayri Bey bu fabrikayı kredi ile alabileceğini söyler. Ayrıca beş altı fabrikadan daha teklif istenir. Teklifler gelince idare meclisi başkanı Şakir Bey bunları Kâzım Taşkent'e vererek hangisinin avantajlı olduğu hususunun incelenmesini ister. En pahalısı Hayri Bey'in temsilcisi olduğu Alman fabrikasının teklifidir. Diğerleri bundan en % 25 daha ucuzdur. Bunun üzerine, Kâzım Taşkent, Şakir Bey'e bir teklifte bulunur; bu işe oldukça emek sarf eden Hayri Bey'e yüzde 5 bir pahalılık hakkı tanınacak buna mukabil Hayri Bey'de bu tekliften yüzde 20'lik bir tenzilat yapacaktır. Bu durumda fabrikanın inşası O'na verilecektir. Hayri Bey bu işi kaçırmamak için, fabrikaya bu indirimi yaptırır. Dolayısıyla bu fabrikanın kurulmasında Hayri Bey'in payı büyüktür. Sonradan Eskişehir ve Turhal Şeker Fabrikaları'nı da yine aynı Alman firması yapmıştır.

Fabrika'nın makinelerinin krediyle alınmasının yanı sıra fabrikanın kuruluşu için gerekli diğer para Mustafa Kemal Paşa'nın yakın ilgisi ile çeşitli kaynaklardan sağlanmıştır. Ziraat Bankası'ndan bir miktar kredi alınmış, ayrıca Kırklareli Özel İdaresi, o zamanki adıyla "İdare-i Hususiyesi" de para vermiştir.

İstanbul, Çatalca, Kırklareli ve Edirne illerini içeren bir bölge içerisinde yılda en az 20.000 ton pancar işlemeye uygun bir fabrika ile ham şeker üretecek diğer fabrikaları ve bunlara ait çeşitli tesisatı kurmak ve işletmek, ispirto üretmek ve pancar küspesinden hayvan yemi temin etmek gibi amaçlarla kurulmuş ve bu sınırlar

içerisinde 25 sene müddetle şeker fabrikası kurmak ayrıcalığını almış bulunan Şirket[89] faaliyete geçişinden sonra çeşitli Avrupa fabrikalarıyla temasa girişerek, farklı 24 fabrikadan alınan teklifleri değerlendirdikten sonra[90], Teşvik-i Sanayi Kânûnu'nun kabul edilmesi sonucunda 1923 hükümet programında yer alan yabancı uzmandan gerektiğinde yararlanabileceği kararının da etkisiyle[91], yapılan araştırmalar ve görüşmeler sonucunda günde 500 ton pancar işlemek üzere kurulacak olan şeker fabrikası siparişini, Almanya'da Magdeburg'daki "Mashinenfabrik Bukau R. Wolf" Firmasına vermiştir.[92] 20 Kânunuevvel (Aralık) 1925'te tesis mukavelenamesi yapılmıştır.[93]

İTŞFTAŞ'in 500.000 TL sermaye ile yola çıkması, Ali Seyfi Tülümen tarafından ilginç bir anı ile anlatılmıştır. Tülümen, fabrika kurulmadan önce Avrupa'ya gönderilen Tetkik Hey'eti'nin Bulgaristan'dan geçerken Tolova ve Tırnova İstasyonları arasındaki Çekler tarafından işletilen bir şeker fabrikasını ziyareti sırasında, Fabrika Müdürünün İTŞFTAŞ'in sermayesinin 500.000 olduğunu öğrenince Tetkik Hey'eti'ne yollarından geri dönüp ceplerine bir iki milyon koyarak tekrar yola çıkmalarını söylemiş olduğunu işittiğini söylemiştir. Tülümen, Şirket kurucularının bu sermaye ile şeker fabrikası kurulamayacağını bildiklerini ve bu büyük işe de Cumhuriyet Hükümeti'nin temin edeceği vaadi ile girdiklerini eklemiştir. Tülümen'e göre fabrika sipariş edildikten sonra Buckau makine fabrikasının mensup olduğu Wolf müessesesine peşin olarak 250.000 liraya yakın bir para ödeneceği zaman, Şirket kurucuları vaat edilen yardımı Hükümetten almışlardır. Ancak Maliye Vekili bir bankadan, Şirketin ne kadar parası olduğuna dair bir mektup talep etmiştir, kuruculardan ve Yönetim Kurulu Başkanı olan Hayri İpar, İş Bankası İstanbul Şubesi tarafından verilen imza ve sorumluluğu altında temin ettiği krediye

---

[89]**Vakit,** (8 Temmuz 1925); *Alpullu Şeker Fabrikası Maddesi,*1946, **Ön. ver.**, Cilt:1, s.170.

[90]Âbidin, **Ön. ver.**, s. 62.

[91]Timur Kaprol; Berk Minez, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Endüstriyel Mirası: Alpullu Şeker Fabrikası", **Mimarist**, (Haziran 2009), Yıl:9, Sayı:32, s. 19.

[92]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s. 241.

[93]**Aynı**, s. 241. *Ayrıca Hüsnü Şamil ve Mıgır Ferikliyan Şirketi'nin İTŞFTAŞ'ne göndermiş olduğu 12 Ekim 1925 tarihli, Şirketin teklif mektubu verdiği fabrikalardan biri olan Fransa'daki Denain şehrinde bulunan Cail isimli imalât şirketinin Rıfkı Bey'i Fransa'daki fabrikaya davet ettiğine dair bilgiyi içeren mektup için* bkz. Mustafa Şahin, **Şeker Tarihimizden Bir Parça**, Toplumsal Tarih, (Aralık 2000), s. 53.

karşılık olarak verilen mektubu Maliye Vekâletine vermiştir ve Şirket rahat bir nefes almıştır.[94]

İTŞFAŞ'nin başkanının imzasını taşıyan davet mektubunda fabrikanın temel atma töreninin, 22 Kânunuevvel (Aralık) 1341 (1925) Salı günü yapılacağı bildirilmiştir.[95] Bu davet mektubuna uygun olarak Uşak Fabrikasının temeli atıldıktan 46 gün sonra, 22 Aralık 1925 Salı günü Ergene Nehrinin kenarında, İstanbul, Edirne, Babaeski, Kırklareli hatlarının birleştiği Alpullu İstasyonunun hemen yanında[96], Alpullu Şeker Fabrikası'nın temeli atılmış ve inşaatına başlanmıştır.[97]

Fabrikanın temel atma törenine Cumhuriyet Hükümetini temsilen Milli Mücadele'ye katılmış Kuvayı Milliyeciler[98] ile Trakyalılar ve Trakya milletvekilleri ile hükümet başkanları katılmıştır.[99] Bu temel atma töreni sırasında kalabalık bir halk topluluğu, Edirne Milletvekili Faik Kaltakkıran, Kırklareli Milletvekili Şevket Ödül, General Mürsel Bakü, Süvari Alay Komutanı Ahmet Hamdi Bey, belediye başkanları[100] ile Edirne Valisi, Kırklareli Valisi Sait Bey, Babaeski, Lüleburgaz Kaymakamları, Vilayet ve Kazalar Belediye, Cumhuriyet Halk Partisi, Türk Ocağı, Himaye-i Etfal Hey'etleri hazır bulunmuştur.[101]

Babaeski Postası Gazetesi temel atma töreniyle ilgili şu bilgileri vermiştir:

> Fabrikanın inşası 22 Birinci Kânun 1341-1925 tarihine rastlayan Salı günü atılmıştı. Trakya'nın hemen her tarafından gelen vatandaşların kalabalığı yüzünden Alpullu o gün adeta büyük şehir ve bayram manzarası arz ediyordu. Faik Kaltakkıran'ın veciz ve heyecanlı hitabesi ve istiklal mücadelemizde milli müfrezelerde büyük yararlılığı

[94]Tülümen, Ali Seyfi, **Ön.Ver.**, s. 304.

[95]**Kırklareli İl Yıllığı 1967**, (bst.yok, bsy.yok), s. 387.

[96]Âbidin, **Ön. ver.,**, s. 61.

[97]**Hâkimiyyet-i Milliye**, (24 Kânunuevvel (Aralık) 1925).

[98]Karaçam, (1995), **Ön. ver.**, s. 82.

[99]**Hâkimiyyet-i Milliye**, (24 Kânunuevvel (Aralık) 1925). Ayrıca Osmanlıcası ve transkripsiyonu için bkz. EK 5.

[100]Karaçam, (1995), **Ön. ver.**, s. 672.

[101]**Kırklareli İl Yıllığı 1967**, **Ön. ver.**, s. 387.

> görülen ve sağır lakabı ile anılan rahmetli Yüzbaşı Murat Bey'in kestiği kurbanla bu mutlu ve şanlı eserin temel atma töreni yapılmış oldu.[102]

Kırklareli İl Yıllığı 1967'de ise temel atma töreni ile ilgili şu bilgiler verilmiştir:

> Alpullu methaline ve Şeker köyünden inen yolun birleşme noktasına güzel bir tak yapılmış üzerine 22 Kânunuevvel 1341 tarihi yazısını taşıyan bu tek ve istasyon binası ile etrafındaki dükkânlar bayraklarla donatılmıştı.
>
> O güne kadar tenha görmeye alışılan Alpullu İstasyonu büyük bir kasabanın panayırı gibi şenlenmiş, kalabalık bir şehir haline gelmiştir.
>
> Saat 13.30'da bütün halk; Papakiridi'nin eski çiftlik binası avlusuna girerek, bir metre kadar kazılmış temel önünde yer aldılar. Mebus B. Faik Kaltakkıran, "Temeli atılan bu fabrikanın Trakya çiftçilerine sonsuz faydalar vereceğini, toprağın şeker pancarı yetiştirmeye çok müsait bulunduğunu, Türkiye'de ilk şeker çıkaracak fabrikanın bugün resmi tesisini yapmakla bahtiyar olduğunu, hükümet-i Cumhuriyetimizin çok kıymetli yardımlarıyla bu milli ve iktisadi teşebbüsü teşvik ettiğini beyan ederek, sevgili Cumhuriyetimizin tealisi temennisinde bulunmuş" ve Babaeskili B. Bahir (Emekli Karıştıran Bucak Müdürü) tarafından Trakya köylüsünün bu tesisten doğan duygu ve sevinçlerinin derecesiz olduğunu ve başta Ulu Gazi Atatürk ve onun aziz arkadaşları olduğu halde bize bu eseri hediye edenlere Trakya halkı namına minnet ve şükranlarını sunduğunu belirten ve alkışlarla karşılanan nutkundan sonra Mücahit Murat (İstiklal Mücadelesinde Milli müfrezede komutanlık ve ciddi hizmetler etmiş E. Yüzbaşı Sağır Murat Bey merhum) Bey temele atlamış ve besmele çekerek kurbanını keserken, Babaeski Türk Ocağı mızıkası da marşlar çalmış ve temele şişe içinde konan hatıra kâğıdına Kırklareli (o vakit Yeşilyurt (Kırklareli) adında çıkıyordu) Gazetesi namına acizleri de bir imza atmak fırsatını bulmuştur.[103]

Alpullu Şeker Fabrikası, çelik karkas olarak planlanmıştır.[104] Fabrikanın duvarlarının inşasını İtalyanlar yapmıştır. Fabrikanın demir kısmını ise Almanlar yapmıştır. Şeker üretimi için fabrika makineleri de Macaristan'dan takım halinde gelen Macar

---

[102] **Babaeski Postası**, (18 Eylül 1954).

[103] **Kırklareli İl Yıllığı 1967**, **Ön. ver.**, s. 387.

[104] Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, s. 20.

ustalar tarafından yapılmıştır. Bu ustalar, Türk ustalar yetişene kadar dört yıl Alpullu'da kalmıştır.[105]

Alpullu Şeker Fabrikası'nın inşaatında İnşaat Müteahhidi Mr. Nadelli, İnşaat Müteahhidi Yardımcısı Mr. Pereson ve İnşaat Kontrol Mühendisi de Mr. Verbof Beyler görev yapmıştır.[106]

Şakir Kesebir, fabrikanın açılışında yapmış olduğu nutukta fabrikanın bacasının inşası ve kazan işlerinin Topf Erfurt kuruluşuna ihale edildiğini, diğer inşaatı işlerinin ise Ziya Bey ve arkadaşı tarafından yapıldığını söylemiştir.[107]

Nesip Karaçay, Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluşu ve inşa sürecine dâhil olanlarla ilgili bilgiler vermektedir. Macaristan'da bulunan "Turan Kültür Gözpunt" yani 'Turanlıların Kalkınması Cemiyeti'nin 12 talebeyi masrafları kendilerine ait olmak üzere Macaristan'a tahsile davet etmiştir. Karaçay da bu talebeleri gönderirken şeker pancarı ziraatını önemli bir şekilde tetkik etmelerini tavsiye etmiştir. Bunların avdetlerinde en iyi elemanları Alpullu Şeker Fabrikasında çalışmıştır. Bu sırada, eskiden Hassa Müşiri olan Rauf Paşa, Trakya'da bir şeker fabrikası imtiyazını almıştır ve akrabasından Aziz Meker Bey'i şekercilik tahsis etmek üzere Belçika'ya göndermiştir. Fakat bu girişim yarıda kalmıştır. Karaçay, Atatürk tarafından yeni hükümet kurulduğu sırada Ziraat Bankasının getirtmiş olduğu ziraat aletlerini parasını karşılamak üzere Ankara'da bulunmuş ve yevmiye ile çalışmıştır. Şakir (Kesebir) Bey'le Rauf Paşa'ya yaverlik etmiş olan Hayri İpar Beylerin, Karaçay'a Mataracı Ali Bey'in oteline gelmeleri ve Alpullu'da bir şeker fabrikası kuracaklarını söylemeleri Karaçay'ı çok memnun etmiştir. Karaçay'a, fabrikanın ziraat müdürlüğünü teklif etmişler, Karaçay da bunu kabul etmiş ve Lüleburgaz'a hareket etmiştir. Fabrika Müdürü bir Macar olan "Gutherz", fabrika kimyageri ise sonrasında Yapı ve Kredi Bankası Meclisi İdare Başkanı olan Kâzım Taşkent olmuştur. İlk Muhasebe Müdürü olarak Ali Seyfettin Tülümen Bey görev yapmış, onun Şeker Şirketi Muhasebeciliğine nakledildiğinden dolayı, yerine Bicioğlu Şefik Bey

[105]Aydın Engin, "Çıktık Açık Alınla, Efendiler Buna Pancar Denir", **Cumhuriyet Gazetesi**, (15 Aralık 1994).

[106]Bicioğlu, **Ön. ver.**, Cilt: 1, ss. 280-281.

[107]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s. 256.

getirilmiştir. Monsieur Gutherz de sonrasında İktisat Vekâletinde Şeker İşleri Şubesine getirilmiştir. Karaçay, fabrikayı inşa edenlerin Haydar Bey ve arkadaşları olduğunu ve bu kişinin de intihar ettiğini söylemiştir[108]. Tülümen de Karaçay gibi Alman firması ile yapılan şartname gereğince, makine fabrikası tarafından gönderilen şeker fabrikası resim ve planları gelince bina inşaatının Haydar Bey ve arkadaşlarına ihale edildiğini söylemiştir. Tülümen ayrıca bina malzemesinin Şirkete ait olduğunu, İstanbul ve Alpullu'da küçük bir kadro ile işe girişildiğini, gerekli olan malzemenin İstanbul'dan alınarak Şark Demiryolları İdaresi aracılığıyla Alpullu'ya gönderilmeye başlandığını, tuğla gereksiniminin İstanbul'dan gönderilen Mürefte Tuğlaları ile giderildiğini, kum ve işçi dışında her şeyin İstanbul'dan getirildiğini, bu sayılan işleri de İstanbul'da şirket memurlarından Bahriye Emeklisi Salâhaddin, Alpullu'da fabrika muhasebecisi Şefik Bicioğlu olmak üzere Jandarma Binbaşılığından emekli Faik Beyler ve diğer bazı kişilerin yoğun çalışmalarına bağlı olduğunu, Haydar ve ortaklarının bina inşaatını kesintisiz bir şekilde ve de Magdeburg'daki makine fabrikasının faaliyet ve sevkıyatına uygun olacak şekilde devam ettirdiklerini ve makine fabrikasının da Kâzım Taşkent'in sıkı ve sürekli bir kontrolü altında sözleşmenin zamanında imal ettiğini, makine ve aletleri yetiştirdiğini anlatmıştır.[109]

Kuruluş hazırlıkları sürerken, bir yandan da fabrikanın işleyeceği şeker pancarlarının yetiştirilmesi işi ele alınmıştı. Tarım işlerini yöneten Şefik Bakay o günlerde İstanbul'da ziraat öğrenimi görmüştür. Fakat burada bir iş bulamayınca Mısır'a gitmek üzere bir teşebbüse geçmiştir. Mısır'da bir iş bulmuş ve tam gitmek üzereyken Şakir Bey'in şeker fabrikası teşebbüsünü gazetelerden okumuştur. Şakir Kesebir'e bir mektup yazmıştır, mektupta ziraatçı olduğunu belirterek eğer imkân verilirse Alpullu Şeker Fabrikası'nda çalışmaya hazır olduğunu ve Mısır'a gitmekten vazgeçebileceğimi bildirmiştir. Alpullu'da pancar ziraatı için Bulgar agronomlarını (ziraat mühendislerini) getirilmiştir fakat Bulgar ziraat mühendisleri Şefik Bakay'a göre buradaki ziraat işini başarısızlıkla idare etmişler, üstelik "bu haşarat arasında pancar yetişmez" demişler, pullukla karasabanla bu işin yürümeyeceğini söylemişlerdir. Şefik Bakay'ın müracaatı üzerine Bulgar ziraat mühendisleri işten

[108]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, ss. 275-276.

[109]Tülümen, Ali Seyfi, **Ön.Ver.**, ss. 301-302.

çıkarılmış, Kâzım Taşkent Bey bu görevi Şefik Bakay'a vermiştir. Şirketin merkezi Sirkeci'dedir ve burada Bakay ziraat için ne kadar mibzer ve ziraat aleti varsa onun planlamasını yapmıştır. Sonrasında Bakay, Alpullu'ya gitmiş, orada ahşap bir binayı yerleşmesi için vermişlerdir. Bakay, zahire ambarı olan bu yerin alt katını yazıhane, üstündeki odayı da uyumak için kullanmıştır[110]. Bu şartlar içerisinde fabrika kurulmaya çalışılmıştır. "Türkiye Şeker Sanayii 1926-1976" adlı eserde Alpullu Şeker Fabrikası çalışanlarından ziraatçı Şahap Ege'ye ait hatıralara yer verilmiştir ve Ege bu hatıralarda, Alpullu'ya giden ilk pancar ile ilgili görevlendirildiği bölgede anlaşmalı olarak ekilmiş olan pancarın olmadığını, ancak Küçükkarakarlı Köyünden bir çiftçinin elde etmiş olduğu tohumları, köy içindeki su kaynağı olan bir bahçeye ektiğini ve bu pancarların uygun yere ekildiği için iyi bir şekilde yetiştiğini, köye gidip köylüleri toplayarak köy imamının yaptığı bir dua ile pancarları söktürerek öküz arabalarına yüklettiğini ve davullarla fabrikaya gönderdiğini anlatmıştır. Ege, Türkiye'de ilk işletmeye açılan fabrikanın Alpullu olduğunu ve çalışmaya başlamasından on gün içerisinde söküme başlanıldığını ve 6 Kasım 1926 günü ilk pancar ürünü söktürülerek fabrikaya teslim edildiğini de eklemiştir.[111]

Papakiridin (Sarımsaklı) Çiftliği'ne yakın bir noktada kurulan ve dönemin parasıyla iki milyon liraya mal olan[112] Alpullu Şeker Fabrikası'nın montaj işi 11 ay içerisinde bitirilmiştir.[113]

2.3. AÇILIŞ TÖRENİ

Temeli 22 Aralık 1925 Salı günü atılan ve ülkenin ilk şeker fabrikası olma özelliğini taşıyan, özel girişiciler tarafından kurulan ve resmi sermayelerin destek vazifesini gördüğü Alpullu Şeker Fabrikası[114], 1926 yılının Kasım ayı başlarında tecrübe denemelerine başlamıştır[115] ve 16 Kasım 1926 Salı günü ilk şeker mahsulünü

[110]Güreli, **Ön. ver.**, ss. 20-21.

[111]**Türkiye Şeker Sanayii 1926-1976**, (Ankara: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yayınları No: 10, 1977), s. 75.

[112]Karaçam, (1995), **Ön. ver.**, s. 672.

[113]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s. 241.

[114]Veldet, **Ön. ver.,** Cilt: 1, s. 270.

[115]Karaçam, (1995), **Ön. ver.**, s. 82.

çıkarmıştır.[116] İlk şeker mahsulü çıktığında orada bulunan şirketin muhasebesinde yardımcı olarak çalışan Vasfi Arıner, tecrübe kampanyası sırasında çıkarılan ilk şeker mahsulü sırasında tesadüfen ve vazife ile Alpullu'da bulunduğu gece elde edilen şekerin çuvallanmasını izlerken büyük heyecan duyduğunu ve bu ilk birinci çuval şekeri girişimcilerden Faik (Kaltakkıran) Bey ile birlikte sisli ve soğuk bir havada sabaha karşı otomobile koyarak İstanbul'a gönderdiklerinden bahsetmiştir. Arıner ayrıca, piyasadaki ecnebi şekerlerine oranla çok az esmer bir renkte olan bu ilk yerli şekeri ne piyasaya ne de başka bir kimseye gösterilmediğinden de bahsetmiştir. Bu durumun sebebi olarak da ithali tamamen serbest olan ve yerli şekere göre biraz daha beyaz olan ecnebi şekerinin karşısına çıkarılan yerli şekerin renginden dolayı piyasada yapacağı olumsuz izlenim gösterilmiştir. Bu sorun sonrasında çözümlenerek yerli şeker normal renkte üretime başlamıştır. Tecrübe kampanyasında 450 tona yakın bir şekerin piyasaya sürülmesi de düşünülmemiş ve uygun görülmemiştir. Amacın şeker üretebilmek olduğunu söyleyen Arıner, bu başarının sonrasında kurulan şeker fabrikaları için cesaret verdiğini de eklemiştir.[117] Ege, hatıralarında o günü şu şöyle anlatmıştır:

> 16.11.1926 günü fabrika işlemeye başladı; hafif yağmurlu ve soğuk bir hava vardı; birçok davetliler ve çiftçiler pancar siloları başına toplanmış heyecan içinde bekliyorlardı; kurbanlar kesilerek dualar yapıldı, Edirne Mebusu B. Faik Kaltakkıran ve Tekirdağ Mebusu B. Faik Öztrak birer konuşma yaptılar, Faik Kaltakkıran bey "Bütün ömrümce dilediğim ve hayal ettiğim bugünü gösteren Allah'ıma bin şükürler, memlekete ve hepimize hayırlı olsun", diyerek, ilk demir sürgüyü çekti ve pancarlar suya dökülerek fabrikaya girmeye başladı; sevinçten ve heyecandan ağlıyor ve gözlerinden yaşlar dökülüyordu.[118]

Alpullu Şeker Fabrikası'nda ilk şeker üretimi çalışmalarının başlaması ile ilgili Milliyet gazetesinde 17 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926 tarihinde çıkan bir haberde şu bilgiler verilmiştir:

---

[116]**Vakit,** "İlk Milli Şeker", **(**18 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926); **Vakit**, (19 Teşrin-i Sânî 1926) Ayrıca bkz. **Milliyet**, (19 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926); **İkdam**, (17 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926); **İkdam**, (19 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926).

[117]Vasfi Arıner, *"Alpullu Şeker Fabrikası'nda İlk Bilanço, İlk Mütehassıslar, İlk Şeker, İlk Yangın, İlk Artezyen"*, Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ. Neşriyatı, 1958)**,** Cilt: 1, ss. 325-326.

[118]**Türkiye Şeker Sanayii 1926-1976**, **Ön. ver.**, ss. 75-76.

> Milli sermaye ile vücuda getirilen Alpullu Şeker Fabrikası'nın on beş günden beri yapılan tecrübeleri muvaffakıyetle hitam bulmuştur. Mahallinden aldığımız malumata göre, dün fabrikada bilfi'il pancar işlenmeye başlanmıştır. Bugün sabahleyin ilk defa olarak Türkiye dâhilinde şeker i'mal edilmiş olacaktır. Fabrika'nın resm-i küşada Hükümet-i Cumhuriyyemiz erkanıyla Ankara ve İstanbul matbuat mümessilleri davet olunacaktır.[119]

Vakit Gazetesinin 21 Teşrin-i Sâni (Kasım) 1926 tarihindeki sayısında: "*İlk şeker fabrikamız teşrin-i sâni'nin yirmi altıncı günü küşâd ediliyor*"[120] denilmiş ve fabrikanın açılış tarihi de ilân edilmiştir. Merasimle çıkarılan bu ilk mahsulden 9 gün sonra, yani 26 Kasım 1926 Cuma günü fabrikanın açılış töreni parlak bir surette yapılmıştır.[121] Bu törenin, Edirne'nin kurtuluş günü gibi önemli bir güne rastlaması törenin daha güzel ve parlak geçmesini sağlamıştır.[122] Kırklareli İl Yıllığı 1967'de açılışla ilgili olarak şu bilgiler verilmiştir[123]:

> Edirne'nin kurtuluşu merasimine katılan milletvekilleri ertesi günü Alpullu'ya gelmişler ve Bahariye Mızıkası da törene iştirak etmiştir. Cuma günü Kırklareli'nden hususi bir tren hareket etmiş ve o gün Alpullu'ya Edirne'den, İstanbul'dan Trakya vilayetlerinden ve ilimizden binlerce halk gelmiştir. Alpullu baştanbaşa süslenmiş, giriş yerine mükemmel bir zafer takı yapılmıştı. Bir süvari ve jandarmanın müfrezesi istasyonda ihtiram mevkii almıştı.
>
> Hatırımızda kaldığına göre, o gün Edirne kurtuluşuna ve ertesi günü fabrikanın açılış törenine iştirak eden zevat arasında, Büyük Millet Meclisi Reis Vekili Hasan, Maliye Bakanı Abdülhalik Renda, Ticaret Bakanı Rahmi Beylerle, Milletvekili Besim Atalay,

---

[119] **Milliyet**, (17 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926) *Milliyet'in aynı tarihli bir başka haberi ve de Haftalık Mecmua adlı derginin 6 Kânûn-ı Evvel (Aralık) 1926 tarihli sayısındaki kapağın Osmanlıcası ve transkripsiyonu için bkz. Ek 5.*

[120] **Vakit**, (27 Teşrin-i Sâni (Kasım) 1926).

[121] **Vakit**, (27 Teşrin-i Sâni (Kasım) 1926); *"İlk Şeker Fabrikamız dün fevka'l-ade merasimle küşâd edildi." Alpullu Şeker Fabrikası'nın açılışı öncesinde Ayrıca açılış töreni öncesindeki ve sonrasındaki haberler için* bkz. **Cumhuriyet Gazetesi**, (21Teşrinisani (Kasım) 1926). *Osmanlıcası ve transkripsiyonu için* bkz. Ek-5; **Cumhuriyet Gazetesi, (**28 Teşrinisani (Kasım) 1926) .*Osmanlıcası ve transkripsiyon için* bkz. Ek 5 ; **Milliyet**, (24 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926); **Milliyet**, (26 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926); **Milliyet**, (27 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926) .*Osmanlıcası ve transkripsiyonu için* bkz. Ek 5 ; **İkdam**, (27 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926); *"Alpullu Şeker Fabrikası'nın Resmi Küşâdı"., Alpullu Şeker Fabrikası'nın ürettiği ilk şekerin ve açılışın verdiği heyecanı anlatan bir haber için* bkz. **İkdam**, (29 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926).

[122] **Kırklareli İl Yıllığı 1967**, **Ön. ver.**, s. 388.

[123] **Kırklareli İl Yıllığı 1967**, **Ön. ver.**, ss. 388-389.

> Samih Rıfat, Rasih Kaplan, Emin Cemal, Naim Hazım Münir, Tevfik Fikret, Hüseyin Baki, Ali Rıza, Hamdullah Suphi, Necati Beylerle, Trakya Mebusları vardı.
>
> Güzel Edirne'nin kurtuluş yıldönümünün zevk ve neşesini taşıyan çehrelerle bu milli eser karşısında daha sevinçli çizgiler görülüyordu. Bahriye Bandosunun latif havaları arasında büyük Halâskar Atatürk'ün büstü fabrika kapısı üzerine konuldu, kurbanlar kesildi. Çatalca Milletvekili ve Şeker Şirketi Meclisi İdare Başkanı Şakir Bey kısa bir nutukla: Trakya topraklarının şeker sanayisine çok müsait olduğunu, fabrikanın iki milyon liraya mal olduğunu ve şeker fabrikasının tesisi teşebbüsü Cumhuriyet Hükümetinin iktisadi ve sınaî sahadaki muazzam eserlerden birini teşkil ettiğini ve bu mesut güne ermek için ve büyük rehberliğini ibzâl buyuran Gazi Paşa Hazretlerine ve erkânı hükümetimizle ticari müesseselerimize teşekkür ve minnetlerini sunduğunu bildirmiştir. Ticaret Vekili Rahmi Bey de: Cumhuriyet Hükümetinin yer yer tecelli eden eser-i nafıadan birinin daha karşısında bulunduğunu, bir sene de iki büyük Şeker Fabrikasının (İkincisi Uşak Şeker Fabrikası idi) meydana getirilmesini, binlerce pancar ürününün vücut bulmasının manâsının çok büyük olduğunu ve şu ilk milli müessesemizin muazzam varlığı ve kıymetli istihsalatının haiz olduğu önemin sözle ifade edilemeyeceğini ve çok mümtaz ve müstesna gayretleri takdir ve tebrik eylediğini söyledi. Rahmi Bey'den sonra söz alan Maliye Vekili Hasan Bey: üç beyazlar ve üç siyahların iktisat âlemindeki mevkiini önemle ele alarak, şeker, un, pamuğun ve demir, kömür, petrolün bir milletin iktisadî hayatında oynayacağı rollerin çok mühim olduğunu ve Cumhuriyet Hükümetimizin bunlara verdiği önemin ilk eseri olarak bu fabrikanın meydana geldiğini söyleyerek müteşebbislerini tebrik ettikten sonra; Ticaret Vekili tarafından fabrika kapısındaki kurdele kesilerek, içerisi ziyaret edildi.

Alpullu Şeker Fabrikası'nın açılış törenini bildirmek için Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya ve İsmet Paşa'ya bir telgraf gönderilmiştir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa bu telgrafa karşılık olarak şu cevabı göndermiştir: "*İlk Şeker fabrikasının resmi küşâdı münasebetiyle hakkımda izhar buyrulan samimi hissiyata teşekkür ve vatanın iktisadi inkişafına masruf mesâ'îde muvaffakıyetler temenni ederim efendim.*" Başbakan İsmet Paşa'nın verdiği cevap ise şöyle olmuştur: "*İlk şeker fabrikasının küşâdına muvaffakıyetinizi hararetle tebrik ederim. Yüksek sanayi-i ziraiyenin numunesi olan hamle-i mesâ'înizin tekessür ve memleketin her tarafına tevessü etmesini temenni ederim efendim.*"[124]

[124] **İkdam**, (2 Kânunuevvel (Aralık) 1926).

Alpullu Şeker Fabrikası'nın açılış tarihi olan 26 Kasım tarihi Türk şeker Sanayisinin kuruluş günü olarak kabul edilmiştir. Şeker sanayisi ile ilgili kutlama yıldönümleri de 26 Kasım tarihinde gerçekleşmektedir.[125]

İTŞFTAŞ'in Ankara'dan ve İstanbul'dan üç yüze yakın davetlisi olmuştur.[126] Bu davetlileri götürüp getirmek için İstanbul'dan Alpullu'ya kadar özel bir tren ayarlanmıştır. Alpullu Şeker Fabrikası'nın resmi açılış törenine katılacak olanların uyacakları bir program belirlenmiştir. Bu programda davetlilerin hazırlanan trenin saat (14:17)'de Alpullu'ya ulaşacağı, açılış töreninin fabrika ana binasının girişi önünde nutuk okunmasının ardından yapılacağı, ancak hava uygun olmadığı takdirde bu durumdan vazgeçilebileceği eklenmiştir, açılış töreni ardından sırasıyla fabrika, kurutma dairesi, tamirhane ve laboratuar tesisatının gezileceği bu sırada da fabrika müdürü Gutherz ile yardımcısı Kimya Mühendisi Kâzım Bey'in gerekli olan açıklamaları yapacağı ve laboratuarda pancar analizinin gösterileceği, şeker mağazasında oluşturulan büfede pancar ziraatına ait bir film gösterileceği ve sonrasında nutuklar okunacağı belirtilmiştir. Ayrıca özel trenle gelen davetlilere trende öğle ve akşam yemekleri verileceği diğer yerlerden gelecek davetlilere de Alpullu'da yemek verileceği, açılış töreni günü yeşil kırmızı rozet takacak olan şirketin ve fabrika mensuplarının davetlilerin kendilerine takdim edeceği kırmızı beyaz rozetleri daima sol yakalarında bulundurmaları istenmiştir.[127] Açışla katılacakları taşıyan tren 26 Aralık 1926 Cuma günü saat sekizde Sirkeci'den hareket ederek saat 14:30'da Alpullu'ya ulaşmıştır. Davetliler arasında olan Başbakan İsmet Paşa, mazeret beyan ederek törene gelmemişlerdir.[128] Törene katılanlar arasında İş Bankası Genel Müdürü Celal Bayar[129], Maliye Bakanı Hasan (Saka), TBMM Başkan Vekili Abdülhalik (Renda), Ticaret Bakanı Rahmi (Köken), Milletvekili Besim Atalay, Edebiyatçı Samih Rıfat, Rasih Kaplan, Emin Cemal (Suda), Naim Hazım

---

[125]Ziya Aytuğ, "Büyük Önder Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında 56 Yaşına Basan Şeker Sanayimizin Tarımımızdaki Yeri", **Pancar**, **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Özel Sayısı**, (Kasım 1981), s. 24.

[126]Tülümen, Ali Seyfi, **Ön.Ver.**, s. 302.

[127]Alpullu Şeker Fabrikası Küşad-ı Resmi Programı, 26 Teşrin-i Sani 1926,**Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi.** *Ayrıca Açılış Töreni ile ilgili Alpullu Şeker Fabrikası Arşivinde bulunan "Alpullu Şeker Fabrikası Küşad-ı Resmi Programı 26 Teşrin-i Sani 1926" Küşad-ı Resmi Programı* **" için bkz. Ek 4.**

[128]Tülümen, Ali Seyfi, **Ön.Ver.**, s. 302.

[129]Güreli, **Ön. ver.**, s. 21.

(Onat), Münir (Hüsrev Göle), Tevfik Fikret (Sılay), Hüseyin Baki, Ali Rıza, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Halk Partisi Müfettişi İbrahim Tali, Vali Süleyman Sami, Mektupçu Abdülhak Hakkı, Ticaret Vekâleti Müşteşarı Süreyya, İnhisar İdaresi Müdürleri, matbuat mümessilleri, Ziraat Bankası Müdürü Raşit ve Necati Beyler ve Trakya mebusları vardır. Çatalca Milletvekili ve şeker şirketinin İdare Meclisi Başkanı Şakir (Kesebir) Bey, Ticaret Vekili Rahmi (Köken) Bey, Maliye Vekili Hasan (Saka) Bey birer konuşma yapmışlardır.[130] Fabrika Müdürü Kâzım Bey ve Çatalca Mebusu Şakir Bey'in yaptığı konuşmalar törene katılanlara heyecanlı ve unutulmaz anlar yaşatmıştır. Nutuklardan sonra Rahmi Bey kapının üzerindeki kurdeleyi keserek fabrikanın resmi açılışını yapmıştır ardından davetliler fabrikaya girmişler, davetlilere gerekli yerler gezdirilmiş pancarın ekiliş ve üretimine dair bir film izletilmiştir. Davetliler saat 18:00'da özel trenle Alpullu'dan hareket ederek İstanbul'a doğru yola çıkmışlardır.[131]

Açılış törenine katılanlara ipek torbalar içinde toz şeker dağıtılmıştır. Davetliler fabrikayı gururla gezmişler ve yöneticiler büyük bir heyecan içinde olmuştur. Kimi davetliler merakla torbaları açıp, bunun gerçekten şeker olduğuna inanmak istercesine tadına bakmışlardır.[132] Ahmet Ağaoğlu açılış gününü şöyle anlatmaktadır;

> Bugün bu içtimai ve iktisadi hadiseler Cumhuriyetin açmış olduğu medeniyet yolunun en ince izlerine bile Türk milletinin azami bir intibak ve kabiliyetini haiz olduğuna zerre kadar şüphe bırakmamaktadır. Bu millet yalnız fenni şahikaya tahavvül etmemiştir. Aynı zamanda şayianın altında saklanan zihni ve ahlaki, içtimai ve iktisadi faaliyetlere de kabiliyetini isnat eylemektedir. Mahiyeti itibariyle geçici olması tabii olan buhran ve iptikal devrinden bedbinane tahminlerde bulunanların Alpullu'da şeker fabrikasının resmi küşadında bulunmalarını arzu ederdim. Civar köylerden akıp gelen bu binlerce kadın ve erkek köylüler, şehirlerden akıp gelen yüzlerce beyler, medeniyetin, ilim ve fennin şaheseri bulunan bu şeker fabrikasının etrafını ne kadar iştiyak ve heyecanla dolaştılar. Türk'ün rekzetmiş olduğu bu abide Türk teşebbüsü şahsının sayı ve ilminin bir şaheseridir.

---

[130]Mustafa Şahin, "Şeker Tarihimizden Bir Parça", **Toplumsal Tarih**, (Aralık 2000), Sayı: 84, s.53 (49-53 s); **Milliyet**, (27 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926). *Ayrıca Şakir, Rahmi ve Hasan Beylerin nutukları için* bkz. **Cumhuriyet Gazetesi, (**28 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926); **Milliyet**, (27 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926).

[131]Tülümen, Ali Seyfi, **Ön. Ver.**, s. 302.

[132]Güreli, **Ön. ver.**, s. 21.

Yalnız bir sene evvel, bu abide bir hayal ve bir hülya gibi görünüyordu. Trakya'nın beş altı hamiyetperver mensubu bu teşebbüse itibar ederken eski zihniyetin enkazı olan şüphe ve tereddütler ile karşılanmışlardı. Fakat nesilden nesile hudut bekçiliği yapan ve mücadeleler ile irade ve iman kuvvetleri sertleşmiş olan bu öz Türk evlatları, Türk'ün her müşkili bertaraf edecek kabiliyete haiz olduğuna ait taşıdıkları kanaatten aldıkları kuvvetle ısrar ettiler. Şüphe ve tereddüde galebe çaldılar. Bugün ne görüyoruz? Otuz bin dönümlük vasi bir pancar tarlası ortasında muazzam bir abide. Bacalarını ta semaya kadar yükseltmiş ve dün mevt olan bir kıt'aya bugün can vermiştir. İradenin, sayü amelin yaşamak ve mes'ut yaşamak arzusunun bu inkâr olunamaz şaheserini iç tarafından görmek için halk azim ve gayret gösteriyor. Abidenin iç tarafı dışından daha muazzam, daha muhteşem. İlim ve sanat birleşerek burada baş döndürücü bir faaliyet meydana getirmişti. Yüz binlerce kilo demir kütlesi canlanmış ve beşerin ihtiyacını tatmin için beşerin iradesine tabi birer şuurlu heykel gibi hizmet etmektedirler. Kayışlar sürünüyor, çarklar dolaşıyor, makineler inliyor, yüzlerce "küp"ler hareket ediyor ve oluklardan akan simsiyah bir mayi nihayet bir taraftan bembeyaz bir şeker tozu olarak aşağıya doğru seylap gibi dökülüyor.

İşte Türk Şekeri, işte Türk toprağından, sayü amelinden husule gelmiş olan Türk Şekeri! Herkes oraya koşuyor, bir çimlemik alıyor ağzına koyuyor! Ah ne tatlı şeker! Türk Şekeri… Herkesin yüzünde bir sevinç kalbinde bir heyecan. Bu Türk'ün, Trakya'sının Şekeri.

Bir ay sonra da Türk'ün Anadolu şekerini Uşak'ta tadacağız. Tahakkuk için ne tatlı ne güzel hülyalar. Düşününüz ki daha üç tane bu gibi fabrika ile memleket senede tam on dört milyon lirasını kendi cebinde saklayacak. Hülya ve evham deyip geçmeyiniz. Hülyalardır ki milletleri ileriye doğru sürükler. Hülyasız milletler cansız kapılardır. İstiklal mücadelemiz de bir hülya idi! Ankara, Samsun şimendiferi bir hülya idi. Şeker fabrikaları bir hülya idi.

Bütün bu hülyalar hakikat olmuştur. Hepsini bu millet tahakkuk ettirdi. Artık böyle bir millet için, hülya ve vehim denilecek mutasavver midir?
Gazinin dehası ve yüksek iradesi bize rehberken, teşebbüs, sây, tahammül ve mücadele sahalarında bu millet için iktiran edilemeyecek müşkül, başarılamayacak iş kalmayacaktır.[133]

İTŞFTAŞ Hey'eti Gazi Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'ya Alpullu Şeker Fabrikası tarafından üretilen şekerlerden kutular içinde sunmuşlardır. Vakit Gazetesi

[133]Ahmet Ağaoğlu, "*Alpullu'da*", **Hakimiyyet-i Milliye**, (28 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926); **Milliyet**, (29 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926).

24 Kânunuevvel (Aralık) 1926 yılında bu olayı şu şekilde haber yapmıştır: *"Şeker Fabrikası Hey'eti, Gazi Hazretleriyle İsmet Paşa'ya, zarif kutular içinde şeker takdim ettiler. Trakya Fabrikası Hey'eti Reisicumhur Gazi Hazretlerini ve İsmet Paşa'yı ziyaretle suret-i mahsûsada zarif kutular içinde bulunan Fabrika şekerinden takdim etmişlerdir. Hey'et, Dâhiliye ve Ticaret Vekillerimizle, Çatalca Mebusu Şakir, Kütahya Mebusu Nuri Beylerden mürekkeptir."*[134]

Alpullu Şeker Fabrikası'nın kurulmasının yarattığı heyecan fabrikanın eski çalışanlarından olan Emrullah Beydeli tarafından, Trakya ağzıyla şu şekilde anlatılmıştır:

> […] Gazi demiş kalkınacak memleket. Kuruldu ya fabrika, mektepse mektep geldi, ziraatsa ziraatın hasını öğrendik. Paraysa girdi köylünün cebine. Miskin otururduk kahvede sekiz ay. Olduk burada işçi. Değil öyle ırgat, rençber… Sanayi işçisi olduk be yav! A be elektrik gördük biz Alpullu'nun şeker fabrikasında. Elektrik ne, ışıktır. Işık, ışık. Sen olsan da çalışmaz mısın ışık için? Bak dinle, ne anlatacam sana. Fabrika yapardı daha deneme çalışması. Akşam oldu, gördüm elektriği. Hafta sonu gittim köye, dedim babama, 'Baba' dedim, 'Görmüşüm cenneti. Koca ova kesmiştir ışığa'. Sonra bir gün götürmüşüm anamı. Olmuş akşam vakti. Anam dönmeydi. Rum kızıymış. Sevmiş babamı, varmış ona. Olmuş Müslüman. Gördü anam elektriği. Şaşırdı zavallı, istavroz çıkardı. Yani medeniyettir Alpullu Fabrikası. Mekteptir be mektep… Bir Alpullu, bir de Kepirtepe Trakya'nın ışığıdır. Kepirtepe Köy Enstitüsü'nde bebeler öğrendi, Alpullu'da babalar […] [135]

Alpullu Şeker Fabrikası'nın açılışı çok görkemli olmuştur ve açılış töreninin yankıları günlerce basın kanalıyla müjdelenmiştir. Açılışta Maliye Vekili Abdülhalik Bey ve Ticaret Vekili Rahmi Bey gibi üst düzey yetkililerin de bulunması fabrikanın açılışına verilen önemi ortaya koymaktadır.[136]

---

[134]**Vakit, (**24 Kânunuevvel (Aralık), 1926).

[135]*Emrullah Beydeli'den aktaran,* Aydın Engin, "Çıktık Açık Alınla, Az "Özel"li Bir Şeker Öyküsü", **Cumhuriyet Gazetesi**, (14 Aralık 1994); aynı yazar, "Çıktık Açık Alınla, Efendiler Buna Pancar Denir", **Cumhuriyet Gazetesi**, (15 Aralık 1994); *aynı konu ile ilgili olarak* bkz. Mahmut Kiper, *"Başarma Heyecanı ve Gururun Göstergeleri… Cumhuriyetin Şeker Fabrikaları"*, **Cumhuriyet Strateji**, (6 Nisan 2008).

[136]Maliye ve Ticaret Vekillerinin Alpullu Şeker Fabrikası'nın açılış törenine katılmaları ile ilgili bkz., **Milliyet**, (26 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926); **Milliyet**, (27 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926).

2.4. ALPULLU ŞEKER FABRİKASI'NIN TEKNİK ÖZELLİKLERİ

Alpullu Şeker Fabrikası'nın temeli, 25 Aralık 1925 tarihinde atılmıştır ve fabrika 26 Kasım 1926 tarihinde işletmeye açılmıştır. Fabrika, 500 ton pancar işlemek üzere siparişi Almanya'da Magdeburg'daki "Mashinenfabrik Bukau R. Wolf" Firmasına verilmiştir.

Alpullu Şeker Fabrikası'nın yönetim binasının mimari açıdan özellikleri şöyledir: Yerleşkenin girişinde yer alan yönetim binasının planlamasında simetrik bir düzenleme, ana cephe aksı ile giriş aksının simetrik tutumu görülür. Bina cephesinde izleri algılanan, art deco doğrama ve pencere söveleri dışında, iç mekan kapı kanatlarında, anıtsal etkili merdivende, soğuk demir işçiliği merdiven korkuluklarında, aydınlatma pencereleri doğramalarında stilistik yaklaşımlar görülür. Planlamada yönetim binasına saçaklı ve subasmanlı girişten girilir. Girişin karşısında tek kollu, tek taraftan duvara ankastre, mermer basamaklı, soğuk demir işçiliği korkuluk ve küpeşteli, döner bir merdiven, giriş kat ve birinci katı birbirine bağlamaktadır. Giriş katta iki yanda birer küçük holden, koridor etrafına sıralanmış odalara ulaşılır. Üst katta ise merdiven çıkışının açıldığı iç sokak niteliğindeki koridor yer alır. Koridorun bir ucunda sekreter ve müdür odası olarak kullanılan prestij mekanları bulunur.[137]

1966 ve 1967 yıllarında genişletilip modernize edilerek günlük kapasitesi 2200 tondan 1968'de 4000 tona çıkarılmıştır. 2 adet D.d.S. difüzyonu, bir tanesi TŞFAŞ'nin mekanik atölyelerinde yapılmıştır. Alpullu Şeker Fabrikası'nda, Türk yapısı Brighel Müller kireçleme, sürekli karbonatlama, vakum filtrasyonu, 4 kademeli tebhîr istasyonu, yarı otomatik santrifüjler, küp şeker istasyonu, Steffen tarzı sakarat fabrikası (halen çalıştırılmıyor) bulunmaktadır.[138]

Alpullu Şeker Fabrikası'nın 1926'daki bina ve diğer üretim araçlarının değeri 1.953.757 lira olmuştur. İlk başta sadece küp şeker üretimi bulunan fabrika sonrasında kesme şeker üretimi de eklenerek genişletilmiş ve melâstan şeker çıkarma

[137]Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, s.22. Ayrıca Alpullu Şeker Fabrikası'nın genel görünümü içeren bir resim için bkz. EK. 10.

[138]Rıza Güray, **Türkiye Şeker Sanayiî ve Şeker Pancarı Tarımı**, (Ankara: TŞFAŞ. Neşriyatı No: 160, bst. yok.), s. 35. *Ayrıca Alpullu Şeker Fabrikası'nın Projesi için bkz. Ek 9.*

ve alkol fabrikaları kuruluşu, alfa tesisatı, ambarlar ve sosyal kuruluşlar da eklenerek tüm değerleri toplamı 1932 yılında 4.595.172 liraya ulaşmıştır.[139]

Alpullu Şeker Fabrikası'nın 1926 yılındaki binalar kıymeti 730.915 Lira, 1927'de 813.452 Lira, 1928'de 1.134.248 Lira, 1929'da 1.161.827 Lira, 1930'da 1.237.807 Lira[140], 1931'de 1.287.805 liraya denk gelmiştir. Makine Kıymeti ise 1926 yılında 977.670 Lira, 1927'de 1.118.281 Lira, 1928'de 1.442.413 Lira, 1929'da 1.476.387 Lira, 1930'da 1.473.416 Lira, 1931'de ise 2.282.992 Liraya denk gelmiştir.[141]

Aşağıdaki tabloda Fabrika'nın 1927-1933 arasındaki varlıklarının durumu verilmiştir:

Tablo 2. Alpullu Şeker Fabrikası'nın 1927-1933 Yılları Arasında Tesisatı, Alât ve Edevatı, Emlak ve Arazi, Demirbaşlarının Durumu (TL)

Yıl	1927	1928	1929	1930	1932	1933
Fabrikalar, mebani ve tesisat	813.452	1.134.248	1.161.827	1.137.807	1.359.211	1.614.601
Fabrika alât ve edevatı	1.118.281	1.442.413	1.476.387	1.473.416	2.584.811	2.931.806
Emlak ve Arazi	96.969	184.048	232.071	232.071	396.994	639.031
Demirbaşlar	149.846	197.048	215.645	254.436	254.153	348.394
Safi kâr	272.449	1.362	291.696	129.393	379.954	1.217.833

Kaynak: İhsan Âbidin (Akıncı), **Şeker Yetirmeden Bitirmeye Kadar,** (İstanbul: Akşam Matbaası, 1934), s.64.

1)Pancar Siloları:

Alpullu Şeker Fabrikası'nın Pancar siloları ve işletme suyu geri alma tesisatında toplam olarak 3000-3500 ton pancar alan 6 adet pancar silosu mevcuttur.[142] Bu siloların özellikleri şu şekildedir:

---

[139] *Alpullu Şeker Fabrikası Maddesi,*1946, **Ön. ver.**, s. 170.

[140] **Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü İstatistik Yıllığı,** , 1930/1931,İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatından Sayı: 14, (Ankara: Hüsnü Tabiat Matbaası, 1931), Cilt: 4, s. 202.

[141] Şevket Süeyya Aydemir, "Milli İktisat Planı ve Şeker Sanayimiz", **Kadro**, (Birinci Kanun 1933), Sayı:24, s. 12.

[142] Veldet, **Önver.,** Cilt: 1, s. 263.

Tablo 3. Pancar Siloları

Silolar	Boy (metre)	En (metre)	Yükseklik(cm)	Meyil
1. Silo	100	3,62	200/77	%13
2. Silo	100	3,20	219/118	%8,3
3. Silo	100	4,20	247/105	%11
4. Silo	100	4,00	260/100	%9,4
5. Silo	81	3,40	225/150	%10
6. Silo	81	3,40	225/150	%10

Kaynak: Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958), Cilt: 1, s.263.

Pancar sevk ana kanalının boyu ise 20 metre, eni 65 cm. yüksekliği 150 cm'dir. 2 adet Elfa vagon boşaltma tesisatı vardır. Bunların her biri günde 45-50 vagon boşaltmaktadır.

İşletme suyu geri alma tesisatı olarak ise: a)Tersip havuzu esas itibariyle 3 bölmeden oluşan betin bir havuzdur. İlk bölme yine iki kısımdan oluşmuştur ve kirli su ilk kısmı doldurduktan sonra düzenli bölüşülerek birinci bölmeye ve burada kısmen köpüklerinden temizlenerek ana havuza geçer. Bu havuzda çamur dibe çöker ve dekantasyon suretiyle temiz su 3. bölmeye akar ve pompalarla fabrikaya basılır. İlk havuz 11,5 metre genişlik 2,30 metre boy ve 1,20 metre derinliğindedir. Orta kısımdaki ana dekantasyon havuzu 11,50 metre genişliğinde 27,50 metre boyunda ve 2,5 metre derinliğindedir. Sadece çamur hazne kısmı 4 metre derinliğine sahiptir. Temiz su taşkan havuzu yani üçüncü bölme ise 4x8x2,5 metre boyutundadır. Orta havuzda çamur kazıma aparatı vardır.

b)Fölşe havuzu ise toprak zeminlidir ve kondense sularını soğutmak için kullanılır. Sıcak su beş boru üzerinde bulunan başlıklardan püskürtülür. Toprak bölmeli beş havuzu dolaşan su pompa dairesi deposuna akar.

2)Pancar Dolabı: 6 metre kutrunda, 53 cm. eninde, 40 bölmeli bir dolap olup saatte 110 ton'a kadar pancar nakledilebilir.

3)Pancar Bıçakları: Pancar bıçaklarının biri Buckau diğer üçü ise H. Putsch olmak üzere dört tanedir. Buckau bıçağının tablasına çift sıra olmak üzere 56 bıçak dizilir.

Bıçak boyutu 165x76 mm'dir. Saatte 30 ton pancar kesme kapasitesine sahiptir. H. Putsch tablası 44 bıçak almaktadır ve bıçak boyutu 167x90 mm'dir. Bu bıçaklar saatte 45 ton pancar kesebilmektedir.

4) Difüzyonlar: 14'er kazanlı iki batarya halinde olup kazanların hacmi 80 hetrolitredir. Bu kazanlara bağlı 16 metre kare teshin alanı olan 28 kalorizatör vardır.
5)Kireçlemeler:

a)1. Kireçleme: İçlerinde karıştırıcıları olan 4 kazandan oluşmaktadır. Kazanlar 200 cm. kutrunda ve 222 cm. yüksekliğindedir.

b)2. Kireçleme: İçlerinde karıştırıcıları olan 4 kazandan oluşmaktadır. Kazanlar 250 cm. kutrunda ve 230 cm. yüksekliğindedir.

6)Satürasyonlar:
a)1. Satürasyon: Dördü Erste Brunner, biri Buckau sistemi olmak üzere beş adettir. Hacimlerinin toplamı 1000 hl kadardır.

b)2. Satürasyon: Buckau sistemi, 3. Kazandır. Hacimlerinin toplamı 200 hl. kadardır.

7)Çamur Presleri:
a)1. Presler: Her biri 56 m² süzme alanı olan 19 adet pres bulunmaktadır. Bu preslerde 42 çamur çerçevesi, 20 su ve 21 şerbet plakası vardır. Çamur çerçevelerinin her birisi 20 kg. çamur alır.

b)2. Presler: İlk preslerin aynı özelliklerine sahip olup 5 adetten oluşmaktadır.

8)Tebhîr (Buhar) ve Niessner Aparatları:
4 Kademe halinde çalışan 7 adet tebhîr kazanı bulunmaktadır ve toplam ısıtma alanı 4050 m²'dir.[143]

[143]Veldet, **Ön. ver.,** Cilt: 1, ss. 263-265.

Tablo 4. Tebhîr (Buhar) Kazanları ve Kademeler

Kademeler	Isıtma Alanı m²	Isıtma Borusu adet	Kutru cm.	Yüksekliği cm.
1.Kademe				
1 a	900	4025	300	650
2. Kademe				
2 a	1100	5000	300	650
2 b	400	1867	230	550
3. Kademe				
3 a 3 b	650 350	3050 1755	270 220	874 550
4. Kademe				
4 a	350	1726	220	550
4 b	300	1350	200	500

Kaynak: Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958), Cilt: 1, s. 265.

Tebhîrlere ek olarak 4 Niessner kademesi bulunmaktadır. 1.Niessner; kutru 110/60 cm, yüksekliği 700 cm'dir. Birinci tebhîrdeki retür kondens suyunu alır. Tağdiye deposunu besler, taşkanı ise 2. Niessnerdir. 2.Niessner'in kutru ise 110/60 cm, yüksekliği 700 cm.'dir. 2. Kademe tebhîr kondens sularını vakumlardan, 1. Brüde kondens sularını ve 1. Niessner taşkanından gelen suları alır. 3. Niessner: 3. Kademe tebhîr kondens sularını, vakumlardan 2. Brüde kondens sularını, 2. brüde ısıtıcılarından gelen kondens sularını, 2. Niessner taşkanından gelen suları alır. 4. Niessner: kutru 140/60 cm, yüksekliği 700 cm'dir. 4. Kademe tebhîr kondens sularını ve 3. brüde ile çalışan ısıtıcıların kondens sularını alır. Kanalla bağlantısı vardır.

9)Vakumlar: Vakumların hacmi (ton), kutru (cm.), yüksekliği (cm.), ısıtma alanı (m²) ve ısıtma borusu (adet) ile ilgili bilgiler şu şekildedir:

Tablo 5.Vakumlar

	Hacmi Ton	Kutru Cm.	Yüksekliği Cm.	Isıtma Alanı M²	Isıtma Borusu Adet
Kristal Şeker Vakumu	45	320	570	180	486
Kristal Şeker Vakumu	45	320	570	180	486
1.Kristal Şeker Vakumu	45	320	570	180	486
Kristal Şeker Vakumu	45	320	570	180	486
2.Kristal Şeker Vakumu	25	280	500	180	386
Kristal Şeker Vakumu	25	280	500	180	386
Kristal Şeker Vakumu	25	280	500	180	386
3.Kristal Şeker Vakumu	45	320	570	180	486
Kristal Şeker Vakumu	25	280	500	180	386
Kristal Şeker Vakumu	25	280	500	180	386
Kristal Şeker Vakumu	25	280	500	180	386
Kesme Şeker Vakumu	15	250	470	75	312

Kaynak: Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958), Cilt: 1, s.266.

10)Refrijerantlar: 4 adet kristal şeker, 4 adet 1. şeker, 3 adet 2. şeker, 11 adet 3. şeker refrijerantı vardır. Refrijerantların her biri 20 m³ hacmindedir. 3. şeker refrijerantının içinde soğutucu boruları bulunmaktadır. Ayrıca her biri 13 m³ hacminde 4 adet kesme şeker refrijerantı vardır ve bunlar çift cidarlı olup aralarından su geçirilir.

11)Santrifüjler: 6 adet kristal, 4 adet 1. şeker, 5 adet 2. şeker, 4 adet 3. şeker, 4 adet afinasyon, 2 adet kesme şeker santrifüjü bulunmaktadır. Bunlar kayışla yer değiştirilebilir olup elle boşaltılırlar. Her birinin alacağı lapa miktarı 330 kg.'dır. Bunların dışında 3. şeker için 5 adet yarı otomatik Hinz santrifüjü de vardır.

12)Şeker Kurutma Tesisleri: 54 metre uzunluğunda bir çelik bant ile 2 sarsak, kristal şekerin soğumasını sağlar. Kesme şekerin kurutulması için her biri 15 vagonet alan 2 fırın bulunmaktadır. Fırın, üzerinde radyatörlerle ısıtılır. Ayrıca şekeri soğutmak için

de aynı ebatta 2 fırın vardır. Her dört fırına da vantilatörlerle sıcak veya soğuk hava sevk edilir.

13)Kazan Dairesi: 5adet kazan bulunmakta olup bunlardan 1. kampanya dışında diğerleri kampanyada çalışır. Kazanlar 74 metre yüksekliğinde bir tuğla baca varsa da iç kutrunun darlığı dolayısıyla yalnız kampanya dışında çalıştırılır.24 metre yüksekliğindeki saç baca kampanyada çalıştırılır. Kantardan sonra boşaltılan kömür, elevatör ve 2 adet helezon aracılığıyla kazan bunkerlerine bölüştürülür. Kazanlardan çıkan kül dekovil arabası içinde tek gözlü bir asansörle yukarı çıkarılıp kamyon dökülür. Mevcut Hagan tesisatı kazanlara giren kömürü buhar çekişine göre ayarlar. Primer ve sekonder hava tesisatı kömürün yanmasını, baca aspiratörleri de çekişi sağlar.[144] Kazanların özellikleri aşağıda verilmiştir:

Tablo 6. Kazanların Özellikleri

Kazanlar	Atü	Verim (t/h)	Isıtma Alanı (m²)	Izgara Alanı (m²)
1. Kazan	15	4	200	6,7
2. Kazan	17	16	410	16,5
3. Kazan	17	16	510	13
4. Kazan	17	16	510	13
5. Kazan	17	16	510	13

Kaynak: Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958), Cilt: 1, s.267.

14)Türbin Dairesi: Biri Erste Brunner, ikisi Siemens olmak üzere 3 adet buhar türbini vardır.[145]

2.5.İSTANBUL VE TRAKYA ŞEKER FABRİKALARI TÜRK ANONİM ŞİRKETİ YILLIK KONGRE VE FAALİYET RAPORLARI

2.5.1.İTŞFTAŞ'nin 1926 Yılı Bilançosu

İTŞFTAŞ'nin 1926 Bilançosuna göre Şirket'in ticari hacmi 2.943.485,40 TL'sidir. Bilanço'nun detaylı bir tablosu aşağıda verilmiştir:

[144]Veldet, **Ön. ver.,** Cilt: 1, s. 267.
[145]**Aynı**, s. 267.

Tablo 7. İTŞFTAŞ (1925 senesi hesabatını da havi) 31.12.1926 Bilânçosu

MEVCUDAT VE MATLUBAT	T.L.
Fabrika Mebanisiyle Alât ve Edevatı	1 708 585,59
Emlâk ve Arazi	120 885,94
Masârifi Tesisiye	63 289,28
Demirbaş Eşya	124 378,04
Anbarlar Mevcudu	165 395,91
Hesabatı Muhtelifeden Matlubat	554 992,62
Kefâlet Matlubatı	20 723,80
Bankalardaki Mevduat	170 506,70
Kasalar Mevcudu	4 523,33
Kâr ve Zarar	10 204,19
YEKÛN	2 943 485,40

DÜYUNAT	T.L
Sermaye	500 000,-
Eşhas ve Müessesatı Muhtelife Matlubatı	1 626 676,27
Kefalet Borçları	20 723,80
Hesabâtı Cariyye	796 085,33
YEKÛN	2 943 485,40

Kaynak: Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958), Cilt: 1, s. 258.

2.5.2.İTŞFTAŞ'nin 1927 Yılı Bilançosu

İTŞTFAŞ'nin 29 Mart 1928 tarihinde düzenlenmiş olan Üçüncü Olağan Genel Kurulu Toplantısı, Üçüncü Hesap Devresi'nde Yönetim Kurulu'nda Başkan Edirne Milletvekili Mehmet Şakir Bey, Başkan Yardımcısı ve Murahhas Âza Ahmet Rüştü zade Mehmet Hayri Bey, Âzalar ise Mühendis Hüseyin Rıfkı, Tekirdağ'ı Milletvekili Faik Bey, Bilecik Milletvekili İbrahim Bey, Siirt Milletvekili Mahmut Bey, Türkiye Ziraat Bankası Genel Müdürü Şükrü Bey, Tüccardan Yolageldili zade Kasım Bey, Kereste Tüccarından Ali Bey'den oluşmaktadır. Murakıplar ise Edirne Milletvekili Faik Bey, Kütahya Milletvekili Niyazi Asım Bey ve Ziraat Bankası Genel Muhasebe Müdürü Sait Bey olmuştur. Bu bilançoya göre fabrikanın binaları ve kuruluşları 813.452 TL'dir ve 150.000 Sterline sigortalanmıştır. Ticari hacim ise 4.671.789,34 TL.'ye çıkmıştır.[146] Bilançonun detaylı bir tablosu aşağıda verilmiştir:

[146] **İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 29 Mart 928 Tarihinde Mün'akit Üçüncü Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı Üçüncü Devre-i Hesabiyye**, **Ön. ver.**, ss.1-15. *Ayrıca*

Tablo 8. İTŞFTAŞ 29 Mart 1928 Tarihinde Mün'akit Üçüncü Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı Üçüncü Devre-i Hesabiye 31 Kânûn-ı Evvel (Aralık) 1927 Bilançosu

Mevcudat ve Matlubat 31 Kânûn-ı Evvel 1927 Bilançosu			**TL**
Fabrika Mebani ve Tesisatı (Yüz elli bin Sterlin Lirasına sigortalıdır)			813 452,─
Fabrika Alât ve Edevatı			1118 281,28
Emlâk ve Arazi:			
Emlâk (Doksanaltı bin 85 638,80 Türk Lirasına sigortalıdır) Arazi 11 331,─			96 969,80
Demirbaş Eşya ve Alâtı Ziraiye			
Eşya	63 136,92		
Alât-ı Ziraiye	86 710,─		
Masârifi Tesisiye			77 992,14
Mamûl Mevad Anbarları Mevcudu: (Mütehavvil sigortalıdır)			
	Kilo	Kuruş	
Şeker "İstanbulda"	1 512 090	34, 142,5	516 264,37
Şeker "Alpulluda"	1 813 200	33, 80	612 861,60
			1 129 125,97
Ham şeker "	79 690	24	19 125,60
Melâs "	1 500 000	5	75 000,─
Küspe, çuvallı "	300 000	4	12 000,─
Küspe, çuvalsız "	30 669	2, 5	766,72
			1 236 018,29
Malzeme Ambarları Mevcudu			277 449,58
Çiftlik (mebani arazi, demirbaş, alâtı ziraiye, hayvanat, mezrû'ât anbarlar mevcudu) Mebani: Ellibin Türk Lirasına sigortalıdır			300 000,─
Kasa ve Bankalar Mevcudu			203 042,91
Pancar Avansları ve Muhtelif Borçlular			393 736,42
Tahsil Senedâtı			5 000,─
YEKÛN			4 671 789 34

Murakıb	Murakıb	Murakıb
Ziraat Bankası Muhasebe-i Umumiye Müdürü **Said**	Kütahya Mebusu **Niyazi Asım**	Edirne Mebusu **Fayık**

İTŞFTAŞ'nin 29 Mart 1928 Tarihli Yönetim Kurulu Toplantısı Üçüncü Dönem Hesapları'na ait Osmanlıca metin ve transkripsiyonu için bkz. EK 7.

DÜYUNAT	**TL**
Sermaye	750 000,─
Tahvilat	750 000,─
Muhtelif Alacaklılar	2 693 329,51
Deyn Senedâtı	3 660,─
Amortismanlar	202 350,46
Safî Kâr	272 449,37
YEKÛN	4 671 789,34
Muhasebe Müdürü **Ali Seyfi** Meclis-i İdare Reis Vekili ve Murahhas Âza Ahmed Rüşdüzde **Mehmed Hayri**	
Kâru Zarar Müfredâtı	
928 senesinden mürur-ı zarar	10204,19
Tahvîlat Faizleri	42 440,98
Masârif-i İdare	75 677,96
Faiz, komisyon,kambiyo	94 987,46
Amortismanlar : % 5 Fabrika mebanisinden % 10 Fabrika Alât ve edevatından % 5 Emlakdan % 20 Demirbaş eşyadan % 20 Alât-ı ziraiyyeden % 20 Masârif-i tesîsiyyeden	 40 672,60 111 828,12 4 281,94 12 627,38 17 342,-
Safi kâr	272 449,37
Yekûn	698 110,42
MurakıbZiraat Bank. Muhasebe-i Umumiye Müdürü **Said** Murakıb Kütahya Mebusu Niyazi **Asım** Murakıb Edirne Mebusu **Fayık**	
Fabrika Kârı	694 590,36
Varidât-ı muhtelife	3 520,06
Yekûn	698 110,42
Muhasebe Müdürü **Ali Seyfi** Meclis-i İdare Reis Vekili ve Murahhas A'zâ **Ahmed Rüşdü zade Mehmed Hayri**	

Kaynak: **İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 29 Mart 928 Tarihinde Mün'akit Üçüncü Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı Üçüncü Devre-i Hesabiyye,** (İstanbul: Hamit Matbaası, 1928), ss. 12-15.

2.5.3. İTŞFTAŞ'nin 1928 Yılı Bilançosu

İTŞFTAŞ'nin 31 Mart 1929'da toplanmış olan Olağan Genel Kurulu Toplantısı'ndaki Yönetim Kurulu Raporu ve 1928 Bilançosuna göre 1928 yılındaki gibi fabrikanın binaları ve tesisatı, aletleri ve araçları ve Alpullu'daki ve diğer bölgelerdeki bina ve eşyalar sigortalatılmıştır. Fabrika bina ve tesisatı 1.134.248.72, aletler ve araçlar ise 1.442.413.17 TL ulaşmıştır ve memurlar için 12 konut inşası ile birlikte 1927 yılındaki binaların değeri de 96.055.51 TL artmıştır. 1928 bilançosunda Şirket'in varlığı ve alacaklarıyla birlikte ticaret hacmi 6.356.675.87 TL'sine ulaşmıştır.

Bilançoda verilen kâr ve zarar kısmına bakıldığında hesap müfredatında 1927'den devrolunan kâr 5.143.11, fabrika kârı 453.854.37, çeşitli gelirler ise 22.583.46 TL olarak 481.580.94 TL olarak verilmiştir.[147] Fabrika'nın bu yıla ait bilançosu detaylı bir şekilde aşağıda verilmiştir:

Tablo 9. İTŞFTAŞ'nin 31 Kânûn-ı Evvel (Aralık) 1928 Bilançosu

Mevcudat ve Matlubat 31 Kânûn-ı Evvel 1928 Bilançosu		**Lira-Kuruş**
Fabrikalar Mebani ve Tesisatı (226.000 İngiliz lirası ile 72.000 Türk Lirasına sigortalıdır)		
	Lira/Kuruş	
927 kıymeti	813 452,—	1 134 248,72
928'de ilave edilen	194 551,21	
İspirto Fabrikası Mebanisi	126 245,51	
Fabrikalar Alât ve Edevatı		
927 kıymeti	1 118 281,28	
928'de ilave edilen	176 039,20	
İspirto Fabrikası alâtı	148 092,69	1 442 413,17
Emlâk ve Arazi:(185.000 Türk Lirasına sigortalıdır)		
927'de kıymeti	85 638,80	
Yangın münasebetiyle tenezzül eden kıymeti	8 876,45 76 662,35	184 048,86
928'de ilave edilen	95 055,51 172 717,86	
Arazi	11 331,—	

[147]**İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 31 Mart 1929 Tarihinde Mün'akit Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı, Ön. ver.**, ss. 1-15.

Demirbaş Eşya ve Alâtı Ziraiye Sigortalıdır				
Demirbaş Eşya				
927'de kıymeti	63 136,92			
Muhterik olan demirbaş minha	1 964,17 61 172,75			197 028,-
928'de ilave edilen	37 588,67 98 761,42			
Demirbaş Alât-ı Ziraiye				
927'de kıymeti	86 710,—			
928'de ilave edilen	11 556,58 98 266,58			
Masârifi Tesisiye				
927'de muharrer	77 992,14			
Matlup vermek suretiyle imha edilen	15 598,42			62 393,72
Mamûl Emtia Ambarı Mevcudu: (Mütehavvil sigortalıdır)				
Alpulluda Şeker İstanbulda Şeker	33 33	3 001 198,500 2 450,	990 395 50 808 50	
Topaç Şeker	30	452	135 60	
Ham Şeker	24	56 638	13 593 12	
Melâs	10	1 808 600	180 860 -	
Küspe	4	1 054 600	42 184 –	1 227 976,72
Malzeme Ambarı Mevcudu (Mütehavvil sigortalıdır)				329 187,56
Esham				342 500,-
Kasa ve Bankalar Mevcudu				829 789,87
Pancar Avansları ve Muhtelif Borçlular				607 089,25
YEKÛN				6 356 675,87

Murakıb
Ziraat Bankası Muhasebe-i Umumiye Müdürü
Mehmet Sait

Murakıb
Kütahya Mebusu
Niyazi Asım

Murakıb
Edirne Mebusu
Fayık

1928 Bilançosu	**DÜYUNAT Lira-Kuruş**
Sermaye	750 000,—
Tahvilat	750 000,—
Muhtelif Alacaklılar	2 497 440,07
Deyn Senedâtı	108477,97
Amortismanlar	
927'de tefrik edilen amorti	202 350,46

Masârif-i tesisiyyeden imhaedilen		15 598,42
		186 752,04
Emanat		409 235,56
Hesabat-ı cariye		1 624 654,22
Fabrika mebanisinden	% 5	40 672,60
Fabrika Alât ve edevatından	% 10	111 828,12
Emlaktan	% 5	3 833,12
Demirbaş eşyadan	% 20	12 234,55
Demirbaş alâtı ziraiyeden	% 20	17 342,-
Masârifi tesisiyeden	% 20	15 598,42
		201 508,81
İhtiyat Akçesi		27 244,94
Safi Kâr		1362,26
YEKÛN		**6 356 675,87**
Muhasebe Müdürü **Ali Seyfi** Meclis-i İdare Reis Vekili ve Murahhas Âza Ahmet Rüştüzade **Mehmet Hayri**		
Kâru zarar hesabının müfredâtı		**Lira-Kuruş**
Tahvîlat Faizleri		52 500,-
Masârif-i İdare		89 083,65
Faiz, komisyon,kambiyo		137 126,22
Amortismanlar:		201 508,81
Safi kâr		1 362,26
Yekûn		481 580,94
Murakıb Ziraat Bank. Muhasebe-i Umumiye Müdürü **Said** Murakıb Kütahya Mebusu Niyazi **Asım** Murakıb Edirne Mebusu **Fayık**		
Fabrika Kârı		453 854,37
Varidât-ı muhtelife		22 583,46
927'den müdevver kâr		5 143,11
	Yekûn	698 110,42
Muhasebe Müdürü **Ali Seyfi** Meclis-i İdare Reis Vekili ve Murahhas A'zâ **Ahmet Rüştü zade Mehmet Hayri**		

Kaynak: **İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 31 Mart 1929 Tarihinde Mün'akit Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı**, (İstanbul: Hamit Matbaası, 1929), ss. 12-15.

2.5.4. İTŞFTAŞ'nin 31 Aralık 1934 Yılı Bilançosu

İTŞFTAŞ'nin 31 Aralık 1934 tarihli ve Murakıp İş Bankası Şubeler Müdürü Fazıl, Murakıb Ziraat Bankası İstanbul Şubesi Sabık Müdürü Ahsen, Murakıp Edirne

Saylavı Faik Kaltakkıran, Muhasebe Müdürü Ali Seyfi Tülümen ve Meclis-i İdare Reis Vekili ve Murahhas Aza Hayri İpar imzalı Bilançosunda Fabrika'nın tüm değerlerinin toplamda 15.857.136,12 TL olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda bu değerler detaylı şekilde verilmiştir:

Tablo 10. İTŞFTAŞ Bilânçosu, (31.12.1934)

MATLUBAT VE MEVCUDAT		**T.L.**
Fabrikalar Mebani ve Tesisatı	Harik 6 166 600 TL.	2 353 600,66
Fabrikalar Alât ve Edevatı	İnfil. 5 542 700 TL. Sigortalı	4 434 682,89
Emlâk ve Arazi	Harp 82 652 400 F. Fr.	1 193 437,53
Demirbaşlar Tamamen Sigortalıdır		449 358,70
Mamul Emtia	2 664 720,83	3 595 372,54
Ambarlar Mevcudu: Yarı Mamul Emtia	252 549,30	
(Mütehavvil Sigortalı) Malzeme	678 102,41	
İştirâkler		814 107,70
Kasa ve Bankalar Mevcudu		117 589,45
Muhtelif Borçlu Hesaplar		1 152 559,29
Pancar Avansları ve Cari Hesapları		513 656,08
Nazım Hesaplar		544 527,64
Zarar		698 243,64
YEKÛN		15.857.136.12
DÜYUNAT		T.L
Sermaye		3 000 000,—
Tahvilât		375 000,—
İhtiyaç Akçesi		261 187,64
Muhtelif Alacaklı Hesaplar		2 955 769,31
Cari Hesaplar		6 787 012,56
Deyin Senedâtı		1 933 638,97
Nazım Hesapları		544 527,64
YEKÛN		15.857.136.12

Kaynak: Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958), Cilt: 1, ss. 261-262.

2.6. İTŞFTAŞ'NİN TASFİYESİ

İTŞFAŞ'nin 1925 yılında sermayesi on liralık sahibine yazılmış hisse senetleri karşılık olarak 500.000 TL'sine denk gelmektedir. Bu durum 1927 yılına kadar devam etmiştir.[148] İTŞFTAŞ1926 yılında bankalardan 2.500.000 TL borç almıştır.[149]

[148] Âbidin, **Ön. ver.,** s. 62.

[149] **Aynı**, s. 62.

Şirket 500.000 lira sermaye ile işletmeyi sürdüremediğinden, sermayesini 1927 yılında 750.000 liraya tamamlamış ve de ayrıca 750.000 liralık da taahhüt senedi (obligasyon) çıkarmak zorunda kalmıştır.[150] Şirketin 750.000 liralık sermayesinin dağılımı ise şöyle olmuştur: 300.000 İş Bankası, 100.000 Ziraat Bankası, 40.000 Kırklareli ve Edirne Vilayetleri, 310.000 ise Özel şahıslar.[151] 1928 ve 1929 yılında da şirketin sermayesinin 750.000 lira olduğu görülmektedir.[152] Şirket sermayesini 1933 yılında 3.000.000 liraya çıkarma kararını almıştır.[153]

İlk yıllarında zarar eden Şirket ilerleyen yıllarda ilerleme kat etmiştir.Şirket bilançolarının: 1927'de 272.449 TL, 1928'de 1.362 TL, 1929'da 291.697 TL, 1930'da 129.394 TL, 1931'de325.566 TL, 1932'de 379.954 TL, 1933'te 1.217.833 TL, 1934'te 689.248 TL'sini bulan kârlarla kapanmış olması bu ilerleyişinin başlıca kanıtlarından olmuştur.[154]

Binaların yirmi yıl, sabit makinelerin on yıl aletlerin ve araçların beş yıl içinde azar azar ödenerek borçların bitirilmesi düşünülmüştür. Ancak 1925 ve 1926 yıllarında yapılamamıştır. 1927'de 202.000; 1928'de 201.000; 1929'da 268.000; 1930'da 279.000; 1931'de 367.000; 1932'de 473.000 olmak üzere 1927'den 19312'e kadar 1.790.000 lira amorti edilmiştir. 1933'te ise 2.546.526 lira amorti edilmiştir. 1931 yılından itibaren borç senetlerinin ödenmesine başlanmıştır. 1931'de 750.000 liralık obligasyon 656.250; 1932'de 562.500 liraya inmiştir. Obligasyonların 1931 yılından itibaren her yıl 1/8 oranında ödenmesi kabul edilmiştir Şirket ilk iki yıla ait bilançolarını zararla kapatmıştır. İlk yıl bilançosu 7.000 lira 1926 yılı bilançosu

---

[150]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s. 242.

[151]İlhami Nafiz, "Şeker Sanayimiz", **1930 Sanayi Kongresi Raporlar-Kararlar-Zabıtlar**, (Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını, Temmuz 2008), s. 221.

[152]**İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 29 Mart 928 tarihinde mün'akit üçüncü alelâde hey'et-i umumiye içtimaı üçüncü devre-i hesabiyye**, **Ön. ver.**, s.1.; **İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 31 Mart 1929 Tarihinde Mün'akit Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı, Ön. ver.**, s. 1.

[153]Âbidin, **Ön. ver.,** s. 63.

[154]*Alpullu Şeker Fabrikası Maddesi*, 1946, **Ön. ver.**, s. 170.

10.204 lira zararla kapanmıştır.[155] Maliye Bakanlığı tarafından Şirkete 200.000 liralık yardım yapılmıştır.[156]

Alpullu Şeker Fabrikası kuruluşunun ilk üç yılında hiç temettü dağıtmamıştır. İlk sene bilançosu 7.000 lira 1926 yılı bilançosu 10.204 lira zararla kapanmıştır. 1927 yılında 272.000 lira kâr olmuş vergiler çıktıktan sonra % 21.36 oranında temettü dağıtılmıştır. 1928 senesi 1362 lira kâr olmuştur ancak temettü verilmemiştir. 1929 senesi 291.000 lira kâr elde edilmiş % 10,6 oranında temettü dağıtılmıştır. 1931 senesinde 320.000 lira kâr elde edilmiş % 10,7 temettü verilmiştir. 1932'de 379.000 lira kâr elde edilmiş % 12,46 lira temettü verilmiştir. 1933'te 1.217.833 lira kâr elde edilmiştir.[157]

Şeker sanayisinin tüm yardım ve korumalara karşı beklenen gelişmeyi gösterememesi özel girişimciler tarafından oluşturulan kurumlarda devletleştirme sürecine gidilerek Alpullu Şeker Fabrikası gibi kurumlar özel girişimcilerin elinden alınmaya başlanmıştır. Hükümet 19 Haziran 1930 tarih ve 1709 sayılı Kânûnu hazırlamıştır.

İTŞFTAŞ 8 Temmuz 1935 tarihli toplantısında aldığı kararla oluşumunun fesih ve tasfiyesine karar vermiştir ve bir tasfiye hey'eti kurulmuştur.[158] Alpullu Şeker Fabrikası'nı kuran şirket gibi Uşak, Turhal ve Eskişehir Şeker Fabrikalarını kuran şirketler de TŞFAŞ'yi oluşturmuşlardır.

İktisat Vekilliğinden yazılan 26 Nisan 1937 tarih ve 5668/19916 sayılı tezkerede Alpullu Şeker Fabrikası'nın Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'ne devri istenmiştir. Alınan karar sonucunda işletmesi İTŞFTAŞ'ye ait olan Alpullu Şeker Fabrikası'nın, işletme ayrıcalığı 30 Nisan 1937 tarihli ve 2/6498 sayılı kararname ile Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'ne geçmiştir.[159] Ancak 1935'te İTŞFTAŞ

---

[155] Âbidin, **Ön. ver.,** s. 63.

[156] Veldet, **Ön. ver.,** Cilt: 1, s. 242.

[157] Âbidin, **Ön. ver.,** s. 63.

[158] **Hali Tasfiyede İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Hissedârlar Fevkalâde Umumi Hey'eti**, (bsy.yok,: 7 Ağustos 1943), s. 5.

[159] **BCA.**, 30.18.1.2./74.35.13. *Ayrıca yapılan değişikliklerle ilgili bkz*. **BCA.**, 30.18.1.2./144.82.4.

Tasfiye Hey'eti a'zâsı ve aynı zamanda Eskişehir Şeker Fabrikası'nı kuran Anadolu Şeker Fabrikaları Türk AŞ ile o dönemde yeni kurulmuş olan TŞFAŞ'nin Genel Muhasebe Müdürlüğü'nü yapmış olan H.Bezmi Ötkeren'in belirttiğine göre Hükümetin aldığı kararla İTŞFTAŞ, Anadolu Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi, Turhal Şeker Fabrikası Türk Anonim Şirketi ve bu şirketlere ait bulunan hisse senetleri, Türk-Alman Teşebbüsat-ı İktisadiye Türk Anonim Şirketi ve Hizar Kereste İşleri Türk Limited Şirketinin tasfiyeleri gidilmiştir ve de bunun sonucunda Alpullu Şeker Fabrikası'nın sahibi olduğu İTŞFTAŞ dışındaki şirketler TŞFAŞ'ye geçmiştir. Uzun müddet İTŞFTAŞ açmış olduğu davadan dolayı tasfiye halinde kalmış ve bu durum 8 Temmuz 1935'ten 7 Ağustos 1943 tarihine kadar devam etmiştir. Bu sekiz yıllık süreçte Hali Tasfiyede İTŞFTAŞ Hissedârlar Genel Hey'eti 10 kez toplanmış, Tasfiye Hey'eti ilk olarak Fazıl Öziş, Zeki Aykan, Ali Seyfi Tülümen ve H.Bezmi Ötkeren'den oluşmuştur. Sonraki zamanlarda istifalardan dolayı Fazıl Öziş'in yerine Mithat Buharalı, Zeki Aykan'ın yerine Avukat İsmail İsa Çalış, Ali Seyfi Tülümen'in yerine Avukat Salih Yenice, Mithat Buharalı'nın yerine de Avukat Hayati Barbarosoğlu vazife almışlardır. Bu sekiz yıl müddetince Tasfiye Hey'eti A'zâsı olan H. Bezmi Ötkeren ve şirketin murakıplığını yapan Behçet Adakan kesintisiz vazifede kalmışlardır.[160] Hali Tasfiyede İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Hissedârlar Fevkalâde Genel Hey'eti'nin aldığı karar uyarınca İTŞFAŞ, TŞFAŞ'ye devredilmiştir.[161] Aşağıdaki tabloda tasfiye edilen Şirket'in tasfiye içerisinde olduğu 8 Temmuz 1935 ile 30 Haziran 1943 yıllar içerisindeki kesin hesap durumu verilmiştir:

[160]H. Bezmi Ötkeren, ''Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Nasıl Kuruldu?'', Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ. Neşriyatı, 1958)**,** Cilt: 2, ss. 576-579.

[161]**Hali Tasfiyede İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Hissedârlar Fevkalâde Umumi Hey'eti**, s. 9.

Tablo 11. Hali Tasfiyede İTŞFTAŞ 8 Temmuz 1935-30 Haziran 1943 Müddetine Ait Katî Hesap Vaziyeti

BORÇ		TL-Kuruş
Hissedârlara Yapılan Tevziat		1.872.950,-
Hissedârlar Alacakları (Devrolunacak)		2.050,-
Tasfiye Masraflar		29.891,52
Mekûk Matlûbat İtfa Bedel		14.929,09
İnhisar Resmi Davası:		
Tediyat ve Masraflar Yekûnu	647.265,70	
Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Hissesi	200.565,73	
İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları TAŞ.	446.699,97	
		446.699,97
		2.366.530,58
Nakit Mevcudu		199.507,74
Yekûn Türk Lirası		2.566.028,32
Tasfiye Murakıbı: Behçet Adakan İstanbul, 12 Temmuz 1943		
		ALACAK
Satış Bedeli		2.321.699,97
Müterakim Faiz ve Gelirler		244.328,35
Yekûn Türk Lirası		2.566.028,32
Tasfiye Memuru: H. Bezmi Ötkeren Tasfiye MemuruHayati Barbarosoğlu:		

Kaynak: **Hali Tasfiyede İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Hissedârlar Fevkalâde Umumi Hey'eti**, ss. 11-12.

3.BÖLÜM:
ALPULLU ŞEKER FABRİKASI'NIN İKTİSADİ FAALİYETLERİ

Alpullu Şeker Fabrikası, Ergene nehri kıyısında, Edirne-İstanbul Demiryolu üzerinde, Belediye örgütü olan Alpullu Kasabasında kurulmuştur.

Alpullu Şeker Fabrikası'nın çevresinde, hammaddesi olan şeker pancarı ekimine elverişli geniş toprakların bulunması (20 bin dönümlük Sarmısaklı, 15 dönümlük Türkgeldi Devlet Üretme Çiftlikleri Alpullu'nun çevresini kuşatması ve Alpullu'yu ve Şeker Fabrikasını çevreleyen bu çiftliklerin tarla ziraatı, bağ-bahçe ve damızlık hayvan yetiştirilmesi, çiftçilere örnek çalışmalar gösterilmesi bakımından büyük hizmetler sunması), hammadde olan şeker pancarını fabrikaya taşımak yani ulaşım imkânları açısından yeterli olması ve sulama işini karşılayacak Ergene Nehri bulunması gibi özellikler[162] şeker fabrikasının Alpullu'da kurulmasına neden oluşturmuştur.

Ahmet Hamdi Başar, Alpullu ile Kırklareli'ndeki köylünün arasındaki farkı 1930 yılında Atatürk'ün yanında Alpullu'ya ve oradan sonra Kırklareli'ne yaptığı seyahatindeki izlenimlerini yazdığı *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye* adlı eserinde şu şekilde ifade etmiştir;

> İşte Kırklareli köyünün acınacak hali başlıyor. Alpullu civarında şeker yetiştiren köylü memnun. Çünkü pancarı fabrika, sabit ve müstahsile idare eden fiyatla alıyor. Köylü ektiğinden ve ektiğini belli fiyatla satacağından emin. Fakat pancarı olamayan köylüler bu sene asla düşünemeyecekleri kadar büyük bir fiyat düşüşü karşısında şaşırmış kalmışlar.[163]

---

[162]Nazif Karaçam, **Bütün Yönleriyle Kırklareli ve İlçeleri,** (İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1970), s. 220.

[163]Ahmet Hamdi Başar, **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye, (**İstanbul: Tan Matbaası, 1945), s. 91.

Başar'ın da belirttiği gibi Alpullu Şeker Fabrikası'nın bulunduğu bölgede ve civarında şeker pancarı üretiminin yapılması iktisadi açıdan Alpullu ve çevresini geliştirmiş, iş olanakları yaratmış ve iktisadi kalkınmada ülkeye yararlar sağlamıştır.

3.1.PANCAR VE ŞEKER ÜRETİMİ

PANCAR ÜRETİMİ

TŞFAŞ'nin Genel Müdürlüğünü yapmış olan Kimya Yüksek Mühendisi Fahrettin Mutluay, "*Türkiye Şeker Sanayii*" adlı eserinde pancar ziraatının genel faydalarının, hektardan en fazla kalori ve geliri kazandıran bitki olması, çiftçinin boş zamanlarını değerlendirip iş hacmini çoğaltması, ekildiği tarlanın süreç içerisinde verimini artırıp sonrasında tarlada ekilen buğdayın yüzde 30 fazla verimli olmasını sağlaması, bir çapa ve münavebe bitkisi olarak toprak yoğunluğunu önlemesi, ekim yapılan sahaya emek, sermaye ve makine, gübre, sulama ve çapanın girmesiyle tarlaların düzelmesi, pancar sayesinde üretilen şekerin et ve sütten her zaman ucuz olması ve kolaylıkla ulaşılabilir hareket enerjisi sağlaması, hasat sonrasında kalan başlar ve yapraklar ile küspe ve melâsın önemli bir hayvan yemi olması, zirai eğitime vasıta olan pancarın, üretiminin olduğu yerlerin modern ziraata kavuşması, sosyal değişimler ile uygarlığın zamanla yerleşmesi, geniş kütlelere iş imkânı yaratması olduğunu yazmıştır.[164]

Şeker pancarı üretimi, kontrollü tarım tekniği ile yapıldığı için, çiftçiye kredi ve eğitici bilgiler verilerek, çiftçinin teknik bilgi ve kültürü yükseltilmiştir. Çok fazla özen ve işçilik gerektiren şeker pancarı, yöredeki insan gücünün değerlendirilmesine imkân vererek istihdam sağlamıştır.[165] Mustafa Kemal Atatürk'ün 1930 yılında fabrikayı ziyaretinden sonra bizzat Atatürk'ün emirleri ile fabrikanın gücü artırılmıştır.[166]

---

[164]Mutluay, **Ön. ver.**, ss. 14-15.

[165]Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, s. 20.

[166]**Alpullu**, (01.01.1935), Sayı:1, s. 5.

Günde 500 ton pancar işlemek üzere kurulan Alpullu Şeker Fabrikası'nın kapasitesi[167], bir taraftan hükümet tarafından alınan önlemler, diğer taraftan da ziraat sahasındaki teşkilatlanmanın tamamlanması, çiftçinin pancar ziraatı hakkındaki tecrübe ve bilgilerinin genişlettirilmesi sonucunda, bilhassa 1929 yılından sonra Trakya'da pancar ekimine daha fazla önem verilmeye başlanmış ve fabrikanın işlediği pancar miktarı azar azar yükselerek, tam kapasiteye ve kârlı kampanyalara ulaşmıştır.[168] 1927-1932 arasında şeker pancarı fiyatları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 12. 1927-1932 Yılları Arasında Pancarın Satın Alma ve Maliyet Fiyatları

Sene	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Pancarın Mübayaa (Satın Alma) Fiyatı*	1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	1.25
Pancarın Maliyet Fiyatı*	2.45	2.31	2.25	2.00	2.05	1.85

*Eskişehir Şeker Fabrikası fiyat seyrini vasati 1 Kuruş üzerinden tespit edilmiştir.
Kaynak: Şevket Süreyya Aydemir, "Milli İktisat Planı ve Şeker Sanayimiz", **Kadro**, (Birinci Kanun 1933), Sayı:24, s.14.

1933 yılında fabrika, köylü ve pancar üreticisine 4.125.000, çeşitli vergilere 1.830.861, memur ve işçisine 1.572.637, nakliyat ve demiryoluna 710.706, kömüre 482.136, hissedârlarına 450.000 TL, yoksul cemiyetlerine de 31.743 TL vermiştir.[169] 1933 yılında gerçekleştirilen Beşinci Yerli Mallar Sergisinin Alpullu pavyonundaki grafiklerde yerli şeker için harcanan paranın % 90,4'ü memleket içerisinde, % 9,6'sı ise dışarıya gitmiştir. İçeride kalan % 90,4'lük kısmın % 67,23'ü köylüye verilen pancar bedeli ve masrafları, % 10'u işletme malzemesi, % 7.99'u işçilik, % 5,18'i müteferrik masraflar olmuştur. Dışarıya giden % 9,60'lık kısmın ise % 7.61'i işletme malzemesi, % 1,99'u işçilik masrafı olarak gitmiştir.[170]

Alpullu Şeker Fabrikası'nın 1926-1962 yılları arasındaki pancar üretimi ve kampanya süreleri, tarihleri ve çiftçi sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

[167]Âbidin, **Ön. ver.**, s. 62.

[168]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s. 242.

[169]**Milliyet**, (30 Ağustos 1934).

[170]Hayrettin Şükrü, *"*Şeker Fabrikalarımız*"*, **Cumhuriyet Gazetesi**, (10 Ağustos 1933).

Tablo 13. Alpullu Şeker Fabrikası'nın Pancar İstihsâli ve Kampanyalar (1926-1962)

Sene	Çiftçi Sayısı	Ekilen Pancar (Hektar)	İşlenen Pancar (Ton)	24 Saatte İşlenen Pancar Vasatî (Ton)	Kampanyaların Başlangıç Tarihleri	Kampanya Süresi (Gün)	Hektara Verimi (Ton)
1926	–	500	3477	217	16 Kasım	16	–
1927	3000	3449	27372	482	27 Ağustos	56	–
1928	3812	3642	18677	455	15 Ağustos	40	–
1929	4141	3001	31772	523	22 Ağustos	56	–
1930	4112	4895	57561	576	1 Ağustos	99	–
1931	5374	8745	105020	1012	20 Temmuz	102	–
1932	10311	11484	105574	1193	25 Temmuz	94	–
1933	14388	14184	317988	1300	24 Temmuz	248	–
1934	20365	12698	58558	1060	25 Ağustos	61	–
1935	17929	7167	120130	1348	12 Ağustos	89	–
1936	15781	7282	94310	1268	10 Ağustos	79	–
1937	14524	7570	67225	1315	26 Ağustos	56	–
1938	12867	8053	48310	1087	8 Ağustos	48	–
1939	18305	12271	170226	1518	2 Ağustos	114	14843
1940	15261	9063	76813	1347	15 Ağustos	59	10143
1941	19612	12673	149641	1352	14 Ağustos	113	12183
1942	14841	10173	36800	1150	30 Ağustos	36	5021
1943	25680	15952	180145	1367	26 Temmuz	133	11660
1944	22013	12712	113659	1434	25 Ağustos	82	10470
1945	23667	15451	119978	1330	26 Temmuz	88	7179
1946	19080	11091	72460	1102	8 Ağustos	72	6901
1947	19490	10094	88380	1431	25 Ağustos	64	11049
1948	20937	11753	169780	1325	23 Temmuz	128	14485
1949	24383	15522	183800	1364	1 Ağustos	140	12067
1950	19127	14127	125930	1536	1 Ağustos	86	9437
1951	20068	14206	326800	1938	15 Ağustos	173	24015
1952	18300	12629	136800	1931	14 Ağustos	74	12404
1953	19924	14936	223244	1948	7 Ağustos	118	15767
1954	21403	17706	232840	1871	22 Temmuz	128	13360
1955	20391	17140	291968	2019	22 Temmuz	142	17290
1956	18487	14728	177481	1845	2 Ağustos	96	12119
1957	25768	20048	232258	1829	19 Temmuz	127	11920
1958	23496	17050	207317	1851	28 Temmuz	112	12193
1959	26998	20501	453022	2107	20 Temmuz	215	22732
1960	25696	21038	436536	2059	20 Temmuz	212	21220
1961	20642	14025	283016	1952	10 Ağustos	145	20529
1962	19165	11339	174174	2006	20 Ağustos	86	15560

Kaynak: Habil Akıltepe; Sabri Malkoç; İhsan Molbay, **Türkiye Şeker Sanayii ve Şeker Pancarı Ziraati**, (Ankara: Mars Matbaası, 1964), s.35.); Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958)**,** Cilt: 2, s. 401.

Tabloya bakıldığında pancar üretiminde değişimler görülmektedir. Ani düşüş ve yükselişlerin sebepleri arasında münavebe usulü (3 yılda bir ekim usulü) önem arzetmektedir. Münavebe usulünün uygulaması ekilen pancar alanının azalmasına sebep olmuştur. Aynı şekilde bu usulün gerektirdiği zaman geçtikten sonra da ekilen alan artmıştır. Arz talep etkisi de değişimlerin nedenleri arasında yer almaktadır.

Ayrıca pancar tarımına özendirilen çiftçiler ilk başta tanımadıkları bir ürün olan şeker pancarının tarımını öğrenerek bilinçli bir şekilde üretimin sürmesini sağlamışlardır. Pancar ekilen alan 1926 yılında 500 hektarken 1933 senesinde 14.184 hektara çıkmıştır. Üretimin fazla olduğu 1933-1934 kampanyasında, 250 gün çalışıp, 318.420 ton pancar işleyerek[171], 22.962 ton kristal ve 15.133 ton küp şeker olmak üzere, Alpullu Şeker Fabrikası, toplam 38.095 ton şeker imal etmiştir. Bu miktar o yıl dünya şeker fabrikaları arasında pancar işleme ve şeker üretim rekoru olmuştur. Fabrika şeker istihsali bakımından 1949 yılına, işlenen pancar bakımından ise 1951 yılına kadar devam etmiş bulunan bir rekora imza atmıştır.[172]

Pancar üretimi istihdam sağlayıp bölgedeki göçü engellemiştir. Ayrıca, şeker pancarı tarımında buğday ve ayçiçeğinin aksine iki kat daha fazla makine kullanılması tarım makineleri imalat sanayisini geliştirmiş, saban, tırmık, mibzer gibi aletlerin köylü tarafından kullanımının benimsenmesini sağlamış, böylelikle de ziraat aletleri ve traktör kullanımı artarak tarımda makineleşmenin hızlanması sağlanmıştır.[173]

ŞEKER ÜRETİMİ

Şevket Süreyya Aydemir'in verdiği verilere göre Alpullu Şeker Fabrikası'nda bir dönüme düşen ortalama şeker kazancı 1927'de 793, 1928'de 511, 1929'da 1.058, 1930'da 1.210; 1931'de 1.206; 1932'de ise 1.042 kilodur. Pancarın şeker serveti ise 1926'da % 13; 1927'de % 16,1; 1928'de % 17,5; 1929'da % 15,2; 1930'da % 13,77; 1931'de % 13,04; 1932'de ise % 14,05 olmuştur.[174] Yine Aydemir, 1927-1932 yılları arasında pancarın satın alma fiyatının 1927'den 1931'e kadarki dönem içerisinde 1.50 kuruş, 1932'de ise 1.25 kuruş, pancarın maliyet fiyatının ise 1927'de 2.45, 1928'de 2.31 1929'da 2.25 1930'da 2.00 1931'de 2.05 ve 1932'de 1.85 kuruş olduğunu yazmıştır.[175]

---

[171] *Aynı dönemde Avrupa'da en büyük fabrika 70.000 ton pancar işlemiştir.* Bkz. Âbidin, **Ön. ver.**, s. 62.

[172] Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, ss. 241-242.

[173] Karayaman, (2010b), **Ön. ver.**, s. 119.

[174] Aydemir, (1933), **Ön. ver.**, s. 13.

[175] **Aynı**, s. 14.

Alpullu Şeker Fabrikası'nda 1926 ve 1927'de 418, 1928'de 330, 1929'da 480, 1930'da 820, 1931'de ise 1412 vagon şeker üretilmiştir.[176] 1926 ile 1930 arasında sadece kristal şeker üretilmiştir. 1926 yılında 459[177], 1932'den itibaren ise kampanya müddetinde günde 40 tonluk kesme şekeri tesisatı yapılmıştır.[178]Fabrikanın üretim gücü yüzde 20 artarak 1932 yılında 1300 ton/gün çıkmıştır Sermaye ise 3 milyon liraya ulaşmıştır.[179] Alpullu Şeker Fabrikası'nın şeker üretimi ile ilgili 1926-1962 yıllarına ait veriler aşağıda verilmiştir:

[176]Feridun Osman, "Trakya'da Doğan Güneş! Şeker Fabrikası 60.000 Köylüyü İhya Etmiştir!", **Cumhuriyet Gazetesi**, (23 Teşrinievvel (Ekim) 1932).

[177]Habil Akıltepe, Sabri Malkoç, İhsan Molbay, **Türkiye Şeker Sanayii ve Şeker Pancarı Ziraati**, (Ankara: Mars Matbaası, 1964), s. 36; Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 2, s. 402.

[178]Âbidin, **Ön. ver.**, s. 62.

[179]**Alpullu**, (01.01.1935), Sayı:1, s. 5. *Ayrıca Alpullu Şeker Fabrikası'nın Alpullu dergisi'nin Haziran 1935 Tarihli 6. Sayısında Yayınlanan İlanı için bkz. EK 5.*

Tablo 14. Alpullu Şeker Fabrikası'nın Şeker İstihsâli, (1926-1962)

Sene	Pancardaki Şeker Serveti % vasati	Pancar İşleme Randımanı % vasati	Elde Edilen Kristal Şeker (Ton)	Elde Edilen Küp Şeker (Ton)
1926	16,27	13,08	459	–
1927	19,89	16,14	4354	–
1928	20,91	17,91	2992	–
1929	18,98	15,80	4734	–
1930	18,07	14,15	8144	–
1931	17,60	13,17	11947	2052
1932	18,74	15,28	12770	3367
1933	15,36	11,89	22680	15133
1934	16,39	12,95	4395	3126
1935	18,07	15,51	15316	3257
1936	17,02	15,27	9820	4243
1937	18,65	15,24	10046	–
1938	20,50	17,29	4834	3189
1939	18,25	14,69	18901	5902
1940	18,56	15,73	9088	2720
1941	17,91	15,66	16837	6508
1942	19,51	16,94	4667	1637
1943	19,42	17,15	27502	3006
1944	19,16	15,48	13603	3927
1945	19,09	15,88	12504	5250
1946	18,12	14,29	6593	4131
1947	18,65	16,60	12508	2000
1948	20,06	17,93	23678	6000
1949	18,22	16,23	22561	7555
1950	17,18	15,19	14084	5000
1951	15,01	12,55	37839	3231
1952	17,11	14,31	15747	4000
1953	16,71	15,01	27209	6600
1954	16,22	13,98	25727	7000
1955	14,24	12,75	31234	6000
1956	16,97	15,03	19684	7000
1957	16,34	13,92	25528	6800
1958	16,95	14,74	22591	7956
1959	15,74	13,21	53872	6000
1960	15,90	13,74	49960	10000
1961	17,07	14,34	33096	7500
1962	17,25	13,67	18777	5027

Kaynak: Habil Akıltepe, Sabri Malkoç, İhsan Molbay, **Türkiye Şeker Sanayii ve Şeker Pancarı Ziraati**, (Ankara: Mars Matbaası, 1964), s.36.; Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958)**,** Cilt: 2, s. 402.

Alpullu'da 1939 yılında üretilen şeker miktarı 24.802 tondur. Bunun 5.901 tonu küp şeker, 18.900 tonu ise kristal şeker olmuştur. Tüm Türkiye şeker fabrikalarının bu yıl içinde üretimi 94.507 ton olmuştur. Yani Alpullu o yılın şeker ihtiyacının dörtte birinden fazlasını üretmiştir. Kampanya günü olarak da Alpullu daha fazla

çalışmıştır. Alpullu'nun kampanya süresi 111 gün sürmüşken Uşak'ın 83, Eskişehir'in 93, Turhal'ın ise kampanya süresi 101 gün olmuştur.[180] Bu yıl içinde üreticiden 168.502 ton, 1940'da ise 74.785 ton pancar alınmıştır.[181] 1957 yılında Alpullu Şeker Fabrikası, 32.328 ton şeker üretmiştir.[182] Alpullu Şeker Fabrikası'nda 1926-1945 arasında çiftçiye ödenen pancar bedeli (TL) şu şekilde olmuştur:

Tablo 15.1926-1945 Arasında Çiftçiye Ödenen Pancar Bedeli (TL.)

1926	50.186	1936	693.809
1927	410.958	1937	492.955
1928	280.689	1938	408.991
1929	490.523	1939	1.683.937
1930	897.213	1940	1.121.783
1931	1.509.097	1941	2.787.612
1932	1.243.348	1942	3.004.356
1933	3.739.044	1943	14.558.878
1934	743.949	1944	9.171.150
1935	1.130.010	1945	6.617.876

Kaynak: *Alpullu Şeker Fabrikası Maddesi,* **İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi**, (İstanbul: 1946), Cilt: 1, s. 171.

Alpullu Şeker Fabrikası'nda 1953-1962 yılları arasında köy sayısı, çiftçilere yapılan toplam ödeme miktarları, hektar başına ortalama gelir ve ortalama çiftçi kazancı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 16. 1953-1962 Yılları Arasında Alpullu Şeker Fabrikası'nda Köy Adedi, Çiftçilere Yapılan Toplam Ödeme, Hektar Başına Ortalama Gelir ve Ortalama Çiftçi Kazancı, (TL)

Yıl	Köy Adedi	Çiftçilere Yapılan Toplam Ödeme	Hektar Başına Ortalama Gelir	Ortalama Çiftçi Kazancı
1953	448	13.926.022,96	975,75	698,95
1954	446	14.907.583,04	850,55	696,51
1955	461	24.133.496,11	1.428,90	1.183,54
1956	444	17.557.890,48	1.198,99	949,74
1957	452	27.772.334,26	1.425,47	1.077,78
1958	459	26.604.111,44	1.564,74	1.132,28
1959	448	72.728.480,94	3.649,53	2.693,85
1960	434	68.147.800,84	3.312,76	2.652,07
1961	406	34.420.813,20	2.496,78	1.667,51
1962	388	21.406.806,32	1.913,58	1.116,97
	Toplam	321.605.339.59		

Kaynak: Ömer Alp, **Ortak Pazar Ülkeleri ve Türkiye Şeker Endüstrileri**, (Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1963), s.317.

[180]Selim Cavid, "Alpullu Şeker Fabrikası", **İktisadi Yürüyüş**, (15 Nisan 1940), Yıl: 1, Sayı: 9, ss. 17-18.

[181]Ziya Tataç, "İktisadi Mühim Meseleler: Şeker Durumumuz", **İktisadi Yürüyüş**, (16 Ağustos 1943), Yıl: 4, Sayı: 88, s. 14.

[182]**Babaeski Postası Gazetesi**, (25 Kasım 1957).

3.2. İSPİRTO, MELÂS VE KÜSPE ÜRETİMİ

Alpullu Şeker Fabrikası'nı kuran İTŞFTAŞ'nin içtüzüğünün birinci maddesinde yer alan "*İşlenmiş şeker pancarı bakâyasından ispirto istihsâli veya bu bakâyanın kurutulması ve hayvan yemi haline getirilmesi için tesisât yapmak*"[183] şirketin önem verdiği bir husus olmasına rağmen, Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluş tarihi olan 1926 yılında fabrikada henüz ispirto fabrikası kurulmamıştır. Ancak 15 Kanûn-ı Evvel (Aralık) 1928'de ispirto fabrikası faaliyete başlamış ve 28 Kanûnu-ı Evvel (Aralık) 1928 tarihinde Alpullu İspirto Fabrikası'nın resmi açılış töreni yapılmıştır.[184] 1 Temmuz 1928 tarihinde Alpullu Şeker Fabrikası'nda kimyager olarak çalışmaya başlayan ve çeşitli görevlerden sonra 1939-1942 kampanyalarında Eskişehir Şeker Fabrikası Müdürlüğü de yapan Macit Eken, Alpullu'da kurulan İspirto Fabrikası'nın Türkiye'de ilk defa melâstan yüksek dereceli alkol yapan fabrika olduğunu, ama faaliyete geçişinin oldukça zor olduğunu hatıralarında belirtmiştir. Eken, Fabrika Müdürü Gutherz tarafından bulunan Macar uzmanın yetersiz olması sebebiyle işten çıkarıldığını ve O'ndan doğan boşluğun yerli kimyagerlerle doldurulmak istendiğini ve bu görevin de kendisine verildiğini söylemiştir ve hatıralarında belirttiği üzere ispirto işlerinden anlamadığını söyleyen Eken, 1929 ve 1930 ispirto kampanyalarında fabrikayı işleterek melâstan 1.500.000 litre 95 derece alkol üretilmesini sağlamıştır[185].

Melâstan ispirto üretimi için 72 hektolitre/gün kapasiteli ispirto tesisatı kurulmuştur. İspirto üretimi 1928 yılında 338.000, 1929 yılında 335.000, 1930 yılında 606.000 ve 1931 yılında ise 1.200.00 litre olmuştur.[186] Alpullu'da kurulan ispirto üretme tesisleri Alpullu Şeker Fabrikası'nın adını 'Alpullu Şeker ve İspirto Fabrikası' olarak da

---

[183] **İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Nizâmnâme-i Dâhilîsi, Ön.ver.**, s. 3.

[184] **İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 31 Mart 1929 Tarihinde Mün'akit Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı, Ön. ver.**, s.9. *İspirto Fabrikası'nın açılış töreni ile ilgili resimler için bkz.* Veldet, **Ön. Ver,**.Cilt:2, s. 358.

[185] Macit Eken, *Şeker Sanayiine Ait Bazı Hatıralarım,* Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ. Neşriyatı, 1958),Cilt: 1, ss.333-334.

[186] Âbidin, **Ön. ver.,** s. 62.; *Ayrıca ispirto fabrikası açılışından 4 Mart 1929 tarihine kadar sürekli olarak işlemek suretiyle talep edilen özelliklere sahip 415.000 litre ispirto üretmiştir.* Bkz **İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 31 Mart 1929 Tarihinde Mün'akit Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı**, **Ön. ver.**, s. 9.

adlandırılmasına neden olmuştur.[187] Bu tesisler 1938 yılında Eskişehir'e nakledilmiştir.[188] Alpullu Şeker Fabrikası'nda kurulan İspirto Fabrikası ile ilgili Osman Bozok şu bilgileri vermektedir:

> […] Uşak'ta bir ispirto fabrikası yapılmıştı. Bu fabrika tüm melâsı işleyebilirdi. Her nedense, ondan sonra bir de sakarat fabrikası yapıldı. Sakarat fabrikası sıcak metotla çalışacaktı. Şüphesiz başaramadı. Teknolojik bakımdan buna zaten imkân yoktu. Bu tesis ancak fabrika tamamen Türklerin eline geçtikten sonradır ki, bildiğimiz Steffen metoduna tahvil edilmişti. Bu durumun benzeri Alpullu'da cereyan etti. Orada evvela melâstaki şekeri ozmoz yolu ile kazanma prensibine dayanan bir tesis kurulmuş. Bu tesis daha evvel Avrupa'da denenmiş ve başarı elde edilememişti. Ama Avrupa'nın makine fabrikası ile bir Macar Yahudisi olan fabrika müdürü ortaktı. Tesis Türkiye'ye satılıverdi. İthalattan yüksek kâr payı alan Hayri Bey'in de işine geliyordu. Bu tesis çalışmayınca, kusur Türk melâsında bulundu. Tesis sökülüp atıldı. Yerine ispirto fabrikası kuruldu. Bundan da –belki kasten- arzu edilen sonuç alınamayınca, bu sefer Steffen metodu sakarat fabrikası kuruldu. Daha sonraları dört fabrika birleştirildiği zaman, Alpullu ve Uşak'ta boş duran iki ispirto fabrikası sökülüp Eskişehir'e taşındı ve burada bugün başarı ile çalışan ispirto fabrikası kuruldu. Alpullu ve Uşak melâsları, buradaki sakarat fabrikalarında işlenecekti. Nitekim 1965 yılına kadar bu fabrikalar çalıştırıldı.[189]

Alpullu Şeker Fabrikası'nda ispirto üretimi Osman Bozok'un da ifade ettiği gibi kısa süreli olmuştur. 1928 yılında fabrika bünyesinde üretim miktarı 338.655 kilo olmuştur. 1929 yılında 334.798 kilo olan üretim sırasıyla 1930'da 606.615, 1932'de 1.314.761 kilo olarak artış göstermiştir. 1933 yılında bir önceki yıla göre azalarak 1.003.347 kilo 1934'te de büyük bir düşüş yaşanarak 225.814 kilodur ve üretim 1935'te artarak 615.590 kiloya çıkmıştır. 1937'de ise 2.003.208 kiloya çıkarak üretimin başladığı 1928 yılından itibaren en yüksek seviyeye ulaşmıştır[190]; ancak alınan karar neticesinde Alpullu Şeker Fabrikası'nda bulunan ispirto fabrikası

---

[187] *Bkz*. **Alpullu, (**Ocak 1935), Sayı:1, s. 21.

[188] Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, s. 20.; Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s. 242.

[189] Osman Bozok, "Türkiye Şeker Sanayiinin Kısa Tarihçesi", **İşletme Mühendisleri Seminer Notları**, 3-18 Mayıs 1976, (Etimesğut: TŞFAŞ. Şeker Enstitüsü, 1976), Cilt: 1, ss. 7-8.

[190] Habil Akıltepe, Sabri Malkoç, İhsan Molbay, **Türkiye Şeker Sanayii ve Şeker Pancarı Ziraati**, (Ankara:Mars Matbaası, 1964), s.36. *Ayrıca 1928-1931 arasındaki ispirto üretimi ile ilgili az bir farkla (litre olarak) verilmiş üretim miktarı ile ilgili bkz.* **İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 31 Mart 1929 Tarihinde Mün'akit Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı**, **Ön. ver.**, s. 9.

sökülerek Eskişehir'e nakledilmiştir. Alpullu Şeker Fabrikası'nda üretilen ispirto ile ilgili tablo aşağıda verilmiştir:

Tablo 17. Alpullu Şeker Fabrikası'nda Elde Edilen İspirto (Kilo)

YIL	ÜRETİM MİKTARI	YIL	ÜRETİM MİKTARI
1928	338.655	1933	1.003.347
1929	334.798	1934	225.814
1930	606.615	1935	615.590
1931	1.309.462	1936	–
1932	1.314.761	1937	2.003.208

Kaynak: Habil Akıltepe; Sabri Malkoç; İhsan Molbay, **Türkiye Şeker Sanayii ve Şeker Pancarı Ziraati**, (Ankara: Mars Matbaası, 1964), s. 36.

Melâs Alpullu Şeker Fabrikasında özellikle ispirto yapmak üzere kullanılmıştır.[191] Melâstan, üç şekilde faydalanılmaktadır: Birinci olarak melâstaki şekeri ispirtoya çevirmek, ikincisi ise melâstaki şekeri çıkarmak, üçüncüsü ise melâsı hayvan gıdası olarak kullanmaktır.[192] Melâstaki şekerin bir kısmı tekrar şeker olarak kazandırılabilmektedir. Bu yöntemlerden en yaygını Steffen yöntemi olmuştur. Steffen yöntemi ile Alpullu ve Uşak Şeker Fabrikalarında sakarat fabrikaları kurulmuştur. 100 kg pancarın bıraktığı melâs miktarı yaklaşık olarak 4 kg olmaktadır. Yani melâs pancara göre % 4 civarında olmaktadır. 100 kg pancarda 17 kg. şeker varsa şekere göre melâs % 0.18 olmaktadır. Sakarat fabrikalarında melâstaki şekerin % 45'ine yakın miktarı geri alınabilmektedir. Melâstan şeker çıkarma yöntemi melâsın ispirto ve hayvan yemi olarak kullanılmasının daha uygun olmasından dolayı hem de pahalıya mal olan bu yöntem terk edilmiştir.[193]

Alpullu Şeker Fabrikası'nda özellikle yaş ve kuru küspe üreterek, besiciliğe büyük çapta katkıda bulunulmuştur. Küspe pancarın şeker üretiminde faydalanılmasından sonraki süreçte besi hayvancılığı için kullanılmasıyla önemli bir iktisadi faaliyet olarak görülmüştür.[194] Pancarın şekeri alındıktan sonra geri kalan kısma pancar

[191] **Cumhuriyet Gazetesi**, (30 Mayıs 1934).

[192] **Alpullu**, Sayı:5, (Mayıs 1935), s. 6.

[193] Thomas Geerdes, **Ana Besin Maddelerinden Şeker ve Tarihi**, (Ankara: TŞFAŞ. Neşriyatı No: 118, Mars Matbaası, 1966), ss. 145-146.

[194] **Alpullu**, Sayı:3, (Mart 1935), s. 3.

küspesi denilmektedir. 100 kg yapraklı şeker pancarından ortalama olarak 50-67 kg pancar gövdesi, 33-50 kg yapraklı pancar başı elde edilmektedir. Yani pancar çiftçisinin ürettiği pancarın üçte biri veya yarısı hayvan yemi olarak kalmaktadır. Çiftçi fabrikaya verdiği her bir 100 kg. pancara karşılık 40 kg pancar küspesi almaktadır. Bu durumda elde edilen pancar ürününün % 60-70'ini hayvan yemi olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu durumda göz önüne alınırsa pancar tarımının hayvan yetiştiriciliği üzerindeki rolü daha iyi anlaşılmaktadır.[195] Vasfi Arıner, Alpullu çiftçisinin yaş küspesini hayvanlarına alıştırmamış olduğu için verilen yaş küspeleri almadığını zorla verilenleri de köylerine giderken yol kenarlarına attıklarını bu sebeple de fabrikada biriken muazzam büyüklükteki küspe yığınlarına ne yapılacağını bilmediklerini ama bu durumun bir küspe kurutma fırını ile çözümlenmeye çalışıldığından söz etmiştir. Yaş küspeyi kurutarak harice ihraç etme fikri başarıya ulaşarak fabrikaya bu tesisat kurulmuştur. Bu başarı sonucunda da muazzam bir kuru küspe ambarı inşa edilmiştir. Küspe hayvan yemi olarak kullanılarak değerlendirilmiştir.[196]

Ege, Arıner'in verdikleri bilgileri teyit eden hatıralarında, Alpullu Şeker Fabrikası'nda küspenin değerinin anlaşılmasının 1927 kampanyası sırasında olduğunu söylemiştir. Fabrikadan çıkan küspelerin sarfının büyük bir sorun olduğunu pancar getiren çiftçilerin arabaları farikanın küspe elevatörleri altına götürerek küspeyi doldurduklarını ve görevli bir memurun her araba için on kuruş ödeyerek küspenin fabrikada kalmasının engellendiğini yazmıştır. Ayrıca birçok çiftçinin küspeleri köylerine kadar götürmeyip Ergene Köprüsünü geçince arabalarını derin olan şose kenarı hendeğine boşalttıklarını bir zaman sonra da hayvanların bu küspeleri severek yediklerini ve böylelikle de küspenin değerinin anlaşıldığını anlatmıştır.[197] Ekrem Oktar, küspenin değerinin anlaşılmasında bunların dışında 1928 yılındaki kuraklığın etkili olduğundan bahsetmiştir. Oktar, köylüler

[195]Ekrem Oktar, **Pancar Yaprağı ve Pancar Küspesinin Hayvan Gıdası Olarak Kıymetlendirilme Usulleri**, (İstanbul: TŞFAŞ. Neşriyatı Sayı. 5, Kenan Basımevi, 1942), ss. 4, 10.

[196]Arıner, **Ön. ver.**, Cilt: 1, ss.326-327.

[197]**Türkiye Şeker Sanayii 1926-1976**, **Ön. ver.**, s. 77.

hayvanlarına verecek saman bulamayınca küspenin değeri yem ihtiyacının olmasından anlaşılmıştır demektedir.[198]

3.3. PANCAR EKİM SAHASI VE PANCAR EKİMİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLARIN İKTİSADİ FAALİYETLERE ETKİLERİ

3.3.1. PANCAR EKİM SAHASI VE ÇİFTLİKLER

Alpullu Şeker Fabrikası'nın pancar ekim sahasına Edirne'nin: Merkez, Uzunköprü, Meriç, Havsa, Lalapaşa, Keşan, İpsala, Kırklareli'nin: Merkez, Babaeski, Lüleburgaz, Pınarhisar, Vize, Tekirdağ'ın: Merkez, Hayrabolu, Çorlu, Saray, Malkara, İstanbul'un: Çatalca, Silivri, Bakırköy kazaları dâhil olmuştur.[199]

1932 yılında, Alpullu Şeker Fabrikası'nda makinelerin başında görevli bin işçi çalışmıştır. Pancar ekim sahalarında ise Çerkezköyü'nden Edirne'ye kadar uzanan pancar tarlalarında 50-60 bin nüfusa bakan 15 bin çiftçi ve işçi çalışmıştır. Bu yıl içerisinde 250'ye yakın köy halkı da 106.000 dönüm pancar ekmiştir.[200] 1956 senesinde bu sahalarda mevcut 444 köyde, 22.232 çiftçi eliyle 14.728.1 hektarlık ekim yapılarak, 177.480.806 ton pancar üretilmiştir.[201] Pancar üretimi için gerekli olan tohumları üretmek, şeker fabrikasının işleyeceği pancarların nakliyatının sağlanması için kurulacak yerlerin inşası olarak da Sarmısaklı ve Türkgeldi ve Alpullu Merkez Çiftlikleri kullanılmıştır.[202] İşletme sermayesi Almanlardan, sabit sermayesi Türklerden olmak üzere kurulan kısa adı "TAZAŞ" olan "Türk-Alman Teşebbüsât-ı İktisadiye Şirketi", 1928 yılında kurulmuştur. Sermayesi 750.000

---

[198]Ekrem Oktar, "Pancar ve Kamış Ziraatımız", Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ. Neşriyatı, 1958), Cilt: 1, s. 313.

[199]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s. 268-269. Alpullu Şeker Fabrikası'nın ekim bölgelerini gösteren şema için bkz. EK 9.

[200]Feridun Osman, "Trakya'da Doğan Güneş! Şeker Fabrikası 60.000 Köylüyü İhya Etmiştir!", **Cumhuriyet Gazetesi**, (23 Teşrinievvel (Ekim) 1932).

[201]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, ss. 268-269.

[202]**BCA.** , 30.0.18.01/1.21.69.7.; **Kırklareli Yıllığı 2000**, Editör: Zülküf Yılmaz, (bsy.yok, bst.yok), s. 197.

TL'dir. Bu sermayenin 617.000 Lirası Şeker Şirketinin, 133.000 Lirası da bu çiftliklerin ilmi idaresini de üstlenen Klaymans Leben'in olmak üzere bazı Alman firmalarının olmaktadır. Türk-Alman Ziraat Anonim Şirketi, Lüleburgaz'daki Türkgeldi, Sarmısaklı, Karadanişmend çiftliklerini, Bedir Çiftliğinin merasını işletmiştir. Sarmısaklı Çiftliği, TAZAŞ'ın malıdır ve diğer çiftlikler ise kiralanmıştır. Bu çiftliklerde 30.000 dönüm ekim alanı, 430 hektar çayır bulunmaktadır. Pancar ekimi dışında üç yıllık münavebe usulü ile bakliyat, buğday ve başka hububatlar ekilmiştir. TAZAŞ çiftlikleri bölgenin tohum ıslah merkezi gibi bir role bürünmüştür.[203] TAZAŞ ile ilgili Yurt Ansiklopedisi'nin Kırklareli Maddesi'nde verilen bilgilerde Şirketin merkezinin İstanbul olduğu, İTŞFTAŞ Hannoverische MashinenbauAG-Hannover, Rod Jacques AG-Leibzig, Şeker Fabrikaları Kleinransleben AŞ ve tüccar Yolageldili zade Kâzım Bey tarafından kurulduğu yazılmıştır. Ayrıca şirketin amacının tarımsal ve hayvansal ürünler, çeşitli sanayi ve tarım makineleri, araç ve gereçleri, kimyasal gübreler üretmek ve tohum alım satımı yapmak olduğu, ilk yönetim kurulu üyelerinin ise Edirne Mebusu Faik, Ahmet Rüştü zade Hayri ve Rıfkı Beyler ile Richard Stegel ve Karl Bühning olduğu verilen bilgiler arasında yer almıştır.[204] Sarmısaklı Çiftliği'nin ilk müdürü Raşit Saraçoğlu olmuştur. Çiftliğin muhasebeciliğini ise Maliye Vilâyat Muhasebecilerinden Reşat Bey yapmıştır.[205] Raşit Saraçoğlu'ndan sonra çiftliğin müdürleri Almanya'dan getirilmiştir.[206]

TAZAŞ, 1928'de Türkgeldi Çiftliğini satın almıştır. Türkgeldi Tarım İşletmesi, 1936 yılında kurulmuştur ve 1984 yılından sonra Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün içerisinde bulunmuştur. İşletme, Lüleburgaz sınırları içerisinde olup Lüleburgaz'a 9 km. uzaklıkta kurulmuştur.

TAZAŞ'ın kurulmasıyla Sarmısaklı Tarım Üretim Çiftliği, Alman uzmanlarınca idare edilmeye başlanmıştır. Alpullu Şeker Fabrikası'nın ziraat teşkilatında çalışan elemanları, staj yapmak için burayı kullanmıştır. 1935 yılına kadar devam bu şekilde

---

[203] Âbidin, **Ön. ver.**, s. 72.

[204] *Kırklareli Maddesi"*, **Yurt Ansiklopedisi**, Cilt:7 , (İstanbul, 1984), s. 4844.

[205] Tülümen, Ali Seyfi, **Ön.Ver.**, s. 307.

[206] *Kırklareli Maddesi*, **Ön. ver.**, s. 4829.

devam eden Çiftlik, sonrasında ülkenin diğer bölgelerinde kurulan fabrika sahalarında görev alacak birçok ziraatçının yetiştiği önemli bir eğitim merkezi halini almıştır. Pancar üretimi, çiftçi tarafından da öğrenilip benimsenince kiralık çiftlikler bırakılmıştır ve 1936 yılında Türkgeldi Çiftliği, Tarım Bakanlığı'na devredilmiştir. Pancar tohumunun ithal edilmesi ve bunun pahalıya mal oluşu, iklim şartlarının değişkenliği sonucundaki görülen problemler gibi etkenler neticesinde pancar tohumu yetiştirilmesine karar verilmiştir. Böylece Sarmısaklı Çiftliği de tohum üretme çiftliği özelliğini kazanmıştır. Bu çiftlik Türkiye Şeker Fabrikaları Sarmısaklı Tarım İşletmesi adı altında üretime devam etmekte olup işletme merkezi Lüleburgaz'a 9 km. uzaklıkta ve 37.000 m^2 alan üzerinde bulunmaktadır.[207] Bu çiftlik "tarla ziraatı, hayvancılık ve süt mamulleri" olmak üzere üç ana konuda çalışmaktadır. Tarla ziraatı çalışmalarının ana merkezini pancar tohumu üretimi oluşturmuştur. Ortalama 300-400 ton tohum elde edilebilen çiftlikte ayrıca 4-5 bin dekar tahıl ekilişinden elde edilen bin tohum tahıllarının 500 tonu tohumluk olarak çiftçiye dağıtılmaktadır.[208] Sarmısaklı Çiftliğinde temiz, fenni bir şekilde kurulmuş modern ahırlarda, 1957 yılında İlhan Tarus'un gezisi sırasında 60 adet Braunwich denilen bir inek cinsi bulunmaktadır. Bunlardan üretilen süt, tereyağı gibi ürünlerin bir kısmı satılmış bir kısmı da Alpullu Şeker Fabrikası mensuplarına dağıtılmıştır. Çiftliğin ayrıca, 16 çekme öküzü, 35 iş atı, trayler dedikleri 18 lastik tekerlekli arabası, iki muazzam kamyonu bulunmakta olup, çiftliğin 1957'deki memur sayısı da Tarus'a göre 21 kişiden oluşmuştur.[209]

Alpullu Merkez Çiftliği ise, Alpullu merkezinde pancar ve hububat ziraatı ve hayvan yetiştirmek için kurulmuştur.[210] Ayrıca Alpullu Şeker Fabrikası 1933 yılında pancar tohumu üretimi için 200.000 Liralık bir "Türk Anonim Şirketi" meydana getirmiş ve Adapazarı'nda arazi satın almıştır. Burada bir "Tohum yetiştirme ve düzeltme" istasyonu kurmuştur. İlk yılında da 5 ton tohum üretmiştir. [211]

---

[207] Âbidin, **Ön. ver.**, s. 72.; **Kırklareli Yıllığı 2000**, **Ön. ver**, s. 197.

[208] **Kırklareli Yıllığı 2000**, **Ön. ver**, s. 421.

[209] Tarus, **Ön. Ver.**, ss. 79-80.

[210] Âbidin, **Ön. ver.**, s.72.

[211] **Aynı**, s.73.

Alpullu Şeker Fabrikası bu çiftliklerde yetiştirilen tohumları parasız olarak dağıtmış ve isteyen çiftçiye ise avans biçiminde gübre, alet, haşarata karşı mücadele amacıyla ilaç vermiştir. Tohum üretiminde başarılı olunmasında 1926'dan beri Türkiye'ye tohum veren[212] "Kleinwenzlebener Rabbethgeund Gissecke" Alman Tohum Firmasıyla işbirliği yapılması etkili olmuştur.[213] TAZAŞ, şeker fabrikalarının birleştirilmesi neticesinde bu birleşime katılmıştır. TAZAŞ'ın idaresinde olan Sarmısaklı, Türkgeldi ve Bedir Çiftlikleri ile Alpullu Şeker Fabrikası'na ait olan Alpullu Çiftliği, Alpullu Çiftlikleri ismi altında birleştirilmiştir ve başına da Şahap Ege getirilmiştir. Ege, ilk iş olarak çok düşük ücretlerle çalışan kurumdaki memur ve işçilerin maaşlarını artırdığını, bu durumu Genel Müdür Kâzım Taşkent ve Suphi Argon'un da desteklediğini ve neticede maaşlarda yüzde yüze yakın bir artış yaptıklarını bunun da çok büyük bir fayda sağladığını belirtmiştir.[214]

3.3.2. ZİRAAT TEŞKİLATI

Alpullu Şeker Fabrikası Ziraat Teşkilatı, bölge şeflikleri ve fen memurluklarından oluşmuş ve de Alpullu Ziraat Bölge Şefliği, Çatalca Ziraat Bölge Şefliği, Çorlu Ziraat Bölge Şefliği, Edirne Ziraat Bölge Şefliği, Kırklareli Ziraat Bölge Şefliği, Lüleburgaz Ziraat Bölge Şefliği, Pehlivanköy Ziraat Bölge Şefliği ve Uzunköprü Ziraat Bölge Şefliğinden meydana gelmiştir.

Alpullu Ziraat Bölge Şefliği, Merkez Ziraat Fen Memurluğu, Babaeski Ziraat Fen Memurluğu ve Hayrabolu Ziraat Fen Memurluğundan; Çatalca Ziraat Bölge Şefliği, Çorlu Ziraat Bölge Şefliği, Merkez Ziraat Fen Memurluğu ve Çerkezköy Ziraat Fen Memurluğundan, Lüleburgaz Ziraat Bölge Şefliği, Merkez Ziraat Fen Memurluğu ve Muratlı Ziraat Fen Memurluğundan oluşmuştur[215].

---

[212]**Cumhuriyet'in 50. Yılında Şeker-İş ve Şeker Sanayii**, (Ankara: Şeker-İş Yayınları No: 29,1973), s. 94.

[213]**Pancar**, (Ağustos 1955), Sene: 4, Sayı: 47, s. 2.

[214]*Şahap Ege'den aktaran* **Türkiye Şeker Sanayii 1926-1976**, **Ön. ver.**, s. 79.

[215]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, ss. 268-269.

3.3.3. FABRİKA'NIN İŞLETİLMESİNDE VE PANCAR EKİMİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluş senelerindeki karşılaştıkları sorunları ve bunların üstesinden nasıl gelindiğini Alpullu Şeker Fabrikası'nın Müdürlüğünü yapmış olan Osman Bozok, "Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Şeker Enstitüsü İşletme Mühendisleri Seminer Notları"nda yazmış olduğu *"Türkiye Şeker Sanayiinin Kısa Tarihçesi"* yazısında şu şekilde anlatmıştır:

Şirket, aydın kişilerin şirketi idi. Uşak'taki zorluklar burada yoktu ama burada başka tehlikeler vardı. Senelerce evvel Yunanistan'da bir şeker fabrikası yapılmış, fakat haşerelerin önüne geçilemediğinden pancar elde edilememiş ve fabrika kapanmıştı. Aynı tehlike Trakya'da da vardı. Onun için fabrika ilk adımda modern bir ziraat teşkilatı kurdu. Bugünkü ziraat teşkilatımızın çekirdeğini bu fabrikamız kurmuştur. Bu teşkilata Avrupa'da okumuş, pancarı bilen ziraat mühendisleri alınmış ve haşerelerle mücadeleyi başarmak için ilk alınan tedbir münavebe sisteminin yerleştirilmesi olmuştur. Her ihtimale karşı pancarı garantiye bağlamak için de Sarmısaklı ve Türkgeldi Çiftlikleri kiralanmış ve Şirket bizzat pancar ziraatı yapmıştır. Alpullu Fabrikası, Hayri İpar ve Şakir Kesebir gibi bilgili idareciler, geniş bir ziraat teşkilatı, tecrübeli ecnebi ve yerli teknik personel ile başarılı olmuş ve büyük kârlar sağlanmıştır. Hayri İpar'a, Şekerci Hayri Bey lâkabı bu sebepten takılmıştır. Bütün bu imkânlara rağmen kendimize tam anlamıyla yine güvenemiyorduk. Pancar ziraatını köylüye öğretmek, hastalıklarla haşerelerle savaşmak için Almanya'dan ve komşumuz Bulgaristan'dan sözde mütehassıslar getirtiliyordu. Hele getirtilmiş bulunan iki Bulgar uzmanın bizi ne derece baltaladıklarını o zamanın genç ziraatçılarından Fethi Tan Bey yana yakıla anlatmaktadır. Bu Bulgarların kötü propagandaları hakkında büyüklere verdiği izahat fayda vermeyince, Fethi Bey bizzat Bulgar'ı tehditle onu öldüreceğini ima ederek Lüleburgaz bölgesinden kaçırmış olduğunu anlatır. Bulgar, hiç kimseye sulu taban arazide pancar ektirmemeye çalışır, çiftçileri daima ters yöne çevirmeye gayret edermiş. Fabrikanın içindeki teknik personel genellikle ecnebilerden meydana geliyordu. Bunların yanında çalışan Türk mühendisleri, hiçbir suretle kilit noktalarına getirilemezdi. Bu teknik personel iktidarı almak için uzun seneler bekledi. Ta ki, bunlardan biri, Kâzım Taşkent Bey Eskişehir Fabrikası'nda Umum

Müdür oluncaya kadar. Yabancı teknik personel, hem cahildi, hem de kurnaz. Bütün çabaları, bu memleketi sömürmek. Şekercilik sanatını öğrenip de bir parça uyanan her Türk'ü uzaklaştırmaya gayret ediyor ve muvaffak da oluyorlardı. Alpullu Fabrikasında işletme mühendisi Kâzım Taşkent (Hayri Bey'in bacanağı olmasına rağmen) ve Macit Eken gibi Avrupa'da okumuş kıymetli kimya mühendisleri bu yüzden kovulmuşlardı[216]

Osman Bozok'un yazdıklarını, H. Fethi Tan'ın hatıraları da doğrulamaktadır. Tan, pancar ekimi işini yapmak üzere Bulgaristan'dan getirilen iki Bulgar uzmanın birinin Edirne-Alpullu diğerinin ise Alpullu-Lüleburgaz arasındaki köylerde teşkilat kurup pancar ekimi yapmaya memur edildiğini, bu uzmanların kendisinin göreve gelmeden üç-dört ay önce, belirli bir kısım çiftçiye pancar ektirdiklerini, o yıllarda şirket adına alınan Sarımsaklı Çiftliği'ne de "Mütehassıs Çiftçi" denilerek ve pancar ekimi yaptırmak için Bulgaristan'dan muhacir getirtilerek iskân edildiklerini ve bu muhacirlerin yerleştirildikleri evlerin 'Eski Mahalle' olarak adlandırıldığını söylemiştir. Bulgar uzmanların başta bulunan ziraatçıların bilgisizlikleri yüzünden yardım etmek maksadıyla gelmelerine rağmen, fabrikayı birtakım yanlışlara yönlendirdiklerini ekleyen Tan, kendilerinin göreve geldikten sonra Sarımsaklı Çiftliği'nin organizasyonu için Alman Dr. Sesos'un getirildiğini ve bu kişiden tetkikleri sonrasında raporlar alındığını yazmıştır. Ayrıca Alman kökenli Laupert adında başka bir ziraatçı da sürekli olarak istihdam edilmiştir. Tan, şirket kurucuları arasında esaslı düşünce uyuşmazlığının olduğunu ancak Hayri İpar'ın, murahhas aza olmasıyla işin başına geçerek olumsuzlukları sildiğini de eklemiştir.[217]Ayrıca Kemal Tülümen, Alpullu Şeker Fabrikası'nı kuran Şirket'in, satın aldığı Sarmısaklı Çiftliğine ta'yîn edilen ilk ziraatçının Raşit Bey olduğunu ve Şirket'in Raşit Bey'i Bulgaristan'a göndererek oradaki şeker fabrikalarında araştırmalar yaptırdığını söylemiştir. İki Bulgar ziraat memurunun Kemal Tülümen'e göre, Bulgar milli hislerine dayanarak Türk halkına şeker pancarı hakkında verdikleri bilgiler yetersiz ve bazı zamanlarda da büyük zararlar verecek dereceye ulaşmıştır.[218]

---

[216]Osman Bozok, "Türkiye Şeker Sanayiinin Kısa Tarihçesi", **İşletme Mühendisleri Seminer Notları**, 3-18 Mayıs 1976, (Etimesgut: TŞFAŞ. Şeker Enstitüsü, 1976), Cilt: 1, ss. 7-8.

[217]Tan, **Ön. Ver.,** s. 287.

[218]Kemal Tülümen, ''Alpullu Şeker Fabrikası'nın Kuruluşuna Dair Hatıralarım'', Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, Cilt: 1, Ankara: TŞFAŞ. Neşriyatı, 1958, s. 330.

H. Fethi Tan, Osman Bozok'un da bahsettiği böceklerin, şeker pancarına verdiği zararları hatıralarında uzun uzadıya anlatmıştır. Tan, pancar ekimini tehdit edici bir böcek olan "Curculianidac" ailesinden olan "Cleonus Punatioventris"ler ile mücadele çeşitli yöntemler geliştirerek mücadele edildiğini anlatmıştır. Hatta Fabrika Müdürü Gutherz, 1913 yılında Yunan Başbakan'ı Venizelos tarafından kurdurulmuş ama iki yıl içerisinde kapanan şeker fabrikasının o zamanki müdürü bulunan Avusturyalı şahsa bir mektupla fabrikanın kapanış nedenini sormuştur, gelen cevapta "Cleonus" böceği olduğunun yazılması endişeleri daha fazla artırmıştır. Ama mevki münavebe usulü denilen üç yıllık usul denenmiş ve başarıya ulaşılarak pancar üretimi sağlıklı bir şekilde devam etmiştir.[219]

Nesip Karaçay ise pancar üretimi ile ilgili sorunları ve çözümleri şu şekilde anlatmıştır:

Harbi Umumi esnasında şekersizlikten pek sıkıntı çekiliyordu. Uşak'ta, köse Nuri Bey adında müteşebbis bir zat, üzüm suyundan çam ağacı külleriyle katı halinde bir gün balı üretmişti ve bunun için bir atelye kurmuştu. Bilâhare bir şirket kurarak, bunu şeker fabrikası haline ifrağ etmiş ise de, malûmatı olmadığından, bu fabrika noksan su derdiyle aksamaktaydı. Aziz Meker Bey buna çare buldu ve kullanılan suyu arıtarak tekrar kullanılmak üzere tertibat yaptı. Bendeniz Alpullu'ya gelir gelmez, hemen bir ekip tertip ederek, sinema makinesini ve şeker pancarı ziraatını gösteren film ile köyleri dolaşmaya başladım. Her akşam bir köy kahvesinde, çay paralarını biz vermek şartıyla, şeker pancarı ziraatını tamime çalıştık ve 31 köyde gösteriler yaptık. Az zamanda köylüler bunu benimsediler; ismine de "çökündür" diyorlardı. Malûm olduğu üzere Farsça da pancara "çökender" denilir. O esnada fabrikanın malı olan Sarmısaklı Çiftliğine güveniyorduk ve en büyük pancar ziraatını burada teksif etmiştik. Çiftliğin Müdürü, Raşit Bey gayet çalışkan ve gayretli bir talebemizdi. Kendisi Alman traktörleri ve Avusturya'nın "Schok" Traktörleriyle geniş bir sahada pancar ziraatı yapıyordu. Amele bulmak müşküldü. Avans vererek etraftaki Kıptîleri topladık, Bulgaristan'dan ve Macaristan'dan amele celb ettik. Bu iaşe ve ibatesi bir mesele halini aldı. Almanlardan sonra en iyi çalışan Bulgarlardı,

[219]Tan, **Ön. ver.**, Cilt: 1, ss. 289-291.

gayet muntazam hayat sürüyorlardı. Çalışma hususunda, birinci Almanlar, ikincisi Bulgarlar üçüncü Macarlar ve en son Kıptîler geliyordu. Bir Macar iki Kıptînin yaptığını yapıyordu. Şeker pancarı ziraatını bilen iki Bulgar kontrolü getirdik. "Semenof" ve "Silof". Bunlar mütemadiyen motosikletlerle dolaştırılıyor ve pancar tarlaları kontrol ettiriliyordu. Beş, on bin dönüm pancar ekilmişti. Fabrika eldeki pancar ile kaç gün işleyebilir diye sordular; ben de bir hafta dedim. (günde iki yüz ton hesabıyla). Fakat gün geçtikçe, bakıyorum pancarlar kıvrılıp kuruyor. Aman tetkik, tetkik gece bir kurt çıkıyor pancarı yiyor, gündüz toprağa girip saklanıyor, eyvah… Tetebbu ettim, "Agrotis Pronuba". Burada ismine "Ergene diyorlar; fakat o kadar çok ki bütün ova bunlarla dolu. Usta pazar mütehassısı diye kör bir Alman getirmişlerdi, (Laupert). Ona bir silo yap demiştim. Meğer silo nasıl yapılır bilmezmiş; bir de baktım bunun yaptığı silodan bir gün dumanlar çıkıyor. Hemen açtırdım. Ne göreyim, ateş gibi pancarlar kızışmış yanıyor, bir ton kadar pancar bu suretle telef oldu.[220]

1926 yılının Nisan ayında İTŞFTAŞ'nin muhasebesine yardımcı olarak çalışmaya başlayan Vasfi Arıner, 1926 yılının tecrübe senesi olduğunu ve ancak üç yüz bin ton kadar pancar elde edildiğini, asıl kampanya yılının 1927 yılı olduğunu, halkın fakir, ziraat alanlarının bomboş ve ot içinde olduğunu ve çok emek isteyen bitkileri yetiştirmeye uygun olmadığını anlatmıştır. Ayrıca o zamanın pancar fiyatına göre azımsanamayacak bir miktar olan dönüm başına verilen on lira avans alabilmek için bazı kişiler şirketle anlaşma yapmışlardır ancak bu kişilerin pek çoğu aldıkları avansı hayvan almak, düğün yapmak ve diğer bazı ihtiyaçları için kullanmışlar ve borçlarını uzun süre ödeyememişlerdir, şirket de bu borçları affetmiştir. Bunun dışında halk arasında karasaban-pulluk davası yaşanmıştır, halk daha çok karasabanı tercih etmiştir. Bu durum şirketin eski ve yeni ziraat elemanları arasında tartışma konusu olmuştur. Pancar ziraatında modernleşmeyi ve pancar ziraatını teşvik ve makineleştirmeyi amaçlayanlar bu gibi sorunlarla da uğraşmışlardır. Vasfi Arıner, fabrikanın işletilmesi işinde ilk başta yararlanılan yabancı uzmanların yerli uzman yetiştirmek konusunda pek de hevesli olmadığını ve ihtiyaçtan fazla olanlarının bulunduğunu hatta bunlardan birinin pompa dairesinin Ergene'den aldığı suyun geldiği kuyu başında bütün gün kuyu içine bakarak sözde su seviyesinin yükselip

[220]Veldet, **Ön. Ver.**, Cilt: 1, ss. 276-277.

alçalmasını kontrol etmek için görevlendirildiğini söylemiştir.[221] Arıner, küspe istifleri nedeniyle Alpullu Şeker Fabrikası'nda çıkan bir yangından bahsetmektedir. Kazan dairesinin bir kenarında bırakılan oldukça büyük bir boşluğa koyulan kuru küspe istifleri ya betona nüfuz eden fazla sıcaklık ya da herhangi bir beton çatlağından sıçrayan bir kıvılcım ile yangın çıkmıştır. Yangın, kazan dairesinin çatısının kiremit altı tahtalarını yakarak büyümüştür. Yangının olduğu tarihte Alpullu'da bir itfaiye teşkilatının olmaması havaların soğuk olmasından dolayı suların donması yüzünden Edirne'den gelen itfaiye beklenmek zorunda kalınmıştır. Tehlike, yangının ana fabrikanın çok yakınında olmasından dolayı büyük olmuştur. Havanın rüzgârsız oluşu yangının yayılmasını engellemiştir. Kazan dairesinin çatısının yanmasının tamamlanmasından sonra Edirne'den gelen itfaiye kısa sürede yangını kontrol altına alıp söndürmüştür ve Alpullu Şeker Fabrikası'nı az bir zararla etkilemiştir.[222]

İTŞFTAŞ'nin 31 Mart 1929'da toplanmış olan Olağan Genel Kurulu Toplantısı'ndaki yönetim kurulu raporu'na göre[223] 1927 senesinde olağan olmayan şekilde havaların kurak gitmiş olması ve şeker fiyatlarının fazla düşmesi büyük bir sorun oluşturmuş ve yine 1928 yılında da aynı sebeplerden dolayı üretim yüzde yirmi beş derecesinde azalmış ve şeker fiyatlarının devamlı düşmesi, üretimin kıymetlenmesini de aynı şekilde özel bir şekilde düşüşe maruz bırakmıştır. 1928 yılında yönetim kurulu toplantısı sıralarında ekin işleri iyi gitmiştir ve pancar çiftçisinin işe alışması, çalışanların büyük gayret ve öncülüğüne ziraat durumunu Haziran'a kadar uygun şekilde yükseltmiştir. Ancak Haziran başlarından hasat vaktine kadar hiç yağmur yağmaması, sonbahar yağmurlarının eksik kalmış olması pancar üretimini ciddi şekilde olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluk kışlık ve yazlık diğer ekinler üzerinde çok kötü sonuçlar yaratarak genel ziraat hayatını sarsmışken yazlık ekinler arasında daha fazla bir özene ihtiyaç duyan pancar ziraatı memnun edici bir derecede ürün vermiştir. Bu durum ziraat memurlarının kesintisiz takiplerine ve halkın bu ziraatı hakkıyla kavrayarak yapmasına bağlanmıştır.

---

[221] Arıner, **Ön. Ver.,** Cilt: 1, ss. 323-325.

[222] **Aynı**, s.327. Ayrıca bkz. Oktar, 1958, **Ön. Ver.**, Cilt:1, s. 314.

[223] **İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 31 Mart 1929 Tarihinde Mün'akit Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı**, **Ön. ver.**, s. 7.

Doğa koşulları da pancar ekicilerini sıkıntıya sokmuştur. Alpullu'da 1928 yılında tamirhane civarında bulunan üç mağaza şiddetli bir fırtına sırasında tamirhane bacasından çıkan kıvılcımlar neticesinde yanmıştır, ama binalar ve eşyalar öncesinde sigortalatılmıştır. Bu durumda çıkan hasarlar, Anadolu Sigorta Şirketi'nden alınan 224.134 TL ile karşılanmıştır. 1928 bilançosunda, yangın sebebiyle emlak ve arazi kısmında 8.976.45 TL değer kaybının olduğu belirtilmiştir.[224]

Nail Güreli, Alpullu Şeker Fabrikası'nda yaşanan sıkıntıları şu şekilde anlatmıştır;
İlk toz şekerin rengi rafine noksanlığından ötürü sarımtırak renkteydi. Piyasada da pek tutulmamıştı, özellikle şekerlemeciler bundan hiç hoşnut değildi. Üstelik yerli şeker dışarıdan getirilip satılan yabancı şekerden çok daha pahalıya mal oluyordu. İlk yıl ancak 3 bin ton şeker pancarı yetiştirilebilmişti ve bu fabrikanın ancak 10 günlük üretimine yetecek kadardı. Zararına çalışan fabrika maliyece uzun süre desteklendi ve sonunda düze çıkıldı.[…] Dışarıdan şeker getiren tüccarlar da ilk zamanlarda yerli şekeri bir hayli kötülüyor ve engellemeye çalışıyordu. Şeker sanayisini engelleme konusuna dışarıdan bir örnek veren Kâzım Taşkent ve Şefik Bakay, İran'da bir şeker fabrikası kurulunca, buraya şeker satan Ruslar, kesme şeker kutularının bazılarının içine çeyrek altın koyarak, kendi şekerlerinin kapış kapış satılmasını sağlamış ve böylece kısa zamanda İran'daki fabrikayı batırmışlar! Bu derecede olmamakla birlikte yeni Türkiye'nin şeker sanayisi de bir takım güçlüklerle karşılaşmış, fakat kısa zamanda bunları aşmayı başarmıştı.[225]

Nail Güreli gibi Tülümen de Alpullu Şeker Fabrikası'nın ürettiği şeker ile ilgili olumsuz görüşlerin olduğunu ve olayların yaşandığını söylemiştir. 1931'de şekerin rengi ile ilgili olumsuz görüşler dışında Alpullu Şeker Fabrikası'nın ürettiği şekerin tatsız olduğu ve çayda köpük yaptığı gibi görüşler, piyasa ve halk arasında yayılmaya başlamıştır.[226] Bu durum yabancı şekerle rekabet eden Türk şekerini sıkıntıya düşürmüştür. Alpullu Şeker Fabrikası'nın stok malının büyük yekûn tuttuğunu söyleyen Tülümen, fabrikada şeker ambarlarının olmadığını ve şekerin İstanbul'da kiralanan ambarlara konulduğundan dolayı hem kira hem de büyük faiz verildiğini,

[224] **Aynı**, ss. 8, 12.

[225] Güreli, **Ön. ver.**, s. 21.

[226] *Bu olumsuz düşüncelere karşı Alpullu Şeker Fabrikası'nın gazeteye verdiği bir ilan için bkz.* **Cumhuriyet Gazetesi**, (8 Eylül 1930).

bu durum yetmezmiş gibi de bütün dünyada şeker fiyatlarının yükseldiğini, yabancı şeker fiyatlarına yapılan artışın önlenmesi gerektiğini ve Alpullu şekerinin satılmamasının maliyetleri yükselttiğini anlatmıştır. Bu durumun önlenmesi için Murahhas Âza Hayri İpar, toptancı tüccar olan, yabancı şekerlerini dışarıya sipariş veren ve İstanbul bakkaliye esnafına şeker verip Trakya ve Anadolu'nun birçok yerine şeker sevk eden şeker bayilerini, Şirket merkezine davet etmiştir. Hayri İpar şeker bayilerine şeker üretimi hakkında bilgi verdikten sonra Türk şekerinin kolay bir şekilde üretilmediğini ve yabancı şekerlerden bir farkının olmadığını anlatmıştır ve bayileri şeker fabrikasını görmeye davet etmiştir. İpar'ın daveti üzerine gelen bayiler özel bir tren ile Alpullu'ya götürülmüşler ve fabrikayı tamamen gezmişleridir, ayrıca Fabrika Müdürü Mösyö Gutherz'den de şekerin nasıl üretildiğine dair izahat almışlardır. Tüccarlar, Gutherz'e Hollanda şekerinin niçin fabrikada üretilmediği sorusunu yöneltirler. Gutherz de vermiş olduğu yanıtla Hollanda şekerinin aynısını yapabileceğini ama kilo başına birkaç kuruş fark edebileceğini söylemiştir. Tüccarlar, Hollanda şekerinin kaça mal olursa olsun üretilmesini tercih ettiklerini belirtmişlerdir ve memnun bir şekilde fabrikadan ayrılmışlardır. Fabrika, tüccarların istediği Hollanda tipi kristalize şekeri ince, orta ve kalın olmak üzere yapmış ve İstanbul'a göndermiştir. Tüccarlar da bu şekerleri normal toz şekerden farklı bir fiyata alarak Hollanda kristalize şekeri olarak satmışlar ve hatta bu şekerleri Hollanda şeker çuvallarına koyarak dükkân ve mağazalarının önünde teşhir etmişlerdir. Normal şeker konusunda ise tüccarlar bundan böyle Türk şekeri olduğu sürece yabancı şekeri satmamayı kararlaştırmışlardır. Bu durum neticesinde yerli şeker ile ilgili olumsuz görüşler ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.[227]

Her yılın Şubat ve Mart ayları pancar ekim mevsimi için uygun olmaktadır. Ancak pancarların çeşitli sebeplerle çıkmaması yeniden pancar ekiminin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu pancarların çıkışı da 2-3 ay gibi bir süre zarfında gerçekleştiği için hem pancar ekicileri için hem de olgunluğa tam erişmemiş pancardan beklenen şeker miktarının alınamaması, fabrika için de zarara uğranılmasına neden olmuştur.[228]Ayrıca pancar sahalarında görevli olan şef ve bölge yetkililerinin zamansız bir biçimde görevlerinden alınması başka yerlere ta'yînleri çeşitli sıkıntılar

[227]Tülümen,Ali Seyfi, **Ön.Ver.**, ss.307-308.

[228]**Babaeski Postası**, (22 Eylül 1954).

yaratmıştır. Bir bölgede uzun bir süreden beri görev yapanlar, o yerin zirai durumunu ve toprak kabiliyetini, üreticinin çalışma sistemlerini, ekim tarihlerini ve her yılın üretim miktarlarını kavrayan kişiler olmuşlardır. Ancak tam da pancar sökümünü başlayacağı zamanda görevden alınıp yerine başka birinin ta'yîni yeni gelen amirin bölge ile ilgili yetersiz bilgisi, bu bölgenin durumunu algılayıp çözüm yolları üretmesinde çeşitli aksaklıklar yaratmıştır.[229]

Türkiye'de şeker pancarı üretimine geçmek çiftçilerin tarımsal üretim alışkanlıklarından dolayı çok zor olmuştur. Çiftçilerin pulluk ve gübre kullanmaya ve tarımsal mücadeleye alıştırılması için şeker fabrikaları tarımsal üretim tekniklerinin geliştirilmesi için çok büyük çaba harcamışlardır. Ancak bu yeni üretim tekniğinin öğretilmesi her zaman kolay olmamıştır, ama yine de yabancı şeker uzmanlarının düşündüğünden daha yüksek randımanlı şeker pancarı üretilmesi başarılmıştır. Yüzde 17-19 randımanlı pancar üretilmiştir. Fakat pancarın randımanı yüksek olmasına karşın hektar başına verimi 1.2 ton düzeyinde kalmıştır. Pancar üreticisinin özendirilmesi konusunda yalnızca üretim araçları ve teknik yardım sağlayarak olmamıştır, pancar alım fiyatları göreli olarak yüksek tutulmuştur. Şeker pancarı tarımının yerleşmesi sonrasında ise fiyatlar zaman içerisinde düşürülmüştür.[230] Trakya topraklarının fosfor ve azot bakımından yetersiz olması ve şeker pancarının yüksek oranda fosfor ihtiyacı olan bir bitki oluşu, bu eksikliğin yapay gübre ile giderilmesine sebep olmuştur. Gübreleme yapılmaksızın üretilen şeker pancarından elde edilen şerbetin saflık derecesinin az olması, şekerin kristalleşmesini etkileyen önemli bir faktör olmuştur. Şeker Fabrikası tarım teşkilatının çalışmaları sonucunda üreticiyi gübre kullanmaya zorlaması bu olumsuz durumu ortadan kaldırmıştır.[231]

Şefik Bicioğlu, Alpullu Şeker Fabrikası'nın inşası sırasında ve fabrika kurulduktan sonra yapılan olumsuz görüşleri ve fabrikanın yaşadığı bazı sorunları hatıralarında şu şekilde anlatmıştır:

---

[229]**Babaeski Postası**, (25 Eylül 1954).

[230]Tekeli ; İlkin, 1982, **Ön. ver.**, ss. 128-129.

[231]"*Kırklareli Maddesi"*, **Yurt Ansiklopedisi**, **Ön. ver.**, s. 4833.

Fabrika'nın demir aksamı ile makinelerinin montajını taahhüt eden Alman Buckau Fabrikası'nın mümessilleri, Şirket merkezinden bazı zevat ile bir aralık inşaat mahallini tetkike gelmişlerdi. Bu zevat arasında, Rumeli Şark Demiryolları İşletme Başmühendisi Kırıst isminde adam da bulunuyordu. Görüşmeler arasında fabrika için lüzumlu pancarın da zeriyatına başlandığını ve ikinci teşrin iptidalarında mahsulün idrak edilip, fabrikanın bu esaslı ihtiyacının da karşılandığını bu zata söylemem üzerine, bana cevap olarak, "bakalım fabrikanın o zamana kadar inşaatı bitecek mi? Ben sona ereceğini tahmin etmiyorum ve bu sebeple de, bu sene zeriyat için yapılan masrafı da beyhude ve lüzumsuz bulurum, zarardan başka bir şey olmayacak" demiş ben de, (Fabrika'nın o zaman kadar işletmeye behemal açılacağını ve inşaatın durması için hiçbir sebep mevcut olmadığı) cevabını verince, bu defa da, gülerek be müstehziyane bir surette (Ben otuz seneden fazla bir zaman oluyor ki Türkiye'de bulunuyor ve çalışıyorum, işlerin nasıl yürütüldüğünü bilirim) demek suretiyle sözlerime inanmak istemediğini ima etmişti. Bu muhavereden dört ay sonra fabrikanın resmen işlemeye çalışmasına tesadüf eden 26 İkinci teşrin 1926 günü, İstanbul'dan hususi katarla gelen davetliler arasında gördüğüm Mösyö Kırıst'e bir vesile bulup yaklaşarak, aramızda geçmiş olan yukarıda maruz, muhavereyi hatırlatmam üzerine "İşlerin bu kadar ciddiyet ve ehemmiyetle tutulacağını ve takip edileceğini düşünemediğini ve bu Amerikanvari sürate de o zaman inanmak istemediğimden yanılmış olduğunu", özür dileyerek, beyan etmiştir.

Fabrikanın makine aksamının montajı devam ettiği esnada hatıramda kaldığına göre, küspe kurutma dairesine gelen ve beheri sekiz ila on tonluk kazanların tahliye ve vaz'olunacak mahalle; elde mevcut vesait ile nakli kabil olmayacağı anlaşılmış, bu sebeple inşaatın gerilemesi ve fabrikanın ta'yîn edilen müddet içinde işletmeye açılamamak gibi mühim mahzurları tevlit edeceği endişesi baş gösterdiğinden, arkadaşlar arasında umumi bir üzüntünün uyanmasına sebep olmuştu. İşte bu sıralarda Alpullu İstasyonunda şimendifer yolu tamir işlerinde çalışan, Mehmet Çavuş isminde kalifiye bir yol çavuşunun bulunduğunu haber aldım ve bu arkadaşın yanına kâfi miktarda amele terfikiyle ileride fabrika için yapılması mutasevver şube hattının inşasından önce, fabrika önüne bir makas hattının temdidi mümkün olup olmadığını kendisine sordum ve müspet bir cevap almaklığım üzerine, hemen işe başlamasını teklif ve münasip bir lisanla işin ehemmiyetini tebarüz ettirerek, süratle başarılmasını teşvik ettim. Günlerce mesaiye ihtiyaç gösteren bu ameliyeyi, yirmi

dört saat gibi kısa bir zamanda intaç ederek bu kazanların tahliyesi imkanını hazırlamış olduk.[232]

Alpullu Şeker Fabrikası'na pancarın pahalıya mal olması ve bunun gerek çiftçi gerekse fabrikanın zararına olması durumunu irdeleyen Şevket Süreyya Aydemir şu bilgileri vermiştir:

Pancar randımanı, yani beher dönümden alınacak pancar miktarı, milli bir şeker sanayisinin verimliliğinde müessir olan ilk unsurdur. Bu miktar bazı pancar müstahsili memleketler arasında şöyle dağılmıştır: Danimarka 3 ton, İsveç 3 ton, İtalya 2.7 ton, Belçika 2.8 ton, Çekoslovakya 2,6 ton, Almanya 2.6 ton, Fransa 2.4 ton, Amerika 2.4 ton, Avusturya 2.2 ton, Polonya 2.1 ton. Bu miktar Türkiye'de şeker fabrikaları için istihsal yapılan ilk senelerde şu merkezde idi: Uşak 0,75 ton, Alpullu 0.90 Ton. Bilahare bu miktar Alpullu ve Uşak için vasatî 1,2 ton miktarını buldu. Alpullu'da 1.207 ton, Uşak'ta 1.244 ton.

Binaenaleyh pancar randımanı itibariyle Türk şeker sahasındaki pancar zeriyatı cihan seviyesinden henüz geridir. Bu günkü pancar tarlalarının vaziyetine göre bu geriliğin tasfiyesi imkânı da yok gibidir. Çünkü hesapsız küçük parçalara ayrılan bu tarlalarda ne fenni ekim, ne de fenni gübreleme tedbirleri alınamaz. Pancar tarlaları uzaktan kübik tersimatlı bir levhayı yahut daha doğrusu bin parçalı bohçayı andırır. Her çiftçinin pancar zeriyatına iştirak hissesi nihayet 1.5-2 dönüm etrafındadır. Bu vaziyetin neticesi Türkiye'de pancarı pahalıya mal ediyor ve şeker maliyet fiyatı her zaman cihan seviyesinden yukarda kalıyor. Son seneler vasatîsine göre Uşak pancarı 2 ve Alpullu1.5 kuruşa alıyor. Fakat bu pancarın siloya mal oluşu şudur: Uşak 2.24 kuruş, Alpullu 1.93 kuruş. Çünkü pancar sahası Uşak'ta 150 ve Alpullu'da 60 kilometrelik bir mıntıka içinde dağılmıştır ve gerek Uşak, gerek Alpullu her biri kendi başına çalışan, kendi istediği gibi çalışan bu parçalı ve dağınık işi iyi kötü bu halinde sürükleyebilmek için pancarın kilosuna vasatî 0.30 kuruş ilave eden bir ziraat teşkilatı çalıştırıyor. Hâlbuki Avrupa'nın diğer şekerci memleketlerinde pancarın siloya maliyeti ancak: 1 veya 1.10 kuruş arasındadır. Bu suretle bizde pancarın pahalıya mal oluşu şekerde pancar hissesini Uşak'ta 15-15.75 ve Alpullu'da 12-13

[232]Bicioğlu, **Ön. ver.**, Cilt: 1, ss. 282-283.

kuruşa kadar çıkarır. Hâlbuki ecnebi şekerci gümrüklerimizde 8-11 kuruş üzerine satış yapabilmektedir. Çünkü Alpullu'da tonu 15 liraya alınan ve esasen çiftçiye 10.5-12 liraya mal olan ve 10 kilosundan 15 kilo kristalize şeker veren pancarın tonu Çekoslovakya'da 8 ve Macaristan'da 9 lirayadır ve bu pancarın safi emsali bizimkine nazaran daha iyi yetiştirildiği için daha yüksektir. Hâlbuki bütün tecrübeler gösteriyor ki iyi yetiştirilen Türk pancarının şeker serveti Avrupa'nınkine nazaran yüksektir ve traktörle derin hafriyat yapılmış, gübrelenmiş ve çapalanmış bir Türk toprağında (gerek Uşak ve gerek Alpullu'da) bir dönüm toprağın randımanı 3-4 tona çıkabilir.[233]

Alpullu Şeker Fabrikası, işletme suyunu Ergene Nehrinden almıştır; ancak kurak mevsimlerde Ergene Nehrinin suyu çok azaldığından ve çeltik ziraatı yapanların bu suyu bütünüyle kullandıklarından dolayı şeker fabrikasına su kalmamıştır. Bu sebepten dolayı Alpullu Şeker Fabrikası'nın çevresinde artezyen sondajları yapılmış ve işletme suyu bu yeraltı kaynak sularından sağlanmaya çalışılmıştır.[234]

Alpullu Şeker Fabrikası'ndan çıkmış olan kirli ve kireçli suları temizleyecek olan tersip havuzlarının yetersiz olması da sorun oluşturmuştur. Kirli ve kireçli olan suların Ergene Nehrine dökülerek çözümlenmeyeceği düşüncesiyle, 1937 yılında yeniden yapılması düşünülen tersip havuzları için fabrika ile Ergene Nehri arasında ve belediyenin sınırları dışında belli bölümü bataklık olan yer Teşvik-i Sanayi Kanûnunun 4. Maddesi hükmüne göre Alpullu Şeker Fabrikasına satılmıştır ve böylelikle sorun halledilmeye çalışılmıştır.[235]

1941 yılında Alpullu Şeker Fabrikası'nın yaşadığı zorluklar, ziraat sahasının ve şeker üretiminin üzerinde olumsuz etkiler yaşatmıştır. Alpullu Şeker Fabrikası sahasında yapılacak 140.000 dekar ziraat alanı 126.000 dekarda kalmıştır. Özellikle askere alınan erkek nüfus dolayısıyla pancar işleri aksamıştır ve üretimin azalmasında etkili bir durum olmuştur. Ulaşım konusu da önemli sorunlardan biri olmuştur. Edirne-Alpullu demiryolu bağlantısının köprü durumları dolayısıyla kurulamaması

[233]Aydemir, (1932), **Ön. ver.**, ss. 11-12.

[234]Ömer Alp, **Ortak Pazar Ülkeleri ve Türkiye Şeker Endüstrileri**, (Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1963), s. 315.

[235]**BCA.**, 30.18.1.2/74.35.4.

güçlüklerin nedenlerinden olmuştur.[236] Karaağaç köprüsünün yıkılmış olması Edirne civarındaki pancarların Alpullu'ya naklini engellemiştir ve on dört- on beş bin ton kadar ürünün ancak 9.609 tonu Babaeski yoluyla Alpullu'ya getirilebilmiştir.[237]

1946 yılında hava şartlarının uygun olmamasından dolayı bu yılın kampanyasında pancarın şimdiye kadar görülmemiş şekilde kötü nitelikte olduğu, işletme raporlarından anlaşılmaktadır. Şeker randımanı 1945 yılı kampanyasına göre % 6,7 düşmüştür. Kampanya süresi de aynı şekilde azalmıştır.[238]

Ayrıca Milliyet'in 28 Aralık 1966 tarihindeki bir haberin başlığı, "Trakya Çiftçisi Yağmur Yüzünden Pancar Mahsulünü Sandalla Topladı" biçimindedir. Tarlaları sular altında kalan çiftçi, suların çekilmesinin uzun zaman alacağından ve fabrikanın belirttiği tarihte pancarı teslim etme zorunluluğundan dolayı pratik bir çözüm bularak pancarları sandallarla toplamıştır.[239]

Alpullu Şeker Fabrikası'nın işletilmesinde ve pancar ekiminde karşılaşılan sorunlar çeşitli hatıralar ve eserlerde belirtildiği gibi çok çeşitli olmuştur ve bu sorunlar yıllara göre benzerlik taşıdığı gibi değişkenlik de göstermiştir. Yerli kalifiye eleman eksikliği, yabancı uzmanların bilerek ya da bilmeyerek verdiği zararlar, kuraklık ve fazla yağışın sebep olduğu olumsuzluklar, doğal afetler ve yangın gibi çeşitli sebepler, ulaşım sıkıntısı yüzünden pancar naklinin gecikmesi, fabrika yeni kurulduğu sıralarda pancar tarımının bilinmemesi, sermaye yetersizliği, İkinci Dünya Savaşı sıralarında askere alınan erkek nüfus dolayısıyla pancar tarımıyla uğraşacak çiftçi sayısının azalması, su yetersizliği, ilk senelerde ekim ve gübrelemede bilimsel yöntemlerin kullanılmaması ve ileri bir teknolojiye sahip olunamaması makineleşememe ve alet eksikliği, pancar sahalarında görevli olan şef ve bölge yetkililerinin zamansız bir biçimde görevlerinden alınması başka yerlere ta'yînleri neticesinde yeni gelen memurların uyum sorunu gibi sebepler Alpullu Şeker Fabrikası'nda üretimi engelleyen hususlar olmuştur. Ancak Tan'ın belirttiği üzere

[236]**BCA**., 30.10.0.0./171.188.8.

[237]**Vatan Gazetesi**, (28 Mart 1942).

[238]TŞFAŞ. 1946 Yılı Raporu, **Şeker Pancarı Ziraatı Toprağı Zayıf Düşürür mü**, (Ankara: TŞFAŞ. Neşriyatı Sayı: 1, Zerbamat, 1941), ss. 37-38.

[239]**Milliyet**, (28 Aralık 1966).

Uşak Şeker Fabrikası teşkilatsızlıktan dolayı iflas edip Sümerbank'a devredilmişti aynı durum Alpullu'da olmamıştır, bu durumun olmamasının nedenleri arasında deneyimli mühendislerin ve ziraatçıların Alpullu Şeker Fabrikası'nın bünyesinde yer alması ile sağlam bir teşkilat oluşturulması yatmıştır. Aynı zamanda Alpullu Şeker Fabrikası'nı kuran İTŞFTAŞ'nin kurucularının Ankara Hükümeti'ne yakın olmaları özellikle milletvekilleri ve sermayedar kesimin bulunması ve Türkiye İş Bankası, T.C. Ziraat Bankası gibi güçlü bankaların şirkete ortak olmaları, teşvik kânûnlarının ve imtiyazların dışında bürokratik engelleri aşma noktasında Alpullu Şeker Fabrikası'nın kurucularının karizmatik özellikleri de dikkate değer bir konu olmuştur. Sedat Avcı'ya göre[240] de Alpullu Şeker Fabrikası'nın ortakları arasında güçlü bankaların olması yani devlet ve özel sektör bankalarının desteği nedeniyle hiçbir zaman Uşak Şeker Fabrikası'nın durumuna düşmemiş olduğunu ve ilk günden itibaren de devletin dolaylı ve dolaysız desteğinin sağlandığını belirtmiştir.

1991 yılında İstanbullu Toptancı Şeker Tüccarları Derneği yetkilileri, dönemin Maliye Bakanı Adnan Kahveci'den Alpullu Şeker Fabrikası'nı satın almak istediklerini söylemişler ancak Kahveci istenirse kiraya verilebileceğini söylemiştir.[241] Günümüzde ise Alpullu Şeker Fabrikası'nın özelleştirilmesi düşüncesi gerçekleşmemiş olup devlet tarafından işletilmesine devam edilmektedir.

[240]Sedat Avcı, **Türkiye'de Şeker Sanayi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1991, s. 293.

[241]**Milliyet**, (20 Mart 1991).

4.BÖLÜM:
ALPULLU ŞEKER FABRİKASI'NDA İDARİ YÖNETİM

4.1. FABRİKA MÜDÜRLERİ

Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi ve Turan Veldet'in "30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii" adlı eserinden alınan bilgilere göre oluşturulan Alpullu Şeker Fabrikası'nın Müdürleri'ni içeren tablo aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 18. Alpullu Şeker Fabrikası Müdürleri

1. Gutherz HERMAN	16.A. Ceyhan EYÜPOĞL
2. Ali Şefik BAKAY	17. Bülent KOCAAYDIN
3. Ahmet YOLAÇ	18. S. Zeki YİĞİT
4. Recai TUĞRUL	19. Erinç ERDOĞMUŞ
5. Fatin İSFENDİYAROĞLU	20. İsmail KAYMAK
6. Hulki BEKTAŞ	21. K. Gündüz ERCİYES
7. Fevzi OKER	22. O. Vural AKAR
8. Celal KIPÇAK	23. Halil BOSTANCI
9. Osman BOZOK	24. K. Ender SARIGÖL
10.Burhanettin SEZGİNER	25. İLYAS SEKİZELMA
11.Dündar TEKAND	26. Mehmet DEMİREL
12. Süleyman GENCER	27. M. Refik KIRAN
13.İbrahim ÖZBAŞARAN	28. İsmet GİRGEÇ
14. Halil ATAŞER	29. Nihat ÇALIŞKAN
15. Mustafa SÜTMEN	

Kaynak: **Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi**; Turan Veldet, 30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii, (Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958), Cilt:2, s. 387.

Veldet'in verdiği tabloda Fabrika'nın kuruluşundan 1956 yılına kadar olan süreçte müdürlük yapan kişilere bakıldığında bunların Herman Gutherz, Kâzım Taşkent, Ali Şefik Bakay, Ahmet Yolaç, Recai Tuğrul, Fatin İsfendiyaroğlu, Hulki Bektaş, Fevzi Oker, Celal Kıpçak, Burhanettin Sezginer, Osman Bozok, Dündar Tekand.[242]olduğu görülmektedir. Ancak gerek Veldet'in gerekse Alpullu Şeker Fabrikası'nın Müdürü'nün odasında yer alan resim ve bilgilerde Kâzım Taşkent'in adı Fabrika

[242]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 2, s. 387.

Müdürü olarak geçse de Taşkent'in anılarında, milletvekillerinin özgeçmişlerinin bulunduğu eserlerde ve Türkiye Şeker Sanayisi ile ilgili kaleme alınmış hatıra ve eserlerde Alpullu Şeker Fabrikası'nın Müdürü olduğuna dair bir bilgi bulunamamıştır.

Alpullu Şeker Fabrikası'nın Müdürü'nün odasında yer alan resim ve bilgilerde Taşkent'in 1932-1933 yılında müdür olduğu yazılmıştır. Ancak Taşkent, 22 Şubat 1928'de Ticaret Bakanlığı Sanayi Müfettişliğine terfi etmiş, 1 Temmuz 1930'da ise 1932'ye kadar çalışmış olduğu İş Bankasının sahibi olduğu Zonguldak Kömür İşleri Genel Müdür Yardımcılığına getirilmiştir. 1 Ekim 1932'de ise TŞFAŞ Genel Müdürlüğü'ne getirilmiş, Eskişehir ve Turhal Şeker fabrikalarının kurulması ve işletilmesinde yer almıştır, 1935 yılında da 31 Temmuz 1944'te istifa edene kadar 4 şeker fabrikasının birleşmesiyle kurulan şirkette genel müdürlük yapmıştır.[243]

Taşkent, Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluşunda ve ilk işletilmesinde çok önemli bir yere sahip olmuş, fabrikanın kimyagerliği ve fabrika müdür yardımcılığında bulunmuştur. Fabrika müdürleri arasında olmasa da Kâzım Taşkent fabrika ve Türk şeker sanayisinin kurulması için çabalayanlar arasında ayrı bir yere sahip bulunmaktadır.

Aşağıda 1956 yılına kadar Alpullu Şeker Fabrikası'nda müdürlük görevinde bulunan kişilerin biyografileri yazılırken Kâzım Taşkent'in biyografisini de yer verilmiştir.

[243]Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem 1950-1954**, (Ankara: TBMM Vakfı Yayın No: 18, 1998), Cilt:7, s. 826.

Kâzım Taşkent[244]

İstanbul Beyoğlu İlçesi, Gümüşsuyu Mahallesinde nüfusa kayıtlı olan Arif Kâzım Taşkent, 1894 yılında Preveze'de doğmuştur. İlk, orta ve lise öğrenimlerini Demirhisar, İstanbul ve Üsküp'te tamamlamıştır. İstanbul Yüksek Mühendis Okuluna iki yıl devam etmiş ve öğrenimi sürerken 10 Ekim 1915'te yedek subay olarak Çanakkale ve Kafkas (Batum) cephelerinde hizmet vererek, 22 Şubat 1919'da terhis edilmiştir. Yükseköğrenimini tamamlamak için Almanya'ya gitmiş ve burada Hanovra Mühendis Okulunda öğrenimini tamamlayarak, kimya yüksek mühendisi olmuştur. Taşkent'in sicilinde Almanca ve az Fransızca bildiği yazılmıştır. 7 Ocak 1925'te yurda döndüğü sırada Ticaret Bakanlığı Sanayi Şubesine atanmıştır. 17 Şubat 1926'da Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluşunda bulunmuş ve ilk işletmesini yürütmüştür. Taşkent, 22 Şubat 1928'de Ticaret Bakanlığı Sanayi Müfettişliğine terfi etmiş, 1 Temmuz 1930'da ise 1932'ye kadar çalışmış olduğu İş Bankasının sahibi olduğu Zonguldak Kömür İşleri Genel Müdür Yardımcılığına getirilmiştir. 1 Ekim 1932'de ise TŞFAŞ Genel Müdürlüğü'ne getirilmiş, Eskişehir ve Turhal Şeker fabrikalarının kurulması ve işletilmesinde yer almıştır, 1935 yılında da 31 Temmuz 1944'te istifa edene kadar 4 şeker fabrikasının birleşmesiyle kurulan şirkette genel müdürlük yapmıştır.[245]

Kâzım Taşkent, Şakir Kesebir'in çalışma hayatının başlangıcındaki temel taşlarından biri olduğunu, ayrıca çalışma hayatındaki kişiliğini Kesebir dışında Celal Bayar'a borçlu olduğunu hatıralarında yazmıştır.[246] Kâzım Taşkent, 1942 yılında Şeker

[244]**Aynı**, s. 825.

[245]**Aynı**, ss. 825-826.

[246]Kâzım Taşkent, **Yaşadığım Günler**, (İstanbul: 1. Basım Şubat 1980), ss. 46, 48.

Şirketi içerisinde sosyal amaçlı Sigorta Şirketi'ni kurmuştur ve yine aynı yıl köy kalkınmasının nasıl gerçekleşebileceğine dair rapor hazırlamış ve dönemin Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü'ye sunmuştur. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin başında bulunduğu sıralarda şirketin üç büyük ortağı olan Ziraat Bankası, İş Bankası ve Sümerbank ile sürdürmüş olduğu ilişkiler, Taşkent'in bankacılık hakkında birikimlerini artırmıştır.[247]

Kâzım Taşkent, 9 Eylül 1944 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği bir zamanda, bir milyon sermaye ve 17 personel ile İstanbul Bahçekapı'da Yapı ve Kredi Bankası'nın açılan ilk şubesiyle hizmete sokmuştur.[248] Kâzım Taşkent, 28 yıl Yapı ve Kredi Bankası'nın İdare Meclisi Başkanlığını ve murahhas azalığı görevlerinde bulunmuştur. Bankadaki görevini, Yapı ve Kredi Bankası'nın kuruluş günü olan 9 Eylül 1972'de bırakmayı düşündüğü, Milliyet gazetesi'nin 30 Mart 1972 tarihli bir haberinde geçmiştir. Haberde belirtildiğine göre, Kâzım Taşkent'in bankadan ayrılmasında, bankanın genel hey'etine arz edilen, 28. çalışma yılına ait bilançoda belirtildiği üzere üstün seviyelere ulaşmış olması ve Taşkent'in yetiştirdiği kişilerin bundan sonra bankayı aynı üstün başarı ile yönetebilecekleri düşüncesi etkili olmuştur.[249]

Taşkent TBMM'nin IX. Dönem seçimlerine katılmış ve Manisa Milletvekilliğine seçilmiştir.[250] Yılmaz Çetiner, Milliyet Gazetesi'nde çıkan köşe yazısında Kâzım Taşkent ile ilgili şu bilgileri vermiştir: *"Milletvekili seçilmiş, hemen istifa etmiş, bakanlığı da kabul etmemişti […] Büyük bir beyindi Kâzım Bey, rakipleri olan arkadaşları, Cumhurbaşkanlığına onu rakip gördükleri için siyasetten çekilmişti!.."*[251] Taşkent, Çetiner'in de söylediği gibi 16 Şubat 1953'te milletvekilliğinden istifa etmiştir.1972'de de Yapı ve Kredi Bankası'ndan emekliye ayrılarak Ayazpaşa'daki evinde önceden tuttuğu notlarından yararlanarak "Yaşadığım Günler 1980 ve Atatürk Aydınlığını Yaşama 1981" adlı eserlerini

[247]Sadun Tanju, "Bankacılık Tarihinden Bir Yaprak", **Milliyet**, (23 Mart 1983).

[248]**Milliyet**, (9 Eylül 1987). Ayrıca bu konuda daha detaylı bilgiler için bkz. Sadi Abaç, **Kâzım Taşkent ve Yapı ve Kredi Bankası**, (İstanbul, 1981).

[249]**Milliyet**, (6 Mart 1991).

[250]Öztürk, **Ön. ver.**, Cilt:7, s. 826.

[251]Yılmaz Çetiner, "Haberiniz Var mı?","Banka mı Banko mu?", **Milliyet**, (22 Haziran 2000).

yayınlamıştır. [252] "Türk Özel Bankacılığı"nın kurucusu Kâzım Taşkent 5 Mart 1991 Salı günü vefat etmiştir.[253] İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığında toprağa verilmiştir.

1. Herman Gutherz

Fabrikanın ilk müdürü Macar asıllı, Almanca ve İngilizce bilen[254] Alman Yahudilerinden Mühendis Herman Gutherz olmuştur.[255] İTŞFTAŞ Tülümen'in hatıralarında belirttiği üzere fabrika müdürünün seçilmesi işini Kâzım Taşkent'e bırakmıştır. Seçilen Herman Gutherz de diğer teknisyenlerin seçilmesinde karar veren kişi olmuştur.[256] Herman Gutherz Şeker Encümeninde de yer almıştır.[257] Herman Gutherz, 13 Kasım 1935 yılında Alpullu Şeker Fabrikası Anı Şeref Defterine şunları yazmıştır:

> Alpullu'da geçirdiğim 10 kampanyayı, daima tam bir hoşnutlukla yâd edeceğim. Burada, memleketi ve insanları sevmeyi ve takdir etmeyi öğrendim. 1926 yılında kuruluşundan beri inkişafına şahit olduğum bu fabrikaya bütün kalbimle bağlandım. Bu sebepten, bir Macar vatandaşı olarak, en samimi temennim Alpullu Şeker Fabrikası'nın daima büyük muvaffakıyetler kazanması, asil Türk Milletine ve Türkiye Cumhuriyeti'ne şan ve şerefle daima hizmet etmesidir. Alpullu Fabrikası'nın 1926 senesinden bu güne kadar inkişafını adım adım takip ettim. Türk işçisinin kabiliyetine ve yaratıcılına hayran oldum. Alpullu'dan ayrılırken Türk Ulusuna karşı beslediğim yüksek duygular bende ebediyyen baki kalacaktır. *Mühendis GutherzHerman/Fabrika Fen Müdürü. Macaristan'da Selyp Şeker Fabrikasının eski Müdürü Alpullu 13/XI/1935"*[258]

---

[252]Öztürk, **Ön. ver.**, Cilt:7, s. 826.

[253]**Milliyet**, (6 Mart 1991).

[254]Karaçam, (1995), **Ön. ver.**, s.82. Ayrıca Herman Gutherz'in bir resmi için bkz. Ek 10.

[255]**BCA.**, 30.18.1.2./91.57.4. *Bu belgedeki bilgilere göre Herman Gutherz'in Lozan'da bulunan kızı Elizabeth Hacker ve damadı Hans Hacker, Türkiye üzerinden Filistin'e gitmeleri için İç İşleri Bakanlığı'nın 25 Mayıs 1940'da yapmış olduğu teklif Bakanlar Kurulu'nda değerlendirilmiş ve yapılan görüşme sonrasında Gutherz'in kızı ve damadının Filistin'e transit geçişine ilişkin kararname imzalanmıştır.*

[256]Tülümen, Ali Seyfi, **Ön.Ver.**, s. 309.

[257]**1930 Sanayi Kongresi Raporlar-Kararlar-Zabıtlar**, (Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını, Temmuz 2008), s. 720.

[258]*"İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi, Alpullu Şeker Fabrikası, Küşâd-ı Resmî Hatırası, 26 Teşrin-i Sâni 1926, Alpullu Şeker Fabrikası Anı Şeref Defteri"*, **Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi**.

2. Ali Şefik Bakay

Ali Şefik Bakay 5 Aralık 1900 günü İstanbul'da doğmuştur. İlköğrenimini Üsküdar'da tamamlamış ve Galatasaray Mekteb-i Sultaniye (Lisesine) girmiştir. Çanakkkale Savaşı sırasında okulunun hastane olarak kullanılması üzerine Almanya'ya giderek Breslau Lisesinde ortaöğrenimini bitirmiştir. Yükseköğrenimine Jena (Yena) Üniversitesi'nde Ziraat Fakültesi'nde devam etmiştir. İstiklâl Savaşı'nın başlaması üzerine öğrenimini yarıda keserek yurda dönmüştür. 7 Mart 1920'de Eskişehir Aziziye Harası Ziraat Okulu öğretmenliğine, 22 Eylül 1920'de Eskişehir Sultanisi Almanca öğretmenliğine atanmıştır. 1921'de TBMM Hükümeti'nin topladığı Maarif Kongresi'ne üye olarak katılmıştır. Sakarya Savaşı'ndan sonra tamamlayamadığı öğrenimi için resmi izinle yeniden Almanya'ya gitmiş ve ziraat yüksek mühendisliğini bitirerek yurda dönmüştür. Sicilinde Almanca ve Fransızca bildiği yazılı olan Bakay, Eylül 1924'te askere sevkedi ancak sağlık nedeniyle çürüğe ayrılarak terhis edilmiştir. 12 Mart 1927'de Şeker Fabrikaları Alpullu Şeker ve İspirto Fabrikası Ziraat Genel Müfettişliğine getirilmiştir. Şeker pancarı ekimi tarım incelemeleri örgütü oluşturup 1927'de Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluşuna hizmet verenler arasında yer almıştır. Çocuk Esirgeme Kurumundaki hizmetleri, Kurumun Genel Merkez Hey'etinin 18.12.1932 tarihli kararıyla Gümüş Madalya ile ödüllendirilmiştir. 1920'de TBMM Hükümeti'nin ilk spor teşkilatı olan Eskişehir İdman Yurdu Spor Kulübünü kurmuş ve başkanı olarak çalışmıştır. 1 Ocak 1932'de şeker fabrikaları genel müdürü, 1 Ağustos 1935'te de Alpullu Şeker Fabrikası AŞ. Müfettişliğine getirilmiştir. 1937 yılına kadar on yıl süreyle pancar tarımı ve şeker sanayisine hizmet vermiştir. 30 Mart 1937'de Ziraî Kombinolar Direktörlüğüne, 29 Ocak 1938'de on yıl kadar çalışacağı Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Genel Müdürlüğüne atanmıştır ve Atatürk Orman Çiftliği işletmesinin başına getirilmiştir. Ayrıca bu sırada Nevşehir Narköy Şarap İmalathanesi, Rize Çay Fabrikası, Kars Yağ Fabrikası ve Dörtyol Turunçgiller Çiftliği gibi kurumların oluşumlarını sağlamıştır. 1948'de görevinden ayrılarak Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü Müşavirliğine naklen atanmıştır. Bu görevini 1950'de Kırklareli milletvekili seçilinceye kadar sürdürmüştür.[259] Ali Şefik Bakay, 1954 seçimlerinde Demokrat Parti'den aday

[259]Öztürk, **Ön. ver.**, Cilt:7., ss. 667-668. Ayrıca Ali Şefik Bakay'ın bir resmi için bkz. Ek 10.

olmuştur[260]. Daha sonra da 1965 yılında Adalet Partisi'ne girmiştir. Meclis Bütçe Komisyonu Başkan Yardımcılığı[261] 9, 10, 11. Dönem Kırklareli milletvekilliği, Galatasaray Kulübü Divan Üyeliği yapmıştır. Türkiye Jokey Kulübü'nün kurucularından biri olmuştur. Ali Şefik Bakay, 27 Ocak 1983 tarihinde vefat etmiştir.[262]

3. Ahmet Yolaç

Ahmet Yolaç, Alpullu Şeker Fabrika'sının müdürleri arasında yer almıştır. TŞFAŞ'te Teknik Müşavir olarak hizmet etmiştir. Mühendis Ahmet Yolaç, Türkiye'de Şeker Fabrikaları'nın kurulması, geliştirilmesi ve işletilmesinde etkili olan bir kişi olmuştur. 8 Eylül 1959'da Kastamonu Şeker Fabrikası yaptığı görev gezisinden Ankara'ya dönerken gerçekleşen otomobil kazasında sonucunda vefat etmiştir.[263] Cihat Gökdağ ve Osman Bozok ile müşterek yazmış oldukları Batı *Avrupa'da Şeker Endüstrisi*[264] adlı kitabı vardır.

4. Recai Tuğrul:

Recep Tuğrul Alpullu Şeker Fabrikası Müdürlerinden biri olarak görev yapmıştır. Recep Tuğrul, Türk Sanayii Genel Müdürlüğü görevini de ifa etmiştir.[265]

5. Fatin İsfendiyaroğlu:

Turan Veldet Velidedeoğlu 30. Yılında Türkiye Şeker Sanayi adlı eserinde Fatin İsfendiyaroğlu'nu fabrika müdürleri arasında göstermektedir.[266] Fatin İsfendiyaroğlu için Selim Cavid : "*Trakya ovalarının ortasında yükselen Türk sanayisinin bu muazzam abidesinin çalışkan müdürü […]*"[267] demiştir.

---

[260]**Milliyet**, (29 Mart 1954); **Milliyet**, (13 Nisan 1954).

[261]**Milliyet**, (15 Temmuz 1965).

[262]**Milliyet**,(28 Ocak 1983).

[263]**Milliyet**, (10 Eylül 1959).

[264]Cihat Gökdağ; Osman Bozok; Ahmet Yolaç, Batı Avrupa'da Şeker Endüstrisi, (İstanbul: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yayınları, 1953).

[265]**Milliyet**, (10 Nisan 1951).

[266]Veldet, **Ön. ver.,** Cilt: 2, s.387.

[267]Cavid, **Ön. ver.**, s. 17.

6. Hulki Bektaş

Hulki Bektaş, Veldet'in eserinde ve Alpullu Şeker Fabrikası'nın arşivinde Fabrika'nın Müdürleri arasında yer almıştır.

7. Fevzi Oker

Alpullu Şeker Fabrikası Müdürlerinden biri olan Fevzi Oker, Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği'nin Konya, Kütahya ve Uşak'taki temsilciliklerinde müdürlük görevlerinde bulunmuştur. Fevzi Oker, 3 Haziran 1982 tarihinde vefat etmiştir.[268]

8. Celal Kıpçak

Celal Kıpçak, TŞFAŞ Teknik müşavirliği, Şirketin İdare Meclisi Azalığı[269], Alpullu Şeker Fabrikası'nda ve Şeker Şirketi'nde Müdürlük görevlerinde bulunmuştur. 17 Nisan 1965 tarihinde vefat etmiştir.[270]

9. Burhanettin Sezginer

Yüksek Kimya Mühendisi olan Burhanettin Sezginer, TŞFAŞ Müdürlüğü ve Alpullu Şeker Fabrikası Müdürlüğü yapmıştır. Buhranettin Sezginer, 22 Temmuz 1972 tarihinde vefat etmiştir.[271]

10. Osman Bozok

Osman Bozok, Alpullu Şeker Fabrikası, TŞFAŞ Şeker Enstitüsü[272], Eskişehir Şeker Fabrikası[273] ve Konya Şeker Fabrikası Müdürlüğü yapmıştır.[274] Osman Bozok şeker sanayisinde çalışmaya 1936 yılında başlamıştır. Şeker Şirketi'nin Kimya Mühendisliği eğitimi için Avrupa'ya göndermiş olduğu stajyer öğrencilerden olmuştur.[275] Osman Bozok, Bağ-Kur Yönetim Kurulu Üyeliğinde[276]ve de ayrıca Orta

---

[268]**Milliyet**, (4 Haziran 1955).

[269]**Milliyet**, (19 Nisan 1965).

[270]**Milliyet**, (18 Nisan 1965).

[271]**Milliyet**, (22 Temmuz 1972).

[272]**Milliyet**, (20 Eylül 1969).

[273]http://tiyatro.eskisehir.bel.tr/tarihce.html (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2011).

[274]http://www.konya-gsim.gov.tr/spor_dallari/bisiklet_tar.htm (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2012).

[275]Nazım Taygun, **Türkşeker'in Öyküsü**, (Ankara: TŞFAŞ. Yayın No: 210, 1993), ss. 25-26.

[276]**Milliyet**, (14 Şubat 1986).

Doğu Teknik Üniversitesi Mütevelli Hey'eti'nde bulunmuştur.[277] Osman Bozok, 13 Şubat 1986 tarihinde vefat etmiştir.[278] Cihat Gökdağ ve Ahmet Yolaç ile yazmış oldukları *"Batı Avrupa'da Şeker Endüstrisi"*(1953) adlı kitabı vardır.[279]

11. Dündar Tekand

Yüksek Ziraat Mühendisi olan Dündar Tekand, TŞFAŞ'nin Genel Müdürlüğünü yapmış olan Baha Tekand'ın oğludur. Tekand, Alpullu Şeker Fabrikası'nın Müdürlüğünü yaptığı gibi[280] bir dönemde fabrikanın Ziraat Müdürü olarak da görev yapmıştır.[281]

4.2. YÖNETİM KURULU ÜYELERİ

İTŞFTAŞ'nin Nizamname-i Dâhilîsine göre Şirketinkurucuları, Edirne Meb'usu Faik (Kaltakkıran), Edirne Milletvekili Mühendis Hüseyin Rıfkı Bey (Arduman),Tekirdağ Milletvekili Cemil (Uybadın), Tekirdağı Milletvekili Faik Bey (Öztrak), Çatalca Meb'usu Mehmed Şakir, Ertuğrul Milletvekili (Halil) İbrahim (Çolak) Bey,Tütün Tüccarından Hacı Ahmed zâde Salim Nuri (Dağlı), Tüccardan Ahmed Rüşdü zâde Mehmet Hayri, Kereste Tüccarından Ali, Tüccardan Nuri zâde Fabrikatör Burhaneddin, Tüccardan Yolageldili zâde Kasım Beylerden oluşmuştur.[282]

İTŞFTAŞ'nin Yönetim Kurulu üyeleri ise (Başkan) Edirne Milletvekili Mehmet Şakir Bey (Kesebir), (Başkan yardımcısı ve murahhas üye) Tüccardan Ahmet Rüşdü zade Mehmet Hayri Bey (İpar), Edirne Milletvekili Mühendis Hüseyin Rıfkı Bey (Arduman), Tekirdağı Milletvekili Faik Bey (Öztrak), Ertuğrul (Bilecik)Milletvekili (Halil) İbrahim (Çolak) Bey, Siirt Milletvekili Mahmut Bey (Nedim) (Soydan),

---

[277]**Milliyet**, (16 Ağustos 1970).

[278]**Milliyet**, (14 Şubat 1986).

[279]Cihat Gökdağ; Osman Bozok; Ahmet Yolaç, **Batı Avrupa'da Şeker Endüstrisi**, (İstanbul: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yayınları, 1953).

[280]İlhan Tarus, **Uzun Atlama**, (Ankara: Mars T ve S.A.Ş. Matbaası, 1957), ss. 71,77. Ayrıca Dündar Tekand'ın bir resmi için bkz. Ek 10.

[281]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt:2, s. 387.

[282]**İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Nizâmnâme-i Dâhilîsi, Ön. ver.**, s. 4.

Türkiye Ziraat Bankası Genel Müdürü Şükrü Bey (Ataman), Tüccardan Yolageldilizade Kasım Bey, Kereste Tüccarı Ali Bey[283] M. Celal Bey, Recep Zühtü Bey, Tahsin Bey, Muammer Eriş isimli üyelerden oluşmuştur.[284]

Bu üyeler içinde Şakir Kesebir, Mehmet Hayri İpar, Faik Öztrak,, Mehmet Cemil Uybadın, Mehmet Faik Kaltakkıran, Hüseyin Rıfkı Ardaman, İTŞFAŞ'nin kuruluşunda önemli yere sahiptirler.

ŞAKİR KESEBİR[285]

İTŞFTAŞ'nin en önemli üyelerinden biri olan Şakir Kesebir, 1889 tarihinde Köprülü'de doğmuştur. 11 Temmuz 1910'da Mülkiye Mektebini bitirmiş, sonra Yedek Subay okuluna girerek 22 Temmuz 1911'de teğmen diploması almıştır.[286] 23 Temmuz 1911'de Kosova Vilayet Maiyet Memurluğu ile devlet hizmetine girerek çeşitli kazalarda kaymakam vekilliği yapmıştır. Karadağ sınırı olaylarını, Kuzey Arnavutluk olaylarını soruşturma memurluğunda, Arnavutluk Islah Hey'etinde Başkâtiplik görevlerinde bulunmuştur. 10 Ekim 1912'de yedek subay olarak askere alınmıştır ve 20 Ekim 1913'e kadar çeşitli bölgelerde askerlik hizmeti vermiştir. İpsala, Keşan ve Akçaabat kaymakamlıkları, Edirne Mektupçuluğu, Mülkiye Müfettişliği ve 3. Muhtelif Mübadele Komisyonu Başkanlığında bulunmuştur. Şakir Bey'in Keşan Kaymakamlığı sırasında Dünya Savaşı başlamıştır, Kafkasya'daki

[283] **Aynı**, s. 4.

[284] Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 2, s. 387.

[285] **TBMM Albümü**, **Ön. ver.**, s.89.

[286] *Bedi Yazıcı, Kesebir'in Mahmud Şevket Paşa tarafından kurulan Piyade İhtiyat Zabiti Mektebi'nden (Yedek Subay Okulu) birincilikle mezun olarak Türkiye'nin ilk yedek subayı olduğunu ve de Almanca ve Fransızcayı en iyi şekilde öğrendiğini yazmıştır.* Bkz. Bedi Yazıcı, *Şakir Kesebir*, **Sigorta Dünyası**, Sayı:77, (Mayıs 1966), s.9.

işgal bölgesinin idaresi görevi ile Artvin, Acara, Arvanos ve Ardahan bölgesine gitmiştir. Bu bölgede çeşitli kuruluşların yönetimini ve Ardahan'da liva idaresini üstlenmiştir, daha sonra da Pasinler bölgesinin idaresinde de Şakir Bey görevlendirilmiştir. Şakir Bey, Edirne Vilayeti Tasfiye Komisyonu Başkanlığı ve bir sürede Tekirdağ Mutasarrıflığını vekâleten yönetmiştir. Mütarekeden sonra müfettişlik görevinden istifa ederek Trakya Paşaeli Cemiyetinde Milli faaliyetlerde bulunmuştur. Noi (Neuilly) Anlaşması gereğince Bulgarların Batı Trakya'yı boşaltmaya başlamaları üzerine, Batı Trakya'ya geçti dönüşünde Gelibolu Livasından Meclis-i Mebusana üye seçildi. Edirne ve havalisinin Yunanlılar tarafından işgal edilmeleri üzerine Ankara'ya geldi TBMM'nin II. Dönemi için yapılan seçimde 16 Temmuz 1923'te Çatalca'dan milletvekili seçildi. III. ve IV. Dönemlerde Edirne'den V. Dönemde de Tekirdağ'ından milletvekili seçilmiştir. Ekonomi ve Tarım Bakanlıklarında da bulunmuştur.[287]

Şakir Kesebir ile ilgili 1930 yılında gazetelerde çıkan bazı haberlerde yolsuzluk yapıp hazineyi bir buçuk milyon lira zarara uğrattığı, Kânûnsuz yollara başvurup Alpullu Şeker Fabrikasında önemli yeri olan Hayri İpar'ı şeker inhisarına rakipsiz komisyoncu yapıp buradan para kazandığı gibi iddialar yer almıştır. Şakir Kesebir, bunlara Milliyet'te yanıtlar vermiştir.[288] Şeker vurgunculuğu yapılıp yapılmadığını öğrenmek amacıyla "İhtikâr Komisyonu" oluşturulmuştur.[289] 22 Şubat 1932'de komisyon ilk toplantısını yapmıştır ve Alpullu Şeker Fabrikası'na bağlı bayiler ve bazı tüccarlar hakkında tahkikat yapılmaya başlanmıştır.[290] Yapılan tahkikat neticesinde bazı tüccar ve bayilerin vurgunculuk yaptıkları sonucuna varılmıştır.[291] Şeker vurgunculuğu meselesi komisyon tarafından mahkemeye taşınmış ve Alpullu Fabrikası dava edilmiştir. Ancak dava nedeni pahalıya şeker satışı değil Trakya'ya ayrılan şekerlerin zamanında piyasaya sürülmemiş olmasından dolayı olmuştur.

[287]Öztürk, **Ön. ver.**, Cilt: 3, ss. 207-209.

[288]*Şakir Kesebirle ilgili çıkan haberler ve Şakir Kesebir'in bunlara verdiği yanıtlar için* bkz. **Milliyet**, (5 Eylül 1930); **Milliyet**, (6 Eylül 1930).

[289]**Cumhuriyet Gazetesi**, (22 Şubat 1932).

[290]**Cumhuriyet Gazetesi**, (23 Şubat 1932).

[291]**Cumhuriyet Gazetesi**, (26 Şubat 1932).

Davada Hayri İpar yurtdışında olduğu için temsilcisi olarak Alpullu Şeker Fabrikası'nın müdür yardımcısı olarak Haydar Bey davet edilmiştir. [292]

Nesip Karaçay'a göre Şakir Kesebir, şeker sanayisini kuran ve memleketin kalkınması konusunda büyük çabalar sarf eden, kânûnlar çıkartılmasına ön ayak olarak şeker fabrikalarının kurulmasına olanak sağlayan, Edirne Valiliği zamanında halkı ilerlemeye teşvik edip kendini sevdirdiğinden dolayı girişimci kişilere bir şeker şirketi kurdurmayı başaran kişi olmuştur.[293]

1929 Haziran ayından 1930 yılının ilk günlerine dek uzanan zaman içerisinde Âli İktisat Meclisi ve İktisat Vekâletinin ortak çalışması ile bir iktisat programı hazırlanmıştır. Sonraki süreçte uygulamaya girmeyen bu program bürokratik çevrelerde "*Şakir Kesebir Planı*" olarak adlandırılmıştır ve Türkiye'deki ilk iktisadi program çalışması olması bakımından da büyük önem taşımaktadır.[294]

Şakir Kesebir, İTŞFTAŞ'nin yanında 16 Ağustos 1948'de bir milyon Türk Lirası sermaye ile kurulan Genel Sigorta A.Ş. ve yine aynı yılda yirmi milyon Türk Lirası sermaye ile kurulan Türkiye Kredi Bankası A.Ş. ve 1963'te açılmış olan İstanbul Porselen A.Ş. gibi kurumların kurulmasında başkanlıklarında ve faaliyetlerinde yer almıştır.[295]Türkiye Kredi Bankası Yönetim Kurulu Başkanlığı da yapmıştır. Atatürk'ün son İktisat Vekili olan Şakir Kesebir, 6 Nisan 1966'da vefat etmiştir.[296] Orhan Seyfi Orhon tarafından Şakir Kesebir adına, "Kaside-i Şekeriye Bera-yi Medh-i Şakir Kesebir" adında bir şiir yazılmıştır.[297]

---

[292]**Cumhuriyet Gazetesi**, (3 Mart 1932) *Şeker meselesi ile ilgili davalar için* bkz. **Cumhuriyet Gazetesi**, (9 Mart 1932); **Cumhuriyet Gazetesi**, (16 Mart 1932); **Cumhuriyet Gazetesi**, (23 Mart 1932); **Cumhuriyet Gazetesi**, (30 Mart 1932).

[293]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, ss. 277-278.

[294]İlhan Tekeli, Selim İlkin, **1929 Dünya İktisat Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, (Ankara: ODTÜ İdari İlimler Fakültesi, Yayın No: 30, 1977), ss. 98-102.

[295]Özcan Mert, *Lüleburgaz Kongresi Başkanı Şakir (Kesebir) Bey'in İstiklâl Harbi Dönemindeki Etkinlikleri*, **81. Yılında Lüleburgaz Kongresi Ulusal Sempozyum 31 Mart 2001**,Lüleburgaz Beediyesi Kültür Yayınları, Birinci Basım, Kasım 2001 s. 43.; **Milliyet**, (16 Mart 1956).

[296]**Milliyet**, (7 Nisan 1966).

[297]Mustafa Şahin, "Şeker Tarihimizden Bir Parça", **Toplumsal Tarih**, (Aralık 2000), s.52.

MEHMET HAYRİ İPAR[298]

İTŞFAŞ'nin diğer üyesi Mehmet Hayri İpar, 1882 yılında Mudanya'da doğmuştur. İlk eğitimini burada yapmış 1901 yılında Harbiye'yi bitirmiştir. Daha sonra İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Sonrasında, Soğukçeşme Askeri Rüştiyesinde Fransızca, Harbiye'de hukuk-u düvel hocalığı yapmıştır. Yüzbaşılığı sırasında emekliye ayrılmış ve kısa bir süre sonra avukatlık yaptıktan sonra ticaret hayatına atılmış, kısa bir zaman sarfında büyük başarılar sağlayarak, Almanya'nın en büyük firmalarının Türkiye temsilciliklerini almıştır. "Şeker Kralı" olarak adlandırılan[299] Tüccar Mehmet Rüştüzade Hayri İpar, 1925 yılında Türk Şeker Sanayii'nin ve Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluşlarında yer almıştır. Alpullu Şeker Fabrikası'nı kuran İ.TŞFAŞ'nde murahhas âzâlık ve İdare Meclisi Başkanlığı yapmıştır.[300] Tülümen, Hayri İpar için *"Şakir Bey Şirketin bir numaralı kurucusu ise, Mehmet Hayri Bey de, onun bir numaralı koruyucusu ve hatta kurtarıcısı idi dersem hılâf söylemiş olmam."* diyerek İTŞFTAŞ ve Alpullu Şeker Fabrikası için çok önemli bir şahsiyet olduğunu göstermiştir.[301]

Şakir Kesebir'in, Hayri İpar'a destek verip yolsuzluk yaptığına dair iddialar gazetelere yansımıştır. Hayri İpar da şeker yolsuzluğu yaptığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.[302]

---

[298]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s.378.

[299]Cem, **Ön. ver.,** s.292.

[300]**Milliyet**, (14 Haziran 1966).

[301]Tülümen, Ali Seyfi, **Ön.Ver.**, s.305.

[302]*Hayri İpar Son Posta gazetesinde hakkında çıkan haberlerden dolayı "Şeker Davası" olarak gazetelere yansıyan davayı açmıştır.* Bkz. **Cumhuriyet Gazetesi**, (16 Şubat 1931). *Hayri İpar ve Şakir Kesebir'e yönelik suçlamalar için* bkz. **Cumhuriyet Gazetesi**,(25 Ağustos 1930).

Hayri İpar, Türkiye Kredi Bankası Yönetim Kurulu üyeliği de yapmıştır.[303] Aktif olarak siyasete girmeyen Hayri İpar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin âzâsı olarak bulunduktan sonra iş hayatından çekilip ölümüne kadar ki on yıllık süreci Fransa'da geçirmiştir. Fransa'dan Türkiye'ye gelmiş ama hastalığı artınca Almanya'daki bir klinikte tedavi altına alınmıştır. Burada 13 Haziran 1966 tarihinde 84 yaşanda vefat etmiştir. Gazeteler vefatını "Şeker Kralı Hayri İpar Almanya'da öldü" başlığı ile duyurmuştur.[304]

Hayri İpar, film prodüktörü ve armatör Ali İpar'ın babasıdır. Türkiye'de şeker fabrikası kuran ve işleten ilk iş adamı olan Hayri İpar, Alpullu Şeker Fabikası dışında devlet adına Kütahya, Eskişehir, Adapazarı ve Turhal Şeker Fabrikalarının kuruluşunda da etkili bir yere sahip olmuştur. Hayri İpar, mal varlığının bir bölümünü Türk Hava Kuvvetlerine uçak alınmasına, hayır işlerine[305] ve oğlu Ali İpar'a bırakmıştır.[306]

[303]**Milliyet**, (16 Mart 1956)

[304]**Milliyet**, (14 Haziran 1966)

[305]*Hayri İpar Bursa'da bir ortaokul inşası için yardımda bulunmuştur bkz*. **Milliyet**, (24 Aralık 1958)

[306]**Milliyet**, (25 Kasım 1984)

FAİK ÖZTRAK[307]

İTŞFAŞ'nin yine önemli üyelerinden biri Faik Öztrak'tır. Öztrak, 1882 yılında Malkara'da doğmuştur. Mülkiye Mektebini bitirmiştir ve Fransızcayı öğrenmiştir. Mülki İdare Amirliği, Edirne Vilayeti Maiyet Müdürlüğü, İstitlaat Encümeni üyeliği, Çorlu, Keşan ve Uzunköprü Kaymakamlığı, Nablus ve Denizli Mutasarrıfı, Dâhiliye Vekâleti Sicil ve Memurin Müdürü, Teftiş Hey'eti Umum Müdürü gibi görevlerde bulunmuştur. I. Dönem Cebelibereket ve II. Dönem Tekirdağ Milletvekilliği yapmıştır. 1. Dönem seçimlerinden sonra 2. Dönem seçimlerine de katılmış, 24 Haziran 1923'teki seçimde 216 oy alarak Tekfurdağı'ndan (Tekirdağ) yeniden milletvekili seçilmiş ve 12 Ağustos 1923'te mazbatası onaylanmıştır. Dâhiliye, İstida ve Memurin Encümeni Mahsus sözcülüğüne seçilmiştir. 4 Eylül 1923'de İzmir'in, 3 Ekim 1923'te İstanbul'un kurtuluş törenlerine katılan hey'ette yer almıştır. Bu dönem içerisinde 1 önergesi vardır ve Genel Kurul'da değişik 22 konuda 40 konuşması olmuştur.03.04.1939-06.05.1942 tarihleri arasında da İçişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası sahibidir. 30 Mayıs 1951 senesinde vefat etmiştir.[308]

[307]**TBMM Albümü 1920-2010**, Cilt:1, 1920-1950, (Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, 2.Basım, Haziran 2010), s. 20.

[308]Öztürk, **Ön. ver.**, Cilt: 3, s. 737; **TBMM Albümü 1920-2010**, **Ön. ver.**, Cilt:1, s. 119.

MEHMET CEMİL UYBADIN[309]

Mehmet Cemil Uybadın da İTŞFAŞ'nin kuruluşunda iz bırakan üyelerden biridir. Uybadın, 1883 yılında İstanbul'da doğmuştur. Erkân-ı Harbiye'yi bitirmiştir ve Fransızca öğrenmiştir. Askerlikte miralaylığa terfi edilen Uybadın, Selanik Polis Okulu Müdürü, İstanbul Astsubay Okulu Komutan Yardımcısı, Halep Fırkası Kurmayı, 6.Kolordu Nizamiye 26. Bölük Kurmayı, 6. Kolordu Kurmay Başkanı Vekili, 6. Kolordu Kurmayı, 1. Kolordu Kurmay Başkanı, 36-61. Fırka Komutanı, Çatalca Hattı Fasıl Komiseri, Çatalca Bölge Komutanı, Askerî Okullar Müfettişi gibi mühim yerlerde görev almıştır.

Cemil Uybadın, Halk Fırkası Kurucu Üyesi'dir. II. Dönem Tekirdağ Milletvekili ve 3. ve 4. Hükümetinde Dâhiliye Vekili olarak görev yapmıştır. Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası ve çeşitli nişan ve madalyalar sahibidir. Cemil Uybadın, 05.07.1957 yılında vefat etmiştir.[310]

[309]**TBMM Albümü 1920-2010**, **Ön. ver.**, Cilt:1, s. 119.

[310]**Aynı**, s. 119.

MEHMET FAİK KALTAKKIRAN[311]

İTŞFTAŞ'nin yönetim kurulu üyelerinden biri de Mehmet Faik Kaltakkıran'dır. 1870 yılında Edirne'de doğan Faik Kaltakkıran, Kastamonu ve Trabzon Rüştiyelerinde okumuştur ve Fransızcayı öğrenmiştir. Ziraatçılık, Bağcılık, Bahçıvanlık, Edirne İli Nüfus İdaresi, Pasaport Kâtibi, Konya İli Mektupçuluk Kalemi 2. Mümeyyizi, İstanbul Reji İdaresi'nde çevirmen gibi görevlerde çalışmıştır.

Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti üyesidir. Aynı zamanda Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de kurucusu üyesi ve merkez hey'eti temsilcisidir. Osmanlı Meclis-i Mebûsân'ında I., II., III. ve IV. Dönem Edirne Mebusu'dur. 18.3.1920'de İngilizler tarafından tutuklanarak Malta Adasına sürgüne gönderilmiştir.

TBMM'de I. ve II. Dönem Edirne Milletvekili yapmıştır. Nizamname-i Dâhili Encümeni Başkanı ve II. Dönem Ziraat Encümeni Başkanı olarak görev yapmıştır. I. Dönem Büyük Millet Meclisi reis vekilidir. Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklâl Madalyası sahibidir. Kaltakkıran, 02.01.1948 tarihinde vefat etmiştir.[312]

[311] **Aynı**, s. 92.

[312] **Aynı**, s. 92.

4.3. ZİRAAT, MUHASEBE VE İŞLETME MÜDÜRLERİ VE MÜFETTİŞLER İLE MURAKIPLAR

4.3.1. ZİRAAT MÜDÜRLERİ

İTŞFTAŞ bünyesinde ziraat müdürlüğü yapan ilk kişi Nesip Karaçay olmuştur.[313] Veldet'in eserinde yer alan bilgilere göre, 1956 yılına kadar Alpullu Şeker Fabrikası'nın ziraat müdürleri Ali Şefik Bakay, Suphi Argon, Alâaddin Arpad, Hulki Bektaş, Celal Erekdiren, Mazhar Güneken, Tevfik Atbaş, Salih Tosunoğlu, Ali Erel, Dündar Tekand, Rifat İnal ve Ahmet Tınazay'dır.[314]

4.3.2. MUHASEBE MÜDÜRLERİ

Alpullu Şeker Fabrikası'nda muhasebe bölümünün kurulması ile ilgili İTŞFTAŞ'nin ilk muhasebe müdürü ve Trakya-Paşaeli Müdafaa Hey'et-i Osmaniyesi'nin kurucu üyelerinden olan[315]Ali Seyfi Tülümen[316] hatıralarında bilgiler vermiştir. Tülümen, Şirketin idare meclisi başkanı Şakir ve Muvakkat Umum Müdürü Mühendis Hüseyin Rıfkı Beylerin İTŞFTAŞ'nin muhasebe müdürlüğünü, 16 Temmuz 1341 (1925) tarihli ortak mektupları ile kendisine teklif ettiklerini ve bu durumun kendisini çok heyecanlandırdığını yazmıştır. Tülümen, İstanbul'a Şirketin henüz taşındığı Bahçekapı'daki Mesadet Hanındaki dairesine görüşmeye gitmiştir. Ülkede şeker konusunda örnek teşkil edecek bir müessese bulunmayışı kendisini tedirgin etmiştir. Ancak Şakir Bey'in, Ali Seyfi'ye güven duyduklarına ve ileride yardımcı kişiler ve hesap uzmanlarının getirileceğine dair sözü ile bu tedirginlik yıkılmıştır, Tülümen, Şirketteki resmi vazifesine önceki işinden ayrılmasının ardından, 1 Eylül 1925 tarihinde başlamıştır. Ama Şeker Şirketinin hesabını kurmak kolay olmamıştır. Ali Seyfi Tülümen, İTŞFAŞ'nin muhasebesini ise arkadaşları Cemal ve Vasfi Beylerin

---

[313]H. Fethi Tan, "Şeker Sanayimizden Hatıralar", Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ. Neşriyatı, 1958), Cilt: 1, s.286.

[314]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt 2, s.388.

[315]*Kırklareli Maddesi*, **Yurt Ansiklopedisi**, Cilt: 7, (İstanbul, 1984), s.4816.

[316]*Ali Seyfi Tülümen hatıralarında Seyfi adını kullanmıştır ama bazı eserlerde Seyfettin adının da kullanıldığı görülmüştür.* Bkz. Veldet, **Ön. Ver.,** Cilt: 1, s.276.

kurduğunu söylemiştir. Şirkete ilk başladığı zaman kendisinden başka umumi kâtip adı altında görevli, Namık Bey'in olduğunu, a'zâdan Hayri Bey'in kendisini İş Bankası İstanbul Şubesi Müdürü Şekip Bey'e, Müdür Muavini Muammer Eriş Bey'e, Kambiyo ve Muamelât Şefi Fazıl Bey'e takdim ettiğini ve Fazıl Beyden şubenin işleyişi hakkında bilgi aldığını, bunun nedeninin de Şirketin en çok İş Bankası ile muamele yapacak olması olarak açıkladığını belirtmiştir. Şakir Bey, Tülümen'i Kızılay Merkez Muhasebe Müdürü ile görüşerek şeker sanayisinin hesabının nasıl tutulmasının gerektiğini öğrenmesini istemiştir. Kızılay Muhasebe Müdürü, her işin hesabının başka olduğunu şeker sanayisinin ülkede henüz kurulmadığı için bunun kendisi tarafından da bilinmediğini ve bunu öğrenebilmek için şeker fabrikalarının kurulmuş olduğu yerlerden bilgi alınması gerektiğini söylemiştir, Ayrıca Tülümen'e sadece bir vezne defteri tutarak alınan para ile harcanan parayı bu vezne defterine yazmasını, tüm evrakları detaylarıyla birlikte kasada muhafaza etmesini, şeker muhasebesi kuruluncaya kadar bu şekilde hareket etmesini öğütlemiştir.

Tülümen, bu öğütleri Şakir ve Hayri Beylere aktarmıştır. Fabrika Makine ve aletlerinin siparişinin verilmesi, bina inşaatının başlaması ve her işin yolunda gitmesine rağmen, muhasebe usulünün henüz tespit edilememesi Tülümen'i çok üzmüştür. Ama bu üzüntü kısa bir süre sonra Şirketin muhasebesine yardımcı olmak üzere Yüksek Ticaret Mektebi Hocalarından Serkiz Nihat Bey'in gelmesiyle son bulmuştur. Tülümen, Cemal ve Vasfi Beylerin hesap usullerinde kendisinden çok daha fazla bilgili olduklarını ve Serkiz Nihat Bey'in gelmesi ile de muhasebe işinin halledilmesinin sağladığını söylemiştir. Muhasebe işinin halledilmesi dışında Almanya'dan sipariş edilen makine ve aletlerin getirilip takılması, fabrika binalarının tamamlanması, pancarın ekimi, çiftçilere avansların verilmesi, Zonguldak'tan kömürün gelmesi, İstanbul'dan pek çok inşaat malzemesi alınıp gönderilmesi gibi gelişmeler de yaşanmıştır. Cemal ve Vasfi Beyler ile Serkiz Nihat Bey arasında günlerce süren görüşmeler neticesinde Alpullu'ya gidilerek orada da işlerin seyrini takip ederek şeker sanayisi hesabını kurmuşlardır. Bunun devamında da Cemal Bey, Alpullu Şeker Fabrikası Muhasebe Müdürü ve Vasfi Bey de fabrikanın muhasebe müdür yardımcısı olmuştur. Öncesinde ise Tülümen, Alpullu'da fabrika inşaatına başlanıldığında muhasebeci olarak Şefik (Bicioğlu) Bey'in ta'yîn olunduğunu ve de tüm inşaat süresince de fabrika hesaplarını muzâ'af usulle O'nun tuttuğunu

belirtmiştir. Serkiz Nihat Beyle birlikte tespit edilen hesap şekline göre ise muhasebe iki kısma ayrılmış olup, birincisi merkez muhasebesi ve diğeri de fabrika muhasebesi olmuştur. Bu iki muhasebe kısmı birbirleri ile karşılıklı olarak hesap açarak sene sonunda fabrika hesabı merkezde birleştirilerek bilanço yapılacak şekilde kurulmuş olan bu hesap usulü İTŞFTAŞ'nin ilgası ile TŞFAŞ'nin kuruluşuna kadar devam etmiştir.[317]

Alpullu Şeker Fabrikası'nın muhasebe müdürleri şu kişilerden oluşmaktadır: Ali Seyfi Tülümen, Şefik Bicioğlu, Cemal Bey, Vasfi Arıner, Vecihi Anderiman, Şaban Gürelli, Nuri Pere, Cemil Çalıkoğlu, İhsan Umar, Bekir Onur, Suat Çınar, İlhami Talukan, Ethem Koru, Attila Tengirşenk, Refik Erdemli, Tayfur Şınlak, Dursun Yurdal.[318]

Alpullu Şeker Fabrikası'nın Muhasebe Müdürlüğünü yapmış olan Şefik Bicioğlu işe girişi ve işten çıkışı ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

> Fabrika'nın inşaatı hitam bularak işletmeye açılması üzerine de, fabrika muhasebe müdürlüğünü ifaya başladım. İlk Türk şekerinin istihsal ve İstanbul piyasasına arz edildikten ve ertesi sene kampanya hazırlıklarına başlandıktan bir müddet sonraya kadar bu vazifeyi ifa ettim. Yukarda işaret ettiğim gibi, Türkiye'de ilk şeker sanayisinin kurulmasının imkân dâhiline girmesi için alâkadarlarca sarf olunan büyük gayretler ve himmetler arasında, velev ki küçük de olsa, uhdeme düşen vazifeyi büyük bir heyecan içinde ve vatanî bir hizmet telakki ederek, geceli gündüzlü derin bir feragatle başarmaya çalışırken, o zaman murahhas âza olarak Şirketin başına getirilen Rüştü Zâde Hayri Bey ile burada zikir ve tafsiline lüzum görmediğim, işletme muhasebesi üzerinde aramızda hâsıl olan nokta-i nazar ihtilaf neticesinde, istifa ederek, Şirketten ayrıldım.[319]

4.3.3. İŞLETME MÜDÜRLERİ

Aladar Von Solymossi, Mecit Tamer, Celal Kıpçak, Ali Şermi, Nusret Altuncu, Fahri Zaim, Niyazi Talgar, Muhtar Uçansu, Necdet Baykut.[320] Rasim Meriç, Ali Ülgezer,

---

[317]Tülümen, Ali Seyfi, **Ön. Ver.,** ss.297-300.

[318]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt 2, s. 388.

[319]Bicioğlu, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s. 281.

[320]**Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi**; Veldet, **Ön. ver.**, Cilt 2, s.388.

Turgut Tece, İlhan, Erdal Tuğran, Musa Karaca, İlyas Sekizelma, Ali Kavas, Enver Bayram, Fevzi Tetik, Mustafa Bağcı Alpullu Şeker Fabrikası'nın İşletme Müdürleridir ve aşağıda tablo olarak da verilmiştir.:

Tablo 19. Alpullu Şeker Fabrikası İşletme Müdürleri

1. ALADAR VON SOYMOSSİ	11. ALİ ÜLGEZER
2. MECİT TAMER	12. TURGUT TECE
3. CELAL KIPÇAK	13. İLHAN ÖZGÜR
4. ALİ SERMİ	14.ERDAL TUĞRAN
5. NUSRET ALTUNCU	15. MUSA KARACA
6. FAHRİ ZAİM	16.İLYAS SEKİZELMA
7. NİYAZİ TALGAR	17. ALİ KAVAS
8. MUHTAR UÇANSU	18. ENVER BAYRAM
9. NECDET BAYKUT	19. FEVZİ TETİK
10. RASİM MERİÇ	20. MUSTAFA BAĞCI

Kaynak: **Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi**

4.3.4. MÜFETTİŞLER VE MURAKIBLAR

Alpullu Şeker Fabrikası'nın Müfettişleri ise Ali Akra, İlhami Talukan, Afif Frik ve Nurettin Tümerman'dır.[321]

İTŞFTAŞ'nde Mehmet Sait Bey, Niyazi Asım Bey, Faik Kaltakkıran, Ahsen Bey, Fadıl Bey murakıp olarak görev yapmışlardır.[322]

4.4. FABRİKA ÇALIŞANLARI

Alpullu Şeker Fabrikası'nın teknik işlerinde ilk zamanlarda 12 kadar yabancı mütehassıs çalışan varken, kısa süre içinde Türk mühendis ve mütehassısları, kalfaları ve işçileri yetişmeye başlamıştır ve fabrikanın ve şeker sanayisinin gelişmesinde burada yetişen elemanların da büyük hizmeti olmuştur.[323]

---

[321]**İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 31 Mart 1929 Tarihinde Mün'akit Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı, Ön. ver.**, s.5. ; Veldet, **Ön. Ver.**, Cilt 2, s.388.

[322]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 2, s.387.

[323]*Alpullu Şeker Fabrikası Maddesi,* 1946, **Ön. ver.**, s. 171.

Alpullu Şeker Fabrikasında ziraat memurluğunda çalışan H. Fethi Tan, hatıralarında Alpullu Şeker Fabrikasında nasıl çalışmaya başladığını, fabrikanın yöneticileriyle ve çalışanlarıyla ilgili bilgileri anlatmaktadır;

> […] Alpullu'da bir şeker fabrikası kurulmakta olduğunu işiterek, oranın kurucularından ve meclis-i idare reisi bulunan Şakir Kesebir'e, onu tanıyan bir doktorla müracaat ettim. Fakat orada da Ziraat Vekâletinin istiskalli ve müstehzi tavırlarıyla karşılaştım. Alelusul adresim alındı, lüzum olursa çağrılacağım vaadiyle güzelce atlatıldım. Aradan epeyce bir zaman geçmişti. Her nasılsa intisap edebilip, İstanbul Ziraat Başmüdürlüğünde, Ziraat Fen Memuru namı altında, benim gibi bürokrasi stajıyla meşgul bulunan Macaristan arkadaşlarımdan Ekrem Oktar'a, Alpullu Şeker Fabrikası'nın ilk Ziraat Müdürü Nesip Bey gelerek, Fabrika'nın ziraat memurluğu için kendisine teklif yapmış hem de kendisi gibi Macaristan mezunu arkadaş aradığını söylemiş. Ekrem Oktar da beni bulup meseleyi anlattı, ben de bu teklifi bilâtereddüt kabul ettim. Çünkü Macaristan'daki tahsil ve stajlarımızda, mufassal bir surette öğrendiğimiz şeker pancarı mevzuunu içine alan modern bir müessesede alacağım vazifeyi, semereli bir surette başarmak imkânını bulabilip şahsen inkişaf edeceğime kani idim. Aynı zamanda, bu mevzuda kulak dolgunluğundan başka bir bilgiye sahip olmadıkları halde, her hâlükârda bizleri teçhil eden, hakir gören, mesleki bütün meziyetlerin bürokrasi ilmine bağlı bulunduğuna inanan ve bu ilme vakıf olmakla iftihar eden, bu meslekdaş zevata karşı memleket işlerinde muvaffakiyetler göstererek onları kendimi tanıtabileceğimden emindim. 15 Temmuz 1926 tarihinde Alpullu Şeker Fabrikası Lüleburgaz Ziraat Memurluğuna ta'yîn olundum ve 24 Temmuz 1926 tarihinde de İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk A.Ş.'nin İstanbul'daki merkezinde toplandık, Ziraat Müdürümüz Nesip Bey, vazifelerimiz hakkında uzun izahat, meslek ve baba nasihatleri verip, muvaffakiyetler temennisiyle bizleri kapılara kadar teşyi ve teşci etti. Bu mesut anı ve Muhterem Nesip Beyi hiçbir zaman unutamam. [324]

Tan, ayrıca, Alpullu şeker sanayisinin gelişmesi ve sorunları ile ilgili sunduğu raporun yönetim kurulu tarafından beğenilerek kendisinin ziraat memurluğundan alınıp, Alpullu-Çatalca arasındaki bölgelerin ziraat müfettişliğine getirildiğini ve bu sıralarda da başmüfettiş olarak Macaristan'dan getirilen Langer adında bir Macar ziraatçının bulunduğunu ve Langer'in kısa bir süre sonra görevinden alınarak Langer'den yeni alınmış olan Türkgeldi Çiftliğinde pancar ektirilmesinde faydalanıldığından ve Langer'in yerine Şefik Bakay'ın ta'yîn edildiğinden

[324]Tan, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s.286.

bahsetmiştir.[325] Sanayi ve Ticaret İl Müdürü Aykut Tekinalp, ünlü komutanlardan Cemal Paşa'nın oğlu Ahmet Cemal ile ünlü sunucu Erkan Yolaç'ın babalarının fabrikada çalıştıklarını söylemiştir. Ahmet Cemal Gazeteci-Yazar Hasan Cemal'in babasıdır. Erkan Yolaç'ın babası Mehmet Efendi ise Başmakinistti.[326]

Uşak ve Alpullu Şeker Fabrikalarında, 1939 senesinin sonuna kadar çalışmak üzere mütehassıs suretiyle Alman kökenli Yahudi Walter Mandl'a izin verilmiştir.[327] Aynı şekilde farklı zamanlarda da yabancılar fabrikada çalışmıştır.[328] Ekrem Oktar, hatıralarında belirttiği gibi 1926 yılında Alpullu Şeker Fabrikası'nın ziraat işlerinde çalışmak üzere Şirketin genel sekreterliğinde çalışan Hikmet Barboros'un referansı ile ziraat müdürlüğü yapan Nesip Karaçay tarafından işe alınmıştır. Oktar, Haydar Suman, Fethi Tan ve İlhami Akyol gibi arkadaşlarını da öneri olarak Şirket yönetimine sunmuş ve bu kişiler de fabrikada görevlendirilmişleridir. Ayrıca Şirkete seçilen bir diğer kişi de Vehbi Tanyolaç olmuştur. Oktar, Uzunköprü, Tanyolaç Kırklareli, Suman Alpullu, Tan Lüleburgaz, Akyol da Çerkezköyü'ne ta'yîn edilmişlerdir. Ayrıca Uzunköprü mıntıkası üçe ayrılmıştır, Uzunköprü Merkez mıntıkasına Vahit Bey, İstasyon mıntıkasına Şirketin Genel Muhasebe Müdürü Ali Seyfi Tülümen'in kardeşi Kemal Tülümen, Meriç mıntıkasına da Oktar Bey bakmıştır. Edirne mıntıka memurluğunu eski Nüfus Müdürü Ömer Lütfi, Babaeski mıntıka memurluğunu İsmail Aşkı, Pehlivanköy mıntıka memurluğunu ise Hulusi Ergeneli yapmıştır.[329]

Ayrıca 1926-1956 arasında Alpullu Şeker Fabrikası'nda kampanyalarda çalıştırılan personel sayıları ile ilgili veriler tablo olarak aşağıda verilmiştir:

---

[325]Tan, **Ön. ver.**, Cilt: 1, s.289.

[326]*Aykut Tekinalp'ten aktaran* Karaçam, (1995), **Ön. ver.**,, s.673.

[327]**BCA.**, 30.18.1.2./85.118.3. *Ayrıca Walter Mald ile ilgili için bkz.* **BCA.**, 30.18.1.2./88.78.10.

[328]**BCA.**, 30.18.1.2./97.127.20.; **BCA.**, 30.18.1.2./92.100.1.

[329]Oktar, 1958, **Ön. ver.**, ss. 310-311. *Ayrıca Fabrika'nın 1934 yılına ait mensuplarının olduğu resim için bkz.* EK 10.

Tablo 20. Kampanyalarda Çalıştırılan Personel (Vasati-Adet)

Sene	Memur		İşçi		Hizmetli	
	Daimi	Muvakkat	Daimi	Muvakkat	Daimi	Muvakkat
1926	60	–	32	263	–	–
1927	60	–	32	273	–	–
1928	53	–	50	285	–	–
1929	50	–	52	501	–	–
1930	47	–	53	590	–	–
1931	52	–	69	630	–	–
1932	52	–	65	817	–	–
1933	49	–	89	850	–	–
1934	62	–	85	820	–	–
1935	83	34	169	1665	–	–
1936	85	24	157	1128	–	–
1937	102	26	166	924	–	–
1938	79	21	168	1302	–	–
1939	74	23	272	1170	–	–
1940	73	24	257	1257	–	–
1941	76	24	145	903	30	11
1942	80	26	214	955	52	27
1943	85	26	239	1225	79	25
1944	82	26	219	1054	84	51
1945	85	31	205	1404	94	73
1946	77	37	231	1192	88	120
1947	87	43	218	934	90	105
1948	84	48	198	1288	88	73
1949	87	52	193	1293	99	138
1950	92	63	202	1387	120	130
1951	88	65	206	1215	129	119
1952	90	67	319	1264	139	104
1953	96	73	204	1450	146	101
1954	77	81	216	1503	137	69
1955	77	81	292	1572	170	41
1956	96	82	303	2203	181	39

Kaynak: Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, (Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958)**,** Cilt: 2, s.403.

5.BÖLÜM:
ALPULLU ŞEKER FABRİKASI'NIN BÖLGENİN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATINA ETKİLERİ

Alpullu Şeker Fabrikası kurulduğu bölgeye sadece iktisadi açıdan olumlu etki yapmamış, sosyal ve kültürel hayatın gelişimini ve modern bir hayatın oluşumunu da sağlamıştır.

Şeker fabrikaları da diğer Cumhuriyet işletmeleri gibi gittikleri çok az nüfuslu il ve ilçeleri, çevre il ve ilçeleri de etkileyecek şekilde değiştirmişlerdir. Her işletme üretim görevlerinin yanında sosyal devletin temsilcileri de olmuştur. Bölge halkı sinema, yüzme havuzu, spor salonları gibi muhtemelen daha önce hiç görmedikleri keyiflerle bu fabrikalarla tanışmıştır. Fabrika çay bahçelerinde halk günleri düzenlenmiş ve Cumhuriyet ve onunla gelen medeniyeti yöre halkı içtenlikle dünyalarına sokmuşlar ve dünyayı anlamaya çalışmışlardır.[330]

Cumhuriyet'in ilk devirlerindeki mimarlık örnekleri yeni kurulan devletin verdiği heyecanla ve inançla yapılmış, bilinçli bir yaklaşımın ürünü olmuşlardır. Bu dönem binaları, Avrupa'daki örnekleri ile kıyaslanabilecek bir değere sahip olmuştur.

Alpullu Şeker Fabrikası da bu değere sahip olan önemli bir mimarlık ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Gerek Uşak gerekse Alpullu Şeker Fabrikası sadece ekonomik üretime katkı sağlama noktasında öneme sahip değillerdir, bunun dışında sosyal yaşamın kültürel boyutta da biçimlendirmesini sağlamıştır. Bu yüzdendir ki Alpullu Şeker Fabrikası günümüzde endüstriyel-kültürel miras özelliğini sürdürmektedir.[331] Alpullu Şeker Fabrikası ve yerleşkesi, sosyal ve kültürel açıdan da içerdiği ilkokul, lise, hastane, sinema, yazlık sinema, gazino, spor tesisleri, lojmanlar, müze

[330]Mahmut Kiper, "Başarma Heyecanı ve Gururun Göstergeleri… Cumhuriyetin Şeker Fabrikaları", **Cumhuriyet Strateji**, (6 Nisan 2008)

[331]Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, s.19.

niteliğindeki Ergene Köşkü, alışveriş mekânları, sıra dükkânlar, kooperatif binası ile çalışanının ve yöre insanının modernleşmesi olgusunu yöreye getirmiştir. Alpullu Şeker Fabrikası ve yerleşkesi kırsal alan içinde yeşil-modern bir üretim-yaşam ortamını yansıtan, 751.000 metrekare üretim tesisinde ağırlıklı olarak şeker üretimi gerçekleştirilen[332] Cumhuriyet'in önemli bir kazanımı olarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Aslan Tufan Yazman, Alpullu Şeker Fabrikası'nın: elektriği, sineması, hastanesi, okulu, spor teşkilatı, hamamları ve duş salonları hatta itfaiyesiyle o çevrenin tam anlamıyla bir medeniyet eseri olduğunu belirterek sosyal ve kültürel hayata katkılarını anlatmıştır.[333]

Alpullu Şeker Fabrikası'nın 300.000 metrekare sosyal alanı kapsayan yerleşkesi, Cumhuriyetle birlikte kalkınmanın yansıması olmuştur. Ergene Nehri ve tren yoluyla ilişkilendirilerek konumlanan fabrika, toplumsal kalkınmanın güzel bir örneği olduğu gibi ekonomik olguların göstergesini de bünyesinde barındırmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilen fabrikanın bulunduğu kentsel sit alanı, fabrika kompleksinin sanayi tesisi, Ergene Köşkü'nün Atatürk Müzesi, fabrika yakınındaki 156 parseldeki saray binasının sivil mimarlık örneği olarak tescil edilmesi, Kırklareli Valiliği Kültür Müdürlüğü'nce teklif edilmiş ve T.C. Kültür Bakanlığı Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.09.1997 tarihli 4108 sayılı kararı gereğince imar paftasında işaretlenen sınırları itibariyle doğal, tarihi ve kentsel sit alanı olarak tesciline karar verilmiştir.[334]

5.1. ALPULLU DERGİSİ

Alpullu Şeker Fabrikası'nın çıkarmış olduğu ve sahipliğini Alpullu Şeker Fabrikası adına Fabrika Müdürü Ali Şefik Bey'in yaptığı "Alpullu" adlı dergi, 1 Ocak 1935 tarihinde ilk sayısını çıkarmıştır. Alpullu dergisi 12 sayı çıkmıştır. Derginin ilk

[332]Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, ss.20-21.

[333]Aslan Tufan Yazman, "Fabrika ve Medeniyet", **İktisadi Yürüyüş**, (1 Mayıs 1940), Yıl: 1, Sayı: 10, s. 1.

[334]Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, s.21.

sayılarında verilen bilgilere göre müdürlüğünü Hamit Rifat Turali yapmıştır, idare yeri Alpullu'da Şeker Fabrikası'dır, dergide yayınlanacak yazılar müdürlüğe yollanmaktaydı ve derginin yıllık bedeli 120 kuruş'tur.[335]

Alpullu dergisi'nin konularını Alpullu Şeker Fabrikası'nın şeker üretimi, Alpullu'da eğitim, müzik, sanat, edebiyat, kooperatif, zirai faaliyetler, hayvancılık, şeker ile ilgili bilgiler ve şekerle bağlantılı olarak sağlık konuları, şeker pancarı hastalıkları, şeker istatistikleri, şekerin faydaları gibi konular oluşturmuştur. Ayrıca Alpullu dergisinde şiir, bilmece, karikatür, resimler, hava durumu gibi bilgiler de yer almıştır.

Alpullu dergisi, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e CHP'nin IV. Kurultay'ı için bir telgraf göndermiştir. Gönderilen telgraf Alpullu dergisi'nin 5. Sayısında yayınlanmıştır. Bu telgraf şöyledir:

> Ulusal sanayinin kurulması, korunması, yurda ve yurttaşa faydalar verecek derecelere erişmesi için 926'da meydana gelen Alpullu Şeker Fabrikası'yla kısa bir zamanda bacalarını yükselten Uşak, Eskişehir ve Turhal fabrikalarının çalışkan çiftçilerimizle birleşerek omuz omuza savaşmaları, nihayet, başka ülkelerden yurdumuza giren şekerin arkasını kesti ve kendi paramız yine kendi sınırlarımızın içinde kaldı. Bu savaşta omuzlarımıza düşen ödevi başarmak için ünlü şefimizden aldığımız hızlara güvenerek Trakya pancar ekicileriyle baş başa vererek ve 933 kampanyasında 241 gün çalışarak işlediğimiz 31824 ton pancardan 380 tonu mütecaviz şeker aldık ve acundaki şeker sanayii karşısında eşi görülmemiş bir zafer kazandık. Erginliğimizin her birini olduğu gibi, bu kazancın gönüllerimize verdiği sevinci de kahraman şefimizden aldığımız engin hazlara borçlu olduğumuzu hatırlayarak, Yüce Başkanımıza sonsuz saygılar sunuyoruz.[336]

Mustafa Kemal Atatürk de, Alpullu Şeker Fabrikası adına fabrikanın Müdürü Ali Şefik Bey'e gönderdiği ve Alpullu dergisinin, Haziran 1935 yılındaki 6. sayısının kapak kısmında da yayınlanan cevap telgrafında, "*Kurultaya gönderdiğiniz özden duyguya teşekkür ederim.*"demiştir. Fabrikaya verilen önemi gösteren bu telgrafa karşılık Ali Şefik Bey de Halk Partisi Başkanlığına gönderdiği telgrafında "*Partimizin dördüncü kongresi dolayısıyla fabrikamız memur, işçi ve Trakya*

[335]**Alpullu**, (01.01.1935), Sayı: 1, s. 1.; **Alpullu**, (Mayıs 1935), Sayı:5, s. 1.

[336]**Alpullu**, (Mayıs 1935), Sayı: 5, s. 1.

pancarcıları namına Yüce Önderimize sarsılmaz bağlılıklarımızı tekrarlar ve sonsuz saygılarımızı sunarı..”[337] diyerek yanıt vermiştir.

5.2. ERGENE KÖŞKÜ-ATATÜRK MÜZESİ VE BÜYÜK KÖŞK

İstanbul Caddesinden girişin ulaştığı, yerleşkenin doğusunda yer alan, lojman alanının sonunda, Büyük Köşk olarak adlandırılan, sosyal amaçlı binayla birlikte yeşil alan içinde yer alan, konaklama amaçlı Ergene Köşkü, 4 yatak odası, 2 banyo 1 WC ve mutfak bölümünü kapsayan Alpullu Şeker Fabrikası'nın, önemli bir yapısı olmuştur. Binaya kuzeybatı yönünde yer alan giriş kısmından girilmektedir. Cam bir aydınlıklı fener niteliğindeki giriş ve antre kısmının güneybatısında yer alan teras iç ve dış mekan ilişkisinde bağlantıyı sağlamaktadır. Antrenin açıldığı koridorun sonunda, Atatürk'ün 20 Aralık 1930 senesinde konakladığı oda yer almaktadır. Günümüzde kullandığı eşyaları ile birlikte korunan oda, binaya müze niteliğini kazandırmıştır. Binanın girişinden Atatürk'ün konakladığı odayı bağlayan koridor üzerindeki yaşama mekânı olan salon, birbirine geçişli iki mekândan oluşmuştur. Bu mekânda günümüzde Atatürk'ün kullandığı günlük eşyalar, mobilyalar, Atatürk'ün fabrikayı ziyaretindeki görüşlerinin bulunduğu anı defteri yer almaktadır.[338] Bu durum Ergene Köşkü'nün müze olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

İlhan Tarus, Ergene Köşkü'nün büyük misafirlere mahsus olduğunu, burada yabancı büyükelçilerin, vekillerin, Amerikan generallerinin ve zengin seyyahların kaldığını yazmıştır.[339]

Büyük Köşk ise Ergene Köşkü'nün kuzeydoğusunda yer almaktadır, giriş katı sosyal amaçlı (yemek ve toplantı), üst katı ise günümüzde misafirhane olarak kullanılmaktadır.[340] İlhan Tarus, bu misafirhanede bir kitaplık, bir bilardo salonu, bir oyun salonu, pek çok banyo daireleri ve misafir odaları olduğunu söylemiştir.[341]

---

[337] **Alpullu**, (Haziran 1935), Sayı:6, s. 1.

[338] Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, s.22.

[339] İlhan Tarus, **Uzun Atlama**, (Ankara: Mars T ve S.A.Ş. Matbaası, 1957), s.70.

[340] Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, s.22. Ayrıca Ergene Köşkü'nün Atatürk için yaptırıldığı söylenmektedir. bkz. Nazif Karaçam, (1995), **Ön. ver.**, s.674.

[341] Tarus, **Ön. Ver.**, s. 70.

5.3. ALPULLU ŞEKER CAMİİ

Alpullu Şeker Camii, Alpullu Şeker Fabrikas'nın katkılarıyla 1955 yılında ikmal edilmiştir. Alpullu Şeker Fabrikası'nın Müdürü Osman Bozok, caminin yapılmasında alakadar olmuştur.[342] Alpullu Şeker Camisi 250-300 kapasiteye sahip gövdesi kagir, kubbesi betonarme, minaresi tek şerefelidir ve de inşaat tutarı 356.600,- Türk Lirası olarak kayıtlara geçmiştir.[343]

TŞFAŞ adına kayıtlı bulunan Alpullu Şeker Camisi'nin 30.04.2005 tarihinde 370 sayılı karar gereği 1. grup anıt eser olarak tesciline karar verilmiştir. [344]

5.4. GAZİNO BİNASI, SİNEMA BİNASI VE YAZLIK SİNEMA ALANI

Alpullu Şeker Fabrikası yerleşkesinin doğusunda yer alan sinema binasının yanında yeşil alan olarak kullanılmış yazlık sinema alanı bulunmaktadır.[345] Sinema salonu film gösterimi dışında çeşitli toplantılar içinde kullanılmıştır. Haftanın belirli günlerinde işleyen sinema gösterimine özellikle çocukların büyük ilgisi olmuş ve eğlence ve kültürel bir kuruluş niteliğini göstermiştir.[346] Sinemanın projeksiyon odası günümüzde halen mevcuttur.

Yerleşkenin doğusunda Ergene Köşkü ve Büyük Köşk'ün güneyinde kalan gazino binası yönetim kadrosu ve misafirler için yemek yeme, gösteri-balo imkânlı salonlardan oluşmaktadır. Binaya saçaklı girişten girildiğinde gösteri ve yemek salonunun açıldığı bir holle karşılaşılmaktadır. Bu holden köşesi yuvarlatılmış dikdörtgen planlı, özellikli tavan kaplamalı yemek salonuna geçilmektedir. Bu

---

[342]**Babaeski Postası**, (12 Mayıs 1954).

[343]Salih Özel, **Türkiye Şeker Sanayii Dünü Bugünü Yarını,** (Ankara: Pankobirlik Yayınları No:16, 2007), s.151.

[344]Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, s.21.

[345]**Aynı**, s.24.

[346]Yazman, **Ön. ver.**, s. 1.

holden ayrıca tekne tavan nitelikli, dönemin bezeme özelliklerinin sahne ve tavan süslemesinde görüldüğü gösteri salonuna geçilebilmektedir.[347]

5.5. SPOR VE SPOR TESİSLERİ

Kurulduğu yıllardaki çağdaşlığın yansıması olan Alpullu Şeker Fabrikası yerleşkesinde Türkiye'nin ilk mini golf sahası yer almaktadır, golf sahasının hemen yanında bir yüzme havuzu inşa edilmiştir.[348] Günümüzde ne mini golf sahası ne de yüzme havuzu kullanılmaktadır.

Alpullu'da, 1933 yılında Alpullu Şeker Fabrikası'nın sahibi olduğu Alpullu Spor Kulübü kurulmuştur. Kulüp, komşu spor kulüpleri ile futbol müsabakaları yapmıştır. Özellikle Kırklareli, Lüleburgaz ve Babaeski kulüplerine karşı galibiyetler alarak Alpullu'yu başarıyla temsil etmiştir. 3 Nisan 1935 günü saat 17.00'da gerçekleştirilen Alpullu Spor Kulübünün senelik kongresinde yapılan seçim sonucunda, Şeker Fabrikası'nın da müdürü olan Şefik Bey 33 oyla müdür, Hamit Bey 33 oyla müdür yardımcısı, Doktor Şükrü Fazıl Bey 33, Mimar Cemil Bey 33, Müdüriyet kâtibi Selçuk Bey 25, melâs fabrikası fen memuru mühendis Niyazi Bey 25, Eczacı Hilmi Bey 22 oy alarak âza seçilmişlerdir. Kânûnnameye göre seçilmesi gereken beş kişilik haysiyet divanı azalıklarına da Muhasebe Müdürü Vasfi Bey, Müdür Yardımcısı Hulusi Bey, İşletme Amiri Recep Solak Bey, Baş Makinist Fuat Galip Bey seçilmişlerdir.[349]

Alpullu Şeker Spor Kulübü, 1963-1964 yılı Kırklareli Bölgesi Amatör futbol şampiyonu olmuştur. Kulübün o zamanki idare hey'eti ve kadrosu şöyledir:

> Kulüp İdare Hey'eti: Başkan: Ali Ülgezer, Gen. Kâtip: Turan Sertkaynak, Yurt Müdafaası Hazırlı Âmiri: Faruk Engin, Hekim: Kemal Mutgan, Kulüp İdare Âmiri: Cemal Özekay, Muhasip-Veznedar: Erdoğan Duygan, Spor Âmiri ve Antrenör: Atilla Akçadoğan.

---

[347]Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, s.24. Gazino binasıyla ilgili ayrıca bkz. Tarus, **Ön. Ver.,** ss.70-71.

[348]Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, s.24.

[349]**Alpullu**, (Mayıs 1935), Sayı: 5, ss. 13-14.

> Alpullu Şekerspor Futbol Takımının Kadrosu: Kaleciler: İsmail Algaç, Nejat Erbil Bekler: Yusuf Gerez, Sayım, Sancar, Mustafa Albayrak, Mümin Dizman, Haflar: Mehmet Tetik, Yılmaz Karaduman, Erol Ağan, Engin Ataman, Süleyman Pakol, Metin Tuncay, Forlar: Hüseyin Özkan, Metin Yılmaz, Savaş Yarbay, Erol Güven, Güntan Kanarya, Hulki Atak.[350]

Alpullu Şeker Spor futbol stadı ile ilgili 12 Mayıs 1952 yılına ait Babaeski Postası gazetesinde şu bilgiler verilmektedir: *"Geçen sene tesviye-i turabı yapılan Alpullu Şekerspor futbol sahasının bu yılda duvar ve tribün inşaatının yapılacağını duyduk. Gerekli malzemenin bir kısmı saha kenarına getirilmeye başlanmıştır. Son yıllarda çeşitli spor kollarında büyük gelişme kaydeden şeker sporun pek yakında modern bir stada kavuşacağını ümit ediyoruz."*[351] Alpullu Şeker Spor stadı günümüze kadar ulaşmış futbol statlarından biri olmuştur.

Alpullu Şekerspor bir kurum takımı ve kulübü olarak kurulmuş ve zaman içerisinde Trakya'da ün yapmıştır. Ayrıca fabrika başarılı güreş takımları kurulmasına, yetenekli güreşçiler yetişmesine olanak sağlamıştır.[352] 1953 yılında Alpullu Güreş ekibi meydana getirilmiştir. Şeker Fabrikasının desteği ile yapılan bu güreş çalışmaları sonunda 79 kiloda Hulusi Yedikardeş, grekoromen güreşte Türkiye şampiyonu olmuştur.[353]

Güreş ve futbol dışında tenis de kulübün bünyesinde açılmıştır. Ayrıca bir bando oluşturulmuş, 478,5 liralık müzik aletleri satın alınarak birçok resmi ve özel zamanlarda konserler vermiştir.[354]

5.6.EĞİTİM BİNALARI (İLKOKUL ve LİSE BİNALARI)

Alpullu Şeker Fabrikası'nın, 26 Kasım 1926'da açılmasıyla, önceleri Pancarköy'e bağlı olan Alpullu, köy durumuna gelmiştir. Alpullu Şeker Fabrikası'nın yerleşim

[350]Nahit Ertunç, "Alpullu Şekerspor", **Pancar**, (Nisan 1964), Sene:13, Sayı: 139, s. 25.

[351]**Babaeski Postası**, (12 Mayıs 1954).

[352]Karaçam, (1995), **Ön. ver.**, s.674.; Selahattin Demiraco, **Trakya**, **(**Edirne: Bellek Yayınları, 2008), s. 78.

[353]Karaçam, (1970), **Ön. ver.**, s.87.

[354]**Alpullu**, (Mayıs 1935), Sayı: 5, ss. 13-14.

alanı lojman yapımının başlamasıyla genişlemiştir. Alpullu'da, eğitim ve öğretim faaliyetleri 1928 yılında başlamıştır.[355] Bu yıla kadar Alpullu'da okul açılmamıştır. Şirketin işçi koğuşu olarak yaptırttığı kerpiç duvarlı bir binada 1928/1929 yılında ilk defa olarak, tek sınıflı bir okul açılmış halk, işçi ve memur çocukları burada ders görmeye başlamıştır. 1928/1929'da 22 öğrenci ile açılan okul binası 20 Aralık 1930 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün fabrikayı ziyareti sırasındaki direktifleriyle, o zaman Şeker Fabrikası Müdürü olan Recai Bey tarafından, Türk-Alman mühendislerine iki katlı ilkokul olarak yaptırılarak, 1932 yılında 76 öğrenci ile eğitime açılmıştır.

1933/1934 ders senesinde ise dördüncü sınıfın eklenmesiyle 113 öğrenci sayısına ulaşmıştır. Şirket, öğrenci ihtiyacının artmasından dolayı 1934/1935 ders yılında Alpullu'ya yeni bir okul inşa ettirerek, bu ders yılında öğrencilerin bu binada eğitim görmelerini sağlamıştır. Sınıfların sayısı beşe öğrenci sayısı ise 162'ye çıkmıştır ve bu öğrencilerin 40'ı, civardaki köylerden gelmektedir. Mütalaa ve konferans salonu kütüphane ve her türlü sağlık ve terbiye araçlarıyla Şeker Şirketi tarafından Alpullu'ya açılan bu okul ile kısmen de olsa ilkokul eğitim ve terbiye işi sağlanmaya çalışılmıştır.[356]. Yerleşke içinde yer alan ilkokul ve lise binası tek katlı düzende inşa edilmiştir, 1949 yılına kadar tek katlı olan okul binalarına, gelişen ihtiyaçlar nedeniyle günümüzde kat ilave edilmiştir.[357]

Aslan Tufan Yazman, fabrikanın ilkokulunun, fabrika memurlarının ve işçilerinin çocuklarını okutmak amacıyla kurulduğunu, bu okulun modern bir okul olduğunu ve çevre köylerdeki öğrencilerin de bundan faydalandığını söylemiştir.[358]

Haziran 1957'de, binanın çatısı kaldırılarak ortaokul olarak kullanılmak amacıyla ikinci kat inşaatına başlanmış, inşaatın bitirilmesini ardından, 19 Aralık 1957 tarihinde aynı binada ortaokul törenle açılarak, eğitim-öğretim faaliyetlerine

---

[355]http://www.bea3.tr.gg/A-.-%C7-.-P-.-L-TAR%26%23304%3BHCES%26%23304%3B.htm (Erişim Tarihi: 18 Mart 2012).

[356]**Alpullu**, Sayı: 4, (Nisan 1935), s.16. Alpullu İlkokulu ile ilgili ayrıca bkz. **Babaeski Postası**, (13 Haziran 1955)

[357]Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, s.24.

[358]Yazman, **Ön. ver.**, s. 1.

başlamıştır. Alpullu Şeker Fabrikası'nın desteğiyle inşa ettirilen Alpullu ortaokulunun açılış törenine, Kırklareli Valisi Alâeddin Eriş ve vilayet erkânı, tugay kumandanı, Babaeski ve Lüleburgaz kaymakamları, Alpullu Şeker Fabrikası Müdür ve memurları katılmıştır. Alpullu ortaokulunun kurulmasında Alpullu Şeker Fabrikasında müdürlük yapmış olan Dündar Tekand'ın girişimi ve çabası etkili olmuştur. Ortaokulun mimarı ise Yaşar Koç olmuştur. İpsala Ortaokulu Müdürü Şerif Ertan, okul müdürlüğüne ta'yîn edilmiştir.[359] 1963-1964 öğretim yılında ilkokulun yeni binasına taşınması ile bu binada ortaokul kalmıştır.[360]1964-1965 öğretim yılında üst kattaki iki sınıf ve bir küçük oda, müdür lojmanı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

1972-1973 öğretim yılında ortaokulla ortak öğretim yapmak üzere lise1.sınıf öğretime açılmıştır.1974-1975 öğretim yılında lise son sınıfın açılması üzerine, lojman bölümü boşaltılmış, diğer ufak tadilatlarla 14 dershane meydana getirilmiştir. Günümüzde okul binası, Alpullu Çok Programlı Lisesi olarak hizmet vermektedir ve şeker şirketinin malı olup kullanmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir. Üç katlı ve kaloriferlidir.1 kütüphane, 2 laboratuar, 1 spor odası, 1 müdür odası, 1 müdür yardımcısı odası, 2 öğretmen odası, 1 hizmetli odası bulunmaktadır. Binanın her katında 2,5 metre genişliğinde koridor bulunmaktadır. Binanın ön cephesinde 1450 m², arka cephesinde 3000 m² olmak üzere toplam 4450 m² bahçesi vardır. Ancak 1972 yılında şeker fabrikası okulun arka bahçesinden 1000 m² kısmı Şeker-İş tesislerine vermiş ve bu alana Şeker-İş lokali kurulmuştur.[361]

5.7. REVİR-HASTANE

İnşa edildiği yıllarda Kırklareli ve yöresinin en büyük sağlık yapısı olma özelliğini, içerdiği ameliyathane ve diş kliniği ile taşımakta olan Alpullu Şeker Fabrikası Hastanesi, günümüzde revir binası olarak adlandırılmıştır. Yapı, 2007 yılında yangın

[359]**Babaeski Postası**, (17 Aralık 1957); **Babaeski Postası**, (20 Aralık 1957).

[360]*1963 yılında inşa edilen okul, 233.400,-TL tutarında olmuştur. Beş sınıflı, betonarme karkas, tahliye asmolen tarzında ve 550 öğrencinin yararlanabileceği bir kapasitede yapılmıştır.* Bkz. Özel, **Ön. Ver.,** s. 150.

[361]http://www.bea3.tr.gg/A-.-%C7-.-P-.-L-TAR%26%23304%3BHCES%26%23304%3B.htm (Erişim Tarihi: 18 Mart 2012).

geçirmiş ve gördüğü hasar, yapılan tadilat sonrasında giderilmiştir. Fabrika çalışanları dışında yöreye de sağlık hizmetleri getiren bu bina bodrum katıyla birlikte iki katlı olarak hizmet vermiştir.[362] Fabrikanın reviri işçileri ve işçilerin ailelerini tedavi etmiştir ve parasız ilaç almalarını sağlamıştır.[363]

Selim Cavid, Alpullu Şeker Fabrikası hastanesinin, ameliyathane ve röntgen dairesinin bulunduğunu ve 12 yataklı modern bir hastane görünümünde olduğunu ve bütün fabrikanın ve çevre köylerinin ve işçinin yararlandığı bir sağlık kuruluşu olduğunu söylemektedir. Hastanenin başında bulunan Doktor Rıza Azat'ın, gece yarılarında köylere yetişmek ve hastalara yardımcı olmak için çaba harcadığını ve böylelikle çevresinin sevgisini ve takdirini kazanmış olduğunu yazmaktadır.[364]

Aslan Tufan Yazman da fabrika hastanesinin ameliyathanesi ve modern aletleriyle küçük bir memleket hastanesi görünümünde olduğundan bahsetmiştir ve fabrikanın kendi işçilerinden başka, işçilerinin bütün aile yakınlarına bakmakta olduğunu bu işçilerin yüzde sekseninin o çevredeki köylerden olduğunu, hastanenin doktor ve ebesi, acil olan hallerde ve gecenin ilerlemiş saatlerinde en uzak köylere bile yetişmekte olduğunu belirtmiştir ve binlerce işçi ve köylünün buradan tam anlamıyla faydalandığından bahsetmektedir.[365]

Alpullu Şeker Fabrikası'nın Milliyet'e verdiği ilanda, fabrikada çalışmak üzere operatör doktor, çocuk hastalıkları uzmanı[366] ve hemşire alınacağı belirtilmiştir.[367] Bu ilanda bize hastane kadrosunun ne kadar geniş olduğunu göstermektedir.

5.8. LOJMANLAR

[362]Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, s.24.

[363]**Vatan Gazetesi (Kırklareli İlavesi),** (22 Ocak 1953), Vatan'ın Memleket Serisi No: 8.

[364]Cavid, **Ön. ver.**, s. 18.

[365]Yazman, **Ön. ver.**, s. 1.

[366]**Milliyet**, (9 Haziran 1971).

[367]**Milliyet**, (11 Mayıs 1955).

Alpullu Şeker Fabrikası'nın üretim tesisinin kuzeyinde, yeşil alan içinde yer alan 120 hanelik konut grubu; iki haneli tek ev, tek haneli tek ev, dört haneli iki katlı apartman olmak üzere toplam üç tipte inşa edilmiştir. Konutlara giriş, sofa niteliğindeki holdendir; bu holün bir tarafı ıslak hacim grubu ile sınırlandırılmış, diğer iki tarafı ise odalarla çevrelenmiştir. Mutfağın açıldığı hol aynı zamanda yeme içme mekânı olarak da kullanılan yaşam alanıdır. Holün etrafında yer alan odalardan biri, ebeveyn banyosu içermektedir. İki katlı olan manşard çatılı olan tiplerde, alt katlar yaşama fonksiyonuna, üst katlar ise yatma ve banyo mekânlarına ayrılmıştır. Konutların yeşil alan içinde yer alması, doğayla yaşama ve sebze yetiştiriciliği imkânı vermiştir. Hemen hemen her evin önünde çocuk oyun alanları ve bununla ilgili mobilyalar yer alır. Ayrıca yerleşimin ızgara şemalı olması, İstanbul Caddesini Büyük Köşk'e bağlayan yolun her iki yanında yer alan ağaç dizgeleri, bu ulaşım aksına panoramik bir görüntü vermektedir.[368]

5.9. TİCARET VE KONAKLAMA BİNALARI

Alpullu Şeker Fabrikası yerleşkesinin güneybatısında bugünkü stadın doğu yönünde yer alan sıra dükkânlar ticaret amaçlı inşa edilmiştir. İstasyon Caddesi'nde de düz bir hat biçiminde çözülmüş, giriş cephesinde dükkânlar yer alan otel binası yer almaktadır.[369] Bu otel binası, 1953'de kapasitesini 600'den 700 yatağa çıkarmıştır. İş mevsimlerinde işçilerin konaklaması bu şekilde sağlanmaya çalışılmıştır. Mevsimlik işçiler dışında sürekli olarak otelde konaklayan çalışanlar bulunmaktadır. İşçilerin yemek ihtiyacı da karşılanmaya çalışılmıştır.[370]

5.10. TÜRK ORDUSUNA ARMAĞAN EDİLEN ALPULLU PANCARCILARI TAYYARESİ

Cumhuriyetin ilk yıllarında havacılığın gelişimine önem verilmiştir. 1926 yılında o zamanki adıyla Türkiye Tayyare Cemiyeti olan Türk Hava Kurumu, gönderilecek şekerlerin açık artırılmayla satılması ve elde dilecek para ile uçak satın alınması için,

[368]Kaprol; Minez, **Ön. ver.**, ss.24-25.

[369]**Aynı**, s.25.

[370]**Vatan Gazetesi (Kırklareli İlavesi),** (22 Ocak 1953), Vatan'ın Memleket Serisi: 8.

Alpullu ve Uşak Fabrikalarına mektup yazarak, kuruma bağlı 64 şubeye birer okka şeker gönderilmesini rica etmiştir.

Alpullu Şeker Fabrikası yetkililerinden Şakir Kesebir tarafından gönderilen cevabî mektupta; Alpullu Şeker Fabrikası'nın henüz çekirdek halinde olduğu, herhangi bir masraf yapmaya tahammülü olmadığı ve ilerde buna benzer bir istek olursa belki yerine getirilebileceği bildirilmiştir.[371] Türkiye'de şeker sanayisinin kurulmasında önemli bir yeri olan ve Uşak Şeker Fabrikası'nı kuran Nuri Şeker, bu olay hakkında şu bilgileri vermektedir;

> 1926 senesinde, Türkiye'de kurulan her iki şeker fabrikası vasıtasıyla ilk şeker istihsal edilmeğe başlandığı sıralarda, Türkiye Tayyare Cemiyeti genel merkezi, gerek Alpullu ve gerekse Uşak Şeker Fabrikalarına ayrı ayrı mektup göndererek, Türkiye'deki Tayyare Cemiyetinin şubeleri bulunan yerlere, "İlk Türk Şekeri, Bizim Şeker" diyerek, müzayede suretiyle birer okka şeker sattırmak istediği ve bu hususta bizlerden yardım talep ettiğini bildirmişti. Her iki fabrikada Türk Tayyare Cemiyetinin isteklerine kendi görüşlerine göre birer cevap vermişlerdir. Bunun üzerine cemiyet reisi, Alpullu Şeker Fabrikasının kurucularından olan Şakir Kesebir'den gelen mektupla, benim mektubumun meclis toplantısında okunup bir hükme varılmasını istemiş. Tayyare Cemiyetinin reisinden ve hükümetin bazı ileri gelenlerinden, müteaddit defalar işiterek, mealini aşağı yukarı hatırlayabildiğim Alpullu'dan gelen bu mektubun mündericatını da burada temas etmeği, ibret bahş bir hâdise telâkki ettiğimden faydalı buluyorum; "Alpullu Seker Fabrikası Şirketi, henüz nüve halinde bulunduğundan fazla masraf yapmağa tahammülü yoktur. Binaenaleyh mahdut sermayeli bir şirketin arzunuz veçhile satış ve mahsup yapmağa vaziyeti müsait değildir. İlerde belki buna benzer arzularınızın yerine getirilmesine çalışılacağı arz olunur". Ben de Tayyare Cemiyetinin yardım talebine şöyle cevap vermiştim; "İlk Türk şekerini, bütün şube ve ajanslarınızda, müzayede suretiyle sattırarak cemiyetinize yardım temin etmek hususundaki talebiniz, müessesemizce müspet ve yerinde bir hareket olarak karşılanmıştır. Ancak size ne miktar şeker göndereceğimizi anlayabilmek için hâlen mevcut olan şubelerinizin miktarını acele olarak bildirmenizi ve ancak gönderdiğimiz şekerlerin bedel tutarının müessesemize ödenmesine yüksek delâletlerinizi rica ederim".
>
> Yukarda zikrettiğim gibi evvelâ benim mektubumu sonra da Şakir Kesebir'in yazdığı mektubu okutturup, verilecek hükmü azaların takdirine bırakan Tayyare Cemiyeti reisi sözlerini; "Alpullu Şeker Fabrikasının kurucularından olan Şakir Kesebir gibi memleketin ileri gelenlerinden ve devletimizin büyüklerinden bulunan bir şahısla,

[371]Karayaman, (2010b), **Ön. ver.**, s. 129.

bilhassa aynı şahsın alelade gördüğü Uşak Şeker Fabrikası kurucularından Nuri Şeker'in gösterdiği âlicenaplık arasındaki büyük farkı, Cemiyetimize gönderdikleri cevabi yazılardan öğrenmiş bulunuyoruz. Onun için benim bu hususta sizlere fazla bir şey söylemeğe zannedersem lüzum kalmadı. Herkes bu iki kurucu hakkındaki kanaatlerini vesikaların tazammun ettiği manaya göre verebilir. Maalesef Şakir Kesebir unutmuştu ki, büyük küçük bilcümle insan topluluklarının menfaat ve saadetleri, içinde bulunduğu cemiyetin saadet ve menfaatleriyle sıkı sıkıya alâkadardır. Alpullu semalarında yükselen bir fabrikanın temin edeceği her türlü menfaat ve istifadeler dolayısıyla yalnız o memleket halkının mı sevinç duymasını icap ettirecektir?"

Muhterem cemiyet reisinin bu hususta daha neler söylediğini üzerinden bir hayli zaman geçmiş olmasından dolayı sizlere nakledemeyeceğim. Yalnız şurasını unutmamalıdır ki, insanlar şahsi faaliyetleri, teşebbüsleri ve muvaffakiyetleri ne olursa olsun mensup olduğu cemiyetin uzuvları olmaktan kendilerini kurtaramazlar. Bizler, ebedi muvaffakiyetlerimizi hayatımız boyunca gösterdiğimiz adaletin muhassalasıyla temin edebiliriz. Büyük bir azim ve kuvvetin cevherine sahip olan Şakir Kesebir, maalesef hakikatleri benimseyememişti. Zira başkalarına yüksekten bakıyor, onların hakkını tanımıyordu. Bu hükme, Şakir Kesebir'in şahsıma karşı beslediği fikri, yukarıda mevzubahis edilen hâdise sebebiyle öğrendikten sonra vasıl olmuştum. Mumaileyh benim için şöyle dermiş: "Yazık, koca bir fabrika mahvolup gidecek. Evet, bu eseri meydana getiren basit bir Türk çiftçisidir. Ama zavallı mektep, medrese görmediği için, yapacağı cahilane hareketleri neticesinde, kendi eserini yine kendisi baltalamış olacak. Onun başına muhakkak bir adam koymalıdır." O zaman Şakir Kesebir'in, bu müessesenin başına getirilmesini çok istemiştim!

Türkiye Tayyare Cemiyeti merkezi, alınan tayyareye ad konulması ve sipariş edilenin de bademe gene tarafımızdan adlandırılacağı, bu sebeple alınan tayyarelerin Uşak'a gönderilmek istendiği; hem bana hem de Uşak Tayyare Cemiyetine bildirilmişti. Uşak Tayyare Cemiyeti ise, bu yazıya gerekli tetkikatı yapmadan, Uşak'ta tayyare inmeğe müsait bir yer bulunmadığını bildirmiş. Ben derhal bu işteki kurt yeniğini anlamıştım. Zira tayyarenin isim konmak üzere Uşak'a gelişi, Nuri adının tekrar dillere alınmasını temin etmiş olacaktı ki, bu da, bana daima muarız kalmış olan cemiyet reisinin bir kıskançlık eseri olarak işine gelmemişti. Uşak Tayyare Cemiyetinin bu şeklide haber verdiğini öğrenince ben de tayyarelere Uşak I, Uşak II diye isim konulmasını söylemekle iktifa ettim. Buna mukabil 64 okka şeker bedelini de cemiyet göndermediğinden sineye çekerek şahsen ödedim"[372]

[372]Nuri Şeker'den aktaran Vasfiye Ötüken, **Türkiye'de Şeker**, (İstanbul, 1955), ss. 78-80. Nuri Şeker ve Şakir Kesebir arasındaki çekişme şiirsel olarak Musafa Mazanoğlu tarafından yazılmıştır. bkz. Mustafa Mazanoğlu, **Özel Teşebbüs Örneği Nuri Şeker Destanı,** (Uşak, Saraçoğlu Matbaası, 1967), ss. 44-47.

Alpullu Şeker Fabrikası'nın 1926 yılında Türkiye Tayyare Cemiyeti'nin teklifi yerine getirilememiştir, ancak 1934 yılına gelindiğinde Alpullu Şeker Fabrikası İTŞFTAŞ'nin yol göstericiliği ve Trakya pancarcılarının ortak yardımlarıyla Türk Ordusuna hediye edilecek olan bir uçak satın alınmıştır.

Alpullu Şeker Fabrikası, İstanbul ve Trakya Şeker Şirketi aracılığıyla 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı (30 Ağustos 1934) kutlamaları sırasında Edirne'de Genel Müfettiş İbrahim Tali Bey, Vali Salim Özdemir Bey, Mebus Şeref Bey, Alpullu Şeker ve İspirto Fabrikaları Müdürü Ali Şefik Bey ve memurlarının önemli bir kısmı ile parti ve belediye başkanları, halk temsilcileri, ilk ve ortaokullar öğrencileri ve öğretmenlerinin katılımıyla gerçekleştirilen bir törende, üzerinde şahlanmış bir kurt resmi bulunan 19 numaralı, Alpullu Pancarcıları ibaresiyle kırmızı zemin üzerine beyaz boya ile işlenmiş olan ay-yıldızlı uçak Türk Ordusuna hediye edilmiştir. Mart 1935 tarihli Alpullu dergisi'nin 3. Sayı'sında Türk Ordusuna hediye edilen Alpullu Pancarcıları Tayyaresi ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır; *"Trakya pancarcılarının müşterek yardımlarıyla ve İstanbul-Trakya şeker şirketinin delaletiyle kahraman ordumuza hediye edilmek üzere alınan tayyaremiz, diğer iki tayyaremizin refakatinde, bugün Edirne'ye gelmiş ve tayyare meydanına inmiştir. Yarınki ihtifalde ad koyma merasimi yapılacak olan tayyaremiz halkın coşkun tezahüratı arasında karaya inmiştir."* Alpullu Şeker Fabrikası Müdürü Şefik Bey, Milletvekili Şeref Bey'in konuşmalarından sonra uçak gösterisi izlenmiştir. Genel Müfettiş İbrahim Tali Bey tarafından uçağın kurdelesi kesilmiş ve hediye edilen Alpullu Pancarcıları Tayyaresi bir uçuş yaparak töreni sonlandırmıştır.[373]

5.11. ALPULLU FABRİKALARI MENSUBİNİ KOOPERATİF ŞİRKETİ

Alpullu Şeker ve İspirto Fabrikaları mensupları arasında 1934 yılının Nisan ayının 20'sinde kooperatifçilik girişimi başarıya ulaşmış[374] ve 26 Haziran 1934 tarihinde

[373]**Alpullu**, (Mart 1935), Sayı: 3, ss. 10-11.Alpullu Pancarcıları Tayyaresi ile ilgili bir resim için bkz. EK 10.

[374]**Alpullu Fabrikaları Mensubini Kooperatif Şirketi Esas Mukavelenamesidir,** (Edirne: Aziz Matbaası, 1934), s. 14.

kurularak işe başlamıştır.[375] "Alpullu Fabrikaları Mensubini Kooperatif Şirketi Esas Mukavelesi" ne göre Şirketin merkezi Alpullu'dadır, "*Alpullu Fabrikaları Mensubini Kooperatif Şirketi"* unvanı altında sınırlı sorumluluktaki bir kooperatif şirketi teşkil edilmiştir.[376] Şirketin amacı ise; her türlü üretim eşyasıyla erzakın alım-satımını yapmak ve bunlardan uygun gördüklerini üreterek a'zâsına, bütün tüketicilere satmak ve faydalı gördüğü diğer ticari, mali, sınaî ve zirai işleri yapmaktır. Şirketin süresi ise on yıldır. Şirket iki bin Türk Lirası sermaye ile teşkiline başlamıştır.[377] Bir hisse bedeli 5 Türk Lirası olarak kabul edilmiştir ve bir hissedâra en az on hisse almaya zorunlu tutulmuştur. Ayrıca bir ortak en fazla yüz hisse alabilmektedir.[378] Kooperatif şirketi içerisinde herhangi bir sebep ve suretle muhtaç olan ortaklara veya ailelerine yardım etmek üzere şirketçe bir yardım sandığı kurulması düşünülmüştür.[379] "*Alpullu Fabrikaları Mensubini Kooperatif Şirketi Esas Mukavelesi"*nde imzası bulunanlar ise şunlardır: Alpullu'da mukim Şeker ve İspirto Fabrikaları Müdürü Ali Şefik, Edirne'de mukim Şeker Şirketi Hukuk Müşaviri Hayrettin, Alpullu'da mukim Şeker Fabrika Muhasebe M. Vasfi, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası İşletme Amiri Mehmet Fahri, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası Doktoru Şükrü Fazıl, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası Kimyahane Şefi Dr. Mecit, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası Amiri Recep Ferdi, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası M. Muavini Hulusi, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası Makine Mühendisi Nezihi, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası Anbarlar Şefi Hami, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası Veznedarı Kemal, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası Müdüriyet Kâtibi Selçuk, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası Fen Memuru İzzet, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası Mimarı Cemil, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası muhasebe kâtiplerinden Şükrü, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası Eczacısı Hilmi, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası Başmakinisti Fuat Galip, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası Baş elektrikçisi Nazmi, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası manipülandı Osman Nuri, Alpullu'da mukim Şeker Fabrikası başmakinist muavini Muzaffer.[380] Şirket, ilk

---

[375]**BCA.** 30.0.18.1.2/46.45.20**.** ; **Alpullu**, (Mayıs 1935), Sayı: 5, ss. 11-12.

[376]**Alpullu Fabrikaları Mensubini Kooperatif Şirketi Esas Mukavelenamesidir**, **Ön. ver.,** s. 1.

[377]**BCA.** 30.0.18.1.2/46.45.20.; **Alpullu Fabrikaları Mensubini Kooperatif Şirketi Esas Mukavelenamesidir, Ön. ver.,** s. 1.

[378]**Aynı**, ss. 1-2.

[379]**Aynı**, s. 11.

[380]**Aynı**, s. 12-13.

çalışma yılının senelik toplantısını 1935 yılı Mart ayının 31.günü Alpullu'da akdetmiştir. Meclis idare raporunda 5 Mayıs 1934 tarihinden 31 Kânûnu evvel 1934'e kadar olan zamanda kooperatife katılmış ortakların sayısının 129 ve sermayenin de 15570 lira olduğu ve taahhüt edilen bu sermayenin 4882 lirasının tahsil edilebilindiği ve elde bulunan malların toplamının 17256 lira 57 kuruş olduğu belirtilmiştir. Elde bulunan malların büyük kısmının Trakya ziraatçılarına verilmek üzere alınmış bulunan elbiselerin olduğu ve pancar üretiminin kurak geçen bir yıl sonrasında ellerine para geçmeyen ziraatçıların elbiseleri satın almadıkları raporda yazılmıştır. Ayrıca şirket yeni seneye 335 lira 40 kuruş zararla girmiştir. Şirketin ruznamesinde ise şu bilgiler bulunmaktadır: şirket meclisi idare reisi olan aynı zamanda Alpullu Şeker Fabrikası'nın da müdürü olan Ali Şefik Bey'in başkanlığında toplanmıştır. Toplantıda hükümet komiseri olarak Babaeski Kaymakamı Kemal Bey hazır bulunmuştur. Bilanço ile kar zarar hesapları incelenmiştir. 1935 senesi murakıplıklarına da, ortaklardan Hayrettin ve Hulusi Bey seçilmiştir.[381]

5.12. DEVLET BÜYÜKLERİNİN FABRİKAYI ZİYARETLERİ

Alpullu Şeker Fabrikası'nı ziyaret eden Devlet Büyükleri arasında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Başbakan İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Irak Kralı Faysal'ın ziyaretleri önemlidir. Bunlarında dışında Fabrikayı ziyaret edenler arasında Fevzi Çakmak, Kâzım Karabekir, Fahrettin Altay, Asım Gündüz, Afet İnan ve Vâ-nû (Vâlâ Nureddin) de bulunmaktadır.

Fevzi Çakmak ve Asım Gündüz 8 Ocak 1935'te, Kâzım Karabekir 17 Mayıs 1947'de, Fahrettin Altay 14 Haziran 1935, 27 Nisan 1940, 6 Mayıs 1943 ve 18 Temmuz 1943 tarihlerinde, Afet İnan 21 Ağustos 1937'de ve Vâ-nû (Vâlâ Nureddin)'de 18 Kasım 1946'da Alpullu Şeker Fabrikasını ziyaret etmişlerdir ve de Anı Şeref Defteri'ne Alpullu Şeker Fabrikasıyla ilgili duygu ve düşüncelerini yazmışlardır.[382]

---

[381] **Alpullu**, (Mayıs 1935),Sayı: 5, s. 11-12.

[382] Bkz. *"İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi, Alpullu Şeker Fabrikası, Küşâd-ı Resmî Hatırası, 26 Teşrin-i Sâni 1926, Alpullu Şeker Fabrikası Anı Şeref Defteri"*, **Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi**.

5.12.1. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşamında ve almış olduğu kararlarda yurt gezileri büyük bir önem taşımaktadır. Atatürk, yaşamı boyunca 52 il merkezi ile pek çok ilçe ve kasabayı ziyaret etmiştir.[383] 1930 yılının sonlarında da Trakya gezisine çıkmıştır. Atatürk'ün, 19 Aralık 1930 tarihinde çıkmış olduğu Trakya gezisindeki amacı, 1929 Dünya Ekonomik Buhranının halk üzerinde ne gibi etkiler yaptığını görmek, feshedilen Serbest Cumhuriyet Fırkası hakkında halkı bilgilendirmek[384] ve Türk Ocakları'nın yerine Halkevlerinin kurulacağı fikrini anlatmaktı. Ayrıca Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk şeker fabrikasını görüp şeker sanayisi hakkında düşüncelerini söylemek istemesi de bu gezinin amaçları arasında yer almaktadır.[385]

Atatürk'ün Trakya gezisi sırasında 20.12.1930 tarihinde Alpullu Şeker Fabrikası'nı da ziyaret etmiştir.[386] Atatürk, 19 Aralık 1930 Cumartesi günü saat 21.15'te Dolmabahçe Sarayından çıkarak otomobille Sirkeci istasyonuna gelmiştir Saat 21.35'te trenle halkın tezahüratı arasında[387] beraberinde kardeşi Makbule Hanımefendi, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Afet İnan, Kütahya Milletvekili Recep Peker, Bolu Milletvekili Salih Bozok, Tahran elçisi, Ordu Müfettişi Sait Ali Paşa, Başyaver Rusuhi Bey, Hususi Kalem Müdürü Tevfik Bıyıklıoğlu, Muhafız Gücü Komutanı İsmail Hakkı (Tekçe), İçişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü, Kolordu Kumandanı Şükrü Naili (Gökberk), Sinop Milletvekili Recep Zühtü (İnan), Rize Milletvekili Hasan Cavit, Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali, Edirne Milletvekili Şakir Kesebir, Hasan Hayri (Tan), Zeki Mesut Aslan, Milli Eğitimden Hasan Âli (Yücel), İstanbul Liman Şirketi Müdürü Hamdi (Ahmet Hamdi Başar), Halk Fırkası Umumi Kâtibi Ziya (Gehver Etili), Sağlık Müşteşarı Hüsamettin, Anadolu Ajansından Kemalettin (Kamu-Şair), Maliye Müfettişi Nedim, Şifre Müdürü Suat, fotoğrafçısı Muzaffer, sinemacı Kemal Beyler ile Mustafa Kemal Paşa'nın yakın çevresinden

---

[383]Karaçam, (1995), **Ön. ver.**, s. 346.

[384]Başar, **Ön. ver.**, ss. 24-25.

[385]Karaçam, (1995), **Ön. ver.**, s. 346.

[386]**BCA.**, 30.10.0.0./2.9.40. *Bu belge için bkz. Ek 6.*

[387]**Milliyet**, (20 Kânunuevvel (Aralık) 1930) ; **Vakit Gazetesi**, (20 Kânunuevvel (Aralık) 1930); Demiraco, **Ön. ver.**, s. 42.

gazeteci-yazar Ruşen Eşref'te Trakya'ya hareket etmişlerdir.[388] Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı uğurlamaya gelenler arasında Halk Partisi İstanbul teşkilat hey'etinden Afyon Milletvekili Ali, Tekirdağ Milletvekili Cemil, İstanbul Milletvekili Hüseyin, Vali Muhittin ve yardımcısı Fazlı, Maarif Emini Muzaffer, Seyri Sefain Umumi Müdürü Sadullah, Cevdet Kerim Beyler, Darülfünun müderrisleri ve İstanbul Jandarma Kumandanı gelmiştir.[389]

Cumhuriyet Gazetesinin 21 Kânunuevvel (Aralık) 1930 tarihli, "*Gazi Hz.nin Trakya Seyahati"* haberinde bu geziyle ilgili şu bilgiler verilmektedir:
Reisicumhur Hz. bütün hat güzergâhında coşkun tezahüratla karşılanmışlardır. Alpullu Şeker Fabrikasını ziyaret ettikten sonra Kırklareli'ni teşrif buyurmuşlardır. Reisicumhur Hz. bu sabah saat altıda Alpullu'ya muvasalat buyurmuşlardır. Sirkeci İstasyonundan itibaren İstanbul halkı, Bakırköy ve Yeşilköy'ü geçinceye kadar tren güzergâhında pencerelerden mendil sallayarak, istasyonlarda kesif kalabalıklar "Yaşa Gazi" diye bağırarak Reisicumhur Hz.'ni selametlemişler ve alkışlamışlardır. Bütün istasyonlarda yağmurlu ve soğuk havaya rağmen Büyük kurtarıcının yüzünü görmek için uzak köylerden gelmiş kadın, erkek yüzlere Trakyalı gece yarılarına kadar bekleşiyorlardı. Gazi Hz. Çatalca'da trenden inerek ve bazı yerlerde vagonlarının penceresinden halk ile konuşmuşlar, senelerden beri kendilerine müştak ve mütehassir olan bu vatandaşların muhabbetkâr tezahürlerine mukabele buyurmuşlardır.

Muratlı'da Tekirdağ Valisi, belediye reisi ve mebus Faik Beyle Kumandan Sami Paşa, Alpullu'da sabık İktisat Vekili Şakir, Kırklareli ve Edirne mebusları Fuat, Şevket ve Faik Beyler, Vali ve belediye reisi gelerek Reisicumhur Hz.'ni selamlamışlardır. Gazi Hz. Alpullu Şeker Fabrikasını gezerek nasıl işlendiğini görmüşler, fabrikanın vaziyet ve istihsal kudreti bakımından izahat almışlardır.[390]

---

[388]**Vakit Gazetesi, (**20 Kânunuevvel (Aralık) 1930); Nazif Karaçam, **Atatürk Kırklarelinde -20 Aralık 1930-**, (Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No: 29, 2.Baskı: 1998), s. 22.

[389]**Milliyet**, (20 Kânunuevvel (Aralık) 1930).

[390]**Cumhuriyet Gazetesi**, (21 Kânunevvel (Aralık) 1930). Ayrıca bkz. **Milliyet**, (21 Kânunuevvel (Aralık) 1930).

Atatürk, 20 Aralık 1930'da Cumartesi sabahı saat 06.00'da Alpullu'ya gelmiştir.[391] Atatürk'ün Alpullu'ya gelişini Ahmet Hamdi Başar yıllar sonra, *"Ertesi sabah Alpullu Şeker köyündeydi"*[392] diye yazmıştır. Şahap Ege, Atatürk'ün geç saatlere kadar ilgililerden pancar ziraatı ve şeker sanayisi hakkında bilgi aldığını geceyi trende geçirdiğini ve saat 10.00'da fabrika önünde duran vagonundan çıktığını, üzerinde spor bir elbisenin bulunduğunu, fabrikanın önündeki giriş yerine geniş bir merdiven yapıldığını Atatürk'ün buraya geldiğinde, O'nu fabrika Müdürü Gutherz'in Almanca uzun bir konuşma ile karşıladığını ve bilgi verdiğini söylemiştir. Ege, o sırada Atatürk'ü karşılayanlar ve çok yakınında bulunanlar arasında yer almıştır.[393] Atatürk'ü Alpullu'da eski iktisat bakanlarından ve Alpullu Şeker Fabrikası'nın da kurucularından olan Edirne Milletvekili Şakir (Kesebir), Kırklareli Milletvekillerinden Dr. Fuat (Umay), Şevket (Ödül) ve diğer yetkililer karşılamışlardır. Ayrıca çevre köy ve kasabalarından gelmiş kalabalık bir halk topluluğu da bulunmuştur. Atatürk Alpullu'da yaklaşık beş buçuk saat kalmıştır. Alpullu Şeker Fabrikası'nı gezerek yetkililerden bilgi almıştır.[394] Fabrikaya büyük bir ilgi gösteren Atatürk, Alpullu Şeker Fabrikası'nı gezdikten sonra Fabrika hakkındaki izlenimlerini, Alpullu Şeker Fabrikası'nın bugün Atatürk Müzesi de denilen "Ergene Köşkü"nde bulunan "Anı Şeref Defteri"ne şu şekilde yazmıştır; *"Alpullu Şeker Fabrikasını gezdim. Gördüğüm vaziyetten çok memnun kaldım. Müessesenin daha tevessü etmesini ve şimdiye kadar olduğundan fazla muvaffak olmasını dilerim. Memleketimizin her müsait mıntıkasında şeker fabrikalarının çoğalması ve bu suretle memleketin şeker ihtiyacının temini mühim hedeflerimiz arasında tanınmalıdır."*[395] Atatürk fabrikada bir süre dinlendikten ve öğlen yemeğini fabrika personeli ile birlikte yedikten sonra[396] 12.30'da Kırklareli'ne hareket

---

[391]Karaçam, (1998), **Ön. ver.**, s. 24.

[392]Başar, **Ön. ver.,** s. 91.

[393]*Şahap Ege'den aktaran* **Türkiye Şeker Sanayii 1926-1976**, **Ön. ver.**, s. 78.

[394]**Vakit Gazetesi,** (21 Kânunuevvel (Aralık) 1930); **Milliyet**, (21 Kânunuevvel (Aralık) 1930). *Mustafa Kemal Atatürk'ün Alpullu Şeker Fabrikası'nı gezdikten sonra çekilen fotoğraf için Bkz. EK 10.*

[395]*"İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi, Alpullu Şeker Fabrikası, Küşâd-ı Resmî Hatırası, 26 Teşrin-i Sâni 1926,Alpullu Şeker Fabrikası Anı Şeref Defteri"*, **Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi**. *Ayrıca Alpullu Şeker Fabrikası Anı Şeref Defterinin kapak resmi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün yazısı için Bkz. Ek.8.*

[396]**Kırklareli Yıllığı 2000**, **Ön. ver**, s. 43.

etmiştir.[397] Ahmet Hamdi Başar; *"Öğleye kadar fabrikayı ziyaretten sonra Kırklareli'ne doğru yolumuza devam ediyoruz"*[398] diye yazmıştır. Atatürk, fabrikayı ziyaretinden sonra Trakya gezisinin sonraki durağı olan Kırklareli'ne gitmiştir. Alpullu Şeker Fabrikası, gerek Cumhuriyet'in Kuruluşunun 10. Yıldönümü için Cumhuriyet Gazetesi'nin 29 Teşrîn-i Evvel (Ekim) 1933 tarihli sayısına verdiği kutlama ilanıyla[399] gerekse Alpullu dergisi'nden yaptığı yayınlarla[400], Mustafa Kemal Atatürk'e saygısını ve bağlılığını göstermiştir.

5.12.2. İSMET İNÖNÜ

Alpullu Şeker Fabrikası'nı ziyaret eden devlet adamlarından biri de, ziyareti sırasında Başbakanlık görevi yapan İsmet İnönü olmuştur. Milliyet Gazetesi, 10 Kânunuevvel (Aralık) 1934'te bu ziyaretle ilgili olarak, *"General İsmet İnönü Alpullu Şeker Fabrikası'nda"* ve *"Başbakan Alpullu'da"* başlıklarını atmış ve şu bilgileri vermiştir;

[…] Alpullu'ya saat on buçukta yetişen konuklarımız Alpullu mektebi önünde fabrika kurucularından ve İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Meclisi İdaresi murahhas âzasından Bay Mehmet Hayri, fabrika müdürü Bay Şefik, fabrika erkân ve mensubini, mektep talebesi ve Alpullu bayanları tarafından karşılanmışlardır. Fabrika mızıkası Cumhuriyet Marşı ile fabrika marşını çalarak konuklarımızı saygılamıştır. Başbakanımız fabrikanın muhtelif yerlerini, mektebini, hastanesini, işçiler yurdunu, eczahaneyi, lokanta ve gazinoları gezip görmüşler ve öğle yemeğini burada yemişlerdir.(…) Başbakanımıza fabrika mahsulâtından şekerler ikram edilmiştir.[401]

Başbakan İsmet İnönü, Alpullu Şeker Fabrikası'nın bugün Atatürk Müzesi de denilen "Ergene Köşkü"nde bulunan "Anı Şeref Defteri "ne şunları yazmıştır; "*Alpullu Şeker*

[397]Karaçam, (1998), **Ön. ver.**, s. 25.

[398]Başar, **Ön. ver.,** s. 91.

[399]**Cumhuriyet Gazetesi**, (29 Teşrîn-i Evvel (Ekim) 1933). *Bu gazete ilanı için bkz. Ek 5.*

[400]**Alpullu**, (Mayıs 1935), Sayı: 5, s. 1; **Alpullu**, (Haziran 1935), Sayı: 6, s. 1.

[401]**Milliyet**, (10 Kânunuevvel (Aralık) 1934).

Fabrikası memlekete şeker sanayisini getiren müessesedir. Şeker sanayisi, pancar ziraatı ülkede genişlik ve bolluk yarattıkça Alpullu müessisleri memnuniyetle ve teşekkürle anılacaktır. 10.12.1934 İsmet İnönü"[402]

5.12.3. CELAL BAYAR

Celal Bayar'ın Alpullu Şeker Fabrikası'nı ilk ziyareti, iktisat vekili olduğu dönemde Eylül 1934 yılında olmuştur[403]. Celal Bayar, Alpullu Şeker Fabrikası'na ikinci ziyaretini ise cumhurbaşkanı olduğu bir dönemde, 27 Haziran 1953 tarihinde yapmıştır. Celal Bayar, öğle yemeğini fabrikada yedikten sonra fabrikanın çalışması hakkında bilgi almıştır.[404] Bundan sonra "Anı Şeref Defteri "ne şunları yazmıştır; *"Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluşu, memleketimizde şeker sanayisinin başlangıcı olmuştur. Her teşebbüsün bidayetinde olduğu gibi pek çok müşküllerle karşılaşmıştır; müteşebbislerinin medeni cesaretleri ve azimleri sayesinde başarılı bir neticeye ulaşılmıştır. Ben gayreti takdir etmek ve bugünkü münevver elemanları tebrik eylemek için bu satırları yazdım. 27.6.1953/ Celal Bayar"*[405] Cumhurbaşkanı Celal Bayar 27 Mart 1956 yılında Alpullu'yu bir kez daha ziyaret etmiştir ve Alpullu'da bir gün kalmıştır.[406]

5.12.4. IRAK KRALI FAYSAL

Irak Kralı Faysal İstanbul'u ziyaretinden sonra Avrupa'ya geçerken Alpullu Şeker Fabrikasını ziyaret etmiştir ve Bağdat'ta da benzer bir fabrikanın açılıp açılamayacağını ve inşasının yapılıp yapılamayacağını öğrenebilmek amacıyla Hayri İpar'ı Bağdat'a davet etmiştir. Hayri İpar da bu davet üzerine Bağdat'a gitmiş ve çeşitli araştırmalar yapmıştır.[407]

---

[402]İsmet İnönü'nün Anı Şeref Defteri'ne yazdığı yazı için bkz. EK 8.

[403]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 2, s. 364.

[404]**Milliyet**, (28 Haziran 1953).

[405]Celal Bayar'ın Anı Şeref Defteri'ne yazdığı yazı için bkz. EK 8.

[406]**Demokrat Babaeski**, (28 Mart 1956).

[407]**Cumhuriyet Gazetesi**, (3 Şubat 1932).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde pek çok kez şeker sanayisi kurma girişimleri olmuş fakat bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Şeker sanayisinin kurulması Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Özellikle TBMM tarafından şeker sanayi ile ilgili olarak çıkarılan ilk Kânûn olan 5 Nisan 1925 tarih ve 601 sayılı *"Şeker Fabrikalarına Bahşolunan İmtiyaz ve Muafiyet Hakkında Kânûn"* ile şeker fabrikası kurmak isteyen gerçek ve tüzel kişilere çeşitli vergi muafiyetleri, imtiyazlar, pancar ekim ve üretiminde arazi mahsul vergisinden istisna, nakliye tenzilatı, memur, hizmetli ve işçilerin vergiden muaf olmaları gibi yardım ve kolaylıklar sağlamıştır. Yani kısaca bu kânûn, Türkiye'de şeker sanayisinin kuruluşunu sağlayacak ve destekleyecek önlemlerin alınmasına yol açmıştır. Alpullu Şeker Fabrikası'nı kuran İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi de bu kânûndan sonraki süreçte kurulmuş ve Alpullu Şeker Fabrikası'nı hayata geçirmek için çalışmalarına başlamıştır. Milli şeker üretme isteği ve heyecanı ile bu şirket 26 Kasım 1926 tarihinde ilk yerli şeker fabrikasını açarak bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında önemli etkilerde bulunmuştur.

Alpullu Şeker Fabrikası ve diğer şeker fabrikalarının kurulması ile şeker pancarı tarımı ve şeker üretimi hızla yaygınlaşmıştır, memleketin ihtiyacı olan şekerin ülke içinde üretilmesi dışa bağımlılığı azaltarak büyük oranda da döviz kaybının önlenmesini sağlamış ve halkın temel besin maddelerinden biri olan şekere ulaşmalarını ve şekerin tüketimini kolaylaştırmıştır. Şekerin arpa ve buğdaydan besin değeri olarak fazla olması, halkın kalori ihtiyacını süt, koyun ve sığır etine nazaran ucuz olan şekerden karşılayarak daha ucuza getirmiştir. İnsan sağlığı açısından da şeker pancarı tarlaları çok önemli bir yer tutmuştur ki şeker pancarı tarlaları, insan yaşamı için zaruri olan oksijenin üretiminde aynı büyüklükteki bir ormandan üç kat daha fazla oksijen üretmektedir. Bir dekar pancar tarlasından altı insanın bir yılda tüketeceği oksijen üretilmektedir. Pancar tarımının yaygınlaşması hayvancılığı da

geliştirmiştir. Şeker Pancarı artıklarından melâs, kuru ve yaş küspe üretilmiş bunlar hayvan yemi ve ispirto sanayisinin de gelişimini sağlamıştır. Şeker sanayisinin gelişimi büyük miktarda kömür, kireçtaşı ve kimyevi madde kullanımını gerektirdiği için bu sektörler de gelişmiştir. Kömür, kireçtaşı, su, gübre, tohum, zirai ilaçların ve pancarların fabrikaya taşınması ve sonrasında elde edilen şeker, melâs, küspelerin ihtiyaç duyulan yerlere nakledilmesi iş olanakları yaratmıştır. Ayrıca ulaşım konusunda yeni adımlar atıldığı için memleket ekonomisinin canlanmasına neden olmuştur.

Türk mühendislerinin, uzmanlarının ve teknisyenlerinin olmadığı bir ortamda yabancı uzmanların elinde bulunan kadrolar, şeker fabrikalarının çoğlamasıyla birlikte yavaş yavaş yerini Türklere bırakmıştır ve Alpullu Şeker Fabrikası mühendis, uzman ve teknisyen yetiştirme konusunda bir laboratuar görevi görmüştür.

Alpullu Şeker Fabrikası, ülkenin çağdaşlaşma anlayışının somut bir örneğini oluşturmuştur ve de devrinin sosyal yaşantısının, iktisadi gelişiminin ve mimari anlayışının önemli bir belgesi niteliğindedir.

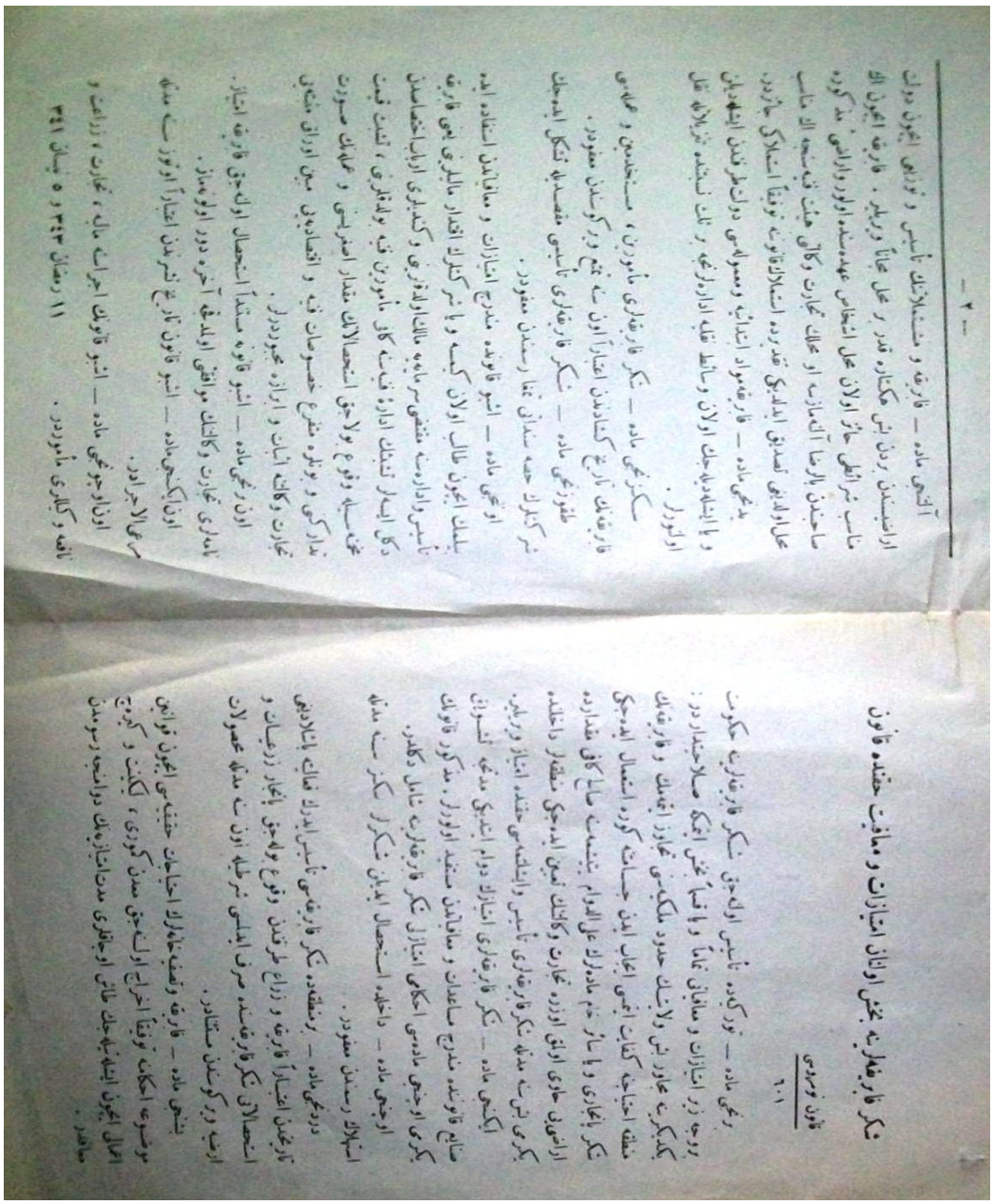
Alpullu Şeker Fabrikası, iktisadi faaliyetlerinin yanında bölgeye sosyal imkânlar da getirerek halkın öğrenim düzeyini artırmış, ekonomik düzeyi de yükseltmiştir.

1929 Ekonomik Buhranı şeker sanayisini de olumsuz olarak etkilemiştir, halkın satın alma gücü azalmış ve Türkiye'nin 1929-1930 yıllarında yetmiş bin tonu bulan şeker tüketimi elli bin tona düşmüştür. Bu durum şeker sanayisini 1935 yılında ülkede faaliyette bulunan dört fabrikanın birleştirilmesiyle oluşturulan, Sümerbank, Türkiye İş Bankası ve Ziraat Bankası'nın bir araya gelmesiyle kurulmuş olan Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'ne bırakmıştır. Bu dört fabrikadan ilki olup özel teşebbüs örneği olarak doğan Alpullu Şeker Fabrikası da diğer üç şeker fabrikası gibi devletleştirilmiştir.

Alpullu Şeker Fabrikası, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk şeker üretiminin yapıldığı fabrika olmasından dolayı çok büyük bir önem taşımaktadır. Alpullu Şeker Fabrikası, günümüzde de Cumhuriyetin kazanımlarından biri olarak üretime devam etmektedir.

EKLER

EK 1 Şeker Fabrikalarına Bahş Olunan İmtiyaza ve Muafiyet Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 601[408]

شکر فابریقاری بحقنده اولمان امتیازات و معافیت حقنده قانون

قانون نومرسی

۶۰۱

ماده — تورکیده تأسیس اولنه جق شکر فابریقاری حکومت
وجه زیر امتیازات و معافیتی تماماً و یا قسماً بخش اینمکه صلاحیتدار در:
بکدیگرینه مجاور بش ولایتك حدود ملکیسی تجاوز ایتمك و فابریقانك
منطقه احتیاجه کفایت ایتمیی ایجاب ایدن جسامته کوره استعمال ایده جگی
شکر پانجاری و یا سائر خام مادهلرك بیتشمسنه صایع کافی مقداردہ
اراضیدن حاوی اولق اوزره تجارت وکالتك تعیین ایده جگی منطقهلر داخلنده
بکری بش سنه مدتله شکر فابریقاری تأسیس وایشلتمسی حقنده امتیاز ویریلمیه.

ماده — شکر فابریقاری امتیازی دوام ایتدیکی مدتجه گشودلق
صنایع قانونده مندرج مساعدات و معافیتدن مستفید اولورلر. مذکور قانونك
بکری اوچنجی مادهسی احکامی امتیازلی شکر فابریقاریه شامل دکلدر.

اوچنجی ماده — داخلده استحصال ایدیلن شکرلر شکر سنه مدتله
استهلاك رسمدن معفودر.

دردنجی ماده — برمنطقهده شکر فابریقاسی تأسیس ایدرك فعالیته باشلادیغی
تاریخدن اعتباراً فابریقه و زراع طرفندن دفوع بولهجق پانجار زرعیات و
استحصالاتی شکر فابریقاسنده صرف ایدلمسی شرطیله اون سنه مدتله محصولات
ارتب ورکوسدن مستثنادر.

بشنجی ماده — فابریقه وتصفیه خانهلرك احتیاجات حقیقیه سی ایچون قوانین
موضوعه احکامنه توفیقاً اخراج اولنه جق سمن کوری، لکلینت و کربونج
اعمالی ایچون اینه بیله جك طاش اوجاقلری مدت امتیازیه لك دوامنجه رسومدن
معافدر.

ماده — اشبو قانونك اجراسنه مالیه، تجارت و زراعت و
نافعه وکیلری مأمورلردر.

۱۱ رمضان ۱۳۴۳ و ۵ نیسان ۳۴۱

[408] **Şeker Fabrikalarına Bahş Olunan İmtiyaz ve Muafiyet Hakkında Kanun**, (bsy.yok, 1341/1925)

آلتنجی ماده — فابریقه و مشتملاتنك تأسیس و توزیعی ایچون دولت اراضیسندن بردن بش هکتاره قدر بر محل مجاناً ویریلیر . فابریقه ایچون الك مناسب شرائطی حائز اولان محل اشخاص عهده‌سنده اولور واراضیٔ مذکوره صاحبندن بالرضا آلنه‌مازسه او محلك تجارت وکالتی هیئت فنیه‌سنجه الك مناسب محل اولدیغی تصدیق ایدلدیکی تقدیرده استملاك قانونه توفیقاً استملاکی جائزدر.

یدنجی ماده — فابریقه‌مواد ابتدائیه ومعموله‌سی دولت‌طرفندن ایشله‌دیلن و یا ایشله‌دیلمجك اولان وسائط نقلیه اداره‌لرنجه بر ثلث نسبتنده تنزیلاتله نقل اولنورلر .

سکزنجی ماده — شکر فابریقه‌لری مأمورین ، مستخدمین و عمله‌سی فابریقه‌نك تاریخ کشادندن اعتباراً اون سنه تمتع ویرکوسندن معفودر .

طقوزنجی ماده — شکر فابریقه‌لری تأسیسی مقصدیله تشکل ایده‌جك شرکتلرك حصه سنداتی تمغا رسمندن معفودر .

اونجی ماده — اشبو قانونده مندرج امتیازات و معافیاتدن استفاده ایده بیلمك ایچون طالب اولان کیمسه و یا شرکتلرك اقتدار مالیلرینی یعنی فابریقه تأسیس واداره‌سنه مقتضی سرمایه‌یه مالك اولدقلرینی وکندیلری ارباب اختصاصدن دکل ایسه‌لر تشبثك ادارهٔ فنیه‌سنه کافی مأمورین فنیه بولدقلرینی ، تشبث قیمت مخمنه‌سیله وقوع بولاجق استحصالاتك مقدار اصغریسنی و عمله‌نك صورت تدارکنی و بونلره متفرع خصوصات فنیه و اقتصادیه‌یی مبین اوراق مثبته‌یی تجارت وکالتنه اثبات و ابرازه مجبوردرلر .

اون برنجی ماده — اشبو قانونه مستنداً استحصال اولنه‌جق فابریقه امتیاز - نامه‌لری تجارت وکالتنك موافقتی اولمدقجه آخره دور اولونه‌ماز .

اون ایکنجی ماده — اشبو قانون تاریخ نشرندن اعتباراً اوتوز سنه مدتله مرعی الاجرادر .

اون اوچونجی ماده — اشبو قانونك اجراسنه مالیه ، تجارت ، زراعت و نافعه وکیللری مأموردر .

۱۱ رمضان ۳۴۳ و ۵ نیسان ۳۴۱

Şeker Fabrikalarına Bahş Olunan İmtiyaza ve Muafiyet Hakkında Kanun Kanun Kanun Numarası: 601

Birinci Madde: Türkiye'de tesis olunacak şeker fabrikalarına hükümet bervecezir imtiyazat ve muafiyeti tamamen veya kısmen bahş etmeğe salahiyettardır: Yek diğerine mücavir beş vilayetin hudud-u mülkiyesini tecavüz etmemek ve fabrikanın mıntıka ihtiyacına kifayet etmesi icab eden cesametine göre istiamel edeceği şeker pancarı vesair hammaddelerin aleldevam yetişmesine Salih-i kafi miktarda araziyi havi olmak üzere Ticaret Vekâletinin ta'yîn edeceği mıntıkalar dahilinde yirmi beş sene müddetle şeker fabrikaları tesis ve işletmesi hakkında imtiyaz verilir.

İkinci Madde: Şeker fabrikaları imtiyazın devam ettiği müddetçe teşvik-i sanayi kanununda münderiç müseadat ve muafiyetten müstefid olurlar. Mezkûr kanunun yirmi üçüncü maddesi ahkâmı imtiyazlı şeker fabrikalarına şamil değildir.

Üçüncü Madde: Dâhilde istihsâl edilen şekerler sekiz sene müddetle istihlak resminden muaftır.

Dördüncü Madde: Bir mıntıkada şeker fabrikası tesis ederek faaliyetine başladığı tarihten itibaren fabrika vüzerası tarafından vuku bulacak pancar zeraiyat ve istihsâlatı şeker fabrikasında sarf edilmesi şartıyla on sene müddetle mahsulât-ı araziye vergisinden müstesnadır.

Beşinci Madde: Fabrika ve tasfiyehanelerin ihtiyacat-ı hakikiyesi için kavanin-i mevzua ahkâmına tevfiken ihraç olunacak maden kömürü, linyit ve kireç imali için işletilecek taş ocakları müddet-i imtiyaziyenin devamınca rüsumdan muaftır.

Altıncı Madde: Fabrika ve müştemilatının tesis ve tevzii için devlet arazisinden birden beş hektara kadar bir mahal meccanen verilir. Fabrika için en münasip şeraiti haiz olan mahal eşhas uhdesinde olur ve arazi-i mezkure sahibinden bilrıza alınamazsa o mahalin Ticaret Vekâleti hey'et-i fenniyesince en münasip mahal olduğu tasdik edildiği taktirde istimlak kanuna tevfikan istimlaki caizdir.

Yedinci Madde: Fabrika mevad-ı iptidaiye ve mamulesi devlet tarafından işletilen veya işletilecek olan vesait-i nakliye idarelerince bire selis nispetinde tenzilatla nakil olunurlar.

Sekizince Madde: Şeker fabrikaları memurin, müstahdemin ve amelesi farikanın tarih küşadından itibaren on sene temettü vergisinden muaftır.

Dokuzuncu Madde: Şeker fabrikaları tesisi maksadıyla teşkil edecek şirketlerin hisse senedâtı damga resminden muaftır.

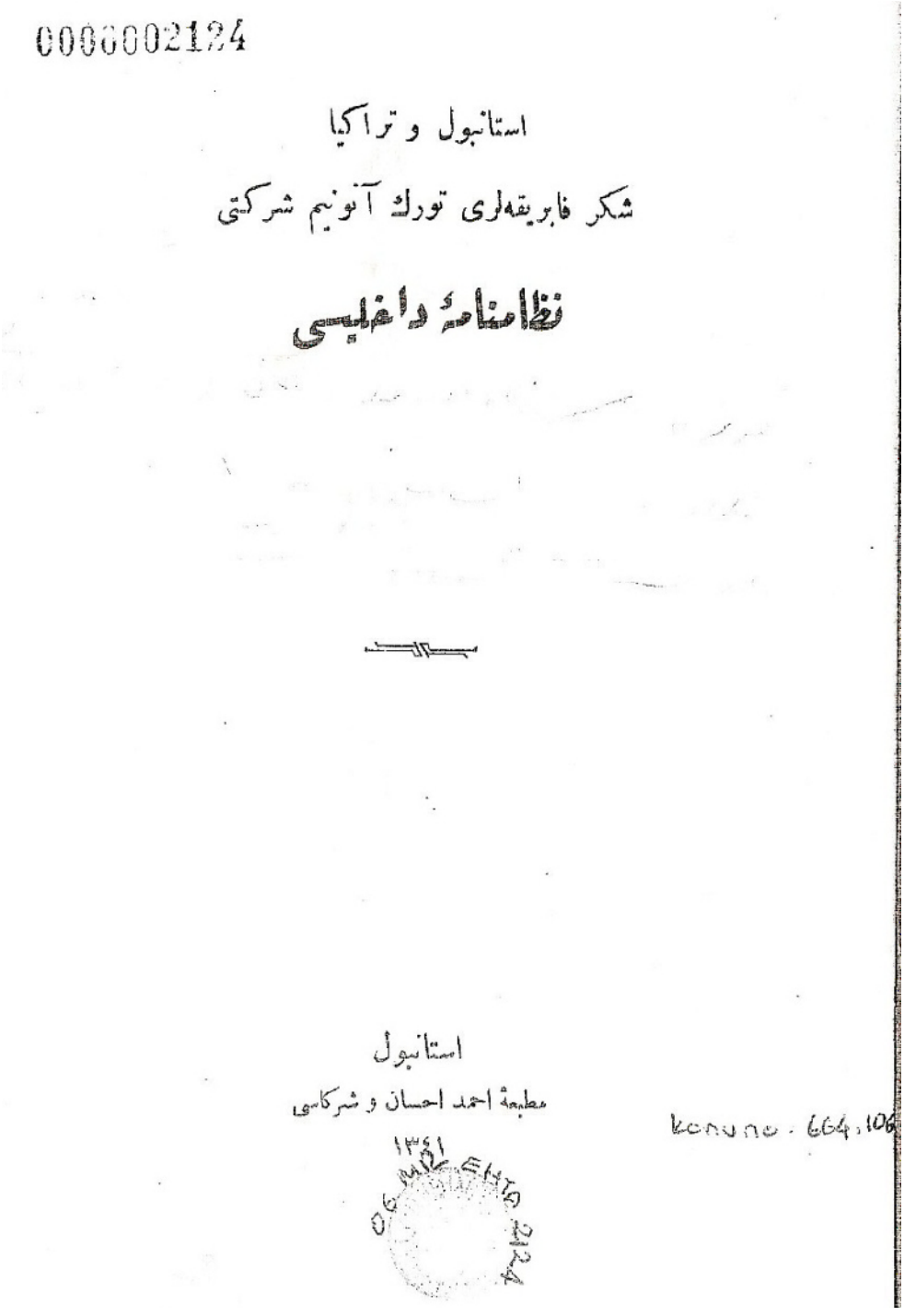
Onuncu Madde: İşbu kanunda münderiç imtiyazat ve muafiyetten istifade edebilmek için talib olan kimse veya şirketlerin iktidar-ı maliyelerini yani fabrika tesis ve idaresine muktezi sermayeye malik olduklarını ve kendileri erbab-ı ihtisastan değil iseler teşebbüsün idare-i fenniyesine kâfi memurin-i fenniye bulduklarını, teşebbüs kıymet-i mühimmesiyle vuku bulacak istihsâlatın miktar-ı asgarisini ve amelenin Sûret-i tedariki ve bunlara müteferrih hususat-ı fenniye ve iktisadiyeyi mübeyyin evrak-ı mazbatayı Ticaret Vekâletine ispat ve ibraza mecburdurlar.

On Birinci Madde: İş bu kanuna müsteniden istihsâl olunacak fabrika imtiyaz-nâmeleri Ticaret Vekâletinin muvaffakiyeti olmadıkça ahire devrolunamaz.

On İkinci Madde: İşbu kanun tarih-i neşrinden itibaren otuz sene müddetle mer'i-i icrâdır.

On Üçüncü Madde: İşbu kanunun icrâsına Maliye, Ticaret, Ziraat ve Nafıa Vekilleri memurdur. 11 Ramazan 1343 ve 5 Nisan 1341 (1925)

EK 2 İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Nizâm-nâme-i Dâhilîsi[409]

İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Nizâmnâme-i Dâhilîsi

[409]**İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Nizâmname-i Dâhilîsi, (**İstanbul: Matba'a-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1341/1925).

Birinci Fasıl

Şirketin Teşkîli, Maksadı, İsmi ve Merkezi Beyânındadır

Şirketin Maksadı

Birinci Madde:

A. İstanbul, Çatalca, Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne vilâyetlerini ihtivâ eden mıntıka dâhilinde lâ-akal senede yirmi bin ton pancar işlemeğe müsâ'id fabrika ile ham şeker istihsâli için lüzûmu kadar tâlî fabrikalar ve bunlara muktezî ve müteferri mü'essesât-ı sâ'ireyi vücuda getirmek;

B. Fabrikalar içün lüzûmu olacak şeker pancarlarını yetiştirmek maksadıyla ihtiyaca göre doğrudan doğruya veya bi'l-iştirâk icrâ-yı zirâ'at etmek ve şeker pancarı zirâ'atının ıslah ve teksîri için icâb eden tesisât ve neşriyâtda bulunmak;

C. Şeker pancarı zirâ'ine nakden ikrâzâtda bulunmak veya kimyevî gübre, alât zirâ'ine, pancar tohumu ve sâ'ire gibi mevâdı tedârik ve füruht etmek;

D. İşlenmiş şeker pancarı bakâyasından ispirto istihsâli veya bu bakâyanın kurudulması ve hayvan yemi haline getirilmesi için tesisât yapmak;

H. Maksadı dâhilinde her türlü imtiyaz ve ruhsatnâmeleri istihsâl etmek ve bunları işletmek;

Mü'essislerin Esâmisi

I. Maksad-ı teşkîline muvâfık her dürlü mu'âmelât-ı ticâriyye ve i'tibâriyeyi icrâ ve kânunen câ'iz olan her şekil ve Sûretde bi'l-umûm teşebbüsât-ı zirâ'iye ve sınâ'iye ve ticâriyeye iştirâk eylemek üzere zîrde muharrirîn imza Edirne Meb'usu Faik, Edirne Meb'usu Mühendis Hüseyin Rıfkı, Tekirdağ Meb'usu Cemil, Tekirdağ Meb'usu Faik, Çatalca Meb'usu Mehmed Şakir, Ertuğrul Meb'usu İbrahim, Tütün Tüccarından Hacı Ahmed zâde Salim Nuri, Tüccardan Ahmed Rüşdü zâde Mehmet Hayri, Kereste Tüccarından Ali, Tüccardan Nuri zâde Fabrikatör Burhaneddin, Tüccardan Yolageldili zâde Kasım Beyler ile tertîb ve ihrâcı ber-vech-i âtî karârlaşdırılan hisseleri ashâbı beyninde bir Türk Anonim Şirketi teşkîl olunmuşdur.

Şirketin Unvânı

İkinci Madde:

Şirketin unvânı İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi olacak ve tâbi'iyyeti i'tibâriyle bi'l-cümle mu'âmelâtı hakkında Türkiye Cumhuriyyeti'nin kavânin ve nizâmât-ı hâzıra ve müstakbelesi tatbîk edilecektir.

Şirketin Emvâl-İ Gayr-ı Menkûleye Tasarruf Selâhiyyeti

Şirket: Eşhâs-ı hükmîyenin emvâl-i gayr-ı menkûleye tasarrufları hakkındaki kânun ahkâmına tevfîkan esâs maksad ve tedvîr-i mu'âmelâtı zımnında emvâl-i gayr-ı menkûleye tasarruf edebilir.

Şirketin Merkezi

Üçüncü Madde:

Şirketin merkezi İstanbul olacak memâlik-i Cumhuriyyenin sâ'ir bir mahallinde veya memâlik-i ecnebiyye de dahi şubeleri bulunabilecekdir. Şubeler açıldıkça ticaret vekâletine ma'lûmât verilecekdir.

Şirketin Müddeti

Dördüncü Madde:

Şirketin müddeti ba'zı esbâbdan dolayı kat' veya temdîd edilmedikçe elli seneden ibaret olacakdır.

İkinci Fasıl

Sermaye ve Hisse Senedâtı Beyânındadır

Şirketin Sermayesi ve Hisse Senedâtı

Beşinci Madde:

Şirketin sermayesi beş yüz bin Türk lirasından ibaret olub bahrî on Türk lirası kıymetinde elli bin hisseye munkasımdır. Şu kadar ki şirketin beşer onar yirmi beşer ve ellişer hisseyi hâvî hisse senedâtı dahi ihrâc edebilir.

Sermayenin Tezyîdi

Hey'et-i Umûmiyyenin İşbu sermayeyi bir misli tezyîd etmeye selâhiyeti olacakdır. Tezyîd-i sermayeye karâr verildiği zaman hükümete ma'lûmât verilecekdir. Sermayenin bir mislinden fazla ol emirde hükümetin muvâfakatinin istihsâline mütevakkıfdır. Şirketin hisse senedleri bedelleri tamamen tahsîl edilmiş olmadıkça tezyîd semayeye ve yeniden hisse senedi ihrâcına karâr verilemez. Şirketin ihrâc eyleceği hisse senedlerinin numuneleri kable'l-ihrâc lâce'l-tasdîk Ticaret Vekâletine tevdî' edilecekdir. Tezyîd sermaye halinde senedât-ı cedide ol emirde elli bin hisseye kayd olunan tâleb olanlara hisseleri nisbetinde teklîf olunub tamamen veya kısmen adem-i kabulleri halinde mütebakîyyesi umûma fürûht edilecekdir.

Muvakkat Hisse Senedâtı

Altıncı Madde:

Şirketin sermayesinin tamamı imza ve yüzde onu istihsâl olunduktan sonra Sûret-i kat'iyyede teşkil etmiş ad olunacak ve hissedâr yazılanlara te'diye etdikleri takâsiyyeti mübeyyin muvakkat senedât verilecek ve sermayenin nısfının te'diyesinde ashâbı yedinde bulunan muvakkata senedât-ı asliyyeye tahvîl edilecekdir.

Hisse Senedâtının Sûret-i Tanzîmi

Şirketin hisse senedâtının bir tarafı Türkçe ve diğer tarafı Fransızca lisanlarıyla tanzîm olunacakdır. Türkçesi asıl ve Fransızcası tercüme itibar edilecektir ve hisse senetleri birer sıra numrosunu ve şirketin mühr-ü resmîsiyle Re'isin ve Meclis İdare a'zâsından iki zatın imzâlarını hâvî olacakdır.

Hisse Senedâtı Bedellerinin Mutâlebesi

Sermayenin ilk taksidinin te'diyesinden sonra kalacak mikdarı şirketin ihtiyacına göre mukassatan veya def'aen meclis-i idarenin karârıyla Der-sa'âdet ve sâ'ir lâzım gelen mahallerde el-sene-i muhtelifede çıkan resmi ve

gayr-ı resmi baz'ı gazetelerle lâ-akal otuz gün evvel i'lân olunan mutâlebe olunacakdır. İstenilen cüz'i sermaye tamamen istifâ edildikten sonra keyfiyyet bir beyânnâme ile ticaret vekâletine bildirilecekdir.

Hisse Senedâtının Sûret-i Fürûhtu

Yedinci Madde :

Hisseler bedelinin nısfı te'diye olununcaya değin verilen senedât-ı muvakkata ashâbının ismine muharrir muharrer olacak ve bedelinin yüzde onu te'diye olunmadıkça kâbil-i havâle ve fürûht olamayacakdır. Ancak hissedârlardan o sırada vefât vukû'unda vereselerinin arzu etdikleri takdîrde işbu hisseleri kendi nâmlarına tecdîd-i kayd ettirdikten sonra fürûht etmeye hakları olabilecekdir. Ve bunların havâle ve fürûhtu şirketin defterine kayd edilerek zîri bâyi ile müşteri ve müdürândan biri tarafından imzâ olunmakla icrâ olunacak keyfiyyet-i havâle ve fürûhtu senedde dahi zikr ve işâret kılınacakdır. Bedelin nısfı te'diye olundukdan sonra senedât-ı aslîyye hâmiline â'id olmak üzere muharrer bulunacakdır.

Hissedârların Vâris ve Alâka-dârları

Sekizinci Madde:

Hisse senedleri şirket nazarında kâbil inkısâm değildir. Ve Şirket her hisse için bir sâhib tanır. Bir hissedârın vâris ve alâka-dârları hiçbir vesile ile şirketin emvâli ve emlâkının taht-ı hacze vaz'ını taleb ve şirketin emür-i idaresine müdâhale eyleyemezler ve istifâ-i hukûk için şirketin muhâsebe defâteri ile hey'et-i umûmiyyenin karârlarını kabûle mecbûrdurlar.

Taksit Fâ'izi

Dokuzuncu Madde:

Evkât-ı mu'ayyene tekâsîti te'diye olunmayan hisse senedâtının sâhiblerinden te'hirât-ı vâkı'adan dolayı ihtâr-ı keyfiyyete hacet kalmaksızın taksitin hulûlî gününden i'tibaren senevî yüzde dokuz hesâbıyla fâ'iz ahz olunacakdır.

Esmânı Te'diye Edilmeyen Senedât-ı Fürûhtu

Onunucu Madde:

Şirketin taksitleri vaktiyle te'diye edilmeyen senedât-ı eshabı aleyhine ikame dava etmeye ve hisseleri satmaya selahiyeti olacakdır. Ve bu mukavele satılması lâzım gelen hisse senedâtının numeroları resmi ceride dâhil olduğu halde lâ-akal üç gazete marifetiyle neşr ve i'lan olunarak tarih ilanından onbeş gün sonra şirket hiçbir guna-i ihtara ve ma'mulat-ı adliyeye mecbur olmamak ve zarar u ziyanı sahibine aid olmak üzere İstanbul borsalarında ve borsalarda henüz alınıp satılması kabul olunmamış ise müzayede tarıkiyle hisseleri satdıracakdır. Bu vech ile füruht olunan senedât ibtal olunacak ve müşterilere eski senedlerin numrolarını havi olmak üzere yeni senedât i'ta kılınacaktır. Satılan senedin esman-ı hasılası hissedârların şirkete olan deyinine göre husr ve tahsis olunur. Ve noksani ondan talep olunacağı gibi fazlası var ise ana ana i'ta olunur.

Üçüncü Fasıl
Tahvîlât İhrâcı Beyânındadır
Tahvîlât İhracı

On Birinci Madde:
Beşinci maddede de gösterilen sermayeden başka şirketin hey'ât-i umûmiyyesinin sülüsan ekseriyeti karârıyla Tahvîlât ihrac edilebilir. İşbu Tahvîlât sermayesinin nısfı raddesinde edilebilecek ve sermayenin tamamen isti'mal edilmiş ve çıkarılacak Tahvîlât gayr-i menkulat ile taht-ı temine alnmış olduğu ol emirde Ticaret Vekâletine arz ve isbat olunacaktır. Tahvîlâtın bir numunesi beray-ı tasdik Ticaret Vekâletine takdim edilecektir.

Dördüncü Fasıl
Mü'essis Hisse Senedâtı Beyânındadır
Mü'essis Hisse Senedâtı

On İkinci Madde:
Beşinci maddede mevzu bahis olan hisse senedâtından ma'ada ayrıca kıymet-i itibariyyeyi natık olmamak üzere yüz elli aded mü'essis hisse senedâtı ihdas olunacaktır. İşte bu senedât birinci maddede isimleri münderic mü'essisler tarafından şirketin tesisinde hidmeti sebk etmiş olanlar meyanında tevzi' edilecektir.

On Üçüncü Madde:
Şirketin sermayesi ne kadar tezyid olunursa olunsun işbu müessis hisse senedâtının tezyid mikdarı ca'iz olamayacağı gibi otuz dokuzuncu madde mucebince senedât-ı mezkûreye tahsis edilecek olan temettü'ât nisbeti de tağyir ve tebdil edilemeyecektir. Bu senedler ilk **(***Mü'essis Hisselerinin Füruhtu)* beş sene zarfında nâme-i muharrer ve gayr-i kabil füruht olacak ve mezkûr müddetin inkızâsında hâmiline aid olarak füruht edilebilecektir. Ancak beş sene zarfında müesseslerden vefat vukû'unda yedinci maddede mezkûr olduğu vechle kendilerine intikal edecek müesses hisseleri müteveffanın vereseleri tarafından füruht olunabilir.

Beşinci Fasıl
Şirketin Umûr-i Dâhiliyyesi Beyânındadır
Meclis-i İdare

On Dördüncü Madde:
Şirketin umûr ve mesâlihi Hey'ât-i Umûmiyye tarafından mansûb ve beşten dokuza kadar a'zâdan mürekkeb bir meclis-i idareye ihâle olunur. İlk teşkil olunacak meclis-i idare a'zâsı mü'essisler tarafından ta'yîn olunacak ve işbu meclis-i idare a'zâsının müddet-i memûriyyeti beşinci senenin hesabatı hakkında ittihâz karâe edecek olan Hey'ât-ı Umûmiyyenin ictimâına kadar devam edecektir. Münhal vukû'unda yerlerine meclis-i idare tarafından diğerleri ta'yîn olunur.

Meclis-i İdarenin Sûret-i Tebdili

On Beşinci Madde:

Beş sene müddet için ta‘yîn olunan a‘zânın müddet-i memuriyetleri hitâm bulduktan sonra intihâbât icrâsı sûretiyle Meclis-i İdare kâmilen teceddüd idecek ve yeni a‘zânın memuriyetleri müddeti üç sene olacakdır. A‘zânın ilk iki sene teceddüdünde ku‘ra ile ve ondan sonra yerlerine kıdem itibariyle her sene sülüsî çıkarılarak yerlerine ahrâ intihâb ve ta‘yîn kılınacakdır. Şu kadar ki çıkan a‘zânın tekrar intihâbı câ’iz olacakdır.

On Altıncı Madde:

Şirketin Meclis-i İdare a‘zâlarıyla müdîrânı şirketin mâ-bihi’l-iştigâli olan mu‘âmelât şahısları nâmına yapamazlar.

Meclis-i İdare’nin Suret-i İctimâı

On Yedinci Madde:

Meclis-i İdarenin ictimaı icab-ı maslahata tabi olacak ise de her üç ayda bir defa şirketin merkezinde toplanması lâ-büddür. Ma‘mâfih meclis-i idare a‘zâsından lâ-akal ikisinin veya müdîr-i umûmîsinin meclis re’isine vâkı olacak tahrîri teklifleri üzerine re’is on beş gün zarfında meclis-i idareyi toplar. Müzâkerâtın mu‘teber olması lâ-akal aded mürettebin ekseriyet-i mutallakâsının bi’l-zât huzuruna menûtdur. Meclis-i İdarenin kararları hazır bulunan a‘zânın ekseriyyet arasıyla muteber olur. Tesâvî ara vukûunda keyfiyyet-i ictimaı âtîye ta‘lîk idilir ve anda dahi tesâvî ara vukûunda bulursa mevzû bahis olan teklif red olunur.

Meclis-i İdare Zabtı

On Sekizinci Madde:

Meclis-i İdarenin müzâkerâtı zabıt defterine kayd olunur. Ve zîrî re’is ile hazır bi’l-meclis bulunan a‘zâ tarafından imzâ edilir. Zabtın sûreti veya fıkra-i muhrecesi muteber olmak içün re’is veya vekili tarafından imzâ olunmak lâzım gelir.

Meclis-i İdare a‘zâlarının hisse senedâtı

On Dokuzuncu Madde:

İdare-i meclis a‘zâsında her birinin şirketin ell hisse senedine mâlik olması lâzım gelir. Senedât-ı mezbûre şirketin sandığına tevdî olunacak ve a‘zânın müddet-i me’mûriyyetleri zarfında satılmayacakdır. Bunların üzerine fürûhtu câ’iz olmadığını mübeyyin bir tamga vurulacakdır.

Meclis-i İdarede Münhal Vukûu

Yirminci Madde:

Meclis-i İdare a‘zâsından bir veya birkaçının vefatı veya istifâsı vukûundan veya sa’ir bir sebebden dolayı bir veya birkaç a‘zâ yeri münhal kalırsa meclis-i idare işbu yerlere muvakkaten a‘zâ ta‘yîn eyleyecek ve intihâb kat‘î gelecek hey’et-i umûmîyye tarafında icrâ olunacakdır. Bu sûretle intihâb idilen a‘zâyı cedîde seleflerinin müddetlerini ikmâl iderler.

Re'is ve Re'is Vekili

Yirmi Birinci Madde:

Meclis-i İdare her sene a'zâsı meyânında bir re'is ve re'is vekîli intihâb ider ve re'isin veya vekîlinin gıyâbında vekâlet itmek üzere a'zâdan birini ta'yîn eyler.

Devam İtmeyen Meclis A'zâları

Yirmi İkinci Madde:

A'zâdan memâlik-i ecnebîyyede ikâmet veya muvakkaten gaybûbet idenler esnâ-yı müzakerâtta kendilerine vekâlet itmek üzere refîklerinden a'zâdan birini ta'yîn idebilirler. Şu kadar ki vekâlet edecek a'zânın kendi re'yi dâhil olduğu halde ikiden ziyâde re'yi olamayacakdır. Bilâ-ma'zeret sıra ile üç ictimaıda bulunmayan meclis-i idare a'zâsına istifâ etmiş nazarıyla bakılacağı gibi ma'zereti üç aydan fazla devam mâni bulunan a'zânın yerine usûlüne tevfîkan bir diğeri intihâb olunur.

Meclis-i İdarenin Selâhiyyeti

Yirmi Üçüncü Madde:

Meclis-i idare şirketin umûr-ı emvâlinin idaresi içün iktidar-ı tâmmı ha'iz olub maksad-ı şirket dâhilinde sermayenin nısfını tecavüz itmemek üzere hesab-ı cârî küşâd ve kısa vadeli istikrazları akd itmek ve hatta sulh olmak ve hüküm ta'yîn eylemek selâhiyyetlerine dahi mâlikdir ve hey'et-i umûmîyye arz olunacak hesâbâtı tanzîm ile tevzî olunacak temettünün mikdarını teklif ider. Meclis-i idarenin re'isi gerek müdde'â gerek müdde'â-i aleyh sıfatıyla huzur-ı muhâkemede bi'l-zât veya bi'l-vükelâ şirket nâmına müdafa'ada bulunur. Meclis-i İdare a'zâsıyla mü'essisler ve müdîrler hey'et-i umûmîyyenin muvâfakatını istihsâl itmeden Türkiye'de aynı maksad içün teşkîl idecek mü'essesâtda ne bi'l-zât ne bi'l-vükelâ bir vazife deruhde idemezler ve şerîk veya kumanditer sıfatıyla bu gibi teşebbüsâta iştirâk eyleyemezler. Ve kefîl olamazlar.

Meclis-i İdarenin Uhrâ-i Sûret-i Tevkîli

Yirmi Dördüncü Madde:

Meclis-i İdare mevâd-ı mahsûsa ve bir müddet-i mu'ayyene içün hâ'iz olduğu iktidarı kısmen veya tamamen a'zâsından bir veya birkaç zâta bâ-vekâlet-i mahsûsa ihâle ideceği misillü mesâlih-i cârîyyenin rü'yet ve tesvîyesi içün haricden dahi bir veya birkaç zâtı tevkîl eyleyebilir.

Hakk-ı Huzur

Yirmi Beşinci Madde:

Meclis-i idare a'zâsı hâsılât-ı sâfiyyeden kendilerine tahsîs kılınacak hisseden başka meclisde hazır bulunacakları günler içün hissedârân hey'et-i umûmîyyesince ve hey'et-i ictimâına değin mü'essislerce takdîr ve ta'yîn idilecek bir ücret dahi ahz ideceklerdir.

Altıncı Fasıl

Hey'et-i Umûmîyye Beyânındadır

Hey'et-i Umûmîyyenin İctimâı

Yirmi Altıncı Madde:

Suret-i muntazamda akd ictimâ eden hey'et-i umûmiyyenin umûr-ı hissedârının hey'et-i mecmûası mâkamında bulunur.

Yirmi Yedinci Madde:

Hey'et-i Umûmîyye her senenin birinci altı ayı zarfında şirketin merkezinde meclis-i idarenin veya mezkûr meclisin davete adem-i teşebbüsü halinde Ticaret Vekâletinin davetiyle sûret-i âdiyede akd ictimâı ider. Bundan başka sermayeni yüzde onuna mâlik olanların talebi üzerine doğrudan doğruya meclis idare veya mezkûr meclisin imtinâ halinde ticaret vekâleti icâb eyledikce suret-i fevka'l-âde olarak hey'et-i umûmîyyeyi da'vet idebilir. Her sene hey'eti umûmiyyenin ictimâı nihayet yirmi gün akdem tahrîren ticaret vekâletine ihbâr olunacak ve bunu mutazammın olan istid'â-nâmeye ictimâ edecek hey'et-i umûmîyyeye arz idebilmek üzere ihzâr edilmiş bulunan meclis-i idare ve müfettiş raporlarıyla ve senelik pilançonun birer sûreti leff olunacakdır. Hey'eti mezkûrede cânib-i vekâletden bir komiser hazır bulundurabilecekdir. Meclis-i idare ve müfettiş raporlarıyla senelik pilançodan hey'et-i umûmîyye zabıt-nâmelerinden hey'et-i mezkûrede hazır bulunan hissedârânın esâmî ve mikdar hisselerini mübeyyen cedvelde dörder nüshası ticaret vekâletine hey'et-i umûmîyyenin son ictimâ gününden nihayet bir ay zarfında gönderilecekdir.

Hey'et-i Umûmîyyeye Sûret-i Duhûl

Yirmi Sekizinci Madde:

Hey'et-i Umûmîyye vekâleten veya asâleten la-akal on hisseye mâlik olan hissedârından mürekkib olacakdır. Hey'et-i Umûmîyyede gerek asâleten gerek vekâleten hazır bulunan hissedârının her on hisse içün bir re'yi olacak ve şu kadar ki her bir hissedârın yüzden ziyâde rey'i olamayacakdır.

Da'vet-nâmelerin Sûret-i i'lânı

Yirmi Dokuzuncu Madde:

Da'vet-nâmeler yevm-i ictimâdanla-akal bir mâh evvel altıncı maddede beyân edildiği vechile gazetelerle i'lân kılınacak ve da'vet-nâmelere rûz-nâme-i müzâkerât derc idilecekdir.

Hey'et-i Umûmîyyenin Sûret-i Teşekkülü

Otuzuncu Madde:

Hey'et-i Umûmîyyenin gerek asâleten gerek vekâleten şirket sermayesinin bir rub'ına müsâvî hisse senedâtına mâlik hissedârlar hazır bulunur ise teşekkül etmiş addolunur. Heyet-i Umûmîyyede hazır bulunacak hissedârânın mutasarrıf oldukları hisselerin sâlifü'z-zikr bir rub'a müsâvî olub olmadığı anlaşılmak üzere hisse senedlerini ictimâı gününe takdîm iden on gün zarfında meclis-i idâre tarafından irâ'e olunacak mahale teslîm itmeleri da'vet-nâmelerde ihtâr olunacakdır. Bi'l-mürâca'a hisse senedlerinin tevdî iden hissedârlara verdikleri hisse senedlerinin aded ve numaralarını nâtık birer duhûliyye varakası ile ictimâ idecek heyet-i umûmîyeye arz olunmak üzere hazırlanmış olan meclis-i idare ve müfettiş raporlarından ve senelik plançodan birer nüshası talebleri üzerine verilecekdir. İşbu heyet-i umûmîyyeden def'a-i evveli ictima'ında hazır

bulunan hissedârânın asâleten ve vekâleten hâmil oldukları hisse senedâtının mikdârı derece-i kifâyede olmadığı halde heyet-i umûmiyye ikinci defa olarak ictima‘a da‘vet edilir. İşbu ikinci ictima‘ada hazır bulunan hissedârân hisselerinin mikdarı ne olursa olsun birinci ictima‘ada müzâkere olunmasına karar verilmiş olan husûsât hakkında icra-yı müzâkerât ideceklerdir. Ve bu vechle cereyân iden müzâkerât mer‘î ve muteber olacakdır. Birinci ictimâ ile ikinci ictimâ beyânındaki müddet yirmi günden dün ve bir mâhden efzûn olmayacak ve ikinci ictimâ da‘vet-nâmeleri on gün evvel i‘lân olunacakdır.

He’yet-i Umûmiyyede Vekâlet

Heyet-i umûmiyye ictimâlarında hazır bulunamayacak hisedârlar taraflarında ahri tahrîren tevkiyle mezun olurlar. Bu kabil-i vekâletlerin mer‘iyyetinde heyet-i umûmiyye ictimâından evvel meclis-i idare tedkîk ider.

Heyet-i Umûmiyyede Riyâset, Kitabet, Re’yi Toplamak

Otuz Birinci Madde:

Heyet-i umûmiyyeye meclis-i idare re’isi riyâset eder ve re’isin mevcûd olmadığı halde meclis-i idare a‘zâsı içlerinden birini riyâset vekâletine ittihâb iderler. Hey’et-i umûmiyyede hazır olup en ziyade hisseye mâlik olanlardan ikisi re’y toplama hizmeti ifa eder. Hey’et-i umûmiyye kâtibi re’is ile re’y toplamağa me’mûr olanlar tarafından ta’yîn olunur.

Hey’et-i Umûmiyyenin Müzâkerâtı ve Rûz-nâme

Otuz İkinci Madde:

Hey’et-i umûmîde müzâkere olunan husûsâta ekseriyyet-i ârâ ile karâr verilir. Müzâkere olunacak mevâdın cedveli meclis-i idare tarafından tanzîm edilir. İşbu cedvele dâhil olacak mevad meclis-i idarenin teklîfâtıyla hâmil oldukları hisselerin bedeli şirket sermayesinin la-akal yüzde onuna baliğ olan hissedârın tarafından yevm ictimâından la-akal on gün evvel vuk‘u bulacak teklîfâtdan ibâret olacakdır. İşbu cedvele dâhil olmayan husûsât hey’et-i umûmiyyede müzâkere olunamaz. Meclis-i idare kendi raporlarıyla plançonun kabûlüne re’y viremez.

Hesabât Müfettişleri

Otuz Üçüncü Madde:

Hey’et-i Umûmiyye bi’l-cümle hesabâtın tedkîki içün gerek hissedârından gerek haricden bir veya müteadder müfettiş ta’yîn ider. Şu kadar ki ilk hesab senesi üçün iktizâ iden müfettişler meclis-i idare a‘zâsına müdür ve muhasebeciye karabetlli olmaması şartdır. Müfettişler vazîfelerinin tamamî ifâsından ve verecekleri raporların hakikata mükarenetinden gerek hissedârlara gerek Hükûmete karşu mes’uldürler. Müfettişler ancak teftişe selâhiyyetdâr olub idare emirine müdahele idemezler. Müfettişlerden biri vazîfesini ifâidemeyecek bir hale gelirse hey’et-i umûmiyyenin ictimâına kadar şirket ma’mûlât ve hesabâtını diğer bir müfettiş teftiş eder.

Hey’et-i Umûmiyyenin Selâhiyyeti

Otuz Dördüncü Madde:

Her sene akd ictimâ edecek olan hey’et-i umûmiyye şirketin umûr ve mesâhiline da’ir her sene meclis-i idare tarafından takdîm olunan layiha ile hesabâta da’ir müfettiş tarafından verilen raporun kırâ’atını istimâ ve hesabâtı

ladil-müzâkere ya kabûl veya red ider ve hisse temettü‘ ta’yin eyler. Tebdîl-i iktizâ iden meclis-i idare a‘zâsının yerlerine diğerlerini nasb eder ve şirketin bi’l-cümle umûr ve husûsâtı hakkında

Tezyîd-i Sermaye İçün Vücûdu Muktezi Nisâb

bi’l-müzâkere karâr-ı kat‘i ita ve meclis-i idarenin icab eylerse iktidarını tevsî eyler. Fakat hey’et-i umûmiyyede asaleten ve vekâleten şirket sermayesinin la-akal sülüsânının müsavi hisseler ashabı mevcûd olub bunların ekseriyyet-i arası hâsıl olmadıkça sermayenin tezyîdine karâr virilemez.

Hey’et-i Umûmiyye Zabtının İmzâsı

Otuz Beşinci Madde:

Hey’et-i umûmiyyenin zabt olunan müzâkerâtı bir defter-i mahsûsa ve kayd ve zîri hey’et-i umûmiyye re’isi ile re’y toplamağa me’mûr olanlar ve kâtib tarafından imzâidilir. Hey’et-i umûmiyyenin her ictimâında hazır bulunan hissedârının esamisi ile ikametgâhın ve her birinin hâmil olduğu hisselerin mikdarını mübeyyin bir cedvele tanzîm ile mevcûd olanlar tarafından imzâ idilüb zabıt defterinin o günkü varakasının rabt ve taleb vukuunda alakadârına tebliğ olunur.

Heyet-i Umûmiyye Karârlarının Mer‘iyyeti

Otuz Altıncı Madde:

Li-ecli’l-ihticâc ibrâz olunacak hey’et-i umûmiyyenin zabt sûreti veya fıkâratı muharrercesi meclis-i idare re’isi veya vekili tarafından imzâ idilir.

Şirketin Sene-i Maliyesi

Otuz Yedinci Madde:

Hey’et-i umûmiye tarafından işbu nizâm-nâme ahkâmına tevfîkan virilecek karârlar gâ’ib olan veya muhalif re’yde bulunan hissedârân içün dahi mecbûrü’l-icrâdır. Hey’et-i umûmiyye bir günde müzâkerâtını bitiremez ise müzâkere gününü ta‘kîb iden hafta içinde ictimâ itmek üzere ictimâ gününü gazeteler ve sa’ire ile i‘lân olunacakdır. Eyyâm-ı tatiliyye resmîyede hey’et-i umûmiyye ictimâı câiz değildir.

Yedinci Fasıl
Hesabât-ı Senevî ve Müfredât Defteri Beyânındadır

Şirketin Sene-i Maliyesi

Otuz Sekizinci Madde:

Şirketin sene-i maliyesi Mart ibtidâsından bed (...) ile Şubatın sonuncu günü hitâm bulur. Fakat birinci sene-i maliyesi müstesna olarak şirketin sûreti kat‘iyede teşkîli tarihi ile o senenin Şubatının sonuncu günü beyânındaki müddeti şamil olacakdır. Meclis-i idare her sene nihâyetinde şirketin matlûbât ve duyûnâtını havi bir defter-i umûmî tanzîm ve işbu defteri ile muvâzene defterini ve hesabâtı hey’et-i umûmiyyenin ictimâından kırk gün evvel müfeettişlere irâ’e ve tebliğ idecek ve hey’et-i umûmiyyenin hîn-i ictimâında ana takdîm iyleyecekdir. Hey’et-i umûmiyyeye dâhil olmak selâhiyyetini hâ’iz olan her hissedâr mezkûr defterleri ve hesabâtı mütâla‘a ve mu‘âyene idebilir.

Sekizinci Fasıl
Temettü‘ât Sûreti Taksîmi ve Re’is Atama Mahsûb-ı Akçe Beyanındadır

Temettü‘ât Sûret-i Taksîmi

Otuz Dokuzuncu Madde:

Şirketin temettü‘ât-ı sâfîye-i senevîsinden olan bilâ-istisnâ hisselerin cümlesine faiz olarak bedeli tesviye edilmiş sermayeye yüzde altı i‘tâsına kifayet idecek meblağ ve sânîyen ihtiyat akçesi teşkîl itmek üzere temettü‘ât-ı mezbûrenin yüzde onu ifrâz olundukdan sonra bâkî kalan kısmı sûret-i âtîyede taksîm olunur.

Mü’essis Hisselerine % 15
Meclis-i İdare A‘zâsına % 10
Şirket Müdür, Me’mûrîn ve Müstahdemînine % 5
Hisse Senedlerine Temettü % 70

Dokuzuncu Fasıl
İhtiyat Akçesi Beyânındadır

İhtiyat Akçesi

Kırkıncı Madde:

İhtiyat akçesi Otuz Dokuzuncu Madde mucebince temettü‘ât-ı seneviyeden mafruz meblağına terakkümünden teşkîl idecek ve masârif-i fevka’l-âde ve gayr-ı milah (...) karşuluk tutulacak ve işbu akçenin mikdarı şirket sermayesinin salt mikdarına müsavi bir raddeye baliğ oldukta ihtiyat akçesi ifraz olunmayacakdır. Şu kadar ki ihtiyat akçesi sermayenin sülüs mikdarına baliğ oldukdan sonra ondan sarfiyat icrâsıyla mikdarı nisbet mezkûreden aşağı düşerse tekrar temettü‘âtdan tevfîkan icrâsına mübâşeret olunacakdır. İhtiyat akçesi behemehâl nakden mevcûd olacak ve bu nakid Ticaret Vekâletince kabûl idilecek emîn bir mü’essese maliyeye tevdî olunmak veya her zaman nakde kabûl tahvîl devlet veya Türk şirketleri esham ve tahvîlât-ı iştira idilmek sûretiyle temîne olunabilecekdir.

Hisse Senedâtı İtfâsı ve (...)Hisseleri

Hey’et-i umûmiyye hisse senedâtının her sene bir mikdar mu‘ayyen kur‘a keşîdesiyle tedavülden alınmak üzere hâsılât-ı sâfîden her sene yüzde ona kadar ifrâzına karâr virebilir. Şu halde kur‘ası isâbet iden hisse senedâtı istirdâd idilerek onların yerine bir (...) hissesi virilecek ve bu yeni hisseler içün kemâkân hisse temettü‘ât virilecek ve fakat faiz i‘tâ olunmayacakdır.

Kırk Birinci Madde:

Hâsılâtı senevîye hisse başına yüzde altı faiz veya hisse temettü‘ât i‘tâsına kifâyet itmediği takdîrde noksan-ı ihtiyat akçesinden ikmâl idilebilecekdir.

İhtiyat Akçesinin Taksîmi

Kırk İkinci Madde:

Şirketin inkızâ müddetinde bi’l-cümle ta‘ahhüdâtı ifâ olundukdan sonra ihtiyat akçesi kâffe-i hissedârın beyânında taksîm olunacakdır.

Onuncu Fasıl

Şirketin Temdîd-i Müddeti ve Feshi ve kat‘’i Mu‘âmelâtı Beyânındadır

Şirketin Temdîd-i Müddeti ve Feshi ve kat‘’i Mu‘âmelâtı

Kırk Üçüncü Madde:

Meclis-i idare her ne vakit ve her ne sebeble olursa olsun hey’et-i umûmiyyeyi ictimâ‘a da‘vetle şirketin müddetinin temdîdi veya kat‘i ie tasfiye mu‘âmelâtı veyahud sa’ir şirket ile birleşmesini teklif idebilir. Şu kadar ki temdîd-i müddet idilmesi veya icâb ider ise şirketin sa’ir şirket ile birleşmesi ve tahvîlât ihrâcı ve işbu nizam-nâmenin tadîl maddeleri herhalde hükûmetin ruhsatına mütevakıfdır.

Kırk Dördüncü Madde:

Meclis-i idare şirket sermayesinin üç ribâı (?) zâyi olduğu halde şirketin feshine veya devamına karar virebilmek üzere hey’et-i umûmiyyeyi da‘vet ider.

Tasfiye Muâmelâtı

Kırk Beşinci Madde:

Şirketin müddeti munkaz’î oldukda veya müddeti tekmîl olmaksızın fesh olundukda ictimâ iden hey’et-i umûmiyye şirketin tesfiye mu‘âmelât ve hesabâtına karar virecek ve tasfiye hesabı içün bir veya birkaç me’mûr ta’yîn idecekdir. Hey’et-i umûmiyye şirketin mevcûd olduğu zamanlarda olduğu gibi tasfiye hesab esnasında dahi iktidar ve selâhiyyetini istimâle devam idecekdir. Tasfiye hesaba me’mûr olanlar hey’et-i umûmiyyenin kararı ve Hükûmet-i Cumhûriyyenin müsâ‘adesiyle şirket-i mefsuhanın hukûk ve senedât ve ta‘ahhüdâtını diğer bir şirkete veya ahir bir kimseye devr ü ferâğ idebileceklerdir. Tasfiye mu‘âmelâtının hitâmında tasfiye hey’eti kat‘i plançoyu tanzîm idüb fevkâ’l-âde sûretde ictimâ da‘vet idilecek hey’et-i umûmiyyeye tevdî ve tasfiye me’mûrlarının biri elzeme olduğu ve şirketin mevcûdiyyetine kat‘iyen nihâyet virildiği Ticaret Vekâletine ihbâr ve gazetelerle i’lân olunacakdır.

Hey’et-i Umûmiyyenin Fevkâ’l-âde İctimâı

Kırk Altıncı Madde:

İşbu faslın havi oduğu maddelerde gösterilen husûsâta karar virmek üzere sûret-i fevkâ’l-âdede da‘vet idilecek hey’et-i umûmiyyede şirket sermayesinin la-akal nısfına müsavî hisse senedâtı hâmil hissedârın hazır bulunacak ise de işbu ekseriyyeti temîn idilemediği takdîrde üç hafta sonra ikinci bir ictimâ akd idilecek ve bu ictimâda riba sermayeye malik hissedârın mevcûd olamazsa keza üç hafta zarfında diğer bir ictimâ akd idilecekdir ve bu ictimâda hazır bulunan hissedârânın hisseleri ne mikdar olursa olsun birinci ictimâda müzâkere olunmasına karar virilmiş olan husûsât hakkında icrâ-yı müzâkerât ideceklerdir ve bu veçhile cereyân iden müzâkerât mer‘i ve muteber olacakdır.

On Birinci Fasıl
Mevâd-ı Müteferriki Beyânındadır

Nizam-nâmenin Sûret-i Neşri

Kırk Yedinci Madde:

İşbu nizam-nâme dâhili sûreti şirketin teşkîline hükûmetce müsa'ade i'tâ olundukdan sonra bir ay zarfında Dersaaette Cerîde-i Resmîye ve diğer muteber bir gazete ile ve şirketin mu'âmelâtı veya şu'abât idaresi bulunan yerlerde cerâ'id-i resmîye ve sa'ire ile aynen veya icmale neşr olunacağı gibi

Nizam-nâme-i Ta'dîlâtile Hey'et-i Umûmiyye Mukarrerâtı ve Plançonun Neşri

nizam-nâme-i dâhilinde hükûmetin müsa'adesi ile vukû bulacak güne ta'dîlât ve her senenin hey'et-i umûmiyye mukarratı ve senelik blanço sûretleri dahi gerek Ankara ve gerek şirket-i merkezîyenin bulunduğu vilâyet gazetelerinden bervech-i mukarrer i'lân kılınacakdır.

Ta'rîf-nâmenin Neşri

Kırk Sekizinci Madde:

Şirket ihrac ideceği hisselere sahib kaydı zamanında neşr iyleyeceği ta'rîf-nâmede evvela şirketin maksad-ı teşkîlini ve müddetini sânîyen mü'essislerin esamisini sâlîsen sermayenin mikdarını ve sûret-i tezyîdini ribaen (?) temettünün sûret-i taksimini ve bu meyânda mü'essislere ve hey'et-i idare a'zâsına tahsîs kılınacak mikdarını sırahâten derc ve beyân idecekdir.

Nizam-nâmenin Tâbi

Kırk Dokuzuncu Madde:

Şirket işbu nizam-nâmeyi tâbi ve temsîl itdirerek taleb olanlara i'tâ eyleyeceği gibi elli nüshasını bir defaya mahsûs olmak üzere ticaret vekâletine irsâl idecekdir.

İstiâ Tasdîk Tanzîmi

Ellinci Madde:

Şirket istiâ tasdîk idaresince i'tâ kılıncak nümunesine tevfîkan her sene mu'âmelâtına dair bir istiâ tasdîk cedveli tanzîm ve vekâlete takdîm iyleyecekdir.

Ticaret Vekâletinin Merâkıbesi

Elli Birinci Madde:

Ticaret Vekâleti şirketin nizam-nâme-i dâhiliyesinden mütevellid husûsât hakkında şirket üzerinde mürakebe hakkına ha'izdir.

Elli İkinci Madde:

İşbu nizâm-nâme-i dahiliyye mugayyer hareket vakı'ası takdirinde ticaret vekâleti şirkete verilen ruhsat-nâmesi bad'e-l-ihtal geri olabilir.

Şirketin Me'mûrîn ve Müstahdemi

Elli Üçüncü Madde:

Şirketin bi'l-umûm me'mûr ve müstahdemini Türklerden mürekkeb olacak ancak mütehassıslar ticaret vekâletinin müsa'âdesiyle şirketce muvakkaten istihdam olunabilecekdir. Hey'et-i celîleler vekiline 341/6/21 tarihli

ictimâında kabul ve Türkiye Cumhuriyeti riyâsetinin tasdîd-i alisine aktara iden İTŞFTAŞ'in işbu nizam-nâmesi tasd'ik kılımır.

Fi 25 Haziran 341

Ticaret Vekâleti
Ticaret Müdüriyyet-i Umûmiyesi
Mührü Nasuh

Ticaret Vekili Namına
Müsteşar Vahid

Numrosu
1513 Umûmi

Ticaret Vekâlet-i celîlesinin fi 25 Haziran 341 tarih ve 3350/23 numrolu tahrîrât-ı aliyyesiyle tevdî buyrılan İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketinin nizam-nâme-i dâhilîsinden bir nüsha-i mümzâ ve musaddakası dâ'irede hıfz olunmak üzere tescîl kılındı. Fi 25 Haziran 341

Ankara Birinci Kâtib Adl Vekili Mahkeme-i Asliyye
A'zâ Mülâzımı
Mühür
İhsan Bey Yakub

İşbu tasdîk şerhi zîrindeki mühür Ankara Brinci Kâtib Adl Vekili Mahkeme-i Asliyye A'zâ Mülâzımı İhsan Beğin mühr-i zâtîsi olduğu tasdîk kılındı.

Fi 25 Haziran 341

Ankara Mahkeme-i Asliyye Re'is-i Evveli
Türkiye Cumhuriyyeti
Ankara Mahkeme-i Asliyye Hukûk Dâ'iresi

EK 3 İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Hisse Senedi[410]

100 Türk Lirası 10 Türk Lirası

"İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi
Sermayesi: 500 000 Türk Lirası

Bahrî On Türk Lirası Kıymetinde Elli Bin Hisseye Munkasımdır.
Merkezi İstanbul Numro: 1102

Hey'et-i Vekilenin 21 Haziran Fi sene (1)341 tarihli içtima'ında kabul olunmuş ve Türkiye Cumhuriyeti Riyâsetinin tasdik-i âlîsine iktiran iderek teşekkül olunmuşdur.

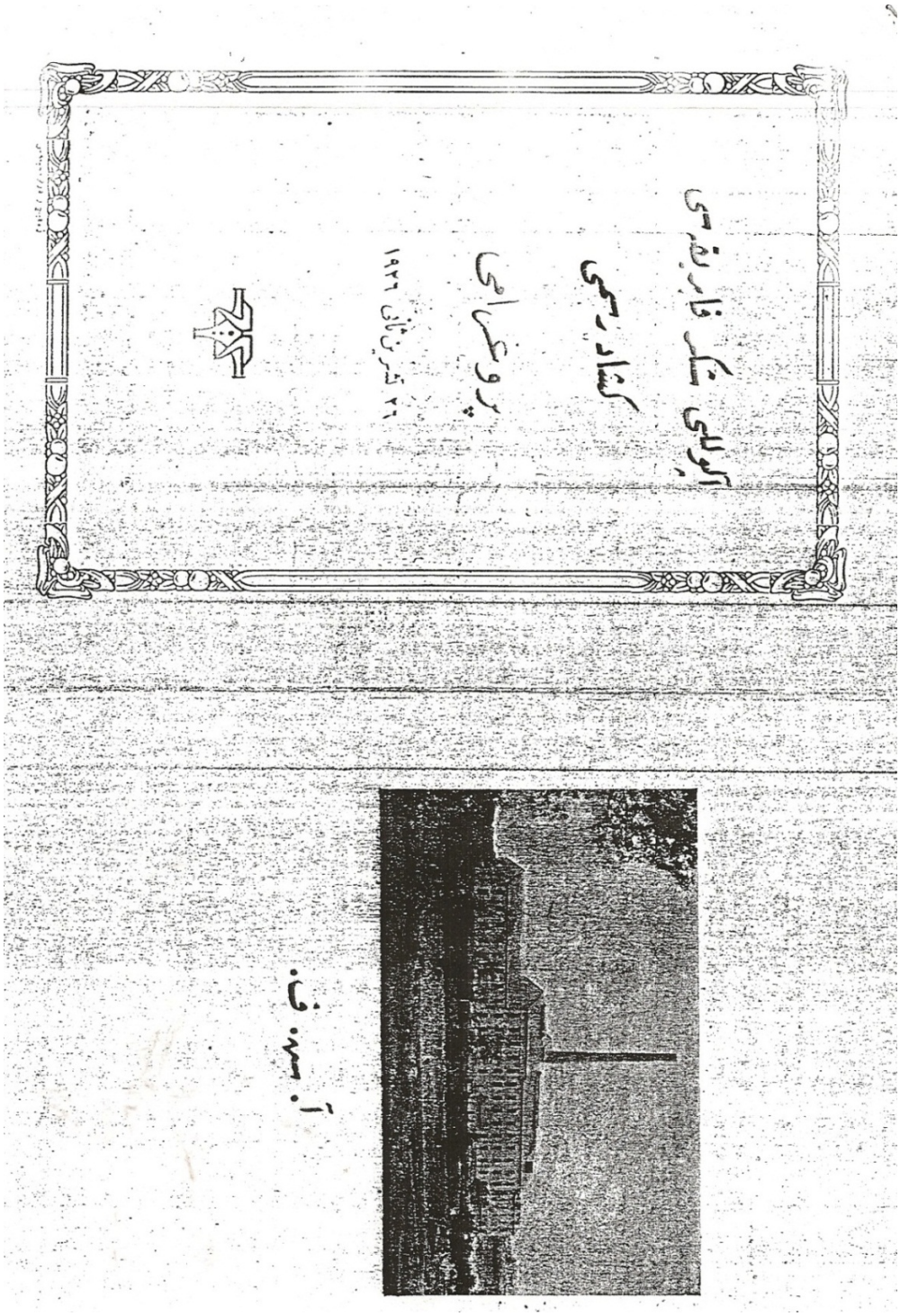
Hâmiline a'id olmak üzere yüz lira kıymetinde on hisselik seneddir.
31 Haziran 1926

Meclis-i İdare Re'isi İmza A'zâ İmza A'zâ İmza

[410]Veldet, **Ön.ver.,** Cilt: 1, ss. 242-243.

EK 4 "Alpullu Şeker Fabrikası Küşad-ı Resmi Programı 26 Teşrin-i Sani 1926"

Küşad-ı Resmi Programı[411]

[411]Alpullu Şeker Fabrikası Küşad-ı Resmi Programı, 26 Teşrin-i Sani 1926,**Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi.**

کشاد رسمی پروغرامی

۱ — آلپوللی شکر فابریقه‌سنك کشاد رسمنه مدعو ذوات کرامی استانبولدن آلپوللی‌یه کوتوروب کتیره‌جك خصوصی ترەنك حرکت ساعتلری ملفوف جدولده مندرجدر .

۲ — استانبول ایله آلپوللی آراسنده‌کی شهرلردن دعوت ایدیلن ذوات کرام خصوصی ترەندن استفاده ایده‌بیلیرلر . آنجق خصوصی ترەنك توقف ایتمدیکی استاسیونلردن آلپوللی‌یه کیده‌جك ذواتك مواصلتلرینی مذکور ترەنك مواصلت ساعتی اولان (۱٤,۲۷) یه نظراً تنظیم بویورمه‌لری رجا اولنور .

۳ — کشاد رسمی فابریقه اساس بناسنك قبوسی اوکنده نطق ایرادینی متعاقب ایفا قلنه‌جق و هوا مساعد اولمدیغی تقدیرده بو قسمده‌کی اجرادن صرفنظر ایدیله‌بیله‌جکدر .

٤ — کشاد رسمی متعاقب صیراسیله فابریقه و قوروتمه دائره‌سی و تعمیرخانه و لابوراتوار تأسیساتی گزیله‌جکدر . بو اثنادە فابریقه مدیری غوتهرج ایله معاونی کیمیا مهندس کاظم بك طرفلرندن ایضاحات لازمه ویریله‌جك و لابوراتواردە پانجار آنالیزی گوریله‌جکدر .

۵ — شکر مغازه‌سنده بر بوفه ترتیب ایدلش اولوب بورادە پانجار زراعتنه عائد بر فیلم گوریله‌جك و فیلمدن صوکره وقتك مساعده‌سنه گوره نطقلر ایراد ایدیله‌بیله‌جکدر .

٦ — خصوص ترەنله حرکت بویوران ذوات کرامه اوکله و آقشام یمکلری ترەنده و محلات سائره‌دن طوغرىوجه آلپوللی‌یی تشریف بویوراجق ذوات کرامه دخی آلپوللیده تقدیم ایدیله‌جکدر .

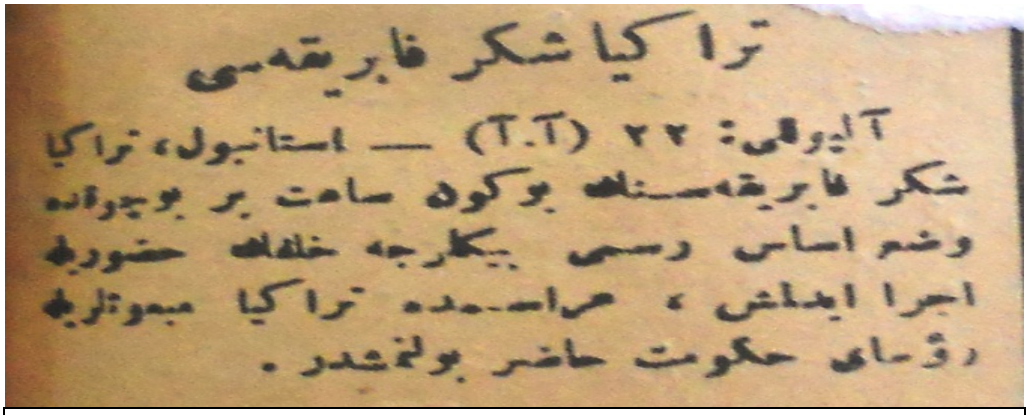
۷ — رسم کشاد گونی یشیل قرمزی روزەت طاقه‌جق اولان شرکتمز و فابریقه‌مز منسوبلرینك ، لازمهٔ حرمت و خدمتی ایفالرندە مدار سهولت اولمق اوزره مدعوین کرامك کندیلرینه تقدیم ایدیله‌جك قرمزی بیاض روزەتلری دائما صول یاقا ایلیکلرندە بولوندیرمه‌لری متمنادر .

“Alpullu Şeker Fabrikası Küşad-ı Resmi Programı 26 Teşrin-i Sani 1926”
Küşad-ı Resmi Programı

1- Alpullu Şeker Fabrikasının küşad-ı resmine med’uv zevat-ı kiram İstanbul’dan Alpullu’ya götürüp getirecek hususi trenin hareket saatleri melfuf cedvelde mündericdir.
2- İstanbul ile Alpullu arasındaki şehirlerden davet edilen zevat-ı kirâm hususi trenden istifade edebilirler. Ancak hususi trenin tevakkuf etmediği istasyonlardan Alpullu’ya gidecek zevatın muvasalatlarını mezkûr trenin muvasalat saati olan (14, 27)’ye nazaran tanzim buyurmaları rica olunur.
3-Küşad-ı resmi, fabrika esas binasının kapısı önünde nutuk iradını müte‘akib ifa kılınacak ve hava müsa’id olmadığı takdirde bu kısımdaki nutuklardan sarf-ı nazar edilebilecektir.
4-Küşad-ı resmine müte‘akib sırasıyla fabrika ve kurutma dairesi ve tamirhane ve laboratuvar tesisatı gezilecektir. Bu esnada fabrika müdürü Gutherz ile muavini Kimya Mühendisi Kâzım Bey tarafından izahat-i lâzıme verilecek ve laboratuvarda pancar analizi görülecektir.
5-Şeker mağazasında bir büfe tertib edilmiş olub burada pancar ziraatına ait bir film görülecek ve filmden sonra vaktin müsaadesine göre nutuklar irad edilebilecektir.
6-Hususi trenle hareket buyuran zevat-ı kirama öğle ve akşam yemekleri trende ve mahallat-ı saireden doğruca Alpullu’ya teşrif buyuracak zevat-ı kirama dahi Alpullu’da takdim edilecektir.
7-Resmi küşad günü yeşil kırmızı rozet takacak olan şirketimiz ve fabrikamız mensubunun lâzıme-i hürmet ve hidmeti ifalarında medar-ı sühulet olmak üzere med’uvvin-i kiramın kendilerine takdim edilecek kırmızı beyaz rozetleri daima sol yaka iliklerinde bulundurmaları mütemennadır.”

EK 5 Alpullu Şeker Fabrikası ile İlgili Bazı Gazete-Mecmua Haberleri ve İlanları

1. Hakimiyyeti Milliye, 24 Kânunuevvel (Aralık) 1925

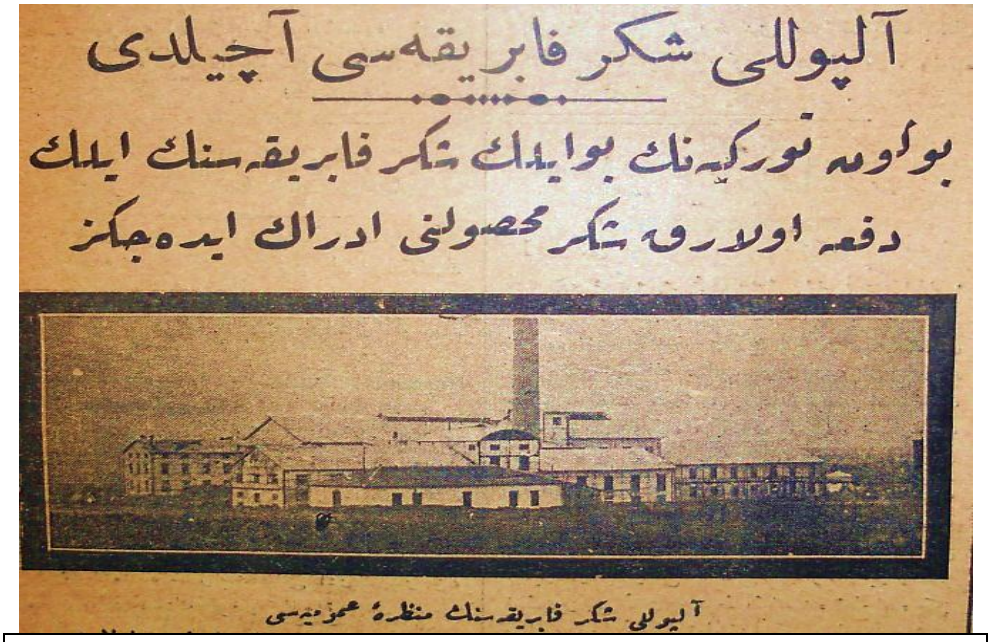

تراکیا شکر فابریقه‌سی

آلپوللی: ۲۲ (T.A) — استانبول، تراکیا شکر فابریقه‌سنك بوگون ساعت بر بوچوقده وضع اساس رسمی بیکلرجه خلقك حضوریله اجرا ایدلمش، مراسمده تراکیا مبعوثلریله رؤسای حکومت حاضر بولنمشدر.

Trakya Şeker Fabrikası

Alpullu: 22 (A.A)- İstanbul, Trakya Şeker Fabrikası'nın bugün saat bir buçukda vaz-ı esâs-ı resmî binlerce halkın huzuruyla icrâ edilmiş, merâsimde Trakya Meb'uslarıyla rü'esâ-yı Hükûmet hâzır bulunmuşdur."

2. Milliyet, 17 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926

آلپوللی شکر فابریقه‌سی آچیلدی

بوگوندن تورکیه‌نك بوایلك شکر فابریقه‌سنك ایلك دفعه اولاره شکر محصولنی ادراك ایده‌جکز

آلپوللی شکر فابریقه‌سنك منظرهٔ عمومیه‌سی

Alpullu Şeker Fabrikası Açıldı

Bugün Türkiye'nin bu ilk şeker fabrikasının ilk defa olarak şeker mahsulünü idrâk edeceğiz

Alpullu Şeker Fabrikası'nın Manzara-i Umumisi"

3. Cumhuriyet, 21 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926

ايلك شكر فابريقه‌مزك كشاد مراسمى

آيك يكرمى آلتنجى كونى « آلپوللى » ده ايكى وكيلك

ومبعوثلرك حضوريله مراسم يابيلاجق

آلپوللى شكر فابريقه‌سى وكشاد مراسمنده بولونه‌جق اولان مالیه وتجارت وكيللرى

آلپوللى شكر فابريقه‌سنك كشاد مراسمى آيك يكرمى آلتنجى جمعه كونى اجرا ايديله‌جكدر. مراسم كشاد يك پارلاق اولاجق وبونده جالدات تجاوت ومالیه وكيللرى حاضر بولونه‌جقلردر . بوندن ماعدا ديكر وكالتلرك ده مستشار ويامدير عموميلرى وكالتلرى نامنه رسم كشاده اشتراك ايده‌جكلردر .

بويوك ملت مجلسى اعضاسندن اون بش يكرمى مبعوث ده رسم كشاده حاضر بولونمق اوزره مدعو

"İlk Şeker Fabrikamızın Küşad-ı Resmi

Ayın Yirmi Altıncı Günü "Alpullu"da İki Vekilin ve Meb'usların Huzuruyla Merasim Yapılacak.
Alpullu Şeker Fabrikası ve Merasiminde Bulunacak Olan Maliye ve Ticaret Vekilleri

Alpullu Şeker Fabrikası'nın küşad-ı merasimi ayın yirmi altıncı Cuma günü icrâ edilecekdir. Merasim-i küşad pek parlak olacak ve bunda bi'z-zat Ticaret ve Maliye vekilleri hazır bulunacaklardır. Bundan ma'ada diğer vekâletlerin de müsteşar veya müdür-i umumileri vekâletleri namına resm-i küşada iştirak edeceklerdir.
Büyük Millet Meclisi a'zâsından on beş yirmi meb'us da resm-i küşadda hazır bulunmak üzere da'vet…"

4. Milliyet 27 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926

آلپوللی شکر فابریقه‌سی دون پارلاق برصورتده کشاد ایدلدی

نورك عزم وارادانك ایشلرین بوائری اوکنده دون ایراد ایدیلن نطقلرده جمهوریتك مملکتمزه نشر ایندیکی فیوضات، لسان شکرانه یاد ایدلمشدر

مالیه وکیلی ومبعوثلر فابریقه‌یی گزرکن

فابریقه دیرکتوری تجارت وکیلنه ایضاحات ویرمکده

"Alpullu Şeker Fabrikası dün parlak bir Sûretde küşad edildi.

Türk azim ve iradatının işleyen bu eseri önünde dün irad edilen nutuklarda Cumhuriyetin memleketimize neşr etdiği füyuzat, lisan-ı şekeranla yâd edilmiştir.

Fabrika Direktörü Ticaret Vekiline izahat verirken

Maliye Vekili ve meb'uslar fabrikayı gezerken "

5. Cumhuriyet, 28 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926

"Şeker Fabrikası'nın Küşâd-ı İntibâ'aları

Cumhuriyetimiz muhât bulunduğu bütün müşkilatı yenmek, vatanımızı böyle muvaffak eserlerle bize yedden selâmet yolunu bulmuşdur.
"Uşak" ve "Alpullu" fabrikaları bize senevi 2.750.000 Lira kazandıracakdır, Milli intibâhın bu canlı semereleri sayesinde pek yakında şeker idhallinden müstesna kalacağız.

(Alpullu) Şeker Fabrikası'nın Manzara-i Umumiyyesiyle cebhesinden Elektrikli (Alpullu Şeker Fabrikası) Levhasının Hususi Fotoğrafçımız Tarafından Gece Alınan Fotoğrafiyesi "

6. Haftalık Mecmua, Sene: 2, Sayı: 73, 6 Kânûn-ı Evvel (Aralık) 1926

"İktisâdî İstiklâle Doğru İlk Adımlar, Alpullu'da İlk Türk Şeker Fabrikası'nın Resmî Küşâdına A'it İntibâ'ât, *Haftalık Mecmua, Sene: 2, Sayı: 73, 6 Kanun-ı Evvel 1926"*

7. Cumhuriyet'in Kruluşunun 10. Yıldönümü İçin Alpullu Şeker Fabrikası tarafından Cumhuriyet Gazetesi'nin 29 Teşrîn-i Evvel (Ekim) 1933 tarihli sayısına verilen kutlama ilanı[412]

Alpullu Şeker Şirketi;

Cumhuriyetin onuncu yıldönümünü onun asil banisi ve vatanın kurtarıcısı Büyük Gaziye, savaş arkadaşlarına ve Büyük milletimize sevgi ve saygılarile kutlular

8. Alpullu Şeker Fabrikası'nın Alpullu dergisi'nin Haziran 1935 Tarihli 6. Sayısında Yayınlanan İlanı[413]

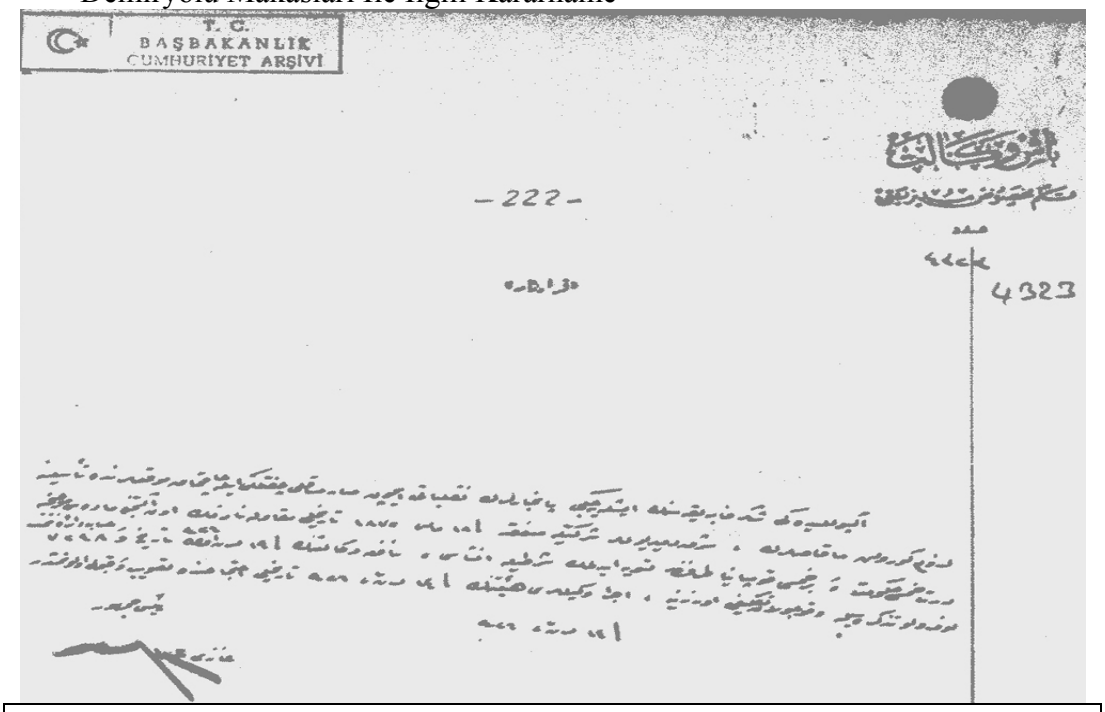

[412]**Cumhuriyet**, 29 Teşrîn-i Evvel (Ekim) 1933.

[413]**Alpullu**, (Haziran 1935), Sayı:6, s.18.

EK 6 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden Bazı Belgeler

1. Fabrika'nın İşleyeceği Şeker Pancarının Nakliyatı Amacıyla Kurulacak Olan Demiryolu Makasları İle İlgili Kararname[414]

Başvekâlet
Mütesellim-i Mahsûs Müdüriyyeti
Aded
4323

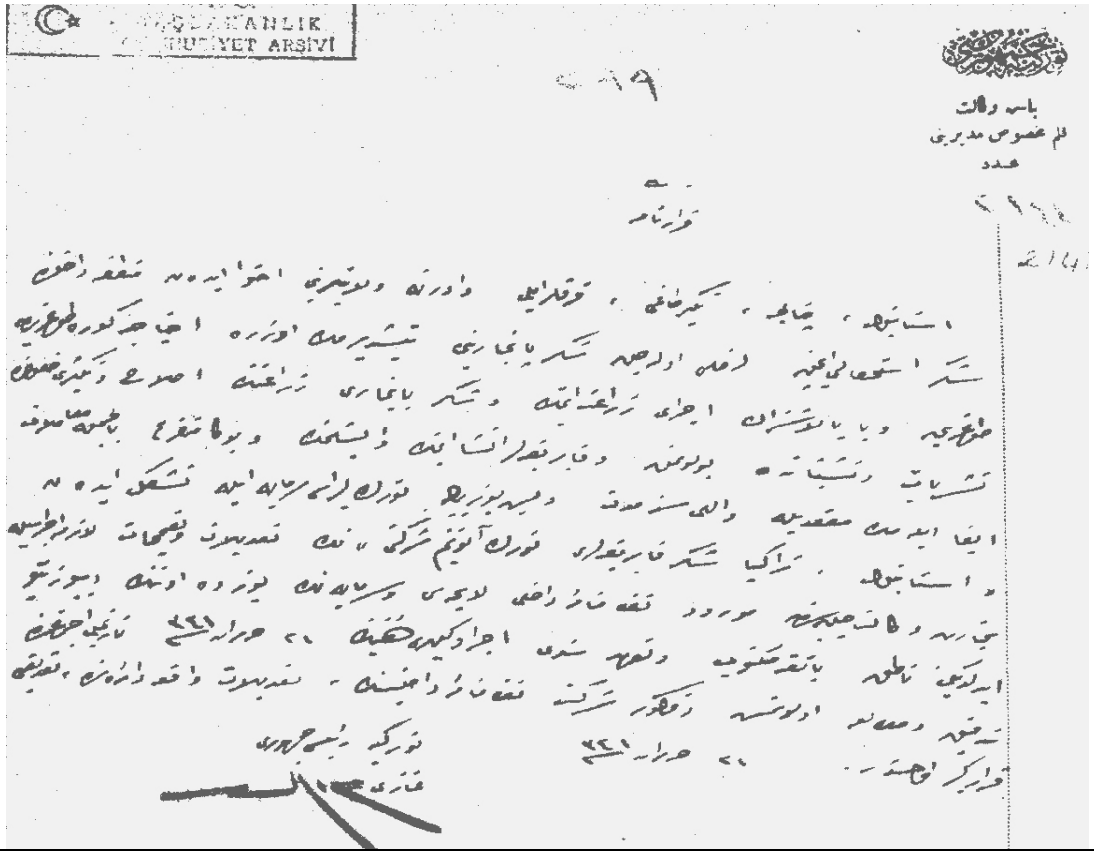
Karâr-nâme

Alpullu'daki şeker fabrikasının işleyeceği pancarların nakliyatı içün Sarımsaklı Çiftliği ile Çakmak mevkılerinde te'sîsine lüzûm görülen makasların, Şark Demiryolları Şirketiyle mün'akid fi 18 Mayıs sene 1875 tarihli mukâvele-nâmenin on altıncı maddesi mûcibince dört zımmı hükûmet bir zımmı kumpanya tarafından tesviye edilmek şartıyla inşası Nafıa Vekâleti'nin fi 19 Teşrîn-i Evvel sene 341 tarih ve hesab dairesine 7248 numrolu tezkiresiyle vuku bulan teklîfi üzerine, İcra Vekilleri Hey'eti'nin fi 14 Teşrin-i Sânî 926 tarihli ictimasında tasvîb ve kabûl olunmuştur. Fi 14 teşrin-i Sânî 926

Re'is-i Cumhur
Gazi Mustafa Kemal
İmza

[414] **BCA.**, 30.0.18.01.01/021.69.7.

2. İTŞFTAŞ'nin Dahili Nizamnamesinin Kabulü Hakkında Kararname[415]

Başvekâlet
Kalemi hususi müdirriyyesi
Adet 2141

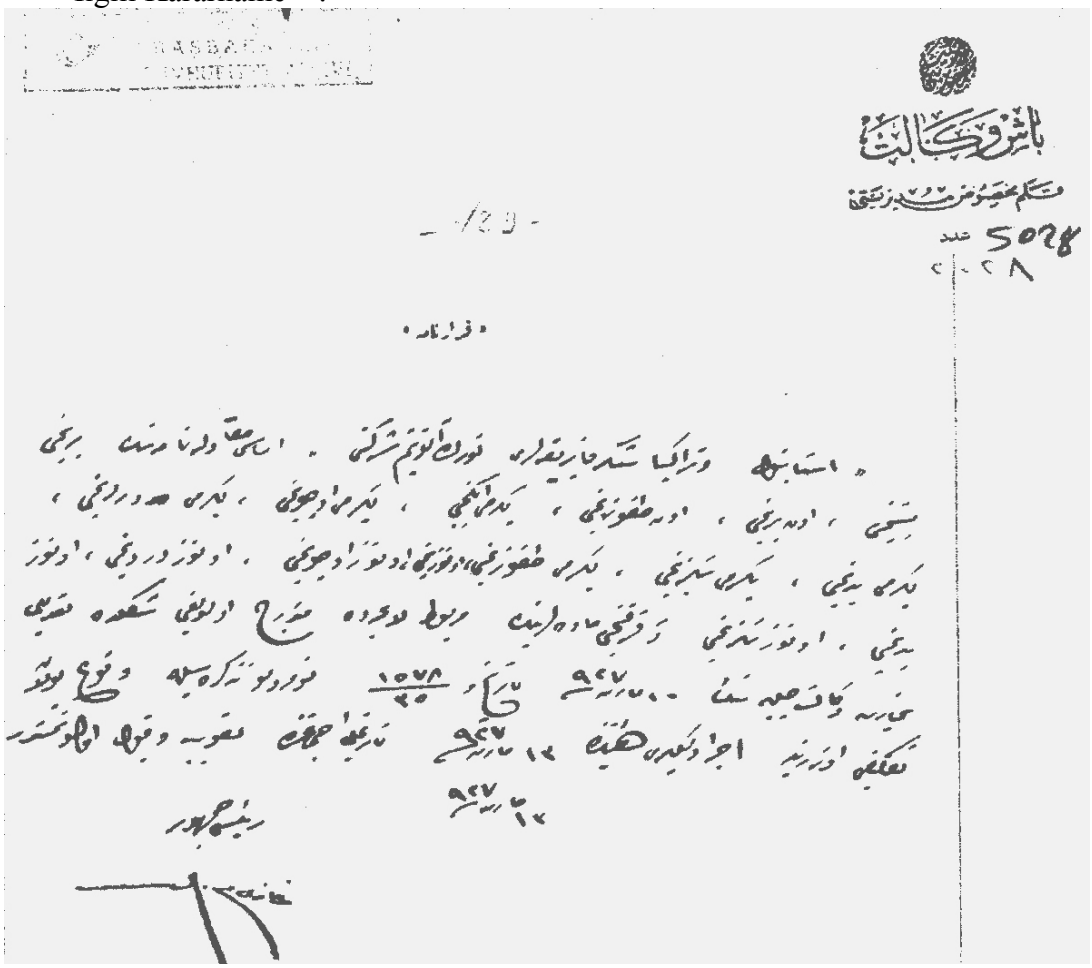
Kararname

İstanbul, Çatalca, Tekirdağı, Kırklareli ve Edirne vilayetlerini ihtiva eden mıntıka dâhilinde şeker istihsali içün lüzumlu olacak şeker pancarını yetişdirmek üzere ihtiyaca göre dogrudan dogruya veya bi'l-iştirâk İcra-i ziraat itmek ve şeker pancarı ziraatinin ıslah ve teksiri hususunda teşriyat ve teşebbüsatda bulunmak ve fabrikalar inşa etmek ve işletmek ve buna müteferrih? bil cümle muamelat ifa eylemek maksadıyla ve elli sene müddet ve beş yüz bin türk lirası sermaye ile teşkil iden "İstanbul Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi"nin tadilat ve tahüdat-ı Lâzıme icrâsıyla ticaret vekâlet-i celilesinin mürur nizamname-i dahili layihası ve sermayenin yüzde onunun dipozito edildiği natık ba takrir mektub taahhüd senedi icrâ vekilleri hey'etinin 21 haziran sene 341 tarihli icrâatında tedkik ve mütaala olunmuş mezkur şirket nizamname-i dahilisinin tadilat ve vak'a dairesinde tasdiki karargir olunmuştur. 21 Haziran sene (1)341

Türkiye Re'is-i Cumhuru
Gazi Mustafa Kemal
İmza

[415] **BCA.,** 030.18.01.01/014.40.13.

3. İTŞFTAŞ'nin Temel Anlaşma Metnindeki Bazı Maddelerin Tasdik Edilmesi İle İlgili Kararname[416].

Başvekâlet
Mütesellim-i Mahsus Müdüriyyeti
Aded 5028

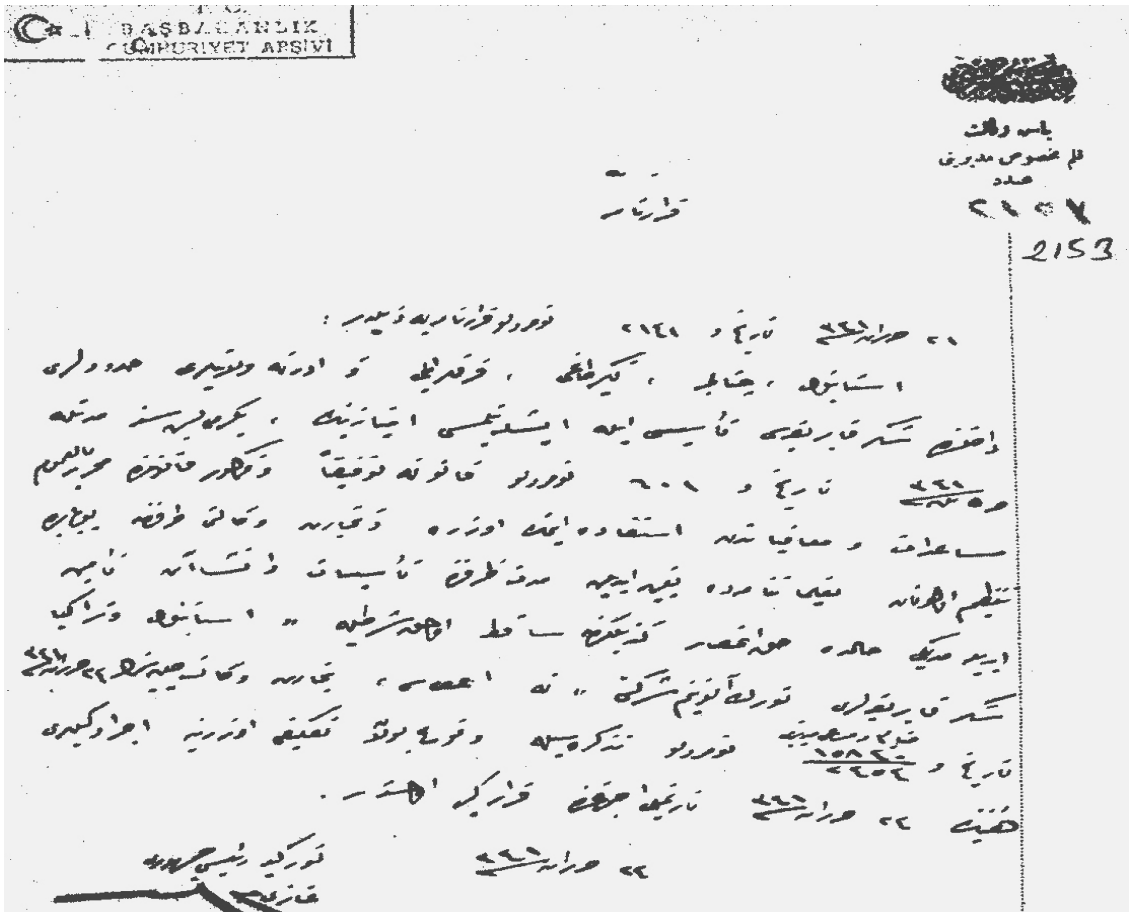
Kararname

İstanbul Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi esas-ı mukavelenâmesinin, birinci, beşinci, on birinci, on dokuzuncu, yirmi ikinci, yirmi dördüncü, yirmi yedinci, yirmi sekizinci, yirmi dokuzuncu, otuzuncu, otuz üçüncü, otuz dördüncü, otuz yedinci, otuz sekizinci ve kırkıncı maddelerinin merbut layihada münderic olduğu şekilde tasdiki Ticaret Vekâlet-i Celilesinin 10 Mart Sene 927 tarih ve 1578 / 35 numrolu tezkiresiyle ve vuku bulan teklifi üzerine icrâ vekilleri hey'etinin 13 Mart 927 tarihli ictimaında tasvib ve kabul olunmuştur. 13 Mart sene 927

Reis-i Cumhur
Gazi Mustafa Kemal
İmza

[416]**BCA.,** 30.18.01.01/024.23.11.

4. İTŞFTAŞ'nin Dahili Nizamnamesinin Kabulü Hakkındaki 21 Haziran (1)341 Tarihli ve 2141 Numaralı Kararnameye Ek Olarak Çıkarılan Kararname[417]

Başvekâlet Kalem-i Mahsûs Müdüriyyeti
Aded 2153

Kararname

21 Haziran 341 tarihli ve 2141 numrolu kararnameye zeyldir

İstanbul, Çatalca, Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne vilayetleri hududları dâhilinde şeker fabrikası tesisi ile işletmesi imtiyazının, 25 sene müddetle 341 Haziran tarihli ve 601 numrolu kanununa tevfikan ve mezkûr kanunun muharrer bi'l-umum müsaadat ve muafiyetinden istifade itmek üzere Ticaret Vekâleti tarafından bu babda tanzim olunan talimatnamede ta'yîn idilen müddet tarafından tesisat ve inşaat temin edilemediği halde hakkı ihsar kendiliğinden sakıt olmak şartıyla İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi'ne esası, Ticaret Vekâlet-i Celilesinin 22 Haziran 341 tarih ve 15820/2454 numrolu tezkiresiyle ve vuku bulan teklifi üzerine icrâ vekilleri hey'eti 24 Haziran 341 tarihli içtimaında karargir olmuşdur. 24 Haziran sene 341

Türkiye Re'is-i Cumhuru
Gazi Mustafa Kemal
İmza

[417]**BCA.** 30.18.01.01/014.41.5.

5. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün 20.12.1930 Tarihinde Alpullu Şeker Fabrikası'nı Ziyareti İle İlgili Belge[418]

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Acele

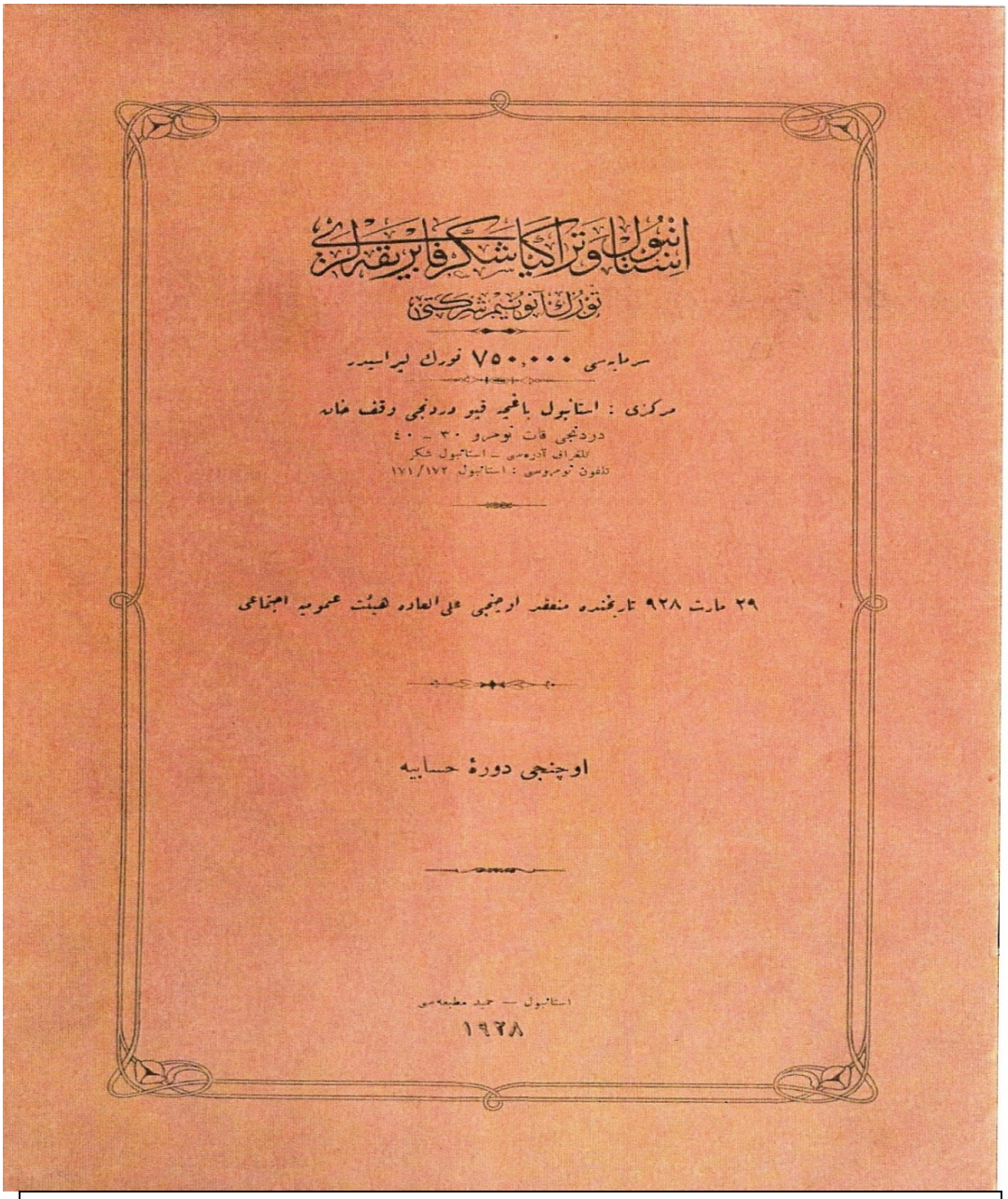
Başvekil Paşa Hazretlerine arzolunacaktır.

Reisicümhur Hz. bu gün 20.12.930.Alpullu Şeker fabrikasınıgezdikten sonra Kırklarelini teşrif buyurdular.
Vilayet,Kumandanlık ve Belediye dairelerini ziyaretten sonra halk fırkasına gelerek bütün merkez ve mülhakat mümessillerini kabul ettiler Burada Halk Fırkasının vaziyyetiniye memlekete yaptığı ve yapacağı hizmetleri sayarak Serbest Fırkanın nasıl teşekkül ettiğini Fırka teşkilatının çalışmış olduğunu izah ile mesai tarzlarını,usullerini ve şahıslarını şiddetle tenkit ettiler ve Halk Fırkasının memlekette Cümhuriyeti ve layikliği teyit etmek ve ebedileştirmek için tuttuğu yolda bila aram yürüyeceğini söylediler. Geceyi Kırklarelinde geçiriyoruz. Yarın Edirneye gidilecek ve ertesi günü 22.12.930. Istanbula dönülecek tır.
İhtiramat ve tazimatı mahsusamla arzederim Efendim.

20.12.930 Dahiliye Vekili
Ş.Kaya

[418]**BCA.**, 30.10.0.0./2.9.40.

EK 7 İTŞFTAŞ'nin 29 Mart 1928 Tarihli Yönetim Kurulu Toplantısı Üçüncü Dönem Hesapları[419]

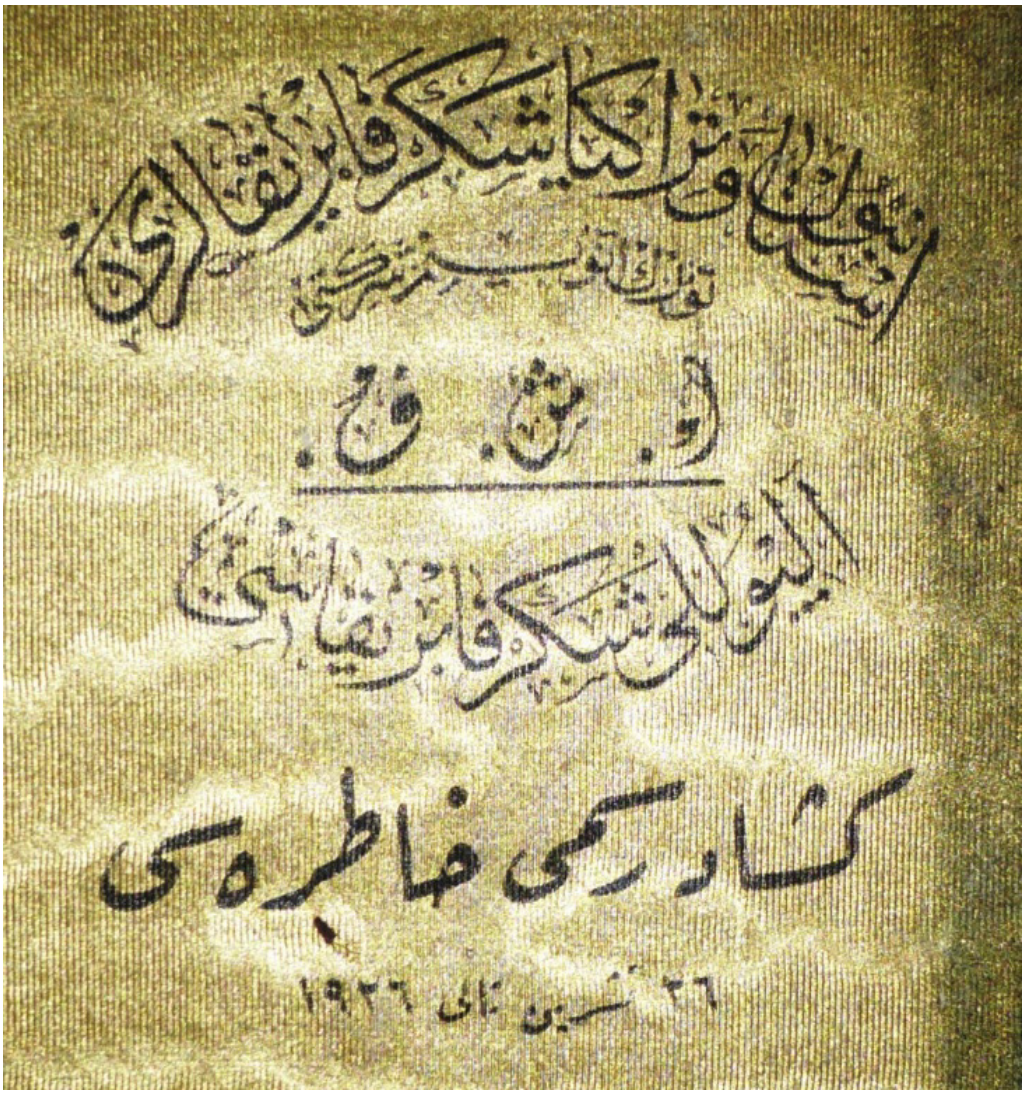

استانبول و تراکیا شکر فابریقه‌لری
تورك انونیم شرکتی
سرمایه‌سی ۷۵۰,۰۰۰ تورك لیراسیدر
مرکزی : استانبول باغچه قپو وردونجی وقف خانه
وردونجی قات نومرو ۳۰ ـ ۴۰
تلغراف آدرسی ـ استانبول شکر
تلفون نومروسی : استانبول ۱۷۲/۱۷۱
۲۹ مارت ۹۲۸ تاریخنده منعقد اوچنجی علی العاده هیئت عمومیه اجتماعی
اوچنجی دورهٔ حسابیه
استانبول — حمید مطبعه‌سی
۱۹۲۸

İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi
Sermayesi: 750.000 Türk Lirasıdır
Merkezi: İstanbul, Bahçe Kapı Dördüncü Vakıf Han Dördüncü. Kat, Numro: 30-40. Telgraf adresi- İstanbul Şeker Telefon Numrosu: İstanbul 171/172
29 Mart 928 Tarihinde Mün'akit Üçüncü Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı Üçüncü Devre-i Hesabiyye İstanbul-Hamit Matbaası 1928

[419]**İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 29 Mart 928 Tarihinde Mün'akit Üçüncü Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı Üçüncü Devre-i Hesabiyye,** (İstanbul: Hamit Matbaası, 1928).

EK 8 Alpullu Şeker Fabrikası Anı Şeref Defteri ve Bazı Devlet Büyüklerinin Yazıları

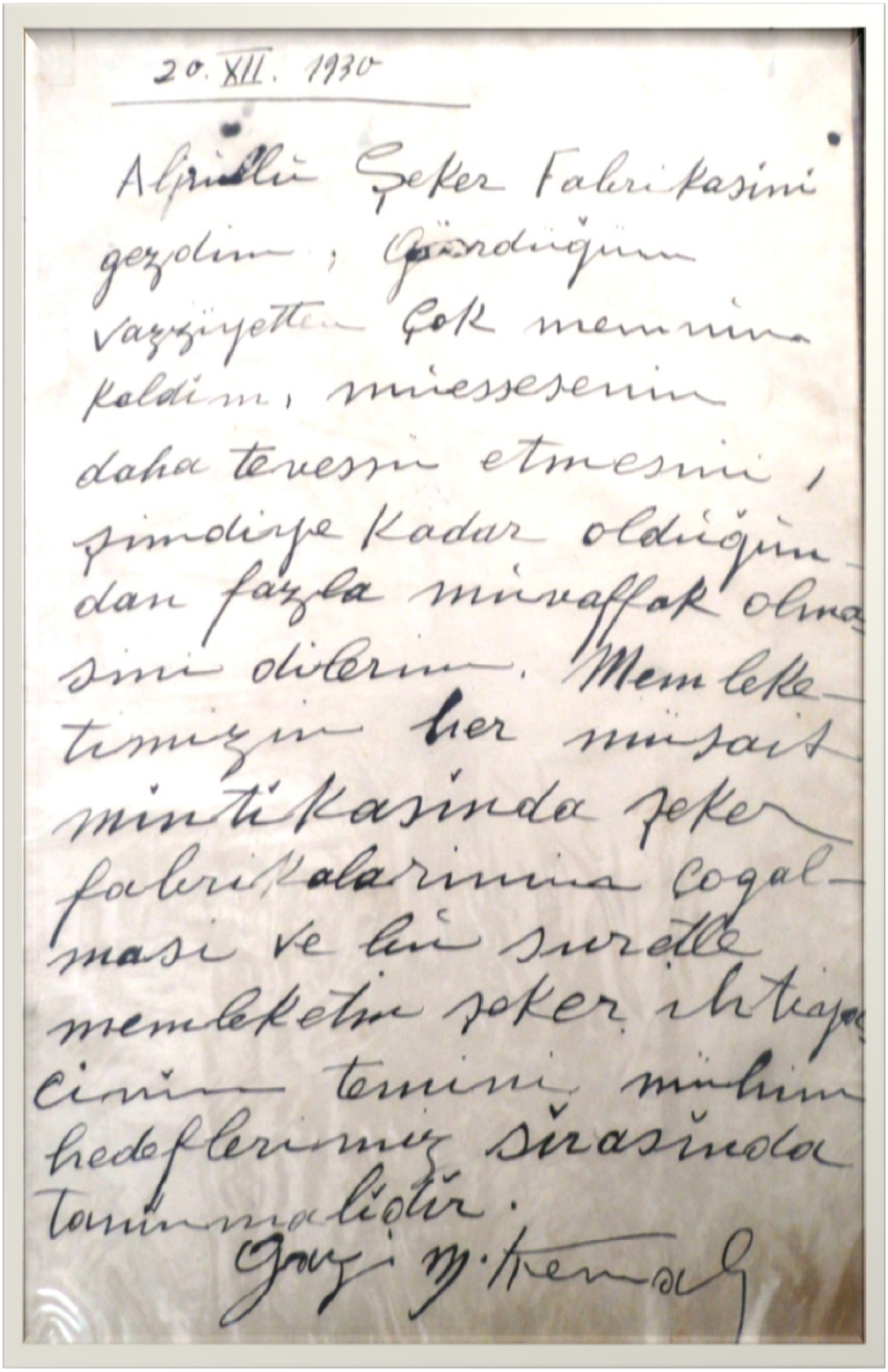
1. İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi, Alpullu Şeker Fabrikası, Küşâd-ı Resmî Hatırası, 26 Teşrin-i Sâni 1926,Alpullu Şeker Fabrikası Anı Şeref Defteri'nin Kapağı[420]

İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi
A. Ş. F
Alpullu Şeker Fabrikası Küşâd-ı Resmî Hatırası
26 Teşrin-i Sâni 1926"

[420] *"İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi, Alpullu Şeker Fabrikası, Küşâd-ı Resmî Hatırası, 26 Teşrin-i Sâni 1926, Alpullu Şeker Fabrikası Anı Şeref Defteri"*, **Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi**.

2. Mustafa Kemal Atatürk'ün Yazısı

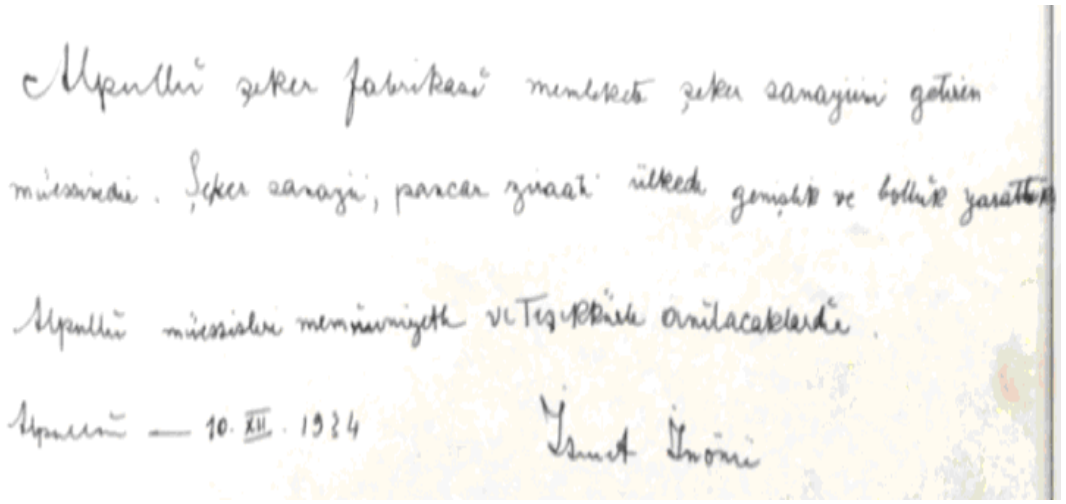

20. XII. 1930

Alpullu Şeker Fabrikasını gezdim; gördüğüm vaziyetten çok memnun kaldım, müessesenin daha tevessü etmesini, şimdiye kadar olduğundan fazla muvaffak olmasını dilerim. Memleketimizin her münasip mıntıkasında şeker fabrikalarının çoğalması ve bu suretle memleketin şeker ihtiyacının temini mühim hedeflerimiz sırasındadır.

Gazi M. Kemal

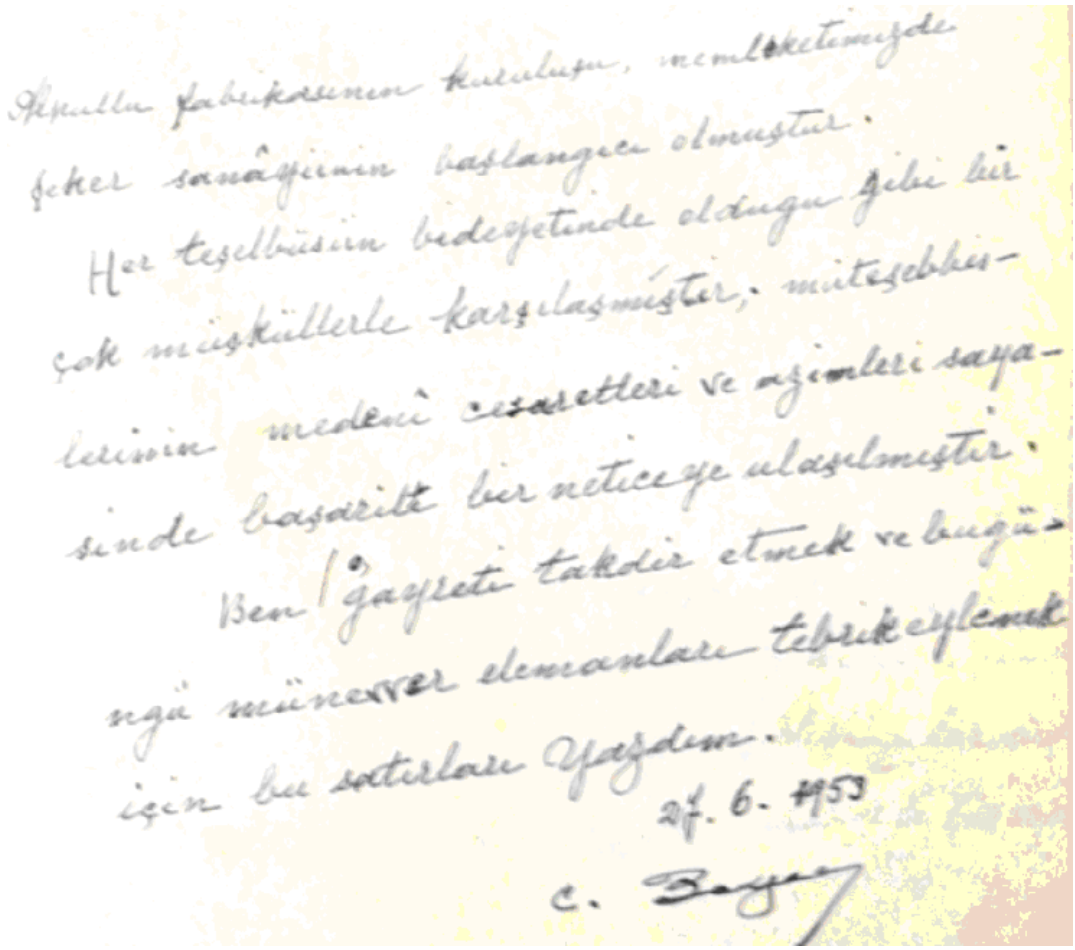
3. İsmet İnönü'nün Yazısı

Uşaklı şeker fabrikası memleket şeker sanayiini götüren müessesedir. Şeker sanayii, pancar ziraati ülkede gençlik ve bolluk yaratt[ı]

Uşaklı müessesesi memnuniyetle ve teşvikle anılacaklardır.

Uşak — 10. XII. 1934 İsmet İnönü

4. Celal Bayar'ın Yazısı

Uşaklı fabrikasının kuruluşu, memleketimizde şeker sanâyiinin başlangıcı olmuştur.

Her teşebbüsün bidayetinde olduğu gibi bir çok müşkküllerle karşılaşmıştır; mütesebbislerinin medenî cesaretleri ve azimleri sayesinde başarılı bir neticeye ulaşılmıştır.

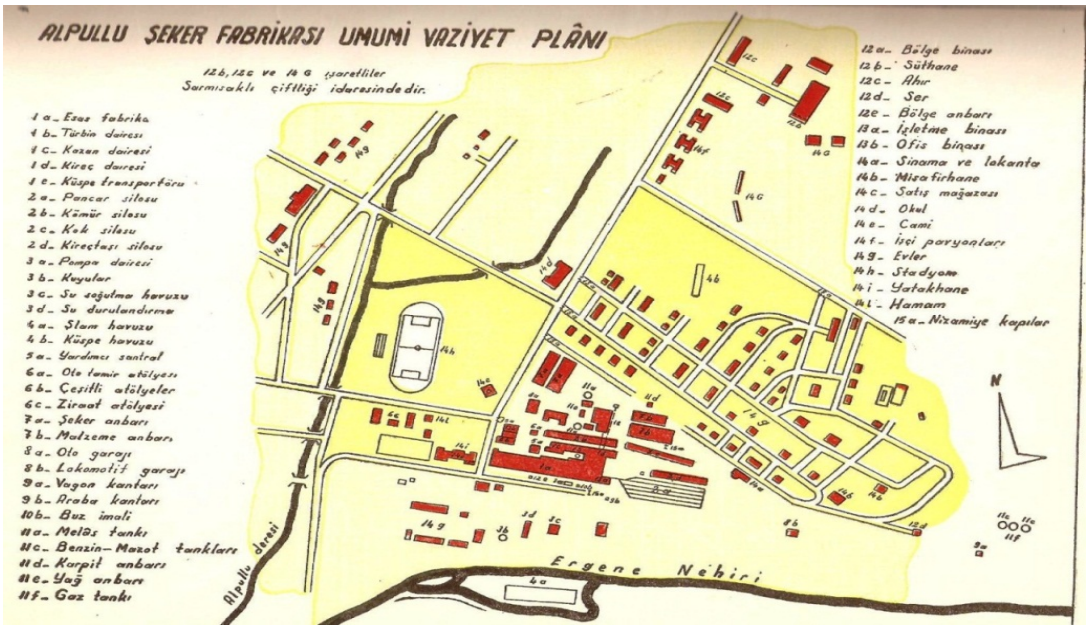
Ben bu gayreti takdir etmek ve bugünkü müesseseler elemanları tebrik eylemek için bu satırları yazdım.

27. 6. 1953

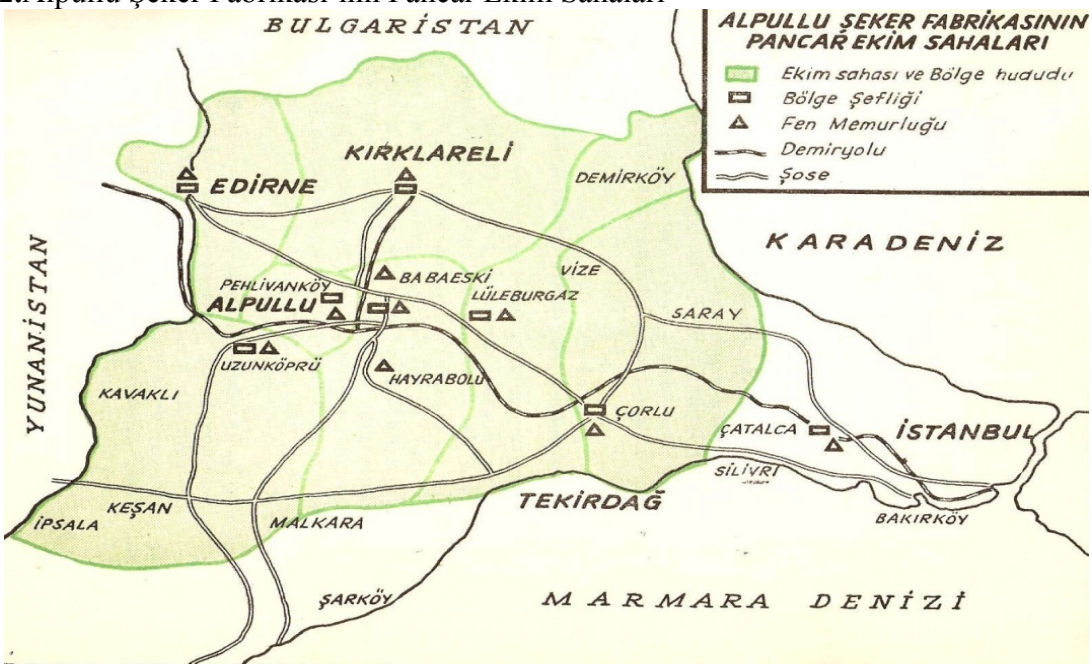
C. Bayar

EK 9 Alpullu Şeker Fabrikası'nın Projesi ve Alpullu Şeker Fabrikası'nın Pancar Ekim Sahaları

1. Alpullu Şeker Fabrikası'nın Projesi[421]

2.Alpullu Şeker Fabrikası'nın Pancar Ekim Sahaları[422]

[421]Veldet, **Önver.**, Cilt: 1, ss. 267-268.

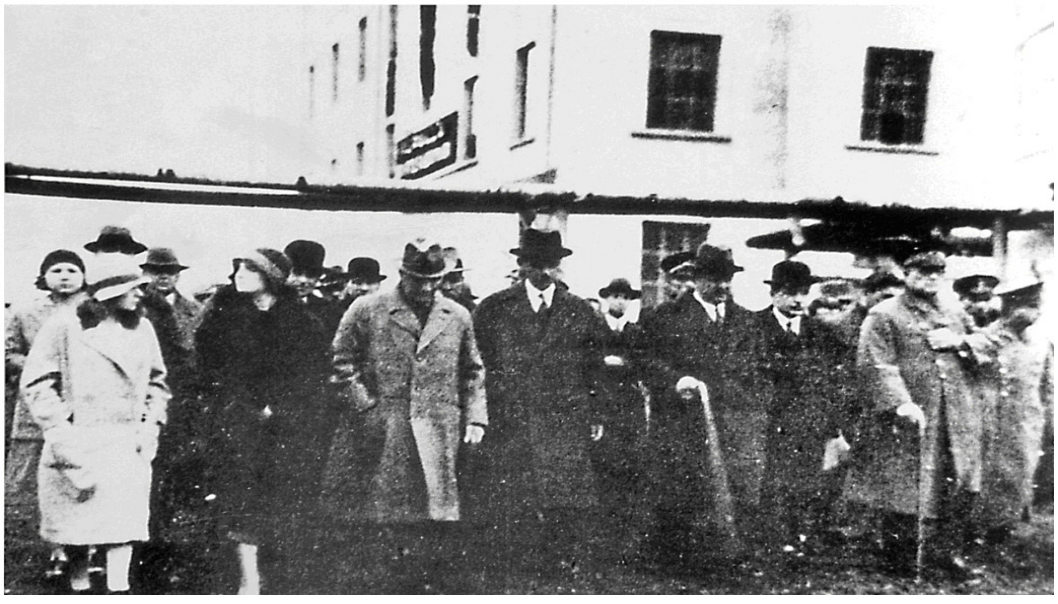
[422]**Aynı**, ss. 268-269.

EK 10 RESİMLER

1. Alpullu Şeker Fabrikası[423]

2. Mustafa Kemal Atatürk'ün Fabrikayı Ziyareti[424]

[423] **Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi.**

[424] **Aynı.**

3. 1934 Yılında Alpullu Şeker Fabrikası Mensupları[425]

Oturanlar(soldan sağa)Recep Solak(İdare Amiri),Vasfı Arıner(Muh.Müd.),Şefik Bakay (Fabrika Müd.), Zeki Bey(İş Bankası Murakıbı),Hulusi Ergeneli(Muhasebe Müdür Muavini)
- 1934 -

4. Alpullu Şeker Fabrikası Tarafından Türk Ordusuna Armağan Edilen Alpullu Pancarcıları Tayyaresi[426]

Kahraman ordumuza armağan edilen
Alpullu pancarcıları tayyaresi
Ad konma merasimi anaklarından

[425]**Aynı.**

[426]**Alpullu**, (Mart 1935), Sayı: 3, s.11.

5. Alpullu Şeker Fabrikası Müdürlerinden Bazılarının Resimleri

5.1. Heman Gutherz [427]

5.2. Ali Şefik Bakay[428]

5.3. Dündar Tekand[429]

[427]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 2, s.286.

[428]Öztürk, **Ön. ver.**, Cilt:7., s. 667.

[429]Veldet, **Ön. ver.**, Cilt: 2, s.389.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA.,30.18.1.1./12.72.9.;30.10.0.0/212.440.4.;30.10.0.0./8.45.22.;30.18.0.0.9/243.1214.7.;30.18.01.01/024.23.11.;30.18.1.2./39.64.13.;30.18.1.2./39.66.14.;30.18.1.2./56.53.6.;30.18.1.2./74.35.13.;30.0.18.01/01.14.40.13.;30.18.1.1./14.41.5.;30.18.1.2./74.35.13.;30.18.1.2./144.82.4.;30.18.1.2./91.57.4.;30.18.1.2./85.118.3.;30.18.1.2/74.35.4.;30.18.1.2./88.78.10.;30.18.1.2./97.127.20.;30.18.1.2./92.100.1.;30.0.18.1.2/46.45.20.;30.0.18.01/1.21.69.7.; 30.10.0.0./171.188.8.; 30.10.0.0./2.9.40.

Resmi Yayın ve Zabıtlar

1930 Sanayi Kongresi Raporlar-Karârlar-Zabıtlar, Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını, Temmuz 2008**.**

Alpullu Fabrikaları Mensubini Kooperatif Şirketi Esas Mukavelenamesidir, Edirne: Aziz Matbaası, 1934.

Alpullu Şeker Fabrikası Küşad-ı Resmi Programı, 26 Teşrin-i Sani 1926, **Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi.**

Cumhuriyet'in 50. Yılında, Kırklareli 1973 İl Yıllığı, bsy.yok., bst.yok.

Cumhuriyet'in 50. Yılında Şeker-İş ve Şeker Sanayii, Ankara: Şeker-İş Yayınları No: 29, 1973.

Cumhuriyetin 80. Yılında Türk Şeker Sanayi, Ankara: TŞFAŞ Yayını, Ekim 2003.

Hali Tasfiyede İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Hissedârlar Fevkalâde Umumi Hey'eti, bsy.yok,: 7 Ağustos 1943.

"İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi, Alpullu Şeker Fabrikası, Küşâd-ı Resmî Hatırası, 26 Teşrin-i Sâni 1926, Alpullu Şeker Fabrikası Anı Şeref Defteri", **Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi**.

İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Nizâmnâme-i Dâhilîsi, İstanbul: Matba'a-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1341/1925.

İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 29 Mart 928 Tarihinde Mün'akit Üçüncü Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı, Üçüncü Devre-i Hesabiyye, İstanbul: Hamit Matbaası**,** 1928.

İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi 31 Mart 1929 Tarihinde Mün'akit Alelâde Hey'et-i Umumiye İçtimaı, İstanbul Hamit Matbaası**,** 1929.

Kırklareli İl Yıllığı 1967, bst.yok., bsy.yok.

Kırklareli Yıllığı 2000, Editör: Zülküf Yılmaz, bsy. yok., bst.yok.

Öztürk, Kazım. **Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem 1923-1927**, Cilt: 3 ve Cilt:7, Ankara: TBMM Vakfı Yayın No: 18, 1998.

Şeker Fabrikalarına Bahş Olunan İmtiyaz ve Muafiyet Hakkında Kanun, bsy, 1341/1925.

"Şeker Fabrikalarına Bahşolunan İmtiyazat ve Muafiyet Hakkındaki 14 Nisan 1341 Tarih ve 601 Sayılı Kanunun 8 İnci Maddesinin Kaldırılmasına Dair Kanun", **Resmi Gazete**, 7 Mayıs 1935, Sayı: 2996.

Şeker Kanunu, Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası,1957.

Şeker Sanayi İstatistikleri (1926-1983), Ankara: 1984

TBMM Albümü 1920-2010, Cilt: 1 1920-1950, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, İkinci Basım Haziran 2010.

Türkiye Şeker Sanayii 1926-1977, Ankara: TŞFAŞ Yayınları No: 210, Mars Matbaası, bst.yok.

TŞFAŞ 1946 Yılı Raporu, **Şeker Pancarı Ziraatı Toprağı Zayıf Düşürür mü**, Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı Sayı:1, Zerbamat, 1941.

Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü İstatistik Yıllığı, (1930/1931),İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatından Sayı: 14, Ankara: Hüsnü Tabiat Matbaası, 1931, Cilt: 4.

Kitaplar

Abaç, Sadi. **Kâzım Taşkent ve Yapı ve Kredi Bankası**, İstanbul: 1981.

Âbidin (Akıncı), İhsan. **Şeker Yetirmeden Bitirmeye Kadar**, İstanbul: Akşam Matbaası, 1934.

Afetinan, Ayşe. **İzmir İktisat Kongresi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

Akıltepe, Habil; Malkoç, Sabri; Molbay, İhsan. **Türkiye Şeker Sanayii ve Şeker Pancarı Ziraatı**, Ankara: Mars Matbaası,1964.

Alp, Ömer. **Ortak Pazar Ülkeleri ve Türkiye Şeker Endüstrileri**, Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1963.

Argon, Suphi. **Şeker Sanayii ve Pancar Ziraatinin Ehemmiyeti**, İstanbul: TŞFAŞ Neşriyatı, 1944.

Aydemir, Şevket Süreyya. **İkinci Adam**, Cilt:1, bsy.yok.: Remzi Kitabevi, 9. Basım:2000.

Başar, Ahmet Hamdi. **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye,** İstanbul: Tan Matbaası, 1945.

Cem, İsmail. **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, İstanbul: Cem Yayınevi, 9. Basım: Nisan 1986.

Demiraco, Selahattin. **Trakya**, Edirne: Bellek Yayınları, 2008.

Derin, Necdet. **Türkiye'nin Sanayileşmesi**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1963.

Geerdes, Thomas. **Ana Besin Maddelerinden Şeker ve Tarihi**, Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı No: 118, Mars Matbaası, 1966.

Gökdağ Cihat; Bozok, Osman; Yolaç, Ahmet. **Batı Avrupa'da Şeker Endüstrisi**, TŞFAŞ Yayınevi, İstanbul 1953.

Güray, Rıza. **Türkiye Şeker Sanayiî ve Şeker Pancarı Tarımı**, Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı No: 160, bst.yok..

Karabekir, Kâzım. **İktisat Esaslarımız: Hatıra ve Zabıtlarıyla 1923 İzmir İktisat Kongresi**, İstanbul: Emre Yayınları, 2001.

Karaçam, Nazif. **Atatürk Kırklareli'nde -20 Aralık 1930-**, Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No: 29, 2.Baskı: 1998.

_____, **Bütün Yönleriyle Kırklareli ve İlçeleri**, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1970.

_____. **Efsaneden Gerçeğe Kırklareli,** Kırklareli: Kırklareli Belediye Yayını: 1, 1995.

Karayaman, Mehmet. **Nuri Şeker ve Uşak Şeker Fabrikasının Kuruluşu**, Uşak: Uşak Akademi Kitapevi, 2010.

Mazanoğlu, Mustafa. **Özel Teşebbüs Örneği Nuri Şeker Destanı,** Uşak: Saraçoğlu Matbaası, 1967.

Mutluay, Fahrettin. **Türkiye Şeker Sanayii**, Ankara: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Neşriyatı No: 109, Mars Matbaası, 1964.

Oktar, Ekrem. **Pancar Yaprağı ve Pancar Küspesinin Hayvan Gıdası Olarak Kıymetlendirilme Usulleri**, İstanbul: TŞFAŞ Neşriyatı Sayı. 5, Kenan Basımevi, 1942.

Ötüken, Vasfiye. **Türkiye'de Şeker**, İstanbul: 1955.

Özel, Salih. **Türkiye Şeker Sanayii Dünü Bugünü Yarını**, Ankara: Pankobirlik Yayınları No:16, 2007.

Tarus, İlhan. **Uzun Atlama**, Ankara: Mars T. ve S.A.Ş. Matbaası, 1957.

Taşkent, Kâzım. **Yaşadığım Günler**, İstanbul: Birinci Basım Şubat 1980.

Taygun, Nazım. **Türkşeker'in Öyküsü**, Ankara: TŞFAŞ Yayın No: 210, 1993.

Tekeli, İlhan; İlkin, Selim. **1929 Dünya İktisat Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Ankara: ODTÜ İdari İlimler Fakültesi, Yayın No: 30, 1977.

_____.**Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, Ankara: Türkiye Belgesel İktisat Tarihi Serisi No: 3, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 1982.

Türkiye İş Bankası Tarihi, Proje Yürütücüsü: Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.

Türkiye Şeker Sanayi, Kuruluşu, Gelişmesi, Olgunlaşması, 1926'dan 1950'ye, Ankara, 1950.

Veldet, Turan. **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, Cilt: 1-2, Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958.

Zeytinoğlu, Erol. **Türkiye'de Şeker Endüstrisi,** İstanbul: İskender Matbaası, 1964.

<u>Makaleler, Bildiriler ve Seminer Notları</u>

Ağaoğlu, Ahmet. "*Alpullu'da*", **Hâkimmiyyet-i Milliye**, 28 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926; **Milliyet**, 29 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926.

Akbaba, Gülgün. *"Türk Şekeri 62 Yaşında"*, **Bilim ve Teknik**, Cilt: 21, Sayı:229, Ağustos 1988.

Alp, Ömer. "*Cumhuriyet ve Şeker Sanayiimiz"*, **Pancar**, Sayı: 322, Ekim 1983.

Arıner, Vasfi. *"Alpullu Şeker Fabrikası'nda İlk Bilanço, İlk Mütehassıslar, İlk Şeker, İlk Yangın, İlk Artezyen"*, Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, Cilt: 1, Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958.

Avcı, Sedat. *"Türk Şeker Sanayinin Kuruluş ve Gelişmesinde Devletin Etkisi"*, **Coğrafya Dergisi,** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Yayını, Sayı: 4, 1996.

Aydemir, Şevket Süreyya. *"Şeker İstiklali ve 160.000 Ton Türk Şekeri"*, **Kadro**, Sayı: 11, İkinci Teşrin (Kasım) 1932.

_____ *"Milli İktisat Planı ve Şeker Sanayimiz"*, **Kadro**, Sayı:24, Birinci Kânun (Aralık) 1933.

Aykut, Şeref .*"Alpullu Nasıl Kuruldu?,* **Alpullu**, Sayı:5, Mayıs 1935.

Aytuğ, Ziya. *"Büyük Önder Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında 56 Yaşına Basan Şeker Sanayimizin Tarımımızdaki Yeri"*, **Pancar**, **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Özel Sayısı**, Kasım 1981

Bicioğlu, Şefik. *"İlk Türk Şekerini Yapan Fabrikamızın Kuruluşu",* Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayisi**, Cilt: 1, Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958.

Bozok, Osman. *"Türkiye Şeker Sanayiinin Kısa Tarihçesi"*, **İşletme Mühendisleri Seminer Notları**, 3-18 Mayıs 1976, Cilt: 1, Etimesgut: TŞFAŞ Şeker Enstitüsü, 1976.

Cavid, Selim. *"Alpullu Şeker Fabrikası"*, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 1, Sayı: 9, 15 Nisan 1940.

Coşkun, Ali. *"Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi",* **Atatürkçü Düşünce Dergisi**, Sayı: 4, Kasım 2003.

Çetiner, Yılmaz. *"Haberiniz Var mı?","Banka mı Banko mu?",* **Milliyet**, 22 Haziran 2000.

Engin, Aydın. Bir Şeker Hikâyesi: Alpullu Şeker Fabrikası, **75 Yılda Çarklardan Chip'lere,** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, Nisan 1999.

Engin, Aydın. *"Çıktık Açık Alınla, Az "Özel"li Bir Şeker Öyküsü"*, **Cumhuriyet**, 14 Aralık 1994.

Engin, Aydın. "*Çıktık Açık Alınla, Efendiler Buna Pancar Denir"*, **Cumhuriyet**, 15 Aralık 1994.

Ertunç, Nahit. *"Alpullu Şekerspor"*, **Pancar**, Sene:13, Sayı: 139, Nisan 1964.

Güreli, Nail. *"İlk Türk Şekeri Pek Tatlıydı… "*, **Yıllarboyu Tarih**, Yıl: 4, Sayı: 12, Aralık 1981.

Hayrettin, Şükrü. *"Şeker Fabrikalarımız"*, **Cumhuriyet**, 10 Ağustos 1933.

Karayaman, Mehmet. *"Osmanlı Devleti'nde Şeker Fabrikası Kurma Teşebbüsleri",* **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 1, Cilt: XXV, Bornova İzmir: Temmuz 2010.

Kaprol, Timur; Minez, Berk. *"Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Endüstriyel Mirası: Alpullu Şeker Fabrikası"*,**Mimarist**, Yıl:9, Sayı: 32, Haziran 2009.

Kiper, Mahmut. *"Başarma Heyecanı ve Gururun Göstergeleri… Cumhuriyetin Şeker Fabrikaları"*, **Cumhuriyet Strateji**, 6 Nisan 2008.

Konuk, Recep. *"Milletimiz Mazisinden Değil Artık İstikbalinden Mesuldür.",* **Pankobirlik**, Yıl: 20, Sayı: 97, 2009.

Mert, Özcan. "*Lüleburgaz Kongresi Başkanı Şakir (Kesebir) Bey'in İstiklâl Harbi Dönemindeki Etkinlikleri"*, **81. Yılında Lüleburgaz Kongresi Ulusal Sempozyum 31 Mart 2001**, Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları, Birinci Basım, Kasım 2001.

Nafiz, İlhami. *"Şeker Sanayimiz",* **1930 Sanayi Kongresi Raporlar-Kararlar-Zabıtlar**, Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını, Temmuz 2008.

Oktar, Ekrem. *"Pancar ve Kamış Ziraatımız"*, Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, Cilt: 1, Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958.

Osman, Feridun. *"Trakya'da Doğan Güneş! Şeker Fabrikası 60.000 Köylüyü İhya Etmiştir!"*, **Cumhuriyet**, 23 Teşrinievvel (Ekim) 1932.

Su, Bülent. *"Ekonomi ve Endüstri Bakımından Şekerin Tarihi"*, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 186, Yıl: 8, 7 Ekim 1947.

Sungur, Osman. *"Şeker ve Türkiye'de Şeker Sanayii"*, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Sayı: 14, Nisan 1954.

Şahin, Mustafa. *"Şeker Tarihimizden Bir Parça"*, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 84, Aralık 2000.

Şiray, Ahmet. "*Cumhuriyet'in 60. Yılında Türkiye Tarımı,* **Pancar**, Sayı: 322, Ekim 1983.

Ötkeren, H. Bezmi. "*Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Nasıl Kuruldu?"*, Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, Cilt: 2, Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958.

Tan, H. Fethi. *"Şeker Sanayimizden Hatıralar",* Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, Cilt: 1, Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958.

Tanju, Sadun. *"Bankacılık Tarihinden Bir Yaprak"*, **Milliyet**, 23 Mart 1983.

Tataç, Ziya. *"İktisadi Mühim Meseleler: Şeker Durumumuz"*,**İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 88, Yıl: 4, 16 Ağustos 1943.

Tekand, Baha. *" Türkiye Şeker Sanayii"***,** Turan Veldet**, 30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, Cilt: 1, Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958.

Tülümen, Ali Seyfi. *"İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi'nde Umum Muhasebe Müdürü Adı İle Çalıştığım Sıralardaki Bazı Hatıralarım"*, Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, Cilt: 1, Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958.

Tülümen, Kemal. "*Alpullu Şeker Fabrikası'nın Kuruluşuna Dair Hatıralarım"*, Turan Veldet, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, Cilt: 1, Ankara: TŞFAŞ Neşriyatı, 1958.

Yazıcı, Bedi. *Şakir Kesebir*, Sigorta Dünyası, Sayı:77, Mayıs 1966.

Yazman, Aslan Tufan. *"Fabrika ve Medeniyet"*, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 1, Sayı: 10, 1 Mayıs 1940.

Ansiklopediler

Alpullu Şeker Fabrikası Maddesi, **İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi,** Cilt: 1, İstanbul: 1946.

Alpullu Şeker Fabrikası Maddesi, **İnönü Ansiklopedisi,** Cilt: 2., Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1948.

Kırklareli Maddesi, **Yurt Ansiklopedisi**, Cilt:7, İstanbul, 1984.

Tezler

Avcı, Sedat. **Türkiye'de Şeker Sanayi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1991.

Dergiler

Alpullu, Sayı:1, Ocak 1935.; Sayı:3, Mart 1935.; Sayı:4, Nisan 1935.; Sayı:5, Mayıs 1935.; Sayı:6, Haziran 1935.

Haftalık Mecmua, Sene: 2, Sayı: 73, 6 Kanun-ı Evvel (Aralık) 1926.

Pancar, Sene: 4, Sayı: 47, Ağustos 1955.; **Cumhuriyet'in 50. Yılı Özel Sayısı**, Aralık 1973.

Tarım ve Köy, Sayı: 132, Mart-Nisan 2000.

Gazeteler

Babaeski Postası, 12 Mayıs 1954.; 18 Eylül 1954.; 22 Eylül 1954.; 25 Eylül 1954.; 25 Kasım 1957.; 17 Aralık 1957.; 20 Aralık 1957.

Cumhuriyet, 8 Teşrinisani (Kasım) 1925.; 21Teşrinisani (Kasım) 1926.; 28 Teşrinisani (Kasım) 1926.; 25 Ağustos 1930.; 8 Eylül 1930.; 21 Kânun-ı Evvel (Aralık) 1930.; 22 Şubat 1932.; 23 Şubat 1932.; 26 Şubat 1932.; 3 Mart 1932.; 9 Mart 1932.; 16 Mart 1932.; 23 Mart 1932.; 30 Mart 1932.; 3 Şubat 1932.; 6 Kânunuevvel (Aralık) 1933.; 7 Kânunuevvel (Aralık) 1933.; 30 Mayıs 1934.

Demokrat Babaeski, 28 Mart 1956.

Hâkimiyyet-i Milliye, 24 Kânun-ı Evvel (Aralık) 1925.; 26 Kânun-ı Sânî (Ocak) 1926.; 28 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926.

İkdam, 17 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926.; 19 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926.; 27 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926.; 29 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926.; 2 Kânunuevvel (Aralık) 1926.

Milliyet, 17 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926.; 19 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926.; 24 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926.; 26 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926.; 27 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926.; 29 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926.; 2 Eylül 1930.; 5 Eylül 1930.; 6 Eylül 1930.; 20 Kanun-ı Evvel (Aralık) 1930.; 21 Kânunuevvel (Aralık) 1930.; 30 Ağustos 1934.; 10 Kânunuevvel (Aralık) 1934.; 10 Nisan 1951.; 28 Haziran 1953.; 29 Mart 1954.; 13 Nisan 1954.; 11 Mayıs 1955.; 4 Haziran 1955.; 16 Mart 1956.; 10 Eylül 1959.; 15 Temmuz 1965.; 19 Nisan 1965.; 18 Nisan 1965.; 7 Nisan 1966.; 14 Haziran 1966.; 28 Aralık 1966.; 20 Eylül 1969.; 16 Ağustos 1970.; 9 Haziran 1971.; 26 Ağustos 1971.; 22 Temmuz 1972.; 28 Ocak 1983.; 25 Kasım 1984.; 14 Şubat 1986.; 22 Temmuz 1986.; 9 Eylül 1987.; 6 Mart 1991.; 20 Mart 1991.

Vakit, 8 Temmuz 1925.; 18 Teşrin-i Sânî (Kasım) 1926.; 19 Teşrin-i Sânî 1926.; 27 Teşrin-i Sâni (Kasım) 1926.; 24 Kânunuevvel (Aralık), 1926.; 20 Kânunuevvel (Aralık) 1930.

Vatan, 28 Mart 1942.

Vatan Kırklareli İlavesi, Vatan'ın Memleket Serisi No: 8, 22 Ocak 1953.

İnternet:

http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye.php?belediyeid=129845(Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2012).

http://www.babaeski.gov.tr/?&Bid=546012&/Co%C4%9Frafi-Konum (Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2012).

http://www.gazetetrakya.com/yazarlar-haberoku.php?hid=774717&yid=991212 (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2011).

http://tiyatro.eskisehir.bel.tr/tarihce.html (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2011).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Babaeski,_K%C4%B1rklareli (Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2012).

http://www.konya-gsim.gov.tr/spor_dallari/bisiklet_tar.htm(Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2012).

http://www.bea3.tr.gg/A-.-%C7-.-P-.-L-TAR%26%23304%3BHCES%26%23304%3B.htm (Erişim Tarihi: 18 Mart 2012).